Daróc.

Amikor első izben 1263-ban feltűnik, a falu területét királyi darócok lakják, akik mint királyi várnépek a vár-ispánság kötelékébe tartoztak.[1] A falu neve kétségtelenül lakóinak foglalkozását örökitette meg.

A daróc szó értelmével és jelentésének magyarázatával többen foglalkoztak. Elsőnek 1802-ben Bárdossy János magyarázta, aki abból indulva ki, hogy a Drauch szláv helynévnek a németben az Autz felel meg, felteszi, hogy a latin »aucarius«-nak a magyarországi latinban megfelel a »draucarius«, az »aucarius« jelentése pedig annyi, mint »sólyom«, a szó alapszava, az »auca« pedig a madár nőstényét jelenti. Minthogy a németben van »autzen, ätzen« (pullos cibare, csirkéket etetni) szó, igy az »autz« azoknak etetőhelyét jelenti. Az elsoroltak alapján arra az eredményre jut, hogy a »draucarius« a »falconarius, auceps regius« jelentéssel egyezik.[2]

Pajdussák rövid magyarázata szerint a ragadozó állat szlávul »dravec«, innen származik a királyi solymárok lakóhelyét jelentő Dravce alak.[3] Azt azonban már nem magyarázza meg, hogy a dravec miért éppen sólyom és miért nem jelenthet más ragadozó madarat is.

A »draucarius« szó jelentésével újabb időben Melich János foglalkozott, aki megállapitja, hogy a »drauc« foglalkozást jelentő szó és a szlávból került át a magyarba, épúgy, mint az »igric, igrec« alakok és a többi szavak. A latin »draucarius« is csak foglalkozást jelentő szó lehet, amit bizonyitanak az »-arius« képzővel összetett szavak,

[1] Fejér: CD. IV. 3. 137. l.
[2] Suppl. 96. l.
[3] Közl. XIV. 2—3. ll.

mint a cella = pince, cellarius pincemester, molina = malom, molinarius = molnár. A cseh-tót »dravec« jelent ugyan ragadozó madarat és solymot is, solymárt azonban semmiesetre sem. A solymárt a szláv nyelvek közül a cseh, lengyel és orosz a »sokolnik«, a horvát pedig a »sokolar« szavakkal jelöli. Az elmondottak alapján arra a végső eredményre jut, hogy a szláv eredetű ómagyar »drauci, drauc« és ebből a hazai latin »draucarius« foglalkozást jelentő szó, az azonban, hogy a szó milyen foglalkozást jelentett, nem állapitható meg.[4]

Melich magyarázatához hozzászólva Hóman Bálint, sorra veszi az összes Daróc nevű helyneveinket és azok fekvését vizsgálva arra a megállapitásra jut, hogy ilyen nevű helyneveink az országnak főleg erdős vidékein fordulnak elő, mindenütt magyar vidéken, annak szélén, vagy később szlávok által túlsúlyban lakott magyar telepitésű helyeken. Jellemző sajátságuk, hogy eredetükben kivétel nélkül magyar és erdei telepek és kevés kivétellel folyóviz mellett terülnek el. Ezeknek a sajátságoknak alapján megállapitható, hogy a darócok foglalkozás űzésének nélkülözhetetlen feltétele az erdő. Ezek alapján és az erdélyi Darócföldnek az Erdővidékkel való azonosságából, mint végeredményt kimondja, hogy a daróc köznévben az erdőőrök régi magyar nevét kell látnunk.[5]

A draucariusok olyan nagy tömegben, mint ahogy a középkori Daróc falvak és darócok által lakott helységek mutatják, semmiesetre sem lehetnek solymárok, mert a királyi udvarnak ilyen nagy tömegű, többé-kevésbbé inproduktiv foglalkozású elemre a középkori berendezkedés mellett nem volt szüksége. A draucarius solymár jelentésének ellene mond még az is, hogy ezek a Daróc nevű és darócok által lakott falvak Hóman megállapitása szerint kivétel nélkül a királyi udvartól és az ország központjától távoleső vidékén feküdtek, ahol a királyok csak nagy ritkán fordultak meg. Ilyen nagy tömegű és a királyi udvartartás székhelyétől oly nagy távolságra lakó solymárokat feltételezni nem lehet.

Hóman megállapitásának a helyességét, mely szerint a darócok királyi erdőóvók, erdőőrök voltak, támogatja a Ruszkin 1277-ik évi határlevelében szereplő erdőbe vezető út, a »via Daraciorum« is,[6] melynél a solymárok szerepét nem igen lehet megmagyarázni, mig a királyi erdőóvókét annál inkább. Az út környékén volt a régi gyepűvonal is, mely már maga is irtott területet tételez fel.

---

[4] Magyar Nyelv. 1920. 23—28. ll.

[5] U. ott. 1920. 116—119. ll.

[6] Dl. 974. Fejér: CD. V. 2. 414. l. (rosszul: danaciorum!).

Az irtás a környéken a XIII. század végére annyira előrehaladt, hogy amikor Bald comes 1294-ben a Ruszkinnal és Leibiccal szomszédos erdőben egy falut akart alapitani, a szászok kérték, hogy az erdőt, mivel arra nagy szükségük van, hagyja meg, mint azelőtt is volt, az ő használatukban.[7] Amikor az irtás ennyire előrehaladt, szükségesnek látszott, hogy a szászok szomszédságában lévő királyi erdőt az irtástól óvják. Ezt a szerepet pedig, mint erdőóvók, a szomszédos Daróc lakói töltötték be. Az erdőóvóknak a hiánya különben is feltűnő lenne a Szepességen, az ország egyik legerdősebb területén, amikor az Árpád-korban a szomszédos Sáros vármegyében is megtaláljuk az erdőóvókat.[8]

A község neve sokáig megtartotta Drauch alakját és mint Daroucz csak 1378-ban tűnik fel.[9] A helynév német alakja a középkorban ismeretlen.

A darócok, minthogy a birtok magánkézre került, még az Árpád-korban feladták foglalkozásukat. A falut IV. László király adományozta el 1282-ben Görgey Jordán fia Illésnek aranyfizetési kötelezettséggel.[10] Körülbelül ebben az időben telepedtek meg Darócon az antoniták is, amit bizonyitanak a Darócon legújabban felfedezett, a XIII. század végéről származó falfestmények is.[11] Daróc jellege a községnek magánkézbe való kerülésével megváltozik és kiszakad a várispánság birtokai közül, szász tulajdonosai révén a szászokat jellemző aranyadóföld lesz.

Csütörtökhely.

A község a tatárjárás után, 1263-ban tűnik fel először *Szentlászló* néven Illésfalva és Daróc határlevelében.[12] Első nevét, a Szentlászlót megtartja az egész XIII. századon át[13] és új, kétségtelenül a hetivásárától származó Csütörtökhely neve csak 1310-ben jelentkezik először latin alakjá-

---

[7] Fejér: CD. VI. 1. 327. Bárdossy: Suppl. 390. l.

[8] Erdélyi László: Az árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 30. l.

[9] Petróczy reg. 23. (83.)

[10] Fejér: CD. V. 3. 116. Bárdossy: Suppl. 225. l.

[11] Kőszeghy Elemér: Die Denkmäler der Antoniter in Drautz. 29—30. ll.

[12] Fejér: CD. IV. 3. 137. l.

[13] 1278: Fejér: CD. V. 2. 434. l. 1282: Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 8. 1289: Fejér: CD. V. 3. 476. Csáky oklvt. 18. HO. VI. 347. 1294: Fejér: CD. VII. 5. 522. HO. VI. 410. Schmauk: Suppl. 19. l. 1295: Fejér: CD. VI. 1. 371. Csáky oklvt. 25. l.

ban,[14] amely mellett még a régi név sokáig fennmaradt,[15] úgyhogy a Csütörtökhely elnevezés, mely leginkább latin alakjában fordul elő, csak a XV. században szoritotta ki a helynév régi alakját.[16] A község 1278-ban már mint németek által lakott helység tűnik fel.[17]

Minthogy Szentlászlót 1263-ban már mint falut és nem mint birtokot emliti az oklevél és a helység kialakult neve is ekkor már kétségtelenül fennálló templomának védőszentjétől, Szent László magyar királytól ered, a község eredete régebbi időre visszanyúlik és kialakulása első feltűnésénél jóval korábban végbement.

Szent László királynak a tisztelete, mint legtöbb helyen az országban, a Szepességen is igen el volt terjedve. A szent tiszteletében azonban a Szepesség nagyon előljárt, amit a csütörtökhelyi templomon kivül bizonyitanak a Szent László legendából vett zsigrai, széki, vitkfalvi és svábfalvi XIII. századi falfestmények.[18] Szent Lászlónak ez a fokozott tisztelete a szepesihez hasonló mértékben csak a székelyföldön, annak templomaiban nyilvánul meg.[19] A magyar királynak ez a feltűnő tisztelete a Szepességen nem származhatik mástól, csak a szepesi magyarságtól, mert a nagy tömegben csak a tatárjárás után bevándorolt németek külföldi hazájukból nem hozhatták magukkal, annál is inkább, mivel nincs rá adat, hogy Szent Lászlót elterjedtebb mértékben a külföldön is tisztelték volna. A tatárjárás óta a város első feltűnéséig, 1263-ig eltelt idő kevés volt ahhoz, hogy az új telepesek átvegyék a szent tiszteletét. Az sem valószinű, hogy a Szepesség régibb német telepesei között hóditott volna a szent tisztelete, mert más kulturájúak voltak, mint a magyarok, a magukkal hozott szentek tisztelete továbbra is uralkodó volt náluk[20] és papjaik is, nemcsak a saját, hanem többnyire még a magyarok és szlávok részére is, közülük kerültek ki.

A csütörtökhelyi Szent László egyházat és igy magát a

---

[14] Fejér: CD. VIII. 5. 74. l.

[15] 1317: Csáky oklvt. 39. l. 1318: Petróczy reg. 16. (29.) 1324: Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 17. 1328: Fejér: CD. VIII. 3. 280. 1336: Csáky oklvt .70. — Zenthlazlou, 1344: Anjoukori okmt. IV. 443. 1365: Fejér: CD. VIII. 3. 500. l. 1397: Sentlazlow: Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 8. Zentlazlo, 1411: O. L. Thőke lvt. Dl. 13499.

[16] L. a lándzsások okleveleinek keltezését a Petróczy regesztákban.

[17] Fejér: CD. V. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

[18] Divald: Szepesvármegye művészeti emlékei. II. 6—17. ll.

[19] Huszka József: Szent László legendája a székelyföldi falfestményeken. Archeologiai Értesitő. Uj folyam. V. 211—220. ll.

[20] L. Szentkorin és Késmárk alatt.

községet is magyar alapitásnak kell tartanunk. Szent Lászlónak csak a szepesi magyaroktól származható tiszteletén kivül van egy másik körülmény is, mely Csütörtökhely magyar alapitása mellett bizonyit. A lándzsásszék az egész középkoron át, a XV. század elejére eső kevés kivétellel, Csütörtökhelyen tartotta üléseit.[21] Amikor a középkorban elég nagy számú lándzsásközség volt a Szepességen, feltűnő az a körülmény, hogy a lándzsásszék nem a lándzzsásközségek valamelyikében, hanem az akkor már rég németek által lakott Csütörtökhelyen ülésezett és hozzá még egy olyan helységben, mely a XIV. században fennálló lándzsásfalvakhoz viszonyitva, egyáltalán nem mondható központi fekvésünek.

A lándzsásszéknek ez a csütörtökhelyi ülésezése több olyan körülményt megmagyaráz, amelyre ma már sem okleveles anyaggal, sem egyéb forrás értékű emlékkel nem rendelkezünk. Az állandó csütörtökhelyi ülésezés alapján fel kell tennünk, hogy a helység valamikor a lándzsások kezén volt, akik a régi székhelyhez akkor is ragaszkodtak, amikor azt, mint elnéptelenedett területet, a tatárjárás után a királyi kegy a németeknek juttatta. A lándzsásoknak ez a hagyományokhoz való ragaszkodása feltűnő és abban is megnyilvánul, hogy a legrégibb kortól a lándzsásszék megszűntéig mindig ragaszkodtak a szerdai ülésnaphoz, sokszor dacolva emiatt az újkorban a főispán intézkedéseivel.[22]

A lándzsásközségek szepességi elhelyezkedése más volt a tatárjárás előtt, mint utána. Az egyes helységek kialakulásánál láttuk, hogy a szepesi vár környékén nagyszámú lándzsásközség volt, amelyek közül csak Petróc állotta ki a tatárjárás pusztitásait, mig a Mindszent körüli és a Váraljától nyugatra fekvő Szék lándzsástelepeinek lakossága kipusztult. Azt, hogy a székhely kijelölésénél a lándzsások választása éppen Csütörtökhelyre esett, amely sem nagyobb, sem megerősitettebb nem volt a többi lándzsásközségeknél, a helység csak egykori, a tatárjárás előtti központi fekvésének köszönhette.

Csütörtökhely megalapitói tehát szepességi lándzsásnemesek voltak és a tatárjárás pusztitásáig a lándzsásnemesség kezén volt a község, amely a tatárjárás után a szepesi királyi birtokok rendezése korában, mint elpusztitott terület jutott a németek kezére.

A község a németek betelepedése után új fejlődésnek indult. Szentlászló körül a tatárjárás után apróbb kis birtokok voltak, amelyek kicsiny terjedelmüknél és való-

[21] 1301: HO. V. 89. l. L. még a Petróczy regeszták lándzsás okleveleinek keltezését.

[22] Hradszky: A szepesi tizlándzsások széke. 46—47. l.

szinűleg csekély lakosságuknál fogva nem tudtak önálló községekké fejlődni. Ezek az apró, haldokló kis birtokok a város megerősödése után a vagyonos szentlászlói németeknek alkalmat adtak arra, hogy a község határát ezeknek a megvásárlásával kiterjesszék.

A helység határa nagyot bővült, amikor lakói lassanként megszerzik ezeket a község körül fekvő apró birtokokat. 1289-ben a Csanta- és Mahálfalvával szomszédos részt veszi meg Csütörtökhely az Apoc nemzetség tagjaitól.[23] Bald comes pedig Pál szentlászlói polgár kezén hagy egy Pikfalvával határos területet aranyfizetési kötelezettség fejében.[24] A Pál tulajdonába jutott terület, mivel új tulajdonosa csütörtökhelyi polgár volt, Csütörtökhely határának vált részévé.

Csütörtökhely körül, a helység határain kivül több apró birtok volt még akkor is, amikor azoknak egy részét Csütörtökhely lakói, vagy maga a község megszerezte. Az 1289-ben vett terület határjárásában *terra Ballistarii et Folkus,* »meta Martun« nevű apró kis birtokok fordulnak elő,[25] amelyek közül *Mártonfölde* még 1294-ben is szerepel.[26] 1317-ben pedig a szomszédos Tamásfalva szepesszombati Gerlach kezén lévő részének határában egy *Kelecsényfölde* nevű birtok tűnik fel.[27]

A város lassanként összevásárolta ezeket a kis aranyadó földeket. A szepesszombati Gerlachnak Tamásfalván lévő részét még 1317-ben megvásárolta a város, 1336-ban pedig birtokában találjuk Márton-, Mahál-, Kelecsény- és Gerlachfölde birtokokat.[28] Ezek közül Mártonfölde az 1289-ben és 1294-ben előforduló »terra Martun«-nal, *Gerlahfölde* pedig a Gerlach által 1317-ben eladott birtokkal azonos. *Mahálfölde* korábban nem fordul elő a határjelekben. Az 1289-ben szereplő »terra Ballistarii et Folkus« is a város birtokába került, mert Detre ballistarius 1289. és 1310. között mint csütörtökhelyi polgár szerepel.[29] A Csütörtökhely által megvásárolt birtokok aprók voltak ugyan, együttes nagyságuk azonban több ekealjra rughatott, mert csak az 1289. és 1317. évi vétel összege több mint 230 márkát tett ki.

---

[23] Karácsonyi: A magyar nemzetségek. I. 124—126. Fejér: CD. V. 3. 376. Csáky oklvt. 18. HO. VI. 347. l.

[24] Fejér: CD. VI. 1. 329. VII. 5. 522. HO. VI. 410. Schmauk: Suppl. 19. l.

[25] Fejér: CD. V. 3. 476. HO. VI. 347. Csáky oklvt. 18. l.

[26] Fejér: CD. VII. 5. 522. l.

[27] Fejér: CD. VIII. 2. 95. Schmauk: Suppl. 46. Csáky oklvt. 39. l.

[28] Szepesi kpt. Prot. 1632. f. 253.

[29] Csáky oklvt. 18. Fejér: CD. VIII. 1. 368., VIII. 5. 74. l.

Ha a Detre által birt terület polgár tulajdonosai révén Csütörtökhely részévé vált is, sokáig külön néven szerepelt, még akkor is, amikor a város körüli apró területek nevüket elvesztve végleg beolvadtak a város határába. Detre részének ez a külön néven való szereplése azzal függ össze, hogy Detre aranyadói joggal kapott birtokához 1303-ban és 1316-ban újabb részeket is szerzett a szomszédos Petenye területéből.[30] Detre foglalkozása, a neve mellett állandóan szereplő ballistarius, íjjász, után nyerhette a birtok *Suchfalva* nevét, amely névvel 1343-ban Detre fia Mátyás szerepel.[31] A birtok, mely 1349-ben »villa Sagitarii« néven fordul elő,[32] utóljára 1365-ben ismét Suchfalva néven tűnik fel.[33]

Ezenkivül volt még Csütörtökhelynek egy szintén késői időkig szereplő, de a többi apró birtokhoz hasonlóan még a XIV. században eltűnt része. Szentlászlói Pál kezén 1295-ben feltűnik egy *Sitzenbach* nevű Csütörtökhelyhez tartozó határ is, amelyet Pál el akart szakitani a város területétől és a szászokra kirótt terragium fizetése alól.[34] Pálnak ez a törekvése kétségtelenül csak onnan származhatik, hogy a birtok eredetileg nem volt aranyadó föld, hanem teljesen más jellegű. Ennek a szászok hatósága által kiállitott oklevélben szereplő német nevű birtoknak az eredetére az 1371-ben Csütörtökhely és Létánfalva között feltűnő *Székfalva* és Székpatak magyar elnevezések vetnek világot.[35] Minthogy a Szék csak a lándzsások területének megjelölésére volt használatos, valószinűnek látszik, hogy Székfalva, amelynek 1295-ben feltűnő német alakja a Székpatak németre fordítása következtében keletkezett, épúgy, mint maga Csütörtökhely, lándzsásterület volt, amely, minthogy eredeti jellege még a XIII. század végefelé is ismeretes volt, csak később kerülhetett a szászok kezére.

Csütörtökhely várost Weber a maga módszere szerint, minden indokolás nélkül, a sziléziai Henkel család által alapittatja meg.[36] Weber meséjének a magva a Bethlenfalvi Thurzó családdal valószinűleg azonos eredetű Henkel család előnevében, a von Donnertsmark-ban rejlik.

---

[30] Schmauk: Suppl. 93. Csáky oklvt. 88. l.

[31] U. ott.

[32] Dl. 1029. Schmauk: Suppl. 101. l.

[33] Fejér: CD. VI. 1. 371. (valószinűleg tévesen: Euzenbach). Csáky oklvt. 25. l.

[34] Fejér: CD. IX. 3. 500. Csáky oklvt. 123. l. (tévesen Guchfalva!)

[35] Csáky oklvt. 132. Fejér: CD. IX. 4. 350., 365. ll.

[36] Ujabb adalékok Szepesmegye történetéhez. 35. l.

Bulmanfalva.

A község első alkalommal 1274-ben Pokaj határában tűnik fel és lakóit nemeseknek nevezi az oklevél.[37] A helység még a XIV. században eltűnik, utoljára Mahál- és Pikfalvával kapcsolatban fordul elő »villa Ulmanni« néven 1349-ben.[38] A Görgeyek kezében lévő birtokot 1316-ban Szentlászló mellett fekvőnek mondja az oklevél.[39] A községnek sem kialakulását, sem későbbi sorsát nem ismerjük. A helység neve személynévi eredetű. Minthogy a község a lándzsásfalvakkal kapcsolatban és azok szomszédságában tűnik fel, valószínűleg magyar telepités volt.

Jánosfalva.

A sok szepesi Jánosfalva közül csak 1322-ben különböztethető meg, amikor Henrik szepesi prépost a Csütörtökhely és Mecsedelfalva körül fekvő Jánosfalva dézsmáját a menedékkövi karthauziaknak adja.[40] 1357-ben a Görgey család kezén *Jánfalva* néven tűnik fel, mint Mahálfalvával szomszédos község.[41]

Farkasfalva

A szepesi királyi dominiumhoz tartozó birtok volt. Amikor 1278-ban IV. László király Pokajjal együtt eladományozza, mindkettőt saját birtokának nevezi.[42] Az adományozás tényéről két különböző, ugyanegy napon, 1278 október 10-én kelt adománylevelünk van. Az eltérés főleg az adományosok neveiben mutatkozik. Az egyik adománylevélben, mely eredetiben is fennmaradt, az adományos szepesi Palán comes, aki a birtokot érdemeiül és Rikolf nevű fia haláláért kapja.[43] A másik adománylevél szerint, mely Erzsébet anyakirályné 1280. évi átiratában maradt fenn, Palán mellett adományosként testvére, Rikolf is szerepel.[44] Az utóbbi oklevél még azzal is,

---

[37] Levéltári Közl. II. 128. l.

[38] Schmauk: Suppl. 101. l. Dl. 1029.

[39] Dl. 3447.

[40] Mon. Strig. III. 20. l.

[41] N. Múz. Szinnyei Merse lvt.

[42] »villas nostras«.

[43] N. Múz. T. a. Közli: Kubinyi: Mon. Arp. 103. és utána Évk. I. 75. l.

[44] Dl. 1008. Átirja 1327-ben Károly és ezt a szepesi káptalan 1328-ban. N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy, Suppl. 128. l.

bővül, hogy a király a vár részére visszaveszi tőlük a korábban nekik adományozott Dománfalvát és Pokajt tulajdonképpen cserébe kapják. Minthogy a két oklevél a felsorolt eltérések mellett teljesen azonos szövegű, az utóbbi oklevél első látásra az előbbi interpolált másának látszik. Ezen az alapon a második oklevelet Kubinyi és utána Hradszky interpolált és hibás kiadásoknak tartják.[45] Wertner Mór pedig az adományosokról, az első Dunajeciekről szóló genealógiai tanulmányában[46] és az ő megállapitásai alapján Karácsonyi az oklevelet hamisnak tartják,[47] minthogy Rikolfot, aki az első oklevél szerint Győr vára ostrománál elesett, azonos személynek veszik a második oklevélben adományosként megnevezett Rikolffal. A személyazonositás alapján tényleg hamisnak kellene tartanunk az oklevelet, mert ha Rikolf elesett Győrnél, a győri ostrom után többé nem szerepelhet, főleg pedig gyanussá teheti az oklevelet a Rikolf személyére halála után szóló birtokadomány. A két Rikolf azonban nem lehet azonos személy, mert a Győr váránál elesett Rikolf mindkét oklevélben Palán fiául van emlitve, a második oklevélben adományosként megnevezett Rikolfot pedig Palán testvérének és nem fiának mondja az oklevél, mint Wertner véli. A két Rikolfnak téves azonositása tehát nem lehet bizonyiték a második oklevél hitelessége ellen.

Sokkal több okot ad azonban a gyanúra az a megállapitás, hogy mindkét oklevél, melyek a szövegben kevés, de lényegében annál súlyosabb eltérést tartalmaznak, ugyanazon a napon, 1278 október 10-én kelt. Ha a két oklevelet a hitelesség szempontjából egymástól elkülönitve vizsgáljuk, sem az első számú, eredetiben fennmaradt, sem pedig a második számúnak nevezett, Erzsébet királyné átiratában megőrzött oklevél hitelessége ellen az oklevelek belső és külső tulajdonságai alapján nem lehet kifogást emelni. Az Erzsébet anyakirálynétól való átirás, mint a szepesi királyi dominium urától ered. Az átirás Lukács esztergomi prépost, királynéi kancellár keze által kelt. Erzsébet anyakirálynénak ebből az évből két kancellárját is ismerjük, Gergely sói[48] és Lukács esztergomi prépostot.[49]

---

[45] Mon. Arp. 10t. Évk. I. 75. l.

[46] Turul, 1911. 135. l.

[47] Hibás stb. oklevelek jegyzéke. 29. (149.) l.

[48] »prepositus de Sow.« O. L. Thőke lvt. Dl. 14018. Fejér: CD. V. 2. 582., V. 3. 38. l. (hibásan Kew, Kow és Gow alakokban).

[49] Fejér: CD. V. 3. 37. 41. l. Ezek mellett ebben az évben Urbasius pozsegai prépost is szerepel hol kancellár, hol vicekancellárként, azon-

Mindkét oklevelet úgy belső, mint külső tulajdonságai alapján hitelesnek kell elfogadnunk. A második számú oklevél hitelessége mellett bizonyit IV. Lászlónak a Szepességen Fülöp és Jakab egyházában év nélkül kelt oklevele, mely szerint a két birtokban, melyet Polyánnak, Rikolf nevű fia haláláért ajándékozott, Rikolf comesen kivül Polyán fia Andrást is megerősiti.[50] Andrást, mint az 1278-ban adományos Polyán fiát illette a birtok, Rikolf pedig már mint adományos meg van nevezve az 1278-ik évi, úgynevezett második számú oklevélben. Az a tény tehát, hogy Rikolfot ekkor mint előbbi adományost nevezi meg a király és Rikolf utódai később is birják a birtokot,[51] a második számú adománylevél hitelessége mellett bizonyit.

Még az ugyanarról a birtokadományról szóló két oklevél egy napon történt kiállitásának kérdése volna tisztázandó. Minthogy az első adománylevél csak egy birtokszerzőt nevez meg, a második pedig kettőt, továbbá a birtokban mindkét ágat megerősitette László király és az adományt, mint a felsorolt adatok bizonyitják, Rikolf ága birtokolta, fel kell tennünk azt, hogy a második számú oklevél kiállitását az tette szükségessé, hogy az első adománylevélből kimaradt a társszerzőnek, Rikolfnak a neve. Az adományról Rikolf később egy új adománylevelet állittatott ki ugyanazzal a kelettel, amelybe belefoglalták a Dománfalváról szóló cserét is.

Farkasfalva, amikor először emlitik az oklevelek, már kialakult, magyar névvel biró falu. Keletkezési korára és megtelepitőjére nincsenek adataink. A szepesi falvak elnevezési gyakorlatát tekintve, korábbi birtokosának, esetleg megtelepitőjének egy Farkas nevű személyt kell tartanunk, akinek a kora, minthogy nincsenek rá adataink, az okleveles gyakorlat szepesi elterjedése előtti időben keresendő. A község temploma, melyre az első adatunk 1408-ból van, Szent Pál apostol tiszteletére volt szentelve.[52]

Pokaj.

A korábban kialakult szepesi falvak közé tartozik, mert amikor területéből 1271-ben V. István király két

---

ban ez évi tisztsége még csak vicekancellárságnak tekintendő és csak 1286-ban lesz tulajdonképpeni kancellár. Fejér: CD. V. 3. 73. 324. ll. O. L. Kincstári o. Liber dign. saec.

[50] Villas Farcosfalwa et Pukoyfelde vocatas — comiti Rykolf et Andree filio Polan collatas. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[51] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1306. 1313: Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 14. Anjoukori okmt. I. 285. l.

[52] Dl. 9341.

ekényi földet nővére, Kinga hercegnő kérésére Balázs nevű serviensének adományoz,[53] már sem korábbi tulajdonosát, sem alapitási korát nem ismerjük. A falu nevét a Póka, Pál személynévből vette és annak régi magyar genitivusos alakját őrizte meg.[54]

A birtok egyideig, kivéve az 1271-ben eladományozott részt, teljes egészében királyi kézen volt, de csakhamar magánkézre jutott, amikor IV. László 1278-ban a Berzeviczy család őseinek adományozta[55] és abban Pukojfölde néven később is megerősitette őket.[56] A Berzeviczy család javára szóló adománylevelek alapján, ha kifejezetten nem is szólnak egész birtokról, mégis, minthogy nem határozzák meg az eladományozott terület nagyságát, mint azt a Balázsnak adományozott területnél láttuk, az egész Pokaj eladományozását kellene értenünk. A birtoknak azonban már ekkor két tulajdonosa is volt, mert a Balázsnak adott rész sem háramlott vissza a királyra, mint ahogy IV. László adományleveleiből következtetni lehetne, hanem abban még 1286-ban is benne találjuk Balázst.[57]

A falu birtokos családai továbbszaporodnak, amikor Balázs 1286-ban a maga részéből 20 holdnyit elad Piukfalvi Donnak. A terület neve ugyan az oklevélben nincs megnevezve, azonban, hogy csak Pokaj területéről lehet szó, bizonyitják a felsorolt határjelek, köztük *Marcel földje*, újkori nevén *Horánszke*. Ez a határjel még egy tulajdonos nevét árulja el. A Berzeviczyeknek adományozott birtok tehát nem foglalta magában az egész Pokaj területét, hanem annak csak egy részét. Pokaj területe később még jobban tagozódik, mert 1323-ban az Ábrahámfalva felé eső része Ábrahámfalvi Urbán kezén tűnik fel, mint vett birtok.[58] A terület birtokosai a XIV. században a Berzeviczyek leányágí leszármazottain, a Farkasfalvi családon kívül[59] a Pikfalvi, az Ábrahámfalvi és a Marcelfalvi családok, vagyis valamennyien szomszédok. A sok szomszédos birtokos mellett könnyen érthető, hogy a birtok még a XIV. században eltűnik, mert szomszéd tulajdonosai révén a birtok egyes részei a határos községek területébe olvadtak.[60]

---

[53] Levéltári Közl. II. 128. l.

[54] Melich: Keresztneveinkről. 20. l.

[55] Dl. 1008. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy: Suppl. 128. Kubinyi Mon. Arp. 101. l.

[56] N. Múz. a Berzeviczy család berzeviczei ágának levéltára.

[57] Dl. 38876. Fejér: CD. V. 3. 331. Bárdossy: Suppl. 258. l.

[58] O. L. Thőke lvt. Dl. 13472.

[59] Anjoukori okmt. I. 98. l.

[60] Pokajt említi még: N. Múz. T. a. 1349. IV. 2. 1389: Szepesi

Ha Marcelfalvának mai nevét és fekvését már ismerjük, sokkal könnyebben meghatározhatjuk a középkorban eltünt Pokaj területét. Az 1274. évi oklevél Pokajt Csanta- és Mahálfalva mellettinek,[61] az 1278. évi adománylevél pedig Farkasfalvával határosnak mondja.[62] A birtok 1286-ban Petk és Marcel földjével, Ábrahámfalvával és Don földjével határos.[63] 1305-ben a Marcelfalva felé eső,[64] 1323-ban pedig az Ábrahámfalva felőli része[65] említtetik, 1380-ban Jánosfalvával határos.[66] A birtok fekvését ezeknek az adatoknak alapján Farkasfalvától délre. Marcelfalva, Ábrahámfalva és Jánosfalva közé tehetjük.

Pokaj birtokosai közül Marcel kezén nagyobb területnek kellett lenni, mert az elszakadva az anyaközségtől, önálló helységgé alakult és 1305-ben tulajdonosáról elnevezve *Marcelfalva* néven tűnik fel,[67] amikor Farkasfalvának Marcelfalva felé eső részét Marcel fia, Rikolf megkapta a Farkasfalvi családdal kötött egyezség értelmében. Hogy Marcelfalva szintén Pokaj határain belül keresendő és Marcel birtokrészét jelöli meg, bizonyitja az 1286. évi oklevélnek 1299. évi átirata, ahol Marcel Pokajinak van nevezve.[68] Pokajnak különváltan fejlődő része, Marcelfalva tovább él az anyaközség eltünése után is. A község lassanként elszlávosodott és 1472-ben magyar neve mellett már tót neve, a Horány is szerepel,[69] majd pedig az utóbbi alak teljesen kiszoritja a magyar elnevezést.[70]

Pokaj összes birtokosai közül mindegyiknek jogcimét ismerjük, csak a Marcelfalvának nevét adó Marcelét nem. Birtoklásának eredetére azonban világot vet a falu köz-

---

kpt. Misc. div. coll. 8. 1. 9.

[61] »iuxta terras nobilium de Mohol, de Chunta et de Bolman«. Levéltári Közl. II. 128. l.

[62] »contiguas et commetaneas«. Fejér: CD. V. 2. 468. Bárdossy: Suppl. 128. l. Dl. 1008. Kubinyi: Mon. 101. l. N. Múz. T. a.

[63] Fejér: CD. V. 3. 331. Bárdossy: Suppl. 258. l. Első határjelül mindkét közlésben »meta terre Pocoy« van az eredetiben lévő »meta terre Petk« helyett. Dl. 38876.

[64] Anjoukori okmt. I. 98. l.

[65] O. L. Thőke lvt. Dl. 13472.

[66] Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 9.

[67] Anjoukori okmt. I. 98. l.

[68] Marcellius de Pocoy. Dl. 38876. Bárdossy: Suppl. 258. l.

[69] »in metis ville Marsilii alias Horany«. N. Múz. Máriássy lvt.

[70] 1514: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 21. Az 1503-ban feltűnő »Marsilii alio nomine Chadaysdorf«-ról közelebbi adatok hiján nem állapitható meg, hogy Marcelfalvával azonos-e. Dl. 21197. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 21.

igazgatási hovátartozása. A falu későbbi tulajdonosai, amint a községre vonatkozó hiányos okleveles anyagból megállapitható, a lándzsások széke előtt pereskedtek,[71] ami megmagyarázza nemcsak az adománylevél hiányát, hanem a birtoklás jogcimét is. Hogy Marcelfalva tényleg lándzsásbirtok volt, azt egy 1550. évi tanúvallomás kétségtelenné teszi, mely szerint a marcelfalvi nemesek földjét a vár urai a Zápolyai család azon a jogcimen, hogy a nemesek a lándzsásokkal együtt nem vettek részt a királyi hadjáratban, a hadiváltság lefizetése után a várbirtokokhoz csatolták.[72]

Marcelfalva eredetének ismerete megfejti Pokaj eredetét is. Minthogy Marcelfalva kialakulása pokaji területen történt, valószinű, hogy az egész birtok lándzsástelep volt, amelyet azonban a tulajdonosai korán feladtak. A lándzsásfalvakba való beleékelődésén kivül a lándzsás eredet mellett bizonyit a birtoknak a lándzsásfalvak elnevezését jellemző személynévi eredete is, mely az eredeti várbirtokoknál nem fordul elő. Pokaj eredete, minthogy névadója az okleveles korszakban nem szerepel, korábbi időben keresendő.

---

[71] Petróczy reg. 70. (187.) N. Múz. Máriássy lvt. 1472.

[72] O. L. Kamarai lvt. NRA. 501. 5.

Csetenye.

A tatárjárás utáni időben a Tátraalja a mai egész Szepesség területén egy összefüggő erdőséget alkotott, mely kiterjedt a Poprád völgyéig. Még a Szepességen elegendő terület volt az új telepesek befogadására és terjeszkedésére, addig a folyóvölgyek mentén és a kisebb erdős vidékeken folyt a telepités. A tatárjárás utáni nagy telepitések után a folytonos beözönlés következtében az addig lakott területek és azoknak többé-kevésbé művelt határai szüknek bizonyúltak az összes telepesek befogadására, vagy pedig az új telepek annyira elszaporodtak, hogy nemsokára nagyobb emberfelesleggel rendelkeztek.

A terjeszkedésnek a szabad nemesi állapotú emberek egy új irányát választották, amikor már nem tudtak birtokot szerezni a Szepességnek teljesen benépesitett, magántulajdonban vagy királyi kézben lévő belsejében, mert a királyi tulajdonban lévő birtokra a királynak vagy a várispánságnak gazdasági vagy katonai szempontokból szüksége volt. Igy a nemesség kénytelen volt birtokszerző politikájával arra fordulni, ahol az nem bántotta senki érdekeit és ahol azt könnyebben megvalósithatta. A terjeszkedési lehetőség tehát a Szepesség irtatlan erdői felé irányúlt, amiket adományba is könnyű volt megszerezni, annál is inkább, mivel az új falvak keletkezése, akár áttelepités, akár idegenből való behivás utján, a királyi jövedelmek szempontjából csak előnyös lehetett.

A Szepesség több, kisebb birtokú családján kivül a Berzeviczy, Görgey és Máriássy családok jutottak nagyobb erdős terület birtokába. A Máriássyak a maguk erdős területeit, a másik két nagy családhoz hasonlóan, nem egy tagban, hanem különböző időben és különböző területen szerezték. A Márkusfalva alatt elterülő erdőt már régebben megszerezte a Máriássy család, amelyhez a morvamezei csatában szerzett érdemei jutalmául a család

egyik tagja, Batiz comes 1264-ben egy irtatlan és lakatlan erdőt kapott adományba. Az új adománybirtok, melynek Csetenye-erdő volt a neve, a Tátraalján, a ma is ismert Poprád és Veresviz határai között terült el.[1]

A Csetenye-erdő nevének magyarázatával a Magyar Etimológiai Szótár foglalkozott. A szótár azon a téves alapon, hogy a Csetenye elnevezés csak egyszer, 1264-ben fordul elő, azt állitja, hogy a terület neve a magyar kancellária magyarositása folytán keletkezett és eredetét a szláv »Cetina« (Fichtenzweig) feltételezett szóból vezeti le.[2] Tekintettel arra, hogy az oklevél szavai szerint a terület egy nagy irtatlan erdőség volt, ezt a megfejtést elfogadhatnánk minden további nélkül, ha nem ismernénk a szó továbbképzéséből származó Csetenyetelke alakot, amely azonban ellene mond a megfejtés helyességének. Mert ha a Csetenye jelentése fenyőfa lenne, akkor a továbbképzése is Csetenyetelek és nem Csetenyetelke volna. A Csetenyetelke összetett alak feltételezi azt, hogy a Csetenye alakban egy eddig megmagyarázatlan személynév rejlik. Ezek az -enye végzésű helynevek többször előfordulnak a Szepességben, ilyenek a Szemenye-erdő és a Petenye, Velkenye birtokok nevei, amelyekről pedig kétségtelenül kimutatható, hogy a Szeme, Petk, illetve a Velk személynevek továbbképzései. Most az a kérdés, hogy van-e Csete személynevünk. Az ETSZ ismer több Csete nevet az Árpád-korból,[3] igy nincs kétség afelől, hogy a Csetenye is a Csete eddig ismeretlen eredetű személynév továbbképzése. Ennek az analógiák alapján levont következtetésnek a helyességét még jobban megerősiti az a bizonyiték, hogy a Csetenye-erdőnek a szomszédságában is lakott az Árpád-korban egy Csete nevű személy, akinek fiai 1321-ben a szepesi Sunyava szomszédaiként tünnek fel.[4] Ezek alapján önként adódik, hogy a Csetenye-erdő névadójául ezt a Csetét tartsuk. Hogy Csetének a területtel volt-e közelebbi kapcsolata, mielőtt a Máriássy család adományba kapta azt, nem állapitható meg ugyan, a helynév eredetéből következtetve azonban valószinű. A Csetenye és a többi -enye végződésű helynevek képzésének módját magyarnak kell tartanunk, minthogy a szláv nyelvekben ilyen képző nincsen.[5]

Az erdő benépesitése aránylag későn indul meg. Cse-

---

[1] Fejér: CD. IV. 3. 185. Wagner: Analecta, III. 211. Bárdossy: Suppl. 98 l., Iványi: A Máriássy család levéltára. 13. l.

[2] I. 1001. l.

[3] I. 1000. l.

[4] Mon. Strig. III. 4. l. Hibás másolat folytán Cece alakban.

[5] Melich János szives szóbeli közlése.

tenyét csak 1279-ben adták a Máriássyak soltészságba két soltésznak azzal a feltétellel, hogy azon községeket telepitsenek.[6] Hogy mi volt ennek a késői telepitésnek az oka, nehéz eldönteni, az emberhiány semmiesetre sem; az okot inkább a Máriássy család más irányú, főleg gömörmegyei érdekeltségével való elfoglaltságában kell keresnünk.[7]

A területen az első falu 1286-ban tűnik fel *Batizfalva* néven, amikor a Máriássyak a birtok felét 80 márkáért eladják Stojánfalvi Menárdnak.[8] A falu nevét kétségtelenül a főadományostól kaphatta, mert a falut alapitó, 1279-ben szegődő soltészok közül senki sem viselte ezt a nevet. A falu határának a kiirtása ezzel azonban nem fejeződött be. A Tátra legmagasabb csúcsáig terjedő határ irtása a legujabb korig tart és igy természetes, ha még 1455-ben is találunk a faluban soltészságot, annak ellenére, hogy a falunak már 1308-ban van temploma, melynek plébánosa ekkor Menhárd volt.[9] A terület az egész középkoron át megtartja magyar alakú nevét, amely kétségtelenül nem német soltészaitól és telepeseitől, hanem tulajdonosaitól származik. Az erdő régi Csetenye neve későbbi időben is többször feltűnik a Batizfalva név helyett.[10] Hogy a területen kialakult első község tényleg Batizfalva volt és az egész irtott terület kezdetben a Batizfalva nevet viselte, bizonyitja az a körülmény, hogy amikor a Máriássyak az 1286-ban Stojánfalvi Menárdnak eladott részt 1342-ben visszaváltják, már a Csetenye birtokon fekvő Batizfalva és Gerlahfalva nevű községekért folyik az alkudozás.[11]

Ezek alapján az 1326-ban feltünő *Gerlahfalva*[12] nemcsak a Csetenye nevű birtokon, hanem Batizfalva területén alakult ki. Nevét kétségtelenül az 1314-ben feltünő szepesszombati Gerlahtól kapta, aki a területnek soltésza volt.[13] A helység nevének kizárólagos magyar alakját az egész középkoron át megtartotta.

Csetenye-erdő területén alakult ki *Stola* is, melyet Csetenye birtok soltészai és zálogbirtokosai alapitottak, amikor 1314-ben a soltészság fejében járó örökbirtokaik egyrészét a bencés rendnek adományozták oly céllal, hogy

---

[6] Fejér: CD. V. 2. 598. Iványi: A Máriássy család levéltára. 17. Bárdossy: Suppl. 134. ll.

[7] Pajdussák Máté: Márkusfalva. Közl. XIII. 111. l.

[8] Iványi: A Máriássy család levéltára. 18. l.

[9] Anjoukori okmt. II. 526. l.

[10] 1457: Szepesi kpt. Intr. Scep. 2. l. 11.

[11] Iványi: A Máriássy család levéltára. 25—26. ll.

[12] U. ott. 125. l.

[13] Mon. Strig. I. 700. Fejér: CD. VIII. 1. 547. l.

ott Szüz Mária tiszteletére kolostort épitsen.[14] A falu neve először 1330-ban tünik fel Stoly alakban,[15] ami kétségtelen szláv eredetre mutat.

Az erdő kiterjedt területén még egy negyedik birtok is kialakult, az 1417-ben feltünő *Hoverfeld*, máskép Csetenye, mely az oklevél szerint a felka—batizfalvi út két oldalán terült el.[16] A helynév kétségtelenül feltünése korabeli soltészának, Hover Istvánnak nevét őrizte meg. A birtoknév azonban megváltozik és 1456-ban *Csetenyetelke* néven tünik fel, melyet az egész középkoron át megtart.[17] Csetenyetelke azonban nemsokáig őrizte meg önállóságát és a két helység, Felka és Batizfalva közé eső birtok korán elnéptelenedett. Noha még 1502-ben is szerepel Csetenye, máskép Hoverfeld néven,[18] 1467-ben már mint puszta birtokot emlitik.[19]

A Poprád körüli szász helységek.

Minthogy a szepesi gyepüvonal részben a Poprádmentén huzódott végig, az itteni helységek egyrészének eredete a tatárjárás előtti időben keresendő. A régi gyepüvonal emlékeit a Poprád határában 1256-ban előforduló őrhegyek,[20] Strázsa helység neve, a szász helységeken felül pedig Nagylomnic 1326. évi határjelei tartották fenn.[21] A határoknak a kitolása ennél a vidéknél hamar bekövetkezett, mert a Berzeviczyek 1209. évi adományos területe[22] a szász városok felett van és a határok a XIII. század elején jóval feljebb, a mai Késmárk területén és Nagyőr tájékán huzódtak végig.

A Poprád kanyarulatánál is, épúgy, mint a Késmárktól délkeletre fekvő vidéken, nagyobbszámú németség telepedett le. Hogy a gyepük kitolásával felszabadult terület első német helységei mikor alakultak ki, nem állapitható meg, minthogy az itteni német községek feltünése a tatárjárás utáni évtizedekben történik. Ezek alapján a Poprád kanyarulatánál fekvő községek nagyrészének a kialaku-

---

[14] U. ott.

[15] Iványi: A Máriássy család levéltára. 22. l.

[16] Schmauk: Suppl. 204. Iványi: A Máriássy család levéltára. 50. l.

[17] Iványi: A Máriássy család levéltára. 63. 66. 72. ll. Szepesi kpt. Int. Scep. 5. 9. 19. Iványi: A Máriássy család levéltára. 65—66. 71. ll.

[18] U. ott. 80. l.

[19] Iványi: id. munkája. 67. l.

[20] Szepesi kpt. Prot. 1643. f. 29.

[21] N. Múz. Berzeviczy lvt. Kiadásaiban mindenütt tévesen mons Kaff van. Fejér: CD. VIII. 5. 168. Schmauk: Suppl. 68. l.

[22] Fejér: CD. III. 1. 76. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1246.

lását a tatárjárás utáni időre kell tenni, annál is inkább, mivel a tatárjárástól a németek által lakott helységek első feltűnéséig eltelt idő, mint Késmárk és Lőcse esetében is tapasztalható, elegendő volt ahhoz, hogy a szász telepekből az akkori viszonyok között népes helységek fejlődjenek. A helységek egy részének eredete azonban visszamegy a tatárjárás előtti időbe, mert kimutatható, hogy a Poprádvölgy helységei egy részének magvát magyar telepek alkották, melyeket a határőri szolgálatot teljesítő magyarok utódai laktak. A vidék csak akkor népesedik be jobban és kerül a németek kezére, amikor nagyobb számú németség költözik a Szepességre.

Poprád. Mint szászok által lakott helység mai nevén tűnik fel 1256-ban, Filefalva határlevelében.[23] Ujabb, a tatárjárás után keletkezett német községnek kell tartanunk, mert 1256-ban határában még nem szerepelnek német határjelek. A község tatárjárás utáni telepítése mellett bizonyit az is, hogy már kezdetben nagyobb, csak a tatárjárás után lehetséges méretekre, szász telekre volt tervezve, amit mutat a helységnek a XIV. század elején feltűnő Poprádszáza neve.[24] A község német neve a *Deutschendorf*, aránylag későn, 1412-ben tűnik fel először.[25] A német név eredete azonban régebbi időbe visszanyúlik és megfelel az 1268-ban feltűnő villa Teutonicalis-nak.[26] Egyháza korán megalakult és 1268-ban már a tekintélyesebbek közé tartozott, amikor papja ott szerepel a német plébánosok székpénzegyezségében.[27] Henrik nevű plébánosa pedig 1287-ben mint békebiró tűnik fel.[28]

Felka. A Máriássy családnak 1264-ben adományozott Csetenye nevű erdő határai között még nem szerepel. A nagy vonásokban körülirt határ azonban még nem bizonyit Felka létezése ellen, mert hogy első feltűnésénél, 1268-nál jóval korábban keletkezett, bizonyitja egyházának nagyobb tekintélye, melynek plébánosa ekkor részt vesz a német lelkészek székpénzegyezségében.[29] A helység neve csekély eltérésekkel változatlan marad az egész középkoron át, szlávos alakja pedig arra enged következtetni, hogy területén a németek itteni letelepedése előtt szláv lakosság élt.

Szepesszombat. Latin nevén, mint forum Sabathi tü-

---

[23] Wenzel: AUO. VII. 432. Schmauk: Suppl. 8. l.

[24] Szepesi kpt. Prot. 1643. f. 29. Anjoukori okmt. IV. 571. l.

[25] Dl. 9984.

[26] Schmauk: Suppl. 223. l.

[27] U. ott.

[28] Fejér: CD. V. 3. 388. l. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10.

[29] Schmauk: Suppl. 223. l.

nik fel először 1256-ban.[30] A község magva nem lehet német eredetű, mert ennek ellene mond a községnek ekkor feltűnő és a legújabb korig változatlan magyar neve, másrészt pedig az, hogy a község első feltűnése után névváltoztatáson esik át, ami a lakosság kicserélődése mellett bizonyít és német alakban felveszi az 1279-ben feltűnő mons Sancti Georgii latin alak[31] után a német *Georgenberg* nevet.[32] A község magvának eredete tehát visszanyúlik a tatárjárás előtti időbe és amint a névcsere bizonyítja, a németek csak a tatárjárás után telepedtek meg a község területén. A helység kifejlődése aránylag gyors méretű, 1268-ban plébánosa részt vesz a szász lelkészek székpénzegyezségében, 1281-ben pedig az egyháznak már filiálisa van.[33]

Strázsa. Mai neve, noha csak az újkorban jelentkezik, kétségtelenül a régi határőrvidék emlékét tartotta fenn. A falu nem önálló német telepítés, mert Filefalva 1256. évi határjárásakor Poprád és Szepesszombat már szerepelnek, a szintén határos Strázsa azonban semmilyen néven sem említtetik.[34] Tekintettel arra, hogy Szepesszombat ma nem határos Filefalvával, az 1256. évi határérintkezést csak úgy tudjuk megmagyarázni, ha feltesszük, hogy Strázsa Szepesszombat területén alakult ki az említett határjárásban szereplő egyik őrhegyen, ahonnan származhatik a városnak Strázsa neve is. A későbbi kialakulás mellett szól az is, hogy 1268-ban, amikor a szomszédos helységek már mind résztvesznek a székpénzegyezségben, Strázsa még nincs felsorolva és hogy a többi szász városnál később, 1300-ban tűnik fel először *villa Michael* alakban.[35] Ekkor azonban már a fejlettebb helységek közé tartozik, mert birája, judexe és nem villicusa van. Latin alakban feltűnő nevét sokáig megtartja és német alakban mint *Micheldorf* csak 1412-ben tűnik fel.[36] A német név a Mihály keresztnévre vezethető vissza, aki talán a város megtelepítője volt, de személye ismeretlen.

Sztojánfalva. Amikor 1264-ben a községet Albert szepesi apát Hilbrandusnak adja soltészságba, már kialakult névvel biró helység.[37] Első birtokosa a szepesi, savniki apát volt, majd pedig a soltészság folytán a Stojánfalvi csa-

---

[30] Wenzel: AUO. VII. 432. l.
[31] Fejér: CD. V. 2. 598. l.
[32] Dl. 9984.
[33] Fejér: CD. V. 3. 388. l. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10.
[34] Wenzel: AUO. VII. 432. l.
[35] Weber: Suppl. 1. l.
[36] Dl. 9984.
[37] HO. VI. 125. l.

lád, mely magát Szepesszombatról és Grénicről is nevezi. A birtokot 1385-től kezdve a Görgey család egyik ágának kezén találjuk, melyet a birtokról Stojánfalvinak is neveznek.[38] A birtokból azonban a Görgeyek, amikor Zsigmond király azt 1411-ben Szepesszombatnak adta, kiestek, hiába bizonyitgatták, hogy — mindenesetre csak leányági — ősük Hilbrandus már birta azt, a király, tekintettel arra, hogy az odaadományozás királyi hozzájárulás nélkül történt, örökhallgatásra itélte a Görgyeket.[39]

A községnek az újkorra eső eltűnése valószinűleg a Szombatnak történt odaadományozással függ össze, amely után lassan a város területébe olvadt. A helység egykori fekvésének a meghatározásához egy 1416. évi oklevél visz bennünket közelebb, amely szerint a Stojánfalviak a Poprád város felől eső birtokukban megmaradt hatvan holdjukat eladják Szombatnak.[40] Gánfalva 1317. évi határlevele szerint a faluval határos.[41] Ezek szerint tehát megállapitható, hogy Sztojánfalva Poprád, Szepesszombat és Gánfalva között Strázsa délkeleti részén feküdt. A Stoján névből következtetve, a helység megtelepitői szlávok lehettek, akikre később németek telepedtek rá.

Svábfalva. A helység nevének latin alakja, a villa Sueui és magyar alakja, a Svábfalva egyaránt azt bizonyitják, hogy a falut egy sváb nemzetiségű hóspes telepitette. Noha a helynév alakja nem adja meg lakóinak eredetét és nemzetiségét, mert ebben az esetben villa Sueuorumnak kellene lenni, ennek ellenére azonban a falu lakóit mégis németeknek kell tekintenünk, mert emellett bizonyit első előfordulása 1268-ból, amikor a község a székpénzegyezségben felsorolt német helységek között tűnik fel.[42] Svábfalvának a lándzsásfalvak által szorosan körülzárt területe nem hagy kétséget affelől, hogy korábban szintén lándzsásnemesség lakta. A falu határa a tatárpusztitás következtében válhatott gazdátlanná.

A helység a királyi tulajdonban lévő községek közé tartozott és azt András király 1294-ben elcserélte Palocsa várért Detre fia Arnolddal, a Sváby család ősével.[43] A csere folytán a helység magánföldesúri hatalom alá került, amit bizonyit az is, hogy 1317-ben már nem szerepel

---

[38] N. Múz. Rhédey lvt. 1385., 1392., 1405. 1412: Schmauk: Suppl. 174. l.

[39] Schmauk: Suppl. 166., 169., 174., 187. ll. Szepesi kpt. Prot. 1500. f. 8.

[40] Weber: Suppl. 20. l.

[41] Szepesi kpt. Met. Scep. 5. 2. 4.

[42] Schmauk: Suppl. 223. l.

[43] HO. VIII. 341. l.

a szászok szabadságlevelében felsorolt helységek között.[44] Keletkezési korát nem ismerjük, valószinűleg egyidős a Poprád város környéki német telepekkel. A helység neve egy ideig a latin villa Svab néven szerepel,[45] amely a környező magyar lakosság hatása alatt a középkorban nemzeti nyelven csak a magyar *Svábfalva* alakban tűnik fel.[46]

Nagyszalók. A Poprádmenténck legszélesebb és igy megtelepedésre legalkalmasabb része a mai Poprád város feletti kanyarulatnál kezdődő vidék volt, mert a folyó völgyétől a XIII. század közepén elég nagy távolságban jelentkeznek a falvak. Közvetlen a kanyarulat felett tűnik fel 1251-ben a mai Nagyszalók, *Szalók* néven, mint IV. Béla király által a turóci konventnek adományozott birtok.[47] Maga a község neve, mely azonos az egyik magyar nemzetség nevével[48] és az oklevélben felsorolt magyar határjelek amellett bizonyitanak, hogy a falu megtelepitői és tatárjárás előtti lakói magyarok voltak. A falu nemsokáig volt a turóci prépostság kezén, mert annak birtoklására egyetlen egy adatot sem találunk, 1317-ben pedig már a szászok által lakott helységek között tűnik fel.[49] Első feltűnése korában már nem mint új irtás szerepel, mert határjelei között többször szerepel a szántóföld, ami azt mutatja, hogy a faluban fejlettebb gazdálkodás folyt. Ez a kifejlett állapot a községnek a tatájárás előtti időkben végbement kialakulása mellett bizonyit. A németek által történt megszállása csak 1251. után történhetett, mert az ez évi határjelek között még egyetlen német eredetű sincs. A birtokot IV. László 1275-ben a szomszédos Mateóccal együtt a Máriássy családnak adta, arra azonban, hogy a család tényleg birtokolta volna, adataink nincsenek.[50]

Matzdorf. Nagyszalók 1251. évi határlevelében tűnik fel latin alakban villa Mathei néven.[51] Sem tulajdonosát, vagy megtelepitőjét, akitől nevét vehette, sem kialakulásának korát nem ismerjük. Tekintve, hogy a szomszédos magyar eredetű Nagyszalókkal együtt magyar határjelek között tűnik fel, eredetileg szintén tatárjárás előtt keletkezett magyar falunak kell tartanunk, amelyet a németek a tatárjárás utáni tömeges bevándorlásukkor foglaltak el. A község 1317-ben szintén a szász helységek között sze-

---

[46] Iványi: A Máriássy család levéltára. 81—88. ll.
[47] Hazai oklvt. 19. l.
[48] Karácsonyi: A magyar nemzetségek. III. 45. l.
[49] Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.
[50] Fejér: CD. IV. 238. Schmauk: Suppl. 12. l.
[51] Hazai oklvt. 19. l.

repel.[52] 1287-ben kápolnája, mely Szent István király tiszteletére volt szentelve,[53] mint a szepesszombati plébánia filiálisa jelentkezik,[54] ami azonban egymagában még nem bizonyit amellett, hogy a község Szepesszombat területén alakult volna ki. A helység nevének latin alakját sokáig megtartotta és német alakja csak 1412-ben fordul elő először.[55] A város mai *Mateóc* szláv neve a középkorban ismeretlen.

Mühlenbach. A szepesi német plébánosok székpénzegyezségében fordul elő először 1268-ban.[56] Nevét némi változatokkal megtartotta az egész középkoron át. A helységnév azt bizonyitja, hogy tiszta német telepités volt és tekintettel arra, hogy aránylag később tűnik fel, mint a többi német helységek, másodlagos telepitésnek, talán Mateócból kialakult német községnek tarthatjuk. Hivatalos magyar neve a forditás által keletkezett *Malompatak* volt.

Kakaslomnic.

Területe a Szepességen ismert legrégibb adomány. A község környékével együtt II. András király által Adolf szepesi prépostnak és nővérének, a Berzeviczy család ősanyjának adományozott, a Poprád felett elterülő, akkor még névtelen területen alakult ki. Az adományozott területbe az új birtokos beiktatása a határok megjárása és az adománylevélbe történt feljegyzése mellett ment végbe, azonban ezek a határjelek, melyek nagy részének értelmét és nyelvi eredetét nem tudtuk meghatározni, nemsokára eltűntek. Az 1209. évi adománybirtok határainak a mai Kakaslomnicnak és a Berzeviczy család kezén lévő szomszédos községeknek területével való azonositására a többi határjelek megváltozása folytán csupán a határlevélben már szereplő Izsákfalva ad támpontot.[57]

Noha a területen alakult községek közül az első kettő, Lomnic és Zapsfalva csak későn, 1257-ben tűnnek fel először,[58] kétségtelen, hogy a terület benépesitése jóval hamarabb megindult. A Berzeviczy család ősanyját, az 1209. évi adománylevél szerint idegenből, valószinűleg saját hazájából hivta be Gertrud királyné. A család ősapja, Rutkér,[59] neve után itélve szintén idegen származású, minden

---

[52] Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.
[53] Schmauk: Suppl. 152. l.
[54] Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 10. Fejér: CD. V. 3. 388. l.
[55] Dl. 9984.
[56] Schmauk: Suppl. 223. l.
[57] Fejér: CD. III. 1. 76. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1246.
[58] Fejér: CD. IV. 2. 440. l. N. Múz. Berzeviczy lvt.
[59] Fejér: CD. IV. 1. 416. l.

valószinűség szerint német lehetett. Minthogy a német származású telepesek a szepesi őserdők kiirtásával és az irtások betelepitésével szereztek maguknak érdemeket, feltehetjük, hogy Rutkér is azonnal művelés alá vette a feleségének adományozott területet.

A terület első telepesei, amint a rajta kialakult Lomnic neve mutatja, szlávok voltak. A szláv lakosság mellett azonban kellett magyaroknak is lenni, mert a Lomnicra vonatkozó határjeleket tartalmazó második oklevél a Béla folyó szláv neve mellett magyar neveket is tartalmaz,[60] amelyek pedig nem származhatnak sem a német tulajdonostól, sem pedig szláv telepeseitől. Az első szláv telepesek mellett azonban nemsokára megjelennek a németek is, még pedig olyan nagy számban, hogy a század utolsó negyedére már teljesen megváltoztatták a község eredeti jellegét. A németek betelepedése és túlsúlyra jutása mellett bizonyit a lomnici egyház plébánosának a szepesi német városi lelkészek 1268. évi székpénzegyezségében való részvétele.[61]

Lomnic sokáig megtartotta nevét, 1445-ben azonban megkülönböztetésül a Görgeyek kezén lévő két Lomnictól, *Nagylomnic* alakban jelentkezik,[62] majd pedig a Berzeviczy családban oly gyakran használatos keresztnév, a Kakas után, *Kakaslomnic* alakban.[63]

Hunfalva. Ugy hivatalos magyar, mint német alakját későn veszi fel. Kialakulása egyidős lehet Kakaslomnicéval, mert vele egyidőben, 1257-ben tűnik fel villa Supch alakban,[64] amelyet sokáig megtart. A község első telepeseinek többségét, noha a falunévben rejlő keresztnevet megfejteni nem tudjuk, magyaroknak kell tartanunk, mert a község 1290-ben, mint Lomniccal szomszédos község a magyar *Zopzcfolua* alakban jelentkezik,[65] határában pedig 1326-ban az egyetlen ismeretes határjel, a Feketeviz magyar eredetű.[66] A név változása lassan eljut a *Csepánfalva* alakhoz, amely esetleg arra engedhetne következtetni, hogy a kezdetben fellépő Zupch, Zapsch alakban a Csepán,

---

[60] Torc malma és bikfa. Fejér: CD. V. 3. 303. l. Az 1290. évi eredeti osztálylevélben Torc molna és bicfa van. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[61] Schmauk: Suppl. 223. l.

[62] Naglompnicza. N. Múz. Berzeviczy lvt. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 42. 1463: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1474: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 2. 20.

[63] Kakaslompnicza, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt. Kakaslumpnicz, 1454: Dl. 14788.

[64] Fejér: CD. IV. 2. 440. l. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[65] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[66] N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

István, keresztnév egy ősi, használatból kiment formáját kell keresnünk. A névváltoztatás ugyanannak a folyamatnak tekinthető, mint Édesfalva nevének a fejlődése, vagyis amikor a Zupc stb. alakok értelmét már nem ismerték, a nevet átalakították a hozzá rokonhangzású és a Szepességben általánosan ismert Stepk-, Csepánfalva alakokra.[67]

Zopcfalva ilyen néven ma már ismeretlen a szepesi helységek között. Az eddig felsorolt adatokból azonban megállapitható, hogy a Kakaslomniccal határos és szintén a Poprád mellett fekvő Zopcfalva a mai Hunfalvával azonos helység. Ezt az azonosságot teljesen igazolja egy másolatban fennmaradt 1471. évi oklevél, ahol a Berzeviczy birtokok felsorolásában elsőnek szerepel *Stepkfalva*, máskép *Honczdorf*.[68] A Hunczdorf elnevezés, ha a német alakjában a XIV. században tűnik is fel, a latin villa Canis alakjában visszamegy a XIII. századba. E néven első alkalommal 1268-ban tűnik fel a község neve a német plébánosok székpénzegyezségében szereplő papja nevével kapcsolatban.[69] Ettől kezdve többször szerepel a latin alak,[70] sőt a Berzeviczy család egyik, Polyántól származó ága »de villa Canis« nevezi magát. Zopcfalva és Hunfalva azonosságát mutatja az is, hogy ugyanez az ág 1342-ben Zopcfalváról nevezi magát. A helység neve tulajdonosáról, Polyánról elnevezve feltűnik *villa Poloni* alakban is.[71]

A villa Canis, nemzeti nyelven Huncdorf elnevezés a községbe korán betelepedett németektől ered és a középkor vége felé lassanként kiszoritotta a magyar elnevezést. A Huncdorf név eredete Melich megállapitása szerint a Hund személynévre vezethető vissza.[72]

Alsó- és Felsőerdőfalva. Mindkét helység az 1209-ben adományozott területen alakult ki, kialakulásuk azonban

---

[67] Zapchfalua, 1325: Fejér: CD. VIII. 2. 659. l. 1326: N. Múz. Berzeviczy lvt. Zopchfalua, 1326: N. Múz. Berzeviczy lvt. T. a. 1326. XI. 25. Schmauk: Suppl. 68. l. (Tévesen Zapschfalua.) Sopczfalua, 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1360: U. ott. és T. a. 1360. VI. 7. Stekchfalua, 1383: N. Múz. Máriássy lvt., Sophfalua, 1400: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 12. Sepchfalua, 1345: N. Múz. Berzeviczy lvt. Zepsfalwa, 1445: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 42. Sopchfalwa, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt. Sekchfalwa, 1445: N. Múz. Berzeviczy lvt. Scepanfalwa, 1469: Dl. 17110.

[68] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

[69] Schmauk: Suppl. 223. l.

[70] N. Múz. Berzeviczy lvt. T. a. 1360. VI. 7. 1400: Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 12.

[71] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1402. Schmauk: Suppl. 224. l.

[72] Melich: A honfoglaláskori Magyarország. 362. l. Szepesmegye helyneveihez. 7. l. O. L. Irattár. V. 7/1903.

jóval későbbre esik, mint az előbb tárgyalt két községé, mert a Berzeviczyek 1294-ik évi osztálylevelében még nem szerepelnek,[73] igy a két község teljes kialakulását csak a XIII. század fordulójától számithatjuk. Az osztálylevél kelte után csakhamar feltűnik a Berzeviczy birtokok között egy Erdőfalva, hogy azonban melyik, nem állapitható meg.[74] Alsóerdőfalva 1315-ben »silvestris villa Menhardi« alakban szerepel a Nagyszalókkal való határperrel kapcsolatban, amikor a község határaiért Menárdnak, kétségtelenül a névadó soltésznak a fiai és unokái perelnek.[75] A latin névnek pontosan megfelel az 1318-ban feltűnő *Menartwalldorf* alak, amelyből származik a magyar elnevezés is. A terület, amint a latin, német és magyar nevekben szereplő silva, wald és erdő szavak bizonyitják, erdős rész volt és rajta irtás által keletkezett a falu. Menartwalddorf azonos a mai Alsóerdőfalvával, amit egy 1318. évi oklevél igazol. Az oklevél ugyanis a Müllenbach és Menartwalddorf közötti határt vonja meg.[76] Minthogy pedig Müllenbach ma is csak Alsóerdőfalvával határos és nincs rá adatunk, hogy Felsőerdőfalvával valaha is határos lett volna, az azonosság kétségtelennek látszik. Menártfalvának a mai Alsóerdőfalvával való azonosságát bizonyitja az 1405-ben előforduló Erdeufalwa alias Menardwaldorf kifejezés is,[77] amely csak Alsóerdőfalvát jelentheti, épúgy mint az 1447-ben, 1455-ben és 1471-ben előforduló Erdewfalw, Herdewfalwa,[78] mert 1455-ben ugyanabban az oklevélben Erdőfalván kivül szerepel még Felsőerdőfalva nevű birtok is. A jelzős megkülönböztetés, Alsó- és Felsőerdőfalva a XIV. század közepétől már kialakultnak tekinthető.[79]

A birtoknak valószinűleg voltak magyar lakói is, mert az 1318-ban szereplő fluvius Benedicti-nek[80] Nagyszalók 1251. évi határjárásakor még a magyar Benedekpataka volt a neve.[81] A helységnévnek a magyar magánhangzó illeszkedést pontosan betartó, 1326-ban feltűnő *Menertfolua*

---

[73] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[74] Fejér: CD. VI. 1. 101. Bárdossy: Suppl. 375. l.

[75] Szepesi kpt. Prot. 1729. f. 202. Fejér: CD. VIII. 1. 587. VIII. 5. 95. l. Fejér utóbbi közlésében hamisitás van, mert nála a többi oklevelekben szereplő »silvestris villa Menhardi« helyett csak az újkorban használatos Uj Leszna alak szerepel.

[76] Fejér: CD. VIII. 5. 108. l.

[77] Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 4. 1.

[78] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1477. 1455. és Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

[79] 1363: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1469: Dl .17110.

[80] Fejér: CD. VIII. 5. 108. l.

[81] Hazai oklvt. 19. l.

alakja[82] máskép nem igen volna érthető az akkor már tiszta német lakosságú Mateóc, Müllenbach és Nagyszalók szomszédságában.

Felsőerdőfalva épúgy, mint Alsóerdőfalva egy ma már ismeretlen és nemsokáig használatos név alatt tűnik fel. A Berzeviczy család tagjai 1326-ban Sándor országbiró előtt pereskedtek, amiről két oklevél maradt fenn. Az egyik, a szepesi káptalan jelentése, Lomnic, Zopcfalva és Martirumfalva határait tartalmazza.[83] A másik oklevélben pedig a család Sándor országbiró előtt megosztozkodik Lomnica, Zopcfalva, Erdőfalva és Menertfalva birtokokon.[84] Minthogy ugyanannak a pernek különböző fázisairól és ugyanannak a családnak birtokairól van szó, a két oklevélben szereplő *Martirumfalva* és Erdőfalva birtokokat azonosnak kell vennünk a későbbi Felsőerdőfalvával. Martirumfalva kétségtelenül a templom eddig ismeretlen védőszentjének nevét tartotta fenn, azonban a vértanú keresztneve korán lekopott a különben is hosszú helységnév elejéről.[85] A Martirumfalva nevének ritkán visszaütő, de általánosságban nem használt alakja *Martinfalva* volt.[86]

A két birtok a középkor végén úgy látszik egy időre elnéptelenedett, mert 1498-ban mint Pusztaerdőfalva van említve.[87]

Kisszalók.

A község kialakulását nem ismerjük. Első alkalommal aránylag későn, 1347-ben tűnik fel a falu neve.[88] Ha a birtok kialakulását nem ismerjük is, mégis a régebben keletkezett helységek közé kell sorolnunk. Arra mutat a falu török eredetű neve[89] és a község határában az 1251. évi határjáró levélben feltűnő Szalokpataka nevű határjel. A Szalók név késői feltűnése azzal magyarázható, hogy a községet nevezték Szent Mihály tiszteletére épült, már 1251-

---

[82] N. Múz. Berzeviczy lvt. Fejér: (CD. VIII. 5. 169.) és Schmauk (Suppl. 68. l.) hibásan Marczinfalua alakot közölnek.

[83] Fejér: CD. VIII. 5. 169. Schmauk: Suppl. 68. l. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[84] N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

[85] V. Ö. Zentadrianmartir, Adrianmartir, Mártély csongrádmegyei helynév fejlődését. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. I. 678. l.

[86] 1370: Petróczy reg. 34. (78.) 1427: N. Múz. T. a. 1427. VII. 7.

[87] O. L. Táblai o. P. adv. 104—77.

[88] Petróczy reg. 27. (54.)

[89] Magyar Nyelv, 1924. 169—175. ll.

ben említett templomáról is.[90] Tekintve a birtok török eredetű nevét és azt, hogy területe a tatárjárás előtt beletartozott a határőr vidékbe, lándzsásnemesek által alapított községnek kell tartanunk. A falu neve sokáig változatlan, 1439-ben azonban feltűnik a községet a Nagyszalóktól megkülönböztető Kisszalók neve, melyet az egész középkoron át megtart.[91]

Késmárk.

A Szepességnek településre legalkalmasabb része a folyók vidékei voltak, amelyek többé-kevésbé széles völgyeikkel vizen kivül szántóföldet és legelőt szolgáltattak a lakosság és állatai számára. Az ilyen vidéken való falualapitás az erdős vidéken történő megtelepűléssel szemben nagy előnyt jelentett, mert mig az erdős területen a lakosságnak magának kellett óriási munkával előteremteni az erdőből a szántónak és legelőnek alkalmas földet, addig a folyók vidékén megtelepedők mindezt sokkal kevesebb munkával elérhették. Még nagyobb előnyt jelentett a megtelepedés olyan vidéken, amely már ezelőtt is lakott volt, de valamilyen oknál fogva, — a határőrvonalnak kijebb helyezése vagy a tatárpusztitás következtében — ismét lakatlanná vált. A már előbb is lakott területen a szántóhoz és legelőhöz alkalmas talajt, ha nem is egész terjedelmében, készen, kijelölve és feltörve találták az új telepesek.

Késmárk kialakulását és gyors fejlődését nagyban elősegitette az a körülmény, hogy a szászok megtelepedése folyóvölgyben, nagyrészben már előbb is lakott területen történt. A városra az első adataink a tatárjárás utáni időkből valók.

IV. Béla 1251-ben a szászoknak Szent Erzsébet egyháza melletti falvát a turóci monostornak adta.[92] Minthogy az oklevélben leirt határjelek alapján ezzel az adománynyal az 1439-ben feltűnő Szenterzsébetet, amely a Dunajecbe ömlő Béla mellett terült el, nem lehet azonositani,[93] kisérelj̈ük meg a határjelek alapján megállapitani a falu fekvését. A határjelek között, mint ma is ismeretesek, Leibic község, Leibic patak, Varbó község, Varbó patak, a Poprád folyó, Rikolf és Polán határa, továbbá Nagyőr szerepelnek.[94] A térképen követve a felsorolt határjeleket,

---

[90] Hazai oklvt. 19. l. Mon. Strig. II. 122., 275. l. Fejér: CD. VI. 1. 74. Hradszky: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt. 103. l.

[91] N. Múz. Görgey lvt.

[92] »villam Saxonum apud ecclesiam Sancte Elisabeth«.

[93] N. Múz. Görgey lvt.

[94] Hazai oklvt. 19. l.

azonnal láthatjuk, hogy az eladományozott terület a mai Késmárk határában keresendő. Ha pedig a terület határjeleit összevetjük Késmárk 1269. évi kiváltságlevelében foglalt határjelekkel,[95] látjuk, hogy a szászok Szenterzsébet nevű falva nemcsak hogy Késmárk határában keresendő, hanem a határjelek egyezése folytán Késmárk területével és határával teljesen azonos. Az 1251. és 1269. évi határjelek feltűnő egyezése onnan származik, hogy, amint az 1269. évi oklevél maga is mondja, az 1269. évi határjeleket kimásolták a turóci monostor 1251. évi adományleveléből.[96]

Késmárk lakói már első feltűnése korában szászok. Hogy azonban a terület nem rég óta volt birtokukban, azt éppen határjelei mutatják, amelyek között egyetlen német nyelvi elnevezés sincs. A határjelek magyar volta mellett bizonyit, hogy a területet előbb a magyarság lakta, amelynek nyelvéből a határjelek származnak, a szászok pedig olyan rövid idővel azelőtt kerültek a terület birtokába, hogy az az idő nem volt elegendő arra, hogy a szászok által alkalmazott új elnevezések kiszoritsák a magyarságtól származó, teljesen kialakult és közismert határjelek neveit.

A magyarságnak Késmárk területén való korábbi lakosságát a határjelekben rejlő bizonyitékokon kivül igazolja a szepesi káptalan 1329. évi oklevele, amely egy hosszabb per végső itéletét tartalmazza. Az oklevél kelte, 1329 előtt nagy per folyt a szepesi olvasókanonok és a késmárki plébános között Késmárk dézsmájáért. A perben a prépost helyettese, mint biró, birótársaival, több szepesi plébánossal együtt, miután a szepesi olvasókanonok oklevelekkel megfelelőleg bizonyitotta, hogy az a terület, amelyet most a késmárkiak művelnek és ekéikkel szántanak, valamikor a királyi határőröké és halászoké volt, akik a mindenkori szepesi olvasókanonoknak fizették a dézsmát, úgy itél, hogy a terület dézsmája háromnegyed részben az olvasókanonokot és egynegyed részben a késmárki plébánost illeti.[97]

Késmárk tehát nem lakatlan és műveletlen területen, hanem előbb a királyi határőrök és halászok által lakott földön keletkezett.

A német lakosságú helység kialakulásának korára két

---

[95] Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. l. A közlésekben levő Berben és Bierbrun alakok helyett helyesen mindenütt Verbeu olvasandó.

[96] »cuius terre mete, prout in privilegio prepositi de Thuruch continetur, hoc ordine distinguuntur«.

[97] Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. Dl. 8795.

körülmény is rámutat. Amint az elmondottak alapján is megállapitható, az 1251-ben feltűnő szászokat Késmárk területén nem tarthatjuk régi lakosoknak. Uj település mellett bizonyit a helységnek ekkor még kialakulatlan neve. A magyar határjelek is arra mutatnak, hogy a szászok a falu feltűnése idejében még egészen új jövevények, akiknek letelepülése csak a korábban királyi határőrök és hajászok által lakott terület gazdátlanná válása folytán következhetett be. Egy terület elnéptelenedése pedig főleg a határőrök áttelepitése, földjüknek elcserélése, vagy pedig a tatárjárás pusztitásai következtében állhatott be. Minthogy Késmárk feltűnése korában a poprádvidéki határvonal teljesen kialakultnak és lezártnak tekinthető, a határőri intézmény pedig a várszervezet kialakulása következtében már ekkor bomladozóban volt, a határőrök áttelepitéséről nemigen lehet szó. A késmárki királyi népek birtokának elcserélésére okleveles anyagunk sincs, igy a terület gazdátlanná válását az ottani királyi népeknek a tatárjáráskor történt elpusztulásával lehet legelfogadhatóbban megmagyarázni.

Ugy az előbbiek, mint a most elmondottak alapján a szász lakosságnak Késmárk területén történt letelepedését a tatárjárás utáni időre kell tennünk és el kell fogadnunk azt, hogy Késmárk lakói a tatárjárás utáni tömeges, a Görgeyek által vezetett telepitésekkel kapcsolatban kerültek mostani területükre.

A legkorábban feltűnő késmárki egyháznak, a Szent Erzsébet templomnak a neve nemcsak a város keletkezésének már eddig is megfelelőképpen megállapitott korához ad ujabb bizonyitékokat, hanem megfejti a város lakóinak eredetét is.

Szent Erzsébetet az egyház nem tisztel mást, csak a Türingiába szakadt, úgynevezett magyarországi Szent Erzsébetet. Hogy más Szent Erzsébet nem is lehetett a késmárki egyház védőszentje, bizonyitja Késmárk egyik oklevele. A város, amikor 1348-ban a Szent Erzsébet-egyházat a landeki Szent Sir-lovagoknak adja, IV. Béla királyra és Kálmán hercegre, mint Szent Erzsébet testvéreire hivatkozik.[98] Szent Erzsébet 1231-ben halt meg és halála után négy évre, 1235-ben már szentté avatták.[99] A szent tisztelete Magyarországon, minthogy innen még apró gyermek korában a távoli Türingiába került, nálunk tehát személyét és csodatételeit a királyi udvaron kivül nemigen ismerhették, csak későn terjedt el. IV. Béla egyik oklevele ugyan már 1244-ben engedélyt ad egy, a Szent

---

[98] Fejér: CD. IX. 1. 638. l.

[99] Pray: Vita Sanctae Elisabethae.

Erzsébet tiszteletére szentelendő templom építésére,[100] egy másik oklevele pedig a késmárki Szent Erzsébet-egyház feltűnésével majdnem egyidőben, 1252-ben említ Sellyén a turóci monostor birtokai között,[101] egy Szent Erzsébet tiszteletére emelt egyházat, azonban ezek az oklevelek hamisak.[102]

Szent Erzsébetnek ez a fokozott tisztelete, mely már halála után 20 évre a tiszteletére emelt templom építésében nyilvánul meg, Magyarországról, ahol sem a gyermekkorában idegenbe került szentet, sem csodatételeit nem ismerhették, nem származhatik. A szent tiszteletét, mely Magyarországon először német telepen, nagyszámú németek által lakott vidéken jelentkezik, csak olyanok hozhatták az országba, akik Szent Erzsébet türingiai hazájából valók voltak, továbbá őt jótéteményei és csodatételei révén ismerhették is.

Ezek alapján Késmárk lakosságát türingiai bevándorlóknak kell tartanunk, amely megállapítást Gréb Gyula nyelvészeti bizonyítékok alapján levont következtetései is igazolnak, mely szerint a Szepesség tatárjárás utáni német telepeseinek egyrésze Türingiával szomszédos területről vándorolt be.[103]

A Szent Erzsébet-tisztelet, mely 1235-ben történt szentté avatása után kezdődik, Késmárk keletkezési korának a megállapításához újabb bizonyítékot szolgáltat. Ezek szerint a szászok megtelepedésének korát, tekintetbe véve, hogy előbb határőrök és királyi halászok által lakott földön történt a megtelepedés és ez a terület csak a tatárjárás pusztításai után válhatott gazdátlanná, a tatárjárás utáni időre kell tennünk. Minthogy Késmárknak első feltűnése idejében, 1251-ben már temploma volt, a templomépítés pedig az akkori viszonyok között nem történhetett meg egyik évről a másikra, a szászok megtelepedését közvetlen a tatárjárás utáni évekre kell tennünk.

A szászok nagyobb számmal telepedhettek le a mai Késmárk területén, mert a megtelepedésüket gyorsan követő templomépítéshez szükséges anyagiakkal csak nagyobb számú lakosság rendelkezhetett. Nagyobb számuk tette lehetővé a város gyors fejlődését, amely főleg az 1269-ben nyert privilégium megszerzésében nyilvánul meg.

Késmárk neve jelentésének egyedüli helyes magyará-

---

[100] Fejér: CD. IV. 1. 338. Hazai oklvt. 11. l.

[101] HO. VI. 65. Fejér: CD. IV. 2. 135. l.

[102] Szentpétery: Krit. jegyzék. 238., 303. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 53. l.

[103] Gréb Gyula: A szepesi németek nyelve és eredete. A Szepesség. Emlékkönyv. 55. l.

zatát, a német névből levezetett »sajtpiac« értelem helyességét igazolja az 1329-ben előforduló »forum caseorum« latin alak.[104]

A városnak nagy kiterjedésű, a Tátrába magasan felnyúló határa később megoszlott és a Tátra felé eső részen kialakult az 1438-ban feltűnő *Forwerk* (Tátraalja), amely a legujabb korig a város tulajdonát képezte.[105]

A késmárkkörnyéki szász helységek.

Az egy tömegben jelentkező szász városok egy másik nagyobb csoportja Késmárktól délkeletre fekszik. Ez a vidék a szászok betelepülése előtt sem volt ismeretlen, hanem, amint az adatok bizonyitják, már korábban is lakott volt. A terület, mint a Szepességnek annyi helysége, valószinűleg a tatárjárás után lett lakatlanná, amikor azt a király az újonnan bevándorolt szász telepeseknek adta. A környék korábbi lakói részben szlávok voltak, akiknek eredetét és odatelepedésük idejét nem ismerjük ugyan, annyi azonban megállapitható, hogy a szlávok itt is magyarok által lakott vidéken, a gyepűvonal megett tűnnek fel.

Izsákfalva. A legkorábban ismert szepesi helység, mely már 1209-ben feltűnik a Berzeviczy család ősanyjának adott birtok határjelei között.[106] A név, mint a szepesi magyar helységek tipikus képzési alakja, arra enged következtetni, hogy a község magyar telepités volt. Ezt a feltevést megerősiti az a körülmény is, hogy szász lakosság, amelynek a kezén később feltűnik a falu, ezen a területen ily korai időben nem mutatható ki. A korai szász telepités ellen és a lakosság kicserélődése mellett bizonyit az, hogy a falu neve a szászok kezén megváltozik és belőle *Eisdorf* lesz. Izsákfalva a szászok 1317. évi szabadságlevelében már a szász helységek között szerepel.[107]

Menárd. A helység eredete visszanyúlik a tatárjárás előtti időre, mert első feltűnésekor Késmárk, akkor még Szenterzsébetfalva, 1251. évi határjárásakor, mint kialakult szláv névvel biró községet emliti az oklevél. A községnek a neve *Werbew* alakban tűnik fel a hasonló nevű patak partján.[108] A név eredete szláv nyelvi elnevezés,[109] ami mellett tanúskodik, hogy a falu szláv telep volt, amelyre a németek csak később telepedtek rá. A község lakóinak

---

[104] Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. Dl. 8795.

[105] N. Múz. Görgey lvt.

[106] Fejér: CD. III. 1. 76. l.

[107] U. ott. VIII. 2. 57. l.

[108] Hazai oklvt. 19. l.

[109] Melich: Szepesmegye helyneveihez. 8. l. O. L. Irattár. V. 7/1903.

nemzetiségét feltűnési idejében nem ismerjük, arra feleletet legfeljebb Késmárknak Menárddal érintkező határjelei adhatnak, amelyek magyar és szláv elnevezések. A helység szláv neve és részben szláv határjelei annak szláv eredetét kétségtelenné teszik. A szászok itteni letelepedése valószinűleg csak a tatárjárás után történt meg. A friss letelepedés mellett bizonyit, hogy a falu határában 1251-ben még nincsenek német határjelek.

A szláv eredetű helységnév továbbra is megmarad és a község ezen a néven szerepel még Késmárk 1269. évi határlevelében is.[110] A község mai neve 1278-ban tűnik fel először a személynévi eredetű »villa Menardi« alakban.[111] A régi név azonban még tovább is szerepel és csak a XIV. században szoritja ki az új elnevezés.[112]

Duránd. A szász helységek plébánosainak 1268. évi székpénzegyezségében tűnik fel először.[113] Minthogy neve német keresztnévből van képezve és nincs adatunk arra, hogy korábban más néven fennállott volna, eredeti német telepitésnek tarthatjuk.

Ruszkin. A régi gyepűvonal alatt 1277-ben tűnik fel, mint a szászok kezén lévő falu.[114] Eredetileg nem lehet szász alapitású község, mert annak az egykor itt elhúzódó gyepűvonalon kivül ellene mondanak a határában található Viszoka patak szláv, szilfa és Szemenyehegy magyar nyelvi elnevezések. Neve, ha a közlések helyességében bizhatunk, a villa Rusquini alakból következtetve személynévi eredetű.[115]

Leibic. A községet első feltűnése alkalmával 1251-ben már villa-nak, falunak nevezi az oklevél.[116] Korai feltűnése arra enged következtetni, hogy a tatárjárás előtt kialakult községek közé tartozik. 1268-ban már a szász helységek között szerepel.[117] Nevének feltűnési alakja, a

---

[110] Fejér: CD. IV. 3. 514. (hibásan Berben). HO. VI. 157. l. (hibásan Bierbrun).

[111] Schmauk: Suppl. 223. l.

[112] 1294: Schmauk: Suppl. 18. l. 1306: Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. l. 19. Ekkor még verbói Rudolf szerepel, de a község neve már villa Meynhardi. Fejér: CD. VIII. 1. 206. l. (hibásan Uky Rudolfot közöl).

[113] Schmauk: Suppl. 223. l.

[114] Fejér: CD. V. 2. 414. l. Dl. 974.

[115] villa Rusquini, 1298: Fejér: CD. VI. 2. 167. l. Schmauk: (Suppl. 14. l.) és Fejér (V. 2. 414. l.) 1277. évi adata helytelen, mert az eredeti oklevélben villa Rusken és Ruskyn alakok szerepelnek. Dl. 974.

[116] Hazai oklvt. 19. l.

[117] Schmauk: Suppl. 223. l.

Lubicha, amelyen tovább is szerepel,[118] azt bizonyitja, hogy a község nem szász alapitás, hanem a helység magja szláv volt, amelyre később németek telepedtek rá. A rátelepedés kétségtelenül az alapitás után jóval, valószinűleg a tatárjárás után történt, amit bizonyit a helységnévnek megerősödött és sokáig fennálló szláv alakja.

Nagyőr.

A helység keletkezése a szepesi határőröknek a Poprád völgyében északra történő előnyomulásával függ össze. A határőrvonalnak Nagyőrig való kitolása még jóval a tatárjárás előtt megtörtént, amit bizonyit az Őr megetti vidéknek sűrűn benépesitett és állandó határjelekkel megjelölt volta. A gyepűk kitolásának pontos idejét meghatározni nem tudjuk, annyi bizonyos, hogy Nagylomnicnak 1209-ben eladományozott környéke ekkor már a gyepűvonal megett feküdt.

A község első feltűnése 1251-ben Késmárk határlevelében történik.[119] A helységnév kizárólagos magyar alakját majdnem az egész középkoron át megtartja[120] és a német *Nehrer* néven csak jókésőn, 1437-ben tűnik fel a falu.[121]

A helységet korábban, éppugy, mint a szomszédos Késmárk javarészét, határőrök lakták. Ezek azonban nem rendelkeztek azzal a személyes szabadsággal, amelyet a hernádmenti Gömör-őrök élveztek. Maga Károly király is, amikor 1306-ban a szepesi várhoz tartozó falut a Berzeviczy család egyik tagjának adja,[122] az itteni őröket conditionalis népeknek mondja.[123] Ezek szerint a poprádmenti őrök ellentétben a Gömör-őrökkel, akiknek a szepesi várhoz való tartozását nem lehet kimutatni, a várnépek egyik

---

[118] Lubicha, 1269: Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. l. Libicza, 1294: Fejér: CD. VI. 1. 327. l.

[119] Eur. Hazai oklvt. 19. l.

[120] Eur, Ewr, Ewur, 1300: Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 4. 23., 1302: Fejér: CD. VIII. 1. 93. l. 1306: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1307: Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 26. l. 1326: N. Múz. T. a. Berzeviczy lvt. 1327: N. Múz. Berzeviczy lvt. Fejér: CD. VIII. 5. 175. l. 1328: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1329: Fejér: CD. VIII. 5. 375. l. Dl. 2516. 1331: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1340: U. ott. 1374: Fejér: CD. IX. 4. 580. l. Kysewr, 1447: N. Múz. Berzeviczy lvt.

[121] Nerer, 1437: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 13. 19. Az első, Nirer alakot tartalmazó oklevél hamis. Wenzel: AUO. IX. 563., X. 2. és 9. ll. HO. VI. 349., 354. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 33. l. Az 1344. évi oklevél gyanús. Schmauk: Suppl. 99. 114. ll. Lásd Rókus alatt.

[122] Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. l.

[123] »conditionales custodes viarum, sive speculatores, vulgariter eur dicti«. N. Múz. Berzeviczy lvt.

osztályát alkották. Megkötöttségük erősebb, servitiumuk súlyosabb volt, ami nem engedte őket felemelkedni a szepesi nemesség egyik osztályába sem. Alacsonyabb társadalmi helyzetük mellett bizonyit az is, hogy a föld, amelyen éltek, nem volt tulajdonuk és azt eladományozhatta és el is adományozta a király anélkül, hogy őket valamivel kárpótolta volna. Az őrök alacsonyabb társadalmi helyzete mellett bizonyit az a negativum is, hogy a földjük nem volt örök magántulajdonnak nevezhető birtok, s egyetlen adatunk sincs arra, hogy ott földeket eladtak volna. A terület a falu közönségét illette és csak mint közösség rendelkeztek azzal, amikor a falu területéből még 1307. előtt egy darabot a szepesi káptalannak ajándékoztak.[124] A faluból nem ismerünk egyetlen nemes családot, sem olyat, mely ott élt, sem pedig olyat, amely kiszakadt, máshova elszármazott volna.

Őr területének eladományozását a Szepességen már ekkorra gyökeresen megváltozott állapotok tették lehetővé. Az Őrtől északra, a Dunajecig terjedő, nagyrészben erdős terület ekkor már magántulajdonban, a Berzeviczy és a Görgey családok kezén volt. A két családnak ezeken a birtokain az irtás és telepités Nagyőr eladományozása előtt félszázaddal megkezdődött. A megváltozott viszonyok folytán a tényleges határtól messze lakó őrökre a várispánságnak már nem volt szüksége, részben mert a Lengyelországgal való barátságos viszony nem követelte meg a határok szigorú őrzését, részben pedig a Lengyelországgal határos terület tulajdonosai átvették és vagyonosabb voltuknál fogva mindenesetre jobban el tudták látni a határőrök katonai kötelezettségét. Ezek a birtokosok egész kis hadsereget állitottak ki, hisz maga az adománylevél emliti, hogy a szepesi vár visszavételekor Rikolf fia Kakas harcosai közül Károly király oldalán 32 esett el.

Az őrök területének magántulajdonba való jutásával a terület lakói, az őrök is magánföldesúri hatalom alá jutottak. A falu lakosságát az eladományozás korában szinmagyarnak kell tartanunk, mert eltekintve a Késmárk felé eső, 1251. és 1269. évi, nagy részben magyar határjelektől, még az eladományozás korabeli határjárása is tiszta magyar nyelvi elnevezéseket tartalmaz. A Szepesség lakói keveredésének nagyobb arányú megindulásakor és a szomszédos idegen telepekkel való kapcsolatok folytán a magyarság számaránya folyton csökkent, mig végül beleolvadt a szomszédos idegen népekbe.

---

[124] Fejér: CD. VIII. 5. 31. l.

Béla.

A községet első feltűnésekor, 1263-ban, mint németek kezén lévő falut említi az oklevél.[125] Eredete és megtelepedésének kora ismeretlen. Szláv neve, mely az első jelentkezésekor feltűnő német lakosaitól nem származhatik, azt bizonyítja, hogy a falu magva szláv telep volt. Erre utal a szomszédos Rókus határlevelében szereplő Tótpataka határjel is. 1263-ban Bélán a németek nem lehetnek még régi lakosok, mert a határjelek tisztán magyar elnevezésűek, melyeket csak a XIV. században váltanak fel német elnevezések. Ezek alapján a bélai németeket is tatárjárás utáni telepeseknek kell tartanunk, akik egy kisebb szláv falura rátelepedve, abból virágzó várost fejlesztettek. A falu eredete kétségtelenül a tatárjárás előtti időben keresendő, de nem oly korai években, mint azt a város történetirója, Weber állítja.[126]

Rókus.

A Poprád völgye a Nagyőr feletti gyepűnek a tatárjárás utáni kitolása következtében hamar benépesedett, azonban csak maga a szorosan vett völgy. A távolabbi vidék, amelyet adataink szerint sűrű erdő borított, jobbról-balról puszta és lakatlan volt. Béla és Nagyőr falvak már állottak, amikor a tőlük nyugatra fekvő vidék még lakatlan volt. Az olyan erdőnek, mely lakott vidék közelében feküdt, hamar akadt gazdája és betelepítése, különösen ha volt már rajta olyan föld is, amelyet azonnal művelés alá lehetett fogni, gyorsan megtörtént. A Béla község mellett fekvő terület is, amikor azt 1263-ban IV. Béla serviensének, Leonardusnak adományozta,[127] erdős részből és a hozzátartozó szántóból állott. A birtok határjárásakor feljegyzett határjelek azt bizonyítják, hogy a terület művelt részének a lakossága magyar volt.[128]

Noha kétségtelen, hogy a területen hamar kialakult a falu, az még sem jelentkezik jó darabig kialakult névvel. Leonardus még 1294-ben is csak a IV. Béla 1263. évi oklevelében foglalt területet cseréli el Rikolf fia Kakassal.[129]

---

[125] »Teutonici de Bela«. Fejér: CD. IV. 3. 128. VI. 1. 302. ll.

[126] Geschichte der Stadt Bela. 32. l.

[127] »silva cum particula terre vacue«. Fejér: CD. IV. 3. 128. VI. 302. ll.

[128] Totpataka, Sarpataka, Semercefa. 1282-ben már Toytpataka alak szerepel. HO. VI. 276. l. 1307-ben pedig Teytepotoka. Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. l.

[129] Fejér: CD. VI. 1. 301. Bárdossy: Suppl. 375. l.

A terület neve azonban még ebben az évben feltűnik, amikor annak egy részét, most már Rókus falu felét Kakas mester és testvérei eladják késmárki Henc comesnek.[130] A falu a XIV. század elején teljesen gazdát cserél, amikor a Farkasfalvi család a birtokot teljesen összevásárolja.[131]

A falu neve csekély változatokkal az egész középkoron át megőrizte alakját. Minthogy a név nyelvi eredetét és jelentését nem ismerjük, az nem ad semmi támpontot a falu telepeseinek nemzetiségi meghatározásához. Annál több adatot szolgáltatnak azonban a község határleveleiben található határjelek. Figyelmen kivül hagyva a IV. László nevére hamisitott oklevél[132] határjeleit, a szepesi káptalan 1310. évi határlevele már tisztán német határjeleket tartalmaz és a régi határjelek közül csak a Sárpatakát ismeri, mint olyat, amelynek már német neve is van.[133] Amint a szepesi káptalan 1329. évi oklevele bizonyitja, ezeknek a határjeleknek részben magyar nevük is volt.[134] A község 1435. évi határjelei már tisztán német nyelvi elnevezések.[135] A korán fellépő és a magyar határjeleket teljesen kiszoritó német elnevezések kétségtelenül azt bizonyitják, hogy a falu megalapitói és későbbi lakói a magyarságra rátelepedett németek voltak.

Keresztfalva környéke.

A Késmárktól északra és Béla várostól keletre elterülő vidék még a XIII. század vége felé is lakatlan erdőség volt. A terület benépesitésére a Berzeviczy család ősei vállalkoztak, amikor a területre V. Istvántól adománylevelet szereztek. A vidék az adomány korában még jobbára ismeretlen volt, mert az év nélkül kelt adománylevél csak nagyjából nevezi meg az erdő határát, mely a Késmárk határában is szereplő Galeas hegytől a Podolin előtti lengyel gyepűig terült el.[136] A terület mai meghatározással,

---

[130] HO. VI. 403. l. N. Múz. Görgey lvt.

[131] 1295: HO. VII. 244. l. N. Múz. Görgey lvt. 1296: Századok, 1872. 681. l. N. Múz. Görgey lvt.

[132] Wenzel: AUO. IX. 563. X. 2., 9. l. HO. VI. 349., 354. ll.

[133] Schmauk: Suppl. 33. l. Az 1480. XI. 9-én kelt átirata szerint az oklevél 1315-ben kelt. N. Múz. T. a.

[134] Fejér: CD. VIII. 3. 393. l. Az 1344-ben kelt oklevél nagyon gyanús, mert felsorolt adataink szerint a Berzeviczy család a maga részét még a XIII. század végén eladta és a birtok a család osztálylevéleiben ettől kezdve többé nem szerepel. Schmauk: Suppl. 99. 114. ll.

[135] Schmauk: Suppl. 245. l. Dl. 12419. Szepesi kpt. Prot. 1522. f. 53.

[136] »a quodam monte Galeas usque portam in confinio iuxta fluvium Poprad«. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1291.

amint a rajta kialakult községek is igazolják, a Poprád jobb partján, Késmárktól a Bussóc—Szentgyörgy községeket összekötő vonalig terjedt.

Minthogy az erdő népesebb helységek szomszédságában terült el, benépesitése aránylag gyorsan haladt. A területen az első község *Keresztur* néven 1290-ben tűnik fel a Berzeviczy család osztálylevelében.[137] A ma is használatos *Keresztfalva* nevet csak a XV. században veszi fel.[138] A község lakóinak nemzetiségét nem ismerjük, magyar neve és az a körülmény, hogy nevének magyar alakját az egész középkoron át megtartotta, amellett bizonyitanak, hogy a község lakói és első telepesei magyarok voltak, akik talán az ugyancsak a Berzeviczy család kezén lévő szomszédos Nagyőr jobbággyá sülyedt magyar határőrei közül kerültek ki.

Hundertmark. A falu kialakulása csak 1290. után történhetett, mert a Berzeviczyek ez évi osztálylevele[139] még nem emliti. Első feltűnése 1307-ben Nagyőr határlevelében történik *Százteleke* néven,[140] amely a határok összevetése alapján világosan a kialakulóban lévő falura utal. Mint kialakult falu, villa Hundertmark néven 1322-ben tűnik fel először.[141] Neve a középkorban apró eltéréseket mutat ugyan,[142] amelyek azonban mind közelállanak az eredeti és a magyar névnek megfelelő értelmű Hundertmarkhoz.

A falu, neve után következtetve német telepités, de arra utal a helység nevének jelentése is. A község középkori, kialakulása korabeli nagyságát nem ismerjük, azonban, amint neve mutatja, a telepités a szepesi viszonyokhoz aránylag nagyra, 100 telekre volt méretezve. Hogy ez a nagy méretezés megvalósult-e, arra a középkorból biztos adataink nincsenek. A telepitési terv megvalósulása mellett szól az, hogy a község feltűnése utáni időből, 1326-ból már ismeretes Szent András apostol tiszteletére emelt temploma,[143] amelynek keletkezése korábbi időre visszanyúlik, mert 1324-ből már plébánosát, Henriket is ismerjük.[144]

---

[137] Krystur. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[138] O. L. Táblai o. P. adv. 104—177.

[139] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[140] Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. I.

[141] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[142] Hondertmark, 1401: N. Múz. Perényi lvt. Hundurmark, 1401: U. ott. Hondormark, 1401. N. Múz. Berzeviczy lvt. Hundertmark, 1463. és 1469: U. ott.

[143] Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 17.

[144] N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

Borkut. Nagyőr 1307. évi határlevelében tűnik fel Borkut magyar nevű hely a Száztelek nevű völgyben, a mai Hundertmark falun túl.[145] Teljesen különálló faluvá azonban nem tudott fejlődni, illetve nagyon közel feküdhetett Hundertmarkhoz, mert mint különálló birtok, megint csak a XV. század elején, 1401-ben tűnik fel Szentkereszttel és Hundertmarkkal kapcsolatban.[146] Magyar neve arra enged következtetni, hogy csekély számú magyar jobbágyság által megtelepített falunak tartsuk. Fekvése a mai *Majorka* környékén keresendő, sőt a határok alapján nem lehetetlen, hogy magával Majorkával azonos.

Tiergart. Szentkereszt és Hundertmark falvakkal kapcsolatban 1401-ben tűnik fel, mint az említett községek eladományozásakor a király részére vadászhelyül fenntartott birtok.[147] Minthogy a középkorban többé nem szerepel, fekvését nem tudjuk meghatározni.

Toporc környéke.

A Szepesség a tatárjáráskor óriási vérveszteséget szenvedett, de ezt a vérveszteséget csakhamar kiheverte, sőt a külföldről behozott telepesek száma oly nagy volt, hogy a tatárjárás után másfél évtizeddel már rá kerül a sor a gyepűelvének a benépesítésére is, ahova a felesleges lakosságot levezették. A Podolin körüli gyepűelvét, mely már akkor királyi tulajdonban lévő erdő volt,[148] a Szepesség tatárjárás utáni megtelepítője, a Görgey család kapta adományba 1256-ban. Hogy ez a terület tényleg gyepűelve volt, bizonyitják az adománylevélben szereplő »inter indagines regni nostri et confinia Polonie« kifejezés, továbbá a határjelek között szereplő »porta regni« és »custodia« szavak. Az oklevél szavai a Szemenyehegy és a Tartal, a Tátra között lévőnek mondják a területet, ami ha szorosan vennénk, roppant kiterjedésű határt jelentene. Azonban, amint az oklevelek Szemenye névvel jelölik meg az egész lőcsei hegységet, úgy látszik, hogy a Tátrához számitották a Magurát is, mert az adományos területen alakult helységek határa, noha az adománylevél szerint a Tátra az egyik határ, csak a Magura aljáig terjed. Sokkal közelebbről és ma is ismert határjelekkel irja körül a területet a beiktatáskor megtartott határjárás, amely szerint az adományos terület Podolin környékén, a Poprád folyó két partján és a Nagylomnic patak mentén terült el.[149]

---

[145] Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. l.

[146] N. Múz. Perényi és Berzeviczy, lvt.

[147] N. Múz. Perényi lvt.

[148] »silvam nostram regalem«.

[149] Fejér: CD. IV. 2. 380. l. N. Múz. Görgey lvt.

Az eladományozott terület környékének a lakossága, amint a határjelek közül a Toporc és Lomnica patakok nevei bizonyítják, szlávok, valószínűleg lengyelek voltak. Ezen a területen érintkezett Magyarország leghamarabb és legközelebbről a lengyel határral. Mig a magyar terjeszkedésnek másutt csak természetes határok, igy a Szepesség északi részén a Dunajec vetettek gátat, addig itt a további előnyomulás elé a lengyeleknek a Poprád partjain elnyúló hosszanti terjeszkedése állitott akadályt. Ez a körülmény, a lengyel előnyomulással találkozó magyar terjeszkedés teszi lehetővé annak az elfogadását, hogy a környék lakossága lengyel volt.

Maga az eladományozott terület az oklevél szavai szerint királyi erdő volt, rajta a határjelként szereplő szomszédos Podolint kivéve, ekkor még egyetlen falu sincs említve, igy az adományos területen lakosságot elképzelni nem igen lehet. A területre azonban csakhamar gyüjtöttek lakosságot a Szepesség nagy telepitői, az adományos Görgeyek, kik éppen a külföldi népek behivása körül szerzett érdemeik jutalmául kapták adományba az erdőt. A telepités, ismerve a Görgeyek ebbeli nagy készségét, bizonyosan hamar megindult. Az erdő helyén keletkezett falvak azonban aránylag későn, csak a század vége felé jelentkeznek. A falvak mindenesetre megvoltak már korábban is, késői feltűnésüknek oka csupán az lehet, hogy a Görgeyek csak a XIII. század végén osztozkodtak meg birtokaikon.

Toporc. A Görgeyeknek adományozott és általuk kiirtott erdő helyén keletkezett falvak közül a feltűnési sorrendben nem az első ugyan, mégis tekintettel arra, hogy az adományos terület határjelei között ott szerepel a Podolin 1244. évi évi határjeleiben már feltűnő Topric patak[150] és az erdő helyén alapitott falvak közül a legrégibb időtől kezdve ezt az egyet lakta és lakja ma is a Görgey család, a legkorábban kialakult falunak kell tekintenünk. A község korai kialakulása mellett bizonyit az is, hogy feltűnése korában, 1297-ben már két falura osztva jelentkezik, mint *Ó-* és *Ujtoporc.*[151] A két falu, noha úgyszólván a középkor végéig, 1480-ig külön-külön fennáll[152] és a megkülönböztetés is megmaradt, még sem jelent azonban két egymástól különálló, nagyobb távolságban épült helységet, hanem, amint az 1297. évi határjelekből is megállapitható, a két köz-

---

[150] Fejér: CD. IV. 1. 353. l.

[151] U. ott. VI. 2. 117. l.

[152] Anjoukori okmt. II. 423. 1338: Fejér: CD. VIII. 4. 352. N. Múz. Görgey lvt. 1342., 1395., 1417., 1437., 1444: N. Múz. Görgey lvt. 1480: N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

ség szorosan egymás mellett feküdt és ma is egyetlen községet alkot. Toporc fekvése ma is olyan, hogy a két külön helységet még most is meg lehet különböztetni, az egyik a Toporc pataktól jobbra, a másik pedig az országút mentén terül el. A két falunak ez az egymás mellett való fekvése okozza, hogy, noha a megkülönböztetés sűrűn előfordul, a helységet gyakran nevezik egyszerűen Toporcnak is.[153]

A nagy, erdős határral rendelkező faluban az irtás a faluhely megteremtése után még sokáig tart, 1322-ben is ismerünk toporci soltészt, Gotsalk fia Hilbrandot.[154] A falu kialakulásában részt vehettek szlávok is, a Görgeyek által hozott telepesek azonban mind németek voltak, emellett bizonyítanak a község 1437. évi határjárásában előforduló német határ- és személynevek.[155] A község temploma, mely Jakab apostol tiszteletére volt szentelve, 1303-ban keletkezett.[156]

Kislomnic. A község első feltűnése korában, 1294-ben már kialakult, jelzővel ellátott helység volt, amikor birtokosa, a Görgey család kápolnaépítésre engedélyt nyert.[157] A helynév jelzője 1329-ben magyar alakot vesz fel és azt megtartja az egész középkoron át.[158] A helység kialakulása első feltűnésénél sokkal korábbi időre teendő, mert már Podolin 1244. évi határjelei között szerepel a Lomnic patak[159] és az 1256. évi határjelek között a nagyobbik Lomnic patak. A XV. század végén a Görgey család magát Lomnicainak nevező ága birja, akik közül Mihály szerepel legtöbbet,[160] valószínűleg tőle kapta nevét a helységnek 1511-ben feltűnő *Miskalomnic* alakja.[161]

Nagylomnic. 1293-ban a Poprád mellett egy »villa nova Lompnicha« tűnik fel, mint kezdő határa annak a területnek, amelyen később Kalács alakult ki.[162] A határok alapján ez az *Újlomnic* csak a mai *Hollólomniccal* lehet azonos. A helység neve egyideig nem szerepel és csak

---

[153] Fejér: CD. VIII. 5. 75. Schmauk: Suppl. 32. 1323: Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 59. N. Múz. Görgey lvt. 1344., 1433., 1434: N. Múz. Görgey lvt.

[154] N. Múz. T. a. 1322. VI. 10.

[155] N. Múz. Görgey lvt.

[156] Anjoukori okmt. I. 50. l.

[157] parva Lompnicha: HO. VI. 408. l. N. Múz. Rhédey lvt.

[158] Kuslomnicha: Anjoukori okmt. II. 423. l. 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1338: Fejér: CD. VIII. 4. 352. l. N. Múz. Görgey lvt. 1342: U. ott. stb.

[159] Fejér: CD. IV. 1. 353. l.

[160] N. Múz. T. a. 1480. X. 6. O. L. Táblai o. P. adv. 104—77.

[161] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 1. 27.

[162] Fejér: CD. VI. 1. 251. l.

1329-ben tűnik fel ismét magyar jelzővel ellátva, mint Nagylomnic.[163] Nevének ezt az alakját az egész középkoron át megtartja. A község késői feltűnése ellenére kialakulását jóval korábbra tehetjük.[164] Az 1256. évi adománylevélben már szerepel a nagyobbik Lomnicpatak, amelytől a helység is nevét vette, 1294-ben pedig már áll Kislomnic község, mely jelzője által meg van különböztetve a már akkor szintén kialakult Nagylomnictól. Nagylomnic, mint az oklevelekből megállapitható, a mai Hollólomniccal azonos helység. Mai nevét az újkor elején vette fel.

Szentgyörgy. A helység kialakulásának korát és körülményeit nem ismerjük. Csak jó későn, 1329-ben tűnik fel magyar néven a Görgey család birtokai között.[165] A helység az egész középkoron át csak magyar névvel szerepel.[166] A faluban a XIV. század közepén még mindig folyik az irtás, a Görgey család 1354-ben adja a terület egyrészét soltészságba.[167] A helység nevének magyar alakja a német és szláv nevű falvak között arra enged következtetni, hogy megtelepitésében magyarok is résztvettek.

Beles. Még egy, a toporci adományos területen kialakult rövid életű faluról kell megemlékeznünk, mely másfél évtizednyi szereplése után úgy eltűnik, hogy még fekvését sem tudjuk pontosan meghatározni. A Görgey birtokok között 1329-ben tűnik fel Kis- és Nagytoporccal együtt egy Beles nevű birtok, amelyről ekkor Villermus szepesi comes azt állitotta, hogy a lublói uradalomhoz tartozik.[168] Ugyancsak e néven szerepel utoljára 1342-ben a Görgeyek osztálylevelében is.[169] Egykori fekvése Lubló, Kis- és Nagytoporc környékén keresendő.

Meldur. Amikor 1297-ben feltűnik, a telepités még folyamatban van a faluban, mert a Görgeyek megszabják a faluban letelepedni akarók censusát.[170] A falu neve többféle változatot mutat[171] és csak az újkorban alakult ki a köz-

---

[163] Noglumnicha: Anjoukori okmt. II. 423. l.

[164] 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1342. és 1417: N. Múz. Görgey lvt. 1429: N. Múz. Rhédey lvt.

[165] Anjoukori okmt. II. 423. l.

[166] 1330: Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. 1342: N. Múz. Görgey lvt. 1354: Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 10.

[167] Szepesi kpt. Misc. 9. 8. 10.

[168] Anjoukori okmt. IV. 471. l.

[169] N. Múz. Görgey lvt.

[170] Fejér: CD. VI. 2. 117. l.

[171] Mender, 1323: N. Múz. Görgey lvt. Meldur, 1338: U. ott. 1412: Schmauk: Suppl. 174. l. Melthewer: Szepesi kpt. Intr. Scep. 6. 6. 15. Meldorf: N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

ség mai *Maldur* alakja. Ugy feltűnése korabeli, mint az 1480-ban szereplő határjelek német eredetre mutatnak.[172]

Krig. A Poprád balpartján lévő, a Görgeyek által birt területen leghamarabb kialakult község. Már 1296-ban feltűnik Kyrig alakban, határában a Béla patakkal,[173] ami arra enged következtetni, hogy területén szlávok is voltak, noha a falu németes, ismeretlen jelentésű neve német telepitésre mutat.

Schönwald. Amint a határjelek mutatják, a község még a toporci adományos területhez tartozott; 1310-ben tűnik fel Senewalth néven, mint Toporccal határos község.[174] A helység német neve német telepités mellett bizonyit, amit még kétségtelenebbé tesznek az 1433-ban és 1437-ben szereplő német jobbágy- és határnevek.[175] A falu sokat szerepel a Görgey birtokok között az egész középkoron át, elnéptelenedése csak az újkorban következhetett be. Az eltűnt község a Toporc feletti *Görgeymajorral* azonos.

Szentmargita. Richvalddal együtt tűnik fel 1323-ban magyar néven, melyet megtart egész eltűnéséig.[176] A helység nem lehetett valami nagy népességű és teljesen kialakult község, mert alig két évtizednyi szereplés után, 1338-ban már eltűnt.[177] Fekvése egy 1524. évi határjárás alapján Toporc felett, a mai Voltermajor környékén keresendő.[178] Megtelepitőit, tekintve a Görgey család többi birtokainak telepeseit, a magyar név ellenére is németeknek kell tartanunk.

Kalács.

III. András király a szepesi káptalannak 1293-ban egy nagyobb területet adományozott a Szepességen. Az adomány határai a mai Hollólomnictól a sárosi határig húzódtak. A káptalan beiktatását is elvégezte a szepesi comes, Bald ispán.[179] Az adomány a szepesi birtokjogok ismerete nélkül történt, mert a Poprád melletti rész már ekkor

---

[172] N. Múz. T. a. 1480. X. 6.

[173] N. Múz. T. a. 1296. IX. 26.

[174] Fejér: CD. VIII. 5. 75. l. Schmauk: Suppl. 92. l. N. Múz. Görgey lvt.

[175] N. Múz. Görgey lvt.

[176] Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 92. l. N. Múz. Görgey lvt. Anjoukori okmt. II. 423. l. Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355. Fejér: CD. VIII. 4. 352. l. N. Múz. Görgey lvt. 1338.

[177] N. Múz. Görgey lvt.

[178] Szepesi kpt. Prot. 1522. f. 21.

[179] Fejér: CD. VI. 1. 251. l.

régen a Görgey család birtokában volt, a terület sárosi határ felől eső része pedig jódarabon belenyúlt Lubló határába. Bár az 1293. évi adomány magában foglalta a Görgey család birtokainak és Lubló területének tekintélyes részét is, az, hogy a beiktatás miért történt mégis ellentmondás nélkül, ismeretlen.

A káptalan az ellentmondás nélküli beiktatással sem jutott a terület békés birtokába, mert a határ miatt állandó súrlódása volt azokkal, akiknek érdekeit az adománylevélben foglalt határok sértették. A birtokos, hogy az adománynak érvényt szerezzen, 1312-ben az András király oklevelében foglaltak alapján újból megjáratta a terület határait. A határjárásnak, amint az oklevél zavaros közléséből megállapitható, a Görgey és a Berzeviczy családok, valamint a lublói várnagy ellentmondottak.[180] A káptalan az András oklevelében foglalt kiterjedt határoknak sem ekkor, sem később nem tudott érvényt szerezni, és a területen a káptalan birtokában csupán Kalács birtok tűnik fel 1390-ben.[181] A falu nevének változatai szláv telepitésre mutatnak.

Az 1293. évi adománylevélben foglalt határokhoz a káptalan továbbra is ragaszkodott és amikor a Nagylomnicai (Görgey) család tagjai 1431-ben Szentgyörgy, Kis- és Nagylomnica birtokokat felkérték új adományba, a káptalan tiltakozást jelentett be a felkérés ellen azon a címen, hogy a felkért birtokok a káptalan Kalács nevű birtokának határain belül vannak.[182] A szepesi káptalan követelései természetesen a Görgey család régebbi birtokjogával szemben nem tudtak érvényesülni és a káptalannak az adománylevélben foglalt nagy határ helyett be kellett érnie Kalács területével.

---

[180] Weber: Suppl. 3. l. (Tévesen Béla király oklevelére történik a hivatkozás.) N. Múz. Fol. Lat. 2278. v. X. f. 25.

[181] Kalach: Fejér: CD. X. 1. 633. l. 1391: Schmauk: Suppl. 138. l.

[182] »inter metas possessionis ipsorum Kollacz«. N. Múz. Kéziratt ár. Fol. Lat. 2278. v. X. f. 30.

Stragár.

A birtokot IV. László adományozta el. Az ő adománylevelére hivatkoznak Szombat fiai, amikor 1286-ban Ztragár nevű földjüket a hozzá tartozó Fekete erdővel együtt eladják Detre fia Arnoldnak, a Görgey családdal közös eredetű Sváby család ősének.[1] Tekintettel arra, hogy IV. László adománylevele nem maradt fenn, nehéz megállatani, hogy mely falvak alakultak ki ezen a nagy, 150 márkányi értékű területen. A meghatározást még nehezebbé teszi az, hogy a terület birtokáért 1344-ben folyó perben tartott határjárásakor a terület tulajdonosa, Tótfalusi Illés fia Arnold mindazokat a birtokokat IV. László adományához számitotta, melyek IV. Béla által 1256-ban,[2] 1260-ban[3] és Károly király által 1315-ben[4] a Görgey családnak adományozott területen kialakultak.

A terület határa 1344-ben a Poprádnál, Béla város felett kezdődött és a Béla folyó mentén haladt felfelé, majd pedig Landek és Bierbrunn között északnak tartott.[5] A Görgeyek adományleveleivel való egybevetés alapján megállapitható, hogy ez a rész nem tartozik a Görgeyek adományai közé. Tekintve, hogy a terület határai észak felé jó darabon felnyúlnak, IV. László adományához számithatnánk egy-két olyan Görgey birtokot is, mely a Béla folyó és a Poprád közé esik. Minthogy azonban a Stragár

---

[1] Fejér: CD. V. 3. 330. l. Ztragar területe nem tévesztendő össze a középkorban nem szereplő és a tőle nyugatra eső Zgyár területével. A Magura név középkori előfordulására nem találtam adatot.

[2] U. ott. IV. 2. 380. l. N. Múz. Görgey lvt.

[3] HO. VI. 103. l.

[4] N. Múz. Görgey lvt.

[5] Anjoukori okmt. IV. 471. l.

nevű földön még az 1286. évi eladás idejében sines falu megnevezve, sem az új birtokosnak, Arnoldnak a telepitést illetőleg nem ismerjük semmiféle intézkedését, a XIII. század folyamán fellépő Görgey birtokok közül nem számithatunk ehhez a területhez egyet sem, mert a telepités későbbi, már lassúdó menete mellett nem igen hihető, hogy a területen a XIII. században falvak alakultak volna ki. Ezek alapján a területhez csak a XIV. század elején fellépő és az Arnold ága által kizárólag birt Tótfalva és Busson községeket számithatjuk, amelyeket később is kizárólag a Sváby család birt.

Tótfalva. Első alkalommal 1311-ben szerepel villa Slavonicalis alakban,[6] ami arra enged következtetni, hogy megtelepitői szlávok lehettek. A szlávok mellett azonban kellett lenni magyar lakosságnak is, mert különben érthetetlen volna a falunak 1337-ben feltűnő és az egész középkoron át szereplő kizárólagos magyar alakja.[7]

Busson neve először 1345-ben fordul elő *Bussundorf* alakban plébánosával kapcsolatban, ami, tekintettel templomára, a falu korábbi kialakulása mellett bizonyit.[8] A helység neve később állandóan Busson alakban fordul elő.[9] A község, feltűnési alakjat tekintve, német telepitésnek tartandó. Hogy Busson tényleg stragari területen alakult ki, egy 1367. évi oklevél bizonyitja, amely szerint a *stragari* másképp bussoni egyház, mely Szent István első vértanú tiszteletére volt szentelve, a szepesi olvasókanonoknak négy forint évi dézsmát fizetett.[10] Ez az adat további következtetésekre is módot nyújt. Késmárknál láttuk, hogy a területéhez, mint egykori határőr területhez, a szepesi olvasókanonoknak volt tizedjoga. Minthogy a szepesi olvasókanonok tizedjoga Bussonra is kiterjedt, valószinűleg Busson is beletartozott a szepesi határőr vidékbe, ami annál valószinűbb, mert a gyepűvonal, amint megállapitottuk, a Poprádmentén húzódott végig.

Schaierberg. A Sváby család kezén tűnik fel 1414-ben, a birtokok felsorolási sorrendjében, mint Tótfalva után következő község, Schewerberg alakban.[11] Mint határjel,

---

[6] Fejér: CD. VIII. 1. 416. l. Dl. 1785.

[7] N. Múz. Görgey lvt. 1338: Fejér: CD. VIII. 4. 352. 1378: U. ott. IX. 5. 298. l. 1386: N. Múz. T. a. 1386 III. 16. 1518: Dl. 24369. Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

[8] Bussundorf: Mon. Strig. III. 561. l.

[9] 1359: N. Múz. T. a. 1359. VIII. 3. 1406: N. Múz. T. a. 1406. XI. 17. 1414: Dl. 10178.

[10] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 1281. Tom. III. f. 115.

[11] N. Múz. Máriássy lvt. 116. l. 1501: Sayerberg. Iványi: A Máriássy család levéltára. 81. l.

már 1297-ben ismeretes Maldur szomszédságában a Schurberg nevű hegy,[12] amely után a helység nevét vette. Ez egyszersmind megadja a falu fekvését, mely Tótfalva határában a községtől északra keresendő. Tótfalva egy 1504. évi oklevélben már az akkor puszta Sajerberggel fordul elő.[13] Neve német telepités mellett bizonyit.

Richwald és környéke.

A Görgey család első, 1256. évi adományát 1260-ban egy másik követte, amely mint a kissé szűkszavú és többnyire ismeretlen határjeleket tartalmazó határjárásból megállapitható, magában foglalja az 1256. évi adományos terület határait is, mert az új adomány határa lehúzódik a Kislomnic alatti Szemenye-hegyig.[14] Az új adomány tulajdonképpen csak a Toporctól északnyugatra fekvő Jávorhegytől egyenes északi irányban elhúzódó lakatlan erdőt foglalta magában. A területen csak későn kezdődött meg az irtás. Ugy látszik a Görgey család nem kapott megfelelő számú embert a nagy erdős területre, sem pedig régebben betelepitett birtokaik nem termeltek ki annyi emberfelesleget, hogy azokat át lehetett volna telepiteni és megkezdeni az erdőirtást. A nagy területen csak a XIV. század elején keletkeznek az első falvak, amelyek nem is alakulhattak ki hamarabb, mert a Görgey családnak az összes birtokokat magában foglaló 1310. évi osztálylevelében még csak Görgő és a toporci adományos területen alakult falvak egy része szerepel.[15]

A területen az első falu *Richwald* 1323-ban jelentkezik.[16] Nevét kisebb módositásokkal megtartja az egész középkoron át. A helység megtelepitői és lakói, a német helynévből következtetve, németek voltak. Hivatalos neve a német névből alkotott *Kristályfalu* volt.

Hellivágása. Aránylag későn kialakult falu. 1338-ban tűnik fel először Helinguagasa néven.[17] A helység a középkor végére már elnéptelenedett és 1523-ban már mint puszta szerepel.[18] Neve német telepitésre mutat.

---

[12] Fejér: CD. VI. 2. 117. l.

[13] O. L. Táblai o. 4—2756.

[14] HO. VI. 103. l. N. Múz. Görgey lvt.

[15] Fejér: CD. VIII. 5. 75. Schmauk: Suppl. 32. l. N. Múz. Görgey lvt.

[16] Fejér: CD. VIII. 5. 133. Schmauk: Suppl. 59. l. N. Múz. Görgey lvt.

[17] N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 4. 352. (rosszul!)

[18] Iványi: A Máriássy család levéltára. 92. l.

Szentpéter. A rövid életű falvak közé tartozik, mindössze kétszer szerepel, 1323-ban[19] és 1330-ban.[20] Első alkalommal magyar, másodszor pedig latin néven tűnik fel. A két oklevél meghatározza egykori fekvését is, amely szerint a község Hellivágása északi részén, a mai Lipnikpatak mellett keresendő. A falut, tekintve a szomszédos Görgey birtokok lakosságát, szintén német telepitésnek kell tartanunk.

Lipnik.

A XIII. század végén már alig volt a Szepességen erdő, amelynek művelését meg ne kezdték volna. Az erdők irtását, amint láttuk, nagyrészt magánföldesurak vagy városok végezték. A király kezében a XIV. század elején már alig van erdő, azok mind magánföldesurak, vagy a városok birtokába kerültek, kivételt talán csak a korábban lengyel uralom alatt lévő helységek területe képez, amelyen a telepitést és az erdőirtást maga a szepesi várispánság végeztette.

A lublói uradalom területétől eltekintve, a XIV. században már csak egy királyi kézben lévő erdős területet ismerünk, a Lipnice nevű erdőt, a mai Lipnik területét, melyet mint lakatlan erdőséget 1315-ben adományozott el a király Görgey Gyula comesnek.[21] A telepités gyorsan haladt a lakatlan erdőségben, mert már az eladományozás után 15 évre feltűnik a területen az első falu Lupnik alakban.[22] A hasonló nevű patak partján hosszanti településben elhúzódó falu hamar két részre oszlott, mert már 1338-ban feltűnik *Ó-* vagy *Fel-* és *Ujlipnik* a Görgeyek osztálylevelében,[23] amikor az Ujlipniken lévő irtatlan erdőt osztatlanul hagyja a család. Az Ó- és Ujlipnik megkülönböztetés azonban nem tekinthető még teljesen kialakultnak és állandónak, mert 1342-ben már csak *Lipnik* és Ujlipnik birtokokat emlitenek az oklevelek.[24] Minthogy később csak egyetlen községet ismerünk, az Ujlipnik alak valószinűleg csak a község területét továbbirtó új telepesek helyét jelöli. Hivatalos neve a forditás utján keletkezett *Nagyhársas* volt.

A falu eredete Drugeth Vilmos nádor 1338. évi ok-

---

[19] Fejér: CD. VIII. 5. 133. l. N. Múz. Görgey lvt.

[20] Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355.

[21] »silvam nostram habitatoribus destitutam«. N. Múz. Görgey lvt. 1327.

[22] Szepesi kpt. Prot. 1618. f. 355.

[23] N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 4. 352. l.

[24] N. Múz. Görgey lvt. Lupnuk, 1344: Anjoukori okmt. IV. 171. l.

levele szerint IV. Béla adományára[25] megy vissza, a határjelekből azonban kétségtelenül megállapitható, hogy Lipnik nevét tévesen keverték a tényleg IV. Béla adományából származó erdőkben keletkezett falvak névsorába, mert amint láttuk, a területet csak 1315-ben kapta a család. A falu neve szláv telepitésre mutat. A magyar jelző csak az akkorra már elmagyarosodott tulajdonosai révén keletkezhetett.

A Bierbrunn környéki Berzeviczy birtokok.

Lesnic. Az 1297-ben feltünő Lesnice erdőről, melyet akkor Helbrandt szász ispán Mech fia, Radislausnak adott,[26] közelebbi adatok hiányában nem állapitható meg, hogy a mai Lesnice község területével azonos-e, mert a község maga csak a középkor végén, 1518-ban tűnik fel *Nagy-* és *Kislesnice* alakban a Tótfalusi Sváby család kezén.[27] Feltűnésekor Kislesnice már puszta, Nagylesnicén azonban még soltészság van. Minthogy a Sváby család a Görgey családnak egyik ágát jelenti, ezt a két falut a Görgeyek valamelyik adománybirtokán, legnagyobb valószinűség szerint a lipniki erdők területén kialakult helységnek kell tartanunk. Hivatalos neve a fordítás által keletkezett *Erdős* volt.

A Szepesbélától északnyugatra, a határmenti Béla folyóig és a Dunajec mentén a Lehnic-Vibornya vonalig terjedő részt a XIII. század vége felé a Berzeviczy család kezén találjuk. Minthogy a területre adománylevél nincsen, nem határozható meg pontosan, mikor és melyik király adománya folytán jutott a család birtokába. A vidék, amint az oklevelekből megállapitható, lakatlan, erdős terület volt a lengyel határig, melyet 1260-ban a Dunajec vonala alkotott.[28] Mindamellett a terület még gyepűelvének számitódott, mert az országba vezető kapuk, ha ugyan már ebben a korban nem jelentenek túlhaladott vonalat, jóval beljebb voltak. A poprádmenti kapuk még a század vége felé is mai toporc-szentgyörgyi vonalon állottak.

A nagy erdős és lakatlan terület jövedelmezőség szempontjából a királyi kincstár számára nem birt különösebb értékkel, azért is került egy tagban a család kezére, mégpedig adománylevél nélkül. Annak, hogy a területről adománylevél lett volna, nincsen semmi nyoma. A birtok adományjellegét azonban azok a hamis oklevelek

---

[25] Fejér: CD. VIII. 4. 352. l.

[26] HO. VII. 266. l. N. Múz. Görgey lvt. Dl. 24369.

[27] Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

[28] HO. VI. 103. l.

bizonyitják, melyek a területen alakult legkorábbi községeket is magukban foglalják. A családnak Farkasfalváról és Pokajról szóló adománylevelének felhasználásával két oklevelet is hamisitottak IV. László nevére, amelyeket szintén Gölnicbányáról kelteztek. Az egyik Landek, Rókus és Nirer adományozásáról szól.[29] Rókust pedig nem királyi adomány, hanem csere folytán szerezte meg a család.[30] Az adományok között szereplő Örnek csak a XV. században feltűnő Néhrer neve is azonnal gyanússá teszi az oklevelet, annál is inkább, mert Nagyőrt csak 1306—1307-ben kapta a család adományba.[31] A másik, ugyancsak Gölnicbányán kelt ezett, szintén IV. László nevére hamisitott oklevél pedig olyan, a Szemenye hegység körüli területről szól, amely sohasem volt a család birtokában.[32]

Az adományozásnak azonban legkésőbb IV. László korában kellett történni, mert már ekkor, 1289-ben feltűnik a területen kialakult első község, *Bierbrun,* mint annak a Ruda nevű erdőnek a kezdő határa, mely a falutól a Béla patakon át a havasok felé, a lengyel határig terjedt. Ezt a területet 1289-ben adta lomnici Rikolf soltészságba a Müllenbachra való Teodor és Lajos testvéreknek.[33] A soltészok azonban, amint az adatok bizonyitják, nem vették művelés alá az erdőt, mert a területnek éppen a Bierbrun feletti részén jelentkeznek legkésőbben a falvak és a két soltész egyikének nevét sem őrizte meg, — amint pedig ez igen gyakran történt, — az általuk alapitott falu neve.

A falu nevének változatai nagyon eltérők.[34] Német nevét az egész középkoron át megtartja. Neve után itélve, német alapitású és lakosságú község. Hivatalos magyar neve a forditás által keletkezett *Sörkút* volt.

Landek. A Bierbrunnal szomszédos Landek a Berzeviczy család 1290. évi osztálylevelében tűnik fel először,

---

[29] Fejér: CD. IV. 2. 380. l. István kelet nélküli oklevele átirva: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1291. HO. VI. 349., 354. Wenzel: AUO. IX. 563., X. 2. 9. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 32. (164—166.) l.

[30] L. a község alatt.

[31] L. ott.

[32] Fejér: CD. VI. 1. 45. l. Karácsonyi: Hamis oklevelek jegyzéke. 32. (167.) l.

[33] Wenzel: AUO. IX. 516. l. Dl. 1252. A Késmárk 1269. évi határlevelében szereplő Berben, Bierbrun (Fejér: CD. IV. 3. 514. HO. VI. 157. l.) hibás olvasás Verbeu helyett. V. ö.: Késmárk 1251. évi határlevelét. Hazai oklvt. 19. l.

[34] Birburn, 1289., Bybur, 1290., Byrbron, 1313/1314. N. Múz. Berzeviczy lvt. Berbarn, 1344: Anjoukori okmt. IV. 471. l. Byrewbron, 1455: N. Múz. Berzeviczy lvt. Bierbrum, 1469: Dl. 17110.

mint kialakult falu.[35] Neve csekély eltéréssel az egész középkoron át változatlan maradt.[36] Telepitői, épp úgy, mint a szomszédos Bierbruné, németek lehettek. A birtok tulajdonosa 1313-ban megváltozik, amikor azt a Berzeviczy család elcseréli a jeruzsálemi rend komlósi birtokával.[37]

A landeki keresztesek birtokában a XIV. század közepén még két, Landekkel szomszédos falu tűnik fel, anélkül, hogy a keresztesek birtokjogának alapját ismernénk. Igy mindkét helységet Landek területén keletkezett községnek kell tartanunk. Az egyik *Relyó,* amelyre csupán 1344-ből van egyetlen adatunk. A birtok neve feltűnésekor *Kelhello* alakban szerepel a környékkel nem igen ismerős egri káptalan oklevelében, azonban az oklevélben felsorolt határjelek alapján kétségtelen, hogy ez elirás következménye.[38] A másik községnek *Hanusfalvának* kialakulását sem ismerjük. A Landekkel határos, 1313-ban fellépő *Henus* birtokot[39] a határjelek alapján nem tarthatjuk azonosnak a landeki keresztesek birtokában 1344-ben feltűnő Hanusfalvával.[40] A község keletkezése, minthogy sem megtelepitésének korát, sem megtelepitőjét, aki után a község nevét vette, mint szereplő személyt nem ismerjük, korábbi időben keresendő. Mindkét birtokot, tekintve az anyaközségnek és a Hanusfalvának nevetadó soltész nevét, német telepitésnek tarthatjuk.

Ófalu. A szepesi krónikák és azoknak nyomán a szepesi történetirók messze visszaviszik a falu eredetét olyan korba, amikor a terület kétségtelen őserdő volt.[41] Keletkezése azonban jóval későbbi és kialakulása összefügg a többi maguravidéki Berzeviczy birtokok sorsával. A község kialakulása semmiesetre sem lehet régibb a XIV. század elejénél, mert a Berzeviczyek 1290. évi osztálylevelében még nem szerepel[42] és a többi birtokokkal együtt 1326-ban tűnik fel Owfalw, Oufalw alakban.[43] A helység-

---

[35] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[36] Landok, 1291: HO. VI. 363. l.

[37] Mon. Strig. I. 676. III. 717. Fejér: CD. VIII. 1. 494. l. Dl. 1819. N. Múz. Berzeviczy lvt.

[38] Anjoukori okmt. IV. 471. l.

[39] Mon. Strig. I. 676. III. 719. l.

[40] Anjoukori okmt. IV. 471. l.

[41] Hain Gáspár lőcsei krónikája. 9. l.

[42] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[43] N. Múz. T. a. 1326. XI. 5. Berzeviczy lvt.

név a középkorban többnyire magyar alakban szerepel,[44] nevének német alakja 1382-ben tűnik fel először.[45]

A falu kialakulására van egy közelebbi adatunk is. Fridrich ófalusi soltész 1330-ban eladja ottani soltészságát a lechnici karthauziaknak a Kakas comes oklevelében foglalt feltételek mellett.[46] Kakas mesternek pedig csak egyetlen, a Markalf fia, Fridrichet soltésszá tevő 1308. évi levelét ismerjük,[47] amelyben foglalt feltételeknek megfelelőleg a soltész megalapitotta Fridmanvágását. Fridrich 1330-ban azonban már ófalusi soltész, ami amellett bizonyit, hogy a Kakastól nyert soltészság vagy kiterjedt erre a területre is, vagy pedig a sikeres falualapitás után megbizatást kapott a további soltészságra, amelynek során megalapitotta Ófalut is. Akár szólott az 1308. évi oklevél Ófalu megtelepitésére is, akár nem, az bizonyos, hogy itt is az 1308-ik évi oklevél szabályai voltak az irányadók.

Ófalunak Fridman által történt megalapitásának, ha nem volnának rá komoly bizonyitékaink, ellent mondana az Ófalu, Villa Antiqua, Altendorf név. A helynév eredete ismeretlen és amikor a többi községekkel együtt feltűnik, nem állapitható meg, hogy melyik faluval szemben tartották korábban kialakultnak, régibbnek. Tekintettel a falut alapitó soltész nemzetiségére és a falunak a magyar mellett előforduló német nevére, német telepitésnek kell tartanunk.

Kacvinkel. Körülbelül egy időben jelentkezik a Berzeviczyek területén alakult többi községekkel. Első feltűnése 1320-ban történik.[48] A helység neve német alapitásra mutat. Nevének Kacvinkel alakját megtartja a XV. század második feléig, amikor, főleg családnévben többször előfordul *Kacinka* alakban is.[49] Hivatalos neve az egyházának védőszentje után vett *Szentmindszent* volt.

Frankvágása. 1314-ben tűnik fel először. Keletkezése nem is igen nyúlhat mélyebbre, mert ekkor még terü-

---

[44] Owfalu, 1328., Ofolw, 1329., Vofalow, 1329: N. Múz. Berzeviczy lvt. Oofalu, 1335: Fejér: CD. VIII. 4. 202. Ofalu, 1341: U. ott. VIII. 4. 509. 1342: IX. 1. 55., 73. ll. 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt.

[45] Altendorf, 1382: Dl. 31110. 1392: Fejér: CD. 2. 89. l.

[46] Fejér: CD. VIII. 3. 477. VIII. 5. 198. l. (tévesen Chidericus alakban).

[47] Fejér: CD. VIII. 1. 259. l. Dl. 1723.

[48] Fejér: CD. VIII. 2. 289. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1344.

[49] 1474: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 1. 20. 1475: U. ott. Misc. Scep. 8. 1. 12. 1500: U. ott. Misc. 9. 2. 16.

letén él a falut alapitó Frank mester.[50] Ez a Frank mester minden valószinűség szerint a Berzeviczy család leányági leszármazottjával, Farkasfalvi Frankkal azonos,[51] akinek a kezén találjuk a birtokot 1340-ben is.[52] A helység magyar neve mindenesetre tulajdonosaitól és nem lakóitól ered. A község csak az ujabb korban vált szét Kis- és Nagyfrankvágására. Megtelepitői, mint a többi környékbeli birtokoké, valószinűleg németek voltak.

Mályásfalva. Ófaluval körülbelül egy időben keletkezett helység. Vele együtt tűnik fel 1326-ban *Mályásvágása* néven,[53] amelyet megtart a XV. század elejéig, amikor felveszi a *Mályásfalva* nevet.[54] Magyar nevét megtartja az egész középkoron át. Alapitóját nem ismerjük, azonban minden valószinűség szerint az alapitó soltész nevét vette fel a község, mert a falu tulajdonosai, a Berzeviczy család tagjai közül ebben a korban senki sem viseli a Mátyás nevet.

Lehnic. A falu, mely szintén a Berzeviczy család területén alakul ki, 1319-ben tűnik fel először, amikor azt Kakas mester a menedékkövi barátoknak adja oly célból, hogy ott kolostort alapitsanak.[55] A falu magvával, melynek eredete a XIV. század elejére megy vissza, nem lehet azonos az 1419-ben feltünő »villa nova Lechnic«, hanem a falu délfelé terjeszkedő új része, amelynek ekkor emlittetik Szent Jodok tiszteletére emelt egyháza is.[56] Neve szláv telepitésre mutat.

Ujvágás. Ófalu és Lechnic körül tűnik fel a lechnici karthauziak birtokában 1344-ben az Ófalu melletti *Monostorhellyel* együtt.[57] Ma már mindkettő az eltűnt szepesi helységek közé tartozik.

Nedec. A község kialakulása szintén a XIV. század elejére esik. A falu még ismeretlen, amikor 1314-ben fel-

---

[50] »circa sectionem et villam magistri Frank«. N. Múz. Berzeviczy lvt. Frankuagasa, 1320: Fejér: CD. VIII. 2. 289. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1344. 1340: N. Múz. A Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára. 1407: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 89. 1411—1412: N. Múz. Görgey lvt. Dl. 9872. 1424: Görgey lvt.

[51] Wertner: Az első Dunajecziek. Turul, 1911. 139. l.

[52] N. Múz. Görgey lvt.

[53] Mathyasuagasa. N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Berzeviczy lvt.

[54] 1328., 1329., 1340., 1347: N. Múz. Berzeviczy lvt. Matevagasa(!) 1383: Fejér: CD. X. 1. 119. l. Matheyfalua. 1402: N. Múz. Berzeviczy lvt.

[55] Fejér: CD. VIII. 2. 227. l.

[56] U. ott. X. 6. 228. l.

[57] Aujoukori okmt. IV. 471. l.

tűnik a Frankvágásán keresztül folyó Nedecpataka.[58] A falu *Nisic* néven 1320-ban tűnik fel a hasonló nevű patak partján.[59] A név szláv telepítésre mutat. Egyházát, mely Szent Bertalan tiszteletére épült, 1326-ban említik először az oklevelek.[60]

Dunajecvár. Amikor a Szepesség felső, a gyepűn túl lévő része, az úgynevezett gyepűelve is kezdett benépesedni, a mögötte elterülő gyepűk és az ott tanyázó határőrök elvesztették jelentőségüket. A benépesüléssel a határvédelem kérdése is új alapokra helyeződött, mert a király a határvédelmet illetőleg nem volt már a Szepesség egyedüli lakosaira, a magyar határőrökre utalva. A határvédelemből és a katonáskodásból a szepesi nemesek és a németek által lakott városok is kivették a részüket. A szepesi várispánság teljes kialakulása után a várvédelem jut előtérbe. A Szepességnek a XIII. század folyamán a Dunajec folyóig történt terjeszkedésével kapcsolatban a határon új védelemről kellett gondoskodni. A természetadta határ, mely részben a Dunajec mentén húzódott végig, várépítést ajánlott. Így keletkezett a Berzeviczy család birtokainak határán belül Dunajecvár, amelyet egy 1347. évi adat szerint Drugeth Villermus szepesi ispán, a későbbi nádor építtetett.[61] A vár 1325-ben tűnik fel először, amikor a Berzeviczy család egyes tagjai »de Dunawich« írják magukat.[62] A Berzeviczy család a birtokai közé ékelt várat 1347-ben újból megszerezte a királytól.[63]

Fridmanvágása. A Berzeviczy család kezén lévő birtokok között aránylag korán feltűnik Fridmanvágása. Arra, hogy a megye központjától annyira távol, a lengyel határszélen fekvő község hamarabb feltűnik, mint sok közelebbi birtok, az a körülmény adja meg a magyarázatot, hogy a Magura vidéke egyetlen nagy erdőség volt, amelynek irtása nagy türelmet és kitartást követelt az új telepesektől. Amikor az erdő szélén már megalakult Bierbrunn és Landek, a telepesek lefoglalták azt a helyet, amely lakott vidékhez közel esvén, könnyebb megélhetést nyújthatott. A terület azonban, amely a községek felett volt, keskeny folyóvölgyeivel és ennek következtében csekély

---

[58] Nydycipotoka. N. Múz. Berzeviczy család kakaslomnici ágának lvt. 1349.

[59] Fejér: CD. VIII. 2. 289. N. Múz. Berzeviczy lvt. Nysich. 1334: N. Múz. T. a. 1326. XI. 25. Nydich, 1328: N. Múz. Berzeviczy lvt. Nezychfalu, 1402: U. ott.

[60] Mon. Strig. III. 86. Fejér: CD. VIII. 3. 190. l.

[61] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[62] Fejér: CD. VIII. 2. 623. l.

[63] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1347.

termőföldjével abban a korban, amikor a falusi ember még jobbára a saját maga által termelt élelmiszerekből élt, nem volt alkalmas a megtelepedésre. Az erdő nagy kiterjedését és a művelhető föld csekélységét a falvak jellegzetes hosszanti elhelyezkedése is mutatja. A szepesi káptalan 1320. évi oklevele szépen bizonyitja ezt a hosszanti irtást, amely a folyó partokon harminc telek hosszúságban volt megszabva.[64] Volt azonban a Berzeviczy család területének egy másik része, mely mindazokkal a feltételekkel rendelkezett, amelyek egy falu megalapitására szükségesek voltak, ahol a folyóvölgy szélesebb volt és már nem kellett a termőföldet irtás útján előállitani az erdőből.

A község keletkezését 1308-tól kell számitanunk, amikor Kakas mester az oklevélben felsorolt határok között fekvő területet a Hunfalvára való Markalf fia Fridrichnek adta soltészságba.[65] A gyors irtást mutatja, hogy a területen már 1320-ban feltűnik a falu, a soltész után elnevezett *Fridmanvágása,* kialakult magyar névvel.[66] A falu területe a Béla mindkét partján, részben későbbi lengyel területen feküdt. A magyar határ tehát régebben a Béla folyó partján is túlment, de onnan, mint ahogy Podolinnál a magyarság megakadályozta a lengyel terjeszkedést, a mindenesetre erősebb lengyel gyarmatositás visszaszoritotta a Béla jobbpartjára a magyar nemesek által birt terület határait. A telepitő és a falu nevének egyezésén kivül az azonosságot bizonyitja az is, hogy a terület Kakas mester tulajdonában tűnik fel és kezén is van haláláig. A község alapitója a saját és atyjának német neve után itélve német eredetű volt. A helység magyar neve,[67] mely úgyszólván az egész középkoron át fennmaradt, tekintve, hogy a magyarok nem igen vállalkoztak soltészságra, nem jelentheti azt, hogy lakói valaha is magyarok lettek volna. A magyar név valószinűleg eredetileg német, de ekkorra már elmagyarosodott tulajdonosai révén keletkezett. Hivatalos neve *Frigyesvágása* volt.

Krompach. A Fridmanvágásától délre fekvő vidék aránylag későn népesedett be, az itteni községek csak a XV. század elején alakulhattak ki, noha az irtás állandóan folyik, azonban nem azzal a gyorsasággal, mint a XIV. század elején.

---

[64] Fejér: CD. VIII. 2. 289. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1334.

[65] Dl. 1723. Fejér: CD. VIII. 1. 259. l. (tévesen Chidericus).

[66] Fejér: CD. VIII. 2. 289. VIII. 5. 113. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1334.

[67] Fredmanuagasa, 1326., 1328., 1347. N. Múz. Berzeviczy lvt. Fridhman, 1327: Fejér: VIII. 5. 175. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. Fridman, 1347, 1402: N. Múz. Berzeviczy lvt.

A Béla folyó melletti községek is majdnem egyszerre jelentkeznek, ami azt bizonyítja, hogy ekkor már ismét nagyobb erővel újra kezdődött a múlt század második felében alábanyatló irtás. A községek korábbi kialakulása ellen szól az, hogy a Berzeviczy család korábbi osztálylevéleiben nem szerepelnek. Krompach 1439-ben tűnik fel először.[68] A falunak *Bélakorompával* való azonosságát mutatja, hogy mindig a szomszédos községekkel együtt, mint Berzeviczy birtok szerepel. A helység neve német telepítésre mutat.

Szenterzsébet. Az eltűnt szepesi községek közé tartozik. Pontos fekvését ma már nem határozhatjuk meg, minthogy azonban Krompach és Laps helységekkel együtt tűnik fel 1439-ben,[69] környékükön keresendő. Nevének magyar alakját az egész középkoron át megtartotta.[70] A helység neve valószínűleg temploma védőszentjétől ered.

Ujbéla. Krompachhal és Szenterzsébettel együtt szerepel 1455-ben.[71] Neve után ítélve telepesei már kialakulása korában szlávok lehettek.

Durstin. A falu neve 1429-ben tűnik fel plébánosa nevében,[72] ami korábbi kialakulása mellett bizonyít. A község neve, mely Dornsteyn, Durstein változatokban szerepel,[73] német településre mutat. Hivatalos magyar neve, a *Dercsény,* Csánki szerint már a középkorban is ismeretes volt.[74]

Laps. A helység Katzvinkel határjárásában, 1340-ben tűnik fel először.[75] Alsó- és Felsőlapsra történt kettéválása még a középkorban bekövetkezett, mert 1463-ban a Berzeviczy család birtokai között már szerepel *Felsőlaps.*[76] Hivatalos magyar neve *Alsó-* és *Felsőlápos* volt.

---

[68] N. Múz. Görgey lvt.

[69] U. ott.

[70] Zenthelsebeth, 1439: N. Múz. Görgey lvt. 1455., 1463: U. ott. Berzeviczy lvt. 1471: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 118.

[71] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1498: O. L. adv. 101—77.

[72] Iványi: A Máriássy család levéltára. 128. l.

[73] 1463: N. Múz. Berzeviczy lvt. 1471: U. ott. Kézirattár. Fol. Lat. 2299. f. 118.

[74] Magyarország történeti földrajza. I. 201. l.

[75] N. Múz. a Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára.

[76] Felzelaps: N. Múz. Berzeviczy lvt.

A LENGYEL VÁROSOK.

A városok keletkezése lényegesen elüt a többi szepesi helység kialakulásától, mert a Podolintól keletre, a Poprád mentén és tőle északra, a mai lengyel határig elterülő vidék a feltűnésekor nem állott magyar uralom alatt, hanem Boleszló krakkói és szandomiri herceg és neje Kunigunda, IV. Béla magyar király leánya kezén volt. A telepités lengyel uralom alatt indult meg és folytatódott mindaddig, mig a vidék a XIV. század elején véglegesen Magyarország birtokába nem került.

Hogy a vidék eredetileg Magyarországhoz tartozott volna és mint többen állitják, Kunigunda hozományaként került volna lengyel uralom alá, nem bizonyitható. Ez a terület Kunigunda férjhezmenetele előtt ismeretlen volt és csak az ő, illetve férje kezén tűnik fel. A magyar uralom szálai csak a lengyel városok vidékéig vezetnek és a régi gyepűvonalnak megmaradt emlékei is csak a lengyel városokig mutathatók ki.

A terület poprádmenti részének benépesitése még a lengyel uralom alatt megtörtént. A vidék feltűnésekor jelentkező határnevek kizárólag szlávok. A lengyel városok vidékének kialakulása legvalószinűbben úgy folyt le, hogy a Szepesség benépesitése két oldalról kezdődött meg, északról a lengyelek és délen a magyarok által. A magyar kolonizáció gyorsabban és nagyobb méretekben haladt észak felé és a XIII. században már birtokba vette az egész Szepesség területét, kivéve a Poprádmentének Podolinig terjedő, a lengyelek által benépesitett részét. Ez a vidék azután, mint a lengyel uralom által előre tolt keskeny sáv, a magyarok telepei által körülvéve a terület birtokosának, Kunigunda hercegnőnek a halála után minden politikai válság nélkül a magyar uralom alá került.

A terület benépesitését, amint a sűrű szláv határjelek bizonyitják, lengyelek kezdték meg, amikor azonban úgy

magyar, mint lengyel területen nagyobb számmal feltűnnek a német telepesek, átveszik a telepitést és magdeburgi joggal tovább folytatják.[1]

Podolin.

A lengyel uralom alatt lévő helységek közül sajátságos módon elsőül a magyar területhez legközelebb eső Podolin tűnik fel 1244-ben. Ez az időpont azonban nem jelenti a város akkori kialakulását, mert eredete éppen az oklevél adatai alapján régebbi időben keresendő. Boleszló herceg 1244-ben régi szolgájának, Henriknek adja az ottani, a sűrű erdőséggel szomszédos, már régebben megalapitott, de ekkor pusztán lévő soltészságot.[2]

A város területe már a határjárás után erősen érintkezik a magyar határőrvidékkel és a Görgyeknek 1256-ban adott erdő határával, amely három oldalról körülvette Podolin területét.[3] A Podolinnal szomszédos területnek eladományozása megakadályozta Podolinnak a Poprád mentén dél felé tartó további terjeszkedését, úgyhogy ezentúl a város csak az erdőségek felé tudott terjeszkedni. Podolin egyébként a szepesi városok módjára gyors fejlődést mutat. Mig az oklevelek 1288-ban is csak villa-nak, falunak nevezik,[4] 1292-ben már német, magdeburgi joggal élő és árúmegállitó joggal felruházott városként tűnik fel.[5] A lengyel uralom alatt a várost a vidék fejének tekintették, mert a szomszédos lengyel helységek, Lubló és Gnézda tartoztak Podolint árkai megerősitésében segiteni és a város joghatósága alól csak 1364-ben szabadult fel Lubló.[6] Gyors emelkedését kétségtelenül határszéli helyzetének és kereskedői forgalmának köszönhette. Egyházilag 1298-ban még Krakkóhoz,[7] 1299-ben azonban már a szepesi prépostsághoz tartozik.[8] Templomát, mely Szűz Mária tiszteletére volt szentelve és amint egyházi hovatartozásának előbb emlitett adatai bizonyitják, kétségtelen korai keletkezésű. 1326-ban emlitik először az oklevelek.[9]

A Podolin területén keletkezett községek kialakulását

---

[1] 1288: Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. 1392: HO. VI. 392. Fejér: CD. VIII. 2. 398. 1352: U. ott. IX. 2. 151. l. 1359: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 36. Fejér: CD. X. 3. 52. l.

[2] Fejér: CD. IV. 1. 353. l. Dl. 265.

[3] Fejér: CD. IV. 2. 380. l. N. Múz. Görgey lvt.

[4] Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. l.

[5] HO. VI. 392. Fejér: CD. VI. 1. 230. l.

[6] Schmauk: Suppl. 107. l.

[7] Fejér: CD. VI. 2. 172. l.

[8] Fejér: CD. VI. 2. 209. l.

[9] Fejér: CD. VIII. 5. 173. l.

nem kisérhetjük figyelemmel, mert mint királyi, vagy kevés magántulajdonos kezén megforduló terület, ritkán szerepel okleveles anyagunkban, az elzálogositást követő időből pedig alig említik az oklevelek.

Kromló. Ez az eltűnt szepesi helység, tekintettel arra, hogy első alkalommal 1244-ben a lengyel uralom alatt lévő podolini soltészság határlevelében tűnik fel, szintén lengyel területen kialakult községnek tekinthető. Első feltűnése alkalmával a szűkszavú határjelek nem mondják meg, hogy a határjelként szereplő Kromnow falu-e, vagy birtok, csupán annyit említenek, hogy a völgyben fekszik.[10] További sorsáról nem sokat tudunk és hosszú szünet után 1392-ben tűnik fel, mint birtok, Kromlow néven.[11] Ettől kezdve a birtok a Bethlenfalvi család kezén szerepel az egész középkorban, melynek végén már prédiummá süllyed.[12] Fekvése az 1244. évi adat szerint Podolin környékén keresendő, azonban még közelebbi fekvését megadja a Kislomnic és Kolacskó közötti, ma is ismeretes Kromlópatak.

Rauschenbach. A község kialakulása szépen nyomon kisérhető. IV. Béla király leánya, Kunigunda, Henrik podolini soltésznak 1288-ban egy Podolin és Gnézda feletti, poprádmenti erdőséget ad irtásra a határok leirása mellett. A határjelek között már szerepel a Ruschenbach, Rauschenbach patak is.[13] A patak elnevezése különben már régebbi keletű, mert már 1286-ban is szerepel.[14] A kiirtott területen, amelyen az irtás német, magdeburgi jog szerint folyt, 1303-ban tűnik fel először a falu, amikor Henrik soltész az ottani, soltészság fejében kapott örökbirtokát nővérének és férjének, Henningnek adja s a területen soltészi jogokkal ruházza fel őket.[15] Az irtás Henning kezén is tovább folyik és 1329-ben feltűnik a területen kialakult mindkét falu *Ó-* és *Ujrauschenbach.*[16] A két község különállása sokáig megvolt és még 1408-ban is szerepel mindkét község,[17] egyidőre azonban úgylátszik elnéptelenedett a két birtok, mert 1503-ban csak egy jelzőtlen, a Thurzó család birtokában feltűnő Rauschenbachról szól-

---

[10] Fejér: CD. IV. 1. 153. l. Dl. 265.

[11] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 6. 28. Fejér: CD. X. 2. 67. l.

[12] Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 20. Dl. 21197, 21177—21179.

[13] Fejér: CD. V. 3. 425. HO. VI. 336. l.

[14] Fejér: CD. V. 3. 334. l.

[15] Schmauk: Suppl. 23. Fejér: CD. VIII. 1. 153. l. Dl. 265.

[16] »antiqua és nova Rusunbach:« Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 14.

[17] Dl. 9431—9433. Fejér: CD. X. 8. 480. l. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3.

nak az oklevelek.[18] A helység, neve után ítélve német telepítés volt. Nevét csekély változatokkal az egész középkoron át megtartotta. Hivatalos magyar nevük az *Alsó-* és *Felsőzúgó* volt.

Forbász.

Kialakulásának menetét nem ismerjük. 1311-ben tűnik fel először *Fyrbaz* alakban, amikor idegen telepes hospes lakói említtetnek dézsmájukkal kapcsolatban.[19] Még egy adatunk említi 1408-ban, mint Lublóvár tartozékát.[20] A község neve valószínűleg szláv eredetű. Hivatalos magyar neve *Poprádfalu* volt.

Gnézda.

A város kialakulását nem ismerjük, már mint kialakult helység tűnik fel 1286-ban *Knisen* alakban.[21] Neve a középkorban többféle változatot mutat,[22] mely még az újabb korban is, tekintettel a nemzeti nyelvek különféle elnevezéseire, sokáig fennáll. A helység fejlődése aránylag lassú és csak 1412-ben szerez városi kiváltságot.[23]

Lubló.

Amikor Lubló, mint falu, 1292-ben feltűnik, még lengyel uralom alatt van, mert Vencel cseh király mint krakkói herceg, arra kötelezi, hogy Podolint árkai megerősítésében megsegítse.[24] Ez a kötelezettsége és Podolin joghatósága alá való tartozása későbbi emlékedése korában is fennállott. Első feltűnése után pár évvel, 1299-ben már nem tartozott a lengyel uralom alá, mert dézsmái felett a szepesi prépost rendelkezik.[25] Sem keletkezését, sem korábbi fejlődését nem ismerjük. Eredete nem nyúlhat vissza messzire, mert sem a korábbi határjárásokban nem szerepel, sem pedig polgárait, mint tanúkat, vagy egyébként szereplő személyeket nem ismerjük. Lubló területe minden valószínűség szerint magyar uralom alatt népesedett be és

---

[18] Dl. 21179. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 21.

[19] Mon. Strig. I. 655. l.

[20] Dl. 9431—9433. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Fejér: CD. X. 8. 480. l.

[21] Fejér: CD. V. 3. 334. l.

[22] Gnezna, 1288: Fejér: CD. V. 3. 425. l. Gynisna, 1311: Mon. Strig. I. 655. l. Gnezd, 1329: Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 14. Genyzd, 1341: Anjoukori okmt. IV. 471. l.

[23] Schmauk: Suppl. 181. l.

[24] Fejér: CD. VI. 1. 230. l.

[25] U. ott. VI. 2. 209. l.

már a feltűnést követő időben, mint határhely nagy jelentőségű helységgé vált. A vár kialakulása a szepesi várispánság határainak északra való kitolásával függ össze, amikor királyaink feladták a határőri intézményt és a gyepűvonallal való védekezés helyébe a várszervezetet iktatták. Igy léptek határvédelmi szempontból az északi gyepűvonal helyére Dunajec és Lubló vára. Lublót, minthogy azt korábban nem említik az oklevelek, magyar alapitásúnak kell tartanunk. Az a körülmény, hogy mig a magyar uralom kezdete előtt Podolint és Gnézdát annyi oklevél említi, Lubló létezéséről pedig semmit sem tudunk, megerősiti azt a feltevést, hogy Lubló vára csak a magyar uralom alatt keletkezett. A szepesi várispánság, mely a határőri szervezet helyett már régebben áttért a várvédelmi rendszerre, gyorsan felépitette a határszéli várat, mely mint fontos szerepet betöltő erődítmény szerepel a Károly király uralmának megerősödését megelőző időkben. A vár visszafoglalásánál szerzett érdeméül emeli Károly király a Görgey család görgei birtokát országos nemesi jellegűvé.[26]

A város nagykiterjedésű határában több község keletkezett. A megmaradt részen tovább fejlődött Lubló és a XIV. század folyamán a királyoktól nyert privilégiumai következtében teljesen városi jelleget öltött. A vár lassanként uradalommá fejlődött, amelyhez hozzátartoztak a területén kialakult községeken kivül a szomszédos helységek is.

Lacenhau. Lublóvár tartozékai között Rauschenbach mellett 1408-ban tűnik fel »Laczenhaw alio nomine Laczenseif« és »Dewchenhaw« alakban.[27] A községnek sem kialakulását, sem későbbi sorsát nem ismerjük. Nevének kialakulatlansága arra enged következtetni, hogy nem rég keletkezett irtás. A középkorban szereplő nevein ma már ismeretlen, úgylátszik a mai *Lackvágásával, Lackovával* azonos. A helység nevének különféle változatai német telepitésre mutatnak.

Kamjonka. A község Lubló határjelei között 1364-ben tűnik fel először latin alakban, mint »villa Lapidis«.[28] Kialakulására és lakói nemzetiségére nincsenek adataink. Lakói között szlávok mellett németek is lehettek, mert a falu két *Kemenyk* szláv neve mellett 1408-ban, amikor a község

---

[26] N. Múz. Görgey lvt. Fejér: CD. VIII. 1. 448. VIII. 5. 80. Schmauk: Suppl. 37. l.

[27] Dl. 9431—9433. N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Fejér: CD. X. 8. 480. l.

[28] Fejér: CD. IX. 1. 50. Schmauk: Suppl. 107. Weber: Suppl. 7. l. (tévesen mind 1342-ből keltezik az oklevelet).

Lublóvár tartozékai között szerepel, a *Stein* német alak is előfordul.[29] A két Kemenyk név arra mutat, hogy ebben a korban egymás mellett két azonos nevű község volt. Hivatalos magyar neve, a fordítás útján keletkezett *Kövesfalu* volt.

Jarembina. A község kialakulására nincsenek adataink. Első feltűnése 1329-ben történik, amikor Villernus szepesi comes az oltani soltészságnak eladásához hozzájárul. Ezek szerint a falu eredete korábbi időben keresendő, annál is inkább, mivel a falu területén ekkor már irtott telkek vannak, amelyeknek új lakói csak két évi adómentességet kapnak, míg az erdőből irtott területen letelepedni szándékozók adómentességét a szokásos 16 évben állapitja meg az oklevél. Az 1329. évi oklevelet hat közlésben is ismerjük, melyek közül kettő a soltészság nevét *Giermp* alakban és négy *Ewer, Esau, Ewr* és *Evi* alakokban közli.[30] A Giermp alak helyessége mellett bizonyit a helység urbáriális tabellájában hiteles másolatban található oklevél névalakja.[31] A község neve Lubló 1364. évi határlevelében a mai alakhoz közelebb álló *Jerubina* alakban szerepel.[32] Azonos ezzel a Lublóvár tartozékai között 1408-ban feltűnő *Gyrem* alio nomine *Zumbach, Sombach* falu is.[33] A község nevének Sombach alakja korábbi időre visszanyúlik, mert már 1360-ban előfordul egy soltészság határjárásakor Zombachi Arnold és Zombachwyze.[34] Hivatalos neve a szláv alakból alkotott *Berkenyéd* volt.

Peturvágása. E néven mint határjel tűnik fel 1360-ban Lubló környékén.[35] Valószinűleg azonos ezzel a már 1315-ben feltűnő villa Petri[36] és az 1408-ban Lublóvár tartozékai között szereplő *Petersdorf*.[37] A helység valószinűleg Sáros vármegyében keresendő, mert 1360-ban a Lipnik torkolatánál mint szomszéd, Peturvágási Péter szerepel.[38] A helység Schmauk szerint azonos Kamjonkával,[39] de ezt az állitását semmivel sem indokolja, különben is az, hogy Pé-

---

[29] Dl. 9341—9432.

[30] Fejér: CD. VIII. 3. 387, 389, VIII. 5. 193. VIII. 6. 112. Schmauk: Suppl. 78. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2199. f. 50.

[31] O. L. Helyttói. o. Tabellae urbariales.

[32] Fejér: CD. IX. 1. 50. Weber: Suppl. 7. Schmauk: Suppl. 107. l

[33] N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Dl. 9431—9433.

[34] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 36. Fejér: CD. X. 3. 220. l.

[35] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 36.

[36] Fejér: CD. VIII. 1. 592. VIII. 5. 101. Schmauk: Suppl. 44. l.

[37] Dl. 9431—9433.

[38] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 36.

[39] Schmauk: Suppl. 44. l.

tersdorf és Kamjonka 1408-ban egy oklevélben fordulnak elő, kizárja az azonosságot.

Poprádremete. Közelebbi adatok hijján nem állapitható meg, hogy területén mikor alakult ki a község, mert első előfordulási alakjaiból a község létezésére nem lehet következtetni.[40] Valószinűleg már a középkorban volt területén irtott telep.

Szulin. Lubló 1364. évi határlevelében fordul elő a középkorban egyetlen egyszer a ripa Zalain, mely a Szulin folyónak felel meg.[41] Arra azonban, hogy ott már a középkorban község lett volna, nincs adatunk, de nem is valószinű, mert Lublóvár tartozékai között 1408-ban nem szerepel,[42] amikor pedig az egész környék a várhoz tartozott. A folyó torkolatától délre eső szomszédos vidéket Peturmezei Péter fia Vencel kapta adományba 1352-ben, amikor szintén nem emliti a község nevét az adományos terület határlevele.[43]

Heichen. Szintén Lubló 1364. évi határlevelében fordul elő egyetlen egyszer. A község kialakulása és későbbi sorsa ismeretlen. Amint a határjárásból megállapitható, a mai *Lublóváraljával,* régebbi nevén *Sadekkel* azonos. A községet, tekintettel német nevére, német alapitású és lakosságú helységnek kell tartanunk.

Lubló erdős területének egy részét a vár ura, Miklós 1315-ben soltészságba adta azzal a feltétellel, hogy a soltész tartozik azon egy *Hophengart* nevű falut alapitani.[44] A község nemsokára ki is alakult és 1364-ben már Lubló határjelei között szerepel, mint falu.[45] Nevéből következtetve telepesei németek voltak, telepeseinek nemzetiségét különben a falu előre megállapitott neve is megszabta. Hivatalos neve a forditás által keletkezett *Komlóskert* volt.

Az erdős terület egy másik részét 1322-ben adta soltészságba Fülöp szepesi ispán kislomnici Istvánnak azzal a feltétellel, hogy az ottani erdőség helyén egy a soltész nevéről elnevezett *Stephanisau* nevű falut tartozik alapitani.[46] A telepitést azonban a soltész nem végezte el, mert a területen, mint Lubló tartozéka 1408-ban egy más nevű falu

---

[40] Palocsa határa 1323-ban »ex parte cuiusdam heremite« kezdődik. Fejér: VIII. 5. 143. Schmauk: Suppl. 61. l. Lubló határa 1361-ben a Poprádnál »circa heremitam« megy. Schmauk: Suppl. 107. l.

[41] Fejér: CD. IX. 1. 501. Weber: Suppl. 7. l.

[42] Dl. 9431—9433.

[43] Szepesi kpt. Intr. Scep. 9. 8. 36. Fejér: CD. IX. 2. 151., 319., 322. ll.

[44] Fejér: CD. VIII. 5. 101. VIII. 1. 592. Schmauk: Suppl. 44. l.

[45] Weber: Suppl. 7. Fejér: CD. IX. 1. 50. l.

[46] Fejér: CD. VIII. 2. 389. VIII. 5. 121. Schmauk: Suppl. 55. l.

tűnik fel, mely nem viseli sem a telepitő, sem a soltészságba adó szepesi ispán nevét. A területen jelentkező falvak *Alsó-* és *Felsőjakabvágása* néven tűnnek fel.[47] Magyar nevének eredete ismeretlen, mert ebben a korban a Szepességen nem igen találkozunk magyar telepesekkel. A falu, melyet korábban németek és szlávok laktak, a középkor végére elnéptelenedett és 1497-ben vlachok kapják meg az akkor már *Jakubianynak* nevezett falu területét újratelepités végett.[48]

Lubló területén a XIII. század elején még egy további község is kialakult, az 1322-ben feltűnő *Ujlublo*.[49] A község telepesei németek lehettek, mert neve 1364-ben német alakban, mint *Neulublo* szerepel. Zsigmondnak a magyar kancellárián kelt, 1408. évi oklevelében neve természetesen magyar alakban van irva.[50]

Krompach. Azt, hogy területén a Szepesség egy részének elzálogositása előtt község létezett volna, nem tudjuk kimutatni, noha a Krompach nevű patak már 1364-ben feltűnik Lubló határjelei között.[51]

*

A Szepességet boritó őserdők, amint korábban kimutattuk, akkora területet foglaltak el, hogy a földmüvelésre és állattenyésztésre alkalmas talajt boritó erdők kiirtása a nagy méretekben megínduló, de aztán egyre lassúdó menet mellett pár évszázad alatt nem fejeződhetett be. Az irtás a nagy erdős területen keletkezett községek határában a faluhely megteremtése után is továbbfolytatódik. Az 1279. után keletkezett, kiterjedt, erdős határú Batizfalva területén az egész középkoron át találunk soltészságokat,[52] épenúgy a többi tátraaljai községekben is, mint Kisszalókon[53] és Krigen.[54]

A Szepesség északi részét boritó erdőség irtása, amint korábban kifejtettük, abban a korban, a XIV. század elején indul meg, amikor az erdőirtás már lassúdóbb menetet vesz, mely később már annyira lefokozódik, hogy az északi

---

[47] Alsoyacabwagasa: Dl. 9431—9434.

[48] »per Theutonos et Sclavos antea possessa« Wenzel: Magyarország mezőgazdaságának története. 330. l.

[49] nova Lublo: Fejér: CD. VIII. 2. 389. Schmauk: Suppl. 55. l.

[50] N. Múz. T. a. 1408. IX. 3. Dl. 9431—9434.

[51] Fejér: CD. IX. 1. 50. Schmauk: Suppl. 107. Weber: Suppl. 7. l.

[52] 1330., 1348., 1366., 1378., 1384., 1422., 1425., 1430., 1445., 1455., 1470: Iványi: A Máriássy család levéltára. 22, 29., 35., 39., 41., 54., 56—57., 61., 63. és 69. l.

[53] 1437: N. Múz. Görgey lvt.

[54] N. Múz. T. a. 1330. III. 16.

rész falvainak egy része csak az újkorban alakul ki, pedig az erdőirtás az egész középkoron át állandóan tart, amit bizonyítanak a Szentgyörgyön,[55] Nagylomnicon,[56] Podolinban,[57] Gnézdán,[58] Kalácson,[59] Kislomnicon,[60] Rauschenbachon,[61] Jarembinán,[62] Ófaluban,[63] Kacvinkelen,[64] Lipniken[65] és Nagylesnicén[66] előforduló soltészságok.

Az erdőirtással kapcsolatban a soltészságok virágzása továbbtart az újkorban is egészen a Mária Terézia-féle urbéri rendezésig. A soltészok nyomában új községek keletkeznek. Az újkorra azonban a soltészságok elvesztik német jellegüket; a németek visszahúzódnak az erdőirtástól és azt a Szepességen csaknem kizárólag szlávok, tótok és lengyelek veszik át.[67]

---

[55] 1354: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 8. 10.

[56] 1393: N. Múz. Rhédey lvt.

[57] 1361: Fejér: CD. IX. 3. 278. 1391: Schmauk: Suppl. 137. l.

[58] 1329: Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 14.

[59] 1464: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. V. X. f. 31.

[60] 1329: Szepesi kpt. Misc. Scep. 9. 8. 10.

[61] U. ott.

[62] 1329: Fejér: CD. VIII. 6. 112. Schmauk: Suppl. 78. l.

[63] 1330: Fejér: CD. VIII. 5. 198. VIII. 3. 477. 1382: Dl. 31110. 1392: Fejér: CD. X. 2. 89. l.

[64] 1356: Fejér: CD. IX. 4. 664. l.

[65] 1503: N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2369. f. 21.

[66] 1518: Dl. 24369. Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.

[67] O. L. Helyttói o. Tab. Urb. V. ö. Tagányi Károly birálatát »A soltészságok története Magyarországon« akadémiai pályázatról. Akadémiai Értesitő. 1914. 345—352. ll. Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern.

II.

A TÁRSADALMI KIALAKULÁS.

A LÁNDZSÁSNEMESEK.

A lándzsásnemesség eredetét annak régebbi vizsgálói különféleképpen magyarázták. A régebbi felfogások egyrésze szerint a lándzsásnemesség a várjobbágyok előkelőbb rendjéből alakult ki, mások szerint a lándzsások szabadsága csak az 1243. évi kiváltságlevéllel kezdődik, egyesek szerint pedig a lándzsások jobbágyfiúk voltak. A lándzsások történetírója, Hradszky elveti ezeket a felfogásokat és a lándzsásnemesség régebbi időből származó szabadsága mellett foglal állást.[1] Förster Jenő a várjobbágyokban látja a lándzsásnemesség őseit.[2] Váczy Péter a királyi serviensek eredetével foglalkozva, bő okleveles anyag felhasználása alapján szintén arra az eredményre jut, hogy a lándzsásnemesség a szepesi jobbágyfiú-intézményből szakadt ki és szervezkedett autonóm megyévé.[3]

Az eredetkérdésnek összes kutatói azonban semmit sem tudnak a lándzsásnemesség régi, eltűnőfélben lévő Gömör-őr nevéről. A lándzsásoknak régi neve és az általuk lakott területen keresztül vonuló gyepűvonal azt igazolják, hogy a Szepesség területén, mint határőrök az első lakók a Gömör-őrök voltak, akik még a szepesi várispánság kialakulása előtt kerültek oda, mert különben nem nevezték volna őket Gömör-őröknek.

A lassanként folylon kijjebb tolódó gyepűknek az őrzése, a magyar határvédelem sokkal régebbi a határszéli királyi váraknak, a várispánságoknak a kialakulásánál és

---

[1] A szepesi tizlándzsások széke, vagy a kis vármegye története. 14—15. ll.

[2] A Szepesség a tatárjárás előtt. Közl. VII. 6. l.

[3] A királyi serviensek és a patrimonialis királyság. 69—76. ll.

így a határőrök eredete a várispánság népeiben nem kereshető.[4] A szepesi Gömör-őröknek, a későbbi lándzsásnemességnek a szepesi várispánsághoz való tartozása nem mutatható ki, de ellentmond ennek az 1243. évi privilégiumukban, ebben a régi kiváltságaikat megerősítő szabadságlevelükben lefektetett szervezetük is.

Mielőtt az 1243. évi oklevélben lefektetett jogokból, mint alapból kiindulnánk és megismernénk a lándzsásnemesség szabadságának alapjait, rá kell térnünk Erdélyi Lászlónak a nagy társadalomtörténeti vita[5] kapcsán kelt arra a megállapítására, amely a lándzsásnemesség szabadságlevelét hamisnak minősítette.[6] Erdélyinek az oklevél hitelessége ellen felhozott egyik érve az, hogy a szabadságlevél a nemesek jobbágyairól beszél már akkor, amikor a szó még harcos tiszti osztályt jelent, nem pedig az összes urbéreseket, mint a XIV. századtól kezdve. Ez a bizonyíték azonban az egész vitának csak azt a nagy hibáját jellemzi, amely a XIII. században mindenütt terminust lát és nem vizsgálja a sok esetben különböző kifejezés mögé húzódó azonos szabadságot, kötelezettséget és társadalmi helyzetet.[7] Erdélyinek ez a kifogása erősen meggyöngül azonnal, ha tudjuk, hogy a jobbágy szó az Erdélyi által meghatározott jelentésén kívül már a XIII. század közepén jelent úrtól függő, neki alárendelt személyt is. A szepesi határőr nobilis volt származásánál és kötelességénél fogva és lehettek neki ekkor már jobbágyai, annál is inkább, mert a jobbágy szó a Szepességen a XIII. században nem Erdélyi előkelő társadalmi osztályát takarja, hanem az urbéres, a későbbi értelemben vett jobbágyot.

A jobbágy szó későbbi értelmének a Szepességen már a XIII. század második felében szokásos használata megfelelő számú oklevéllel igazolható. IV. Béla 1255-ben a Milaj nevű földdel megadományozott Kunc comesnek megengedi, hogy birtokára jobbágyokat gyűjthessen.[8] 1256-ban

---

[4] Tagányi Károly: Válasz Erdélyi László megjegyzéseire. Történeti Szemle. 1914. 436. l. Felelet Erdélyi Lászlónak Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdéseire. Történeti Szemle. 1916. 431. l.

[5] Erdélyi László: A társadalmi osztályok Szent István államában. Történeti Szemle. 1913. Árpádkori társadalomtörténetünk kritikus kérdései. Tört. Szemle. 1914—1916. Külön lenyomatban is. A 12 kritikus kérdés. Tagányi Károly előbb id. két cikke a Tört. Szemlében.

[6] Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 54. l. A 12 kritikus kérdés. 167—168. ll.

[7] Váczy id. munkája. 6. l.

[8] »Jobagiones ad ipsam terram Miloy posset congregare, omnes causas inter jobagiones suos exortas — iudicabit«. Hazai oklvt. 29. l.

Arnold fia Jordán comes szabadispánságot kap jobbágyai felett.[9] A Máriássyak az 1264-ben nekik adományozott Csetenye erdő területén jogot kapnak egyszersmind jobbágygyűjtésre is.[10] A jobbágy szónak mai értelemben vett XIII. századi használatára a szepességi okleveleken kivül Váczy értekezése bő adattal szolgál az ország különböző vidékeiről.[11]

IV. Béla szepességi adományaival kapcsolatban több izben hivatkozik a szepesi nemesek privilégiumára. Micseletet és Gyurk fiait 1255-ben IV. Béla kötelezi, hogy a király hadseregében katonáskodni és általában ugyanazokat a szolgálatokat tartoznak nyújtani, mint a szepesi jobbágyfiúk, úgy, ahogy az a közös privilégiumukban benne van.[12] Hasonlóképen kötelezi 1256-ban File fia Filét is mindazokra a szolgálatokra, melyek a szepesi jobbágyok közös privilégiumában foglaltatnak.[13] Mindkét terület, úgy a későbbi Mecsedelfalva, mint Filefalva a lándzsásszékhez tartozott, tehát a hivatkozás a lándzsásnemesség privilégiumára történik, annál is inkább, mert a Szepességből más nemesi privilégiumot nem ismerünk. Lehetetlen tehát, hogy hamis lenne az a privilégium, amelyre kiállitása után nemsokára maga a kiállító hivatkozik, és amelynek eredetiben fennmaradt külső alakja a legkisebb gyanúra sem ad okot.

Erdélyi további kifogásai közül az, amely a lándzsásnemesség szaporodására vonatkozó királyi óhajt inkább a szepességi németek szabadságlevelébe illőnek tartja, a szepesi lándzsásnemesség katonai érdemeinek nemismerésére vall és nem is sejti, hogy a lándzsásnemességnek a tatárjárás előtti, az egész Szepességben szétszórt, nagy számú telepei egy kis szigetté zsugorodtak össze. A hadkötelezettség kis mértékének emlegetésekor is elfelejti Erdélyi, hogy a hadkötelezettségnek ugyanez a mértéke feltalálható a

---

[9] »Jobagiones ipsius — nullus comes noster de Scepus — presumat iudicare«. Fejér: CD. IV. 2. 380. l.

[10] »jobagiones congregare poterunt«. Fejér: CD. V. 3. 185. l.

[11] Váczy id .munkája. 72. l.

[12] »nobiscum in exercitum proficisci ac per omnia idem servitium exhibere debeant, quod alii filii jobagionum de Zepus nobis exhibere tenentur, prout in privilegio communi super libertate ipsorum concesso plenius continetur. Fejér: CD. IV. 2. 287. l.

[13] »ratione eiusdem terre nobis teneantur ad exercitum proficisci, ac per omnia idem servitium exhibere, quod alii jobagiones de Scepus facere consueverunt, sicut in ipsorum communi privilegio super libertate sua habita plenius continetur.« Wenzel: AUO. VII. 432. l.

Túrócba kitelepitett jobbágyfiúknál is.[14] A szepesi lándzsásnemesség eredetiben fennmaradt szabadságlevelének[15] kétségtelen hitele feleslegessé teszi az Erdélyi által felhozott összes érvekkel való foglalkozást, annál is inkább, mert a szabadságlevélben lefektetett jogok és kötelezettségek elütnek az országos jogtól. Ezt azonban Erdélyi nem vette észre, hiszen épp ezért talált annyi kifogást az oklevélben foglaltak alapján annak hitelessége ellen.

Visszatérve a lándzsásnemesség szabadságlevelére, vegyük sorra azokat a pontjait, amelyek a nemesség eredetére vonatkozólag további adatokat szolgáltatnak.

A lándzsások 1243. évi szabadságlevele kimondja, hogy felettük és jobbágyaik felett a szepesi comes nem biráskodhatik, kivéve a tolvajlási eseteket, a pénzbeváltási és dézsma ügyeket, a többi ügyek elintézésére egyedül az általuk szabadon választott biró illetékes.[16] Ezt a szabad bíróválasztási jogot az országos jog oltalma alatt élő társadalmi osztályoknál nem találjuk meg sehol az egész országban. Minthogy az oklevél a nemesek régi szabadságainak megerősitéséről szól, ezt a jogot is a nemesek régi szabadságai közé kell sorolnunk. A bíróválasztásnak szabad volta főleg azokat a partikuláris jog szerint élő népeket jellemzi, amelyek határőri szolgálatot teljesitettek.

A határőri szolgálatot teljesitő népek, a székelyek és bessenyők, valamint a tatárjárás után betelepedett kúnok, akár szétszórtan, kisebb csoportban, akár nagyobb területen, zárt tömegben éltek, berendezkedésük és jogaik elütöttek az országos jogtól. Ezt az eltérést méltányolják a magyar királyok, amikor a nyugati határszélre kitolt székelyek és bessenyők egyes csoportjainak régi szabadságát megerősitik.[17] Mindezeknek a népeknek politikai és társadalmi berendezkedését az autonómia jellemzi, mely függetleniti őket bármely megyei ispán hatásköre alól és csak a királytól, illetve az általa feléjük helyezett országos méltóságtól teszi függővé.[18]

---

[14] Mályusz Elemér: Túrócmegye kialakulása. 119. l. Váczy id. munkája. 61. l.

[15] Dl. 38875. Kiadásai: Wagner: Analecta, I. 347. Bárdossy: Suppl. 34. Fejér: CD. IV. 1. 279. Endlicher: Mon. Arpadiana. 460. Mon. Strig. I. 347. Hradszky: A szepesi tizlándzsások széke. 162. l.

[16] Tagányi id. cikkei. Tört. Szemle. 1916. 303. 312. ll.

[17] »item comes de Scepus nec ipsos, nec eorum jobagiones possit iudicare, nisi in causis furti, monete et decimarum, super causis autem minutis inter se ortis difiniendis ipsimet sibi iudicem possent eligere, quem vellent«.

[18] Kring Miklós: Kun és jász társadalmi elemek a középkorban. 40. l. Hóman: A székelyek eredete. Magyar Nyelv. 1921. 96—98. ll.

Az autonómiának egyik fő sajátsága, hogy ezek a népek biráikat szabadon választották. A székelyekre vonatkozólag Tagányi megállapitása tekinthető irányadónak, mely szerint a székelyek soha vármegyéhez, várakhoz nem tartoztak, hanem mindig saját birájuk alatt a maguk nemzeti joga szerinti szabad, független és autonóm életet éltek.[19] A bessenyőkről is tudjuk, hogy ahol nagyobb csoportban laktak, autonómiájukat sokáig megőrizték. Igy a XIV. században Fehér és Tolna vármegyékben külön bessenyő megyét képeztek önálló közigazgatással és külön tisztikarral, mely csak akkor olvadt be a vármegye területébe, amikor Nagy Lajos 1352-ben fölvette őket az országos nemesek sorába.[20] A székelyek és bessenyők biráihoz hasonlóan szabadon választott birónak kell tekintenünk a kúnoknál a nemzetségfő utódját, a szálláskapitányokat is.[21]

Tagányi megállapitása a székelyekről, mely szerint azok szabadsága és autonómiája egy ősi társadalmi szervezet maradványa,[22] vonatkozik nemcsak a bessenyőkre és a kúnokra, hanem a szepesi lándzsásnemességre is, amelynek nemcsak autonómiája és szabad bíróválasztási joga mutat teljes azonosságot az elsorolt népek autonómiájával, hanem az örökösödési jogban is teljes hasonlóság mutatható ki.

A szepesi lándzsások örökösödési szabályai, amikor az országban a leányoknak az 1222. évi aranybulla által emlitett leánynegyedhez való joga általánosnak tekintendő,[23] szintén eltérést mutatnak az országos jogtól. Az 1243. évi privilégium a magtalan halál esetére elismeri a leány és özvegy örökösödési jogát abban az esetben, ha férjhezmenetelük esetén férjük a birtok után járó serviciumot magára vállalja.[24] A női ágnak ez a fiúéval teljesen egyenlő öröklési képessége feltalálható ugyan a turóci jobbágyfiúknál is, ahol a leány örökölte a fiúutód nélkül elhalt apa vagyonát, azzal a szepesi gyakorlattól eltérő bővüléssel, hogy a vagyonból a comes egy dolgot

---

[19] Történeti Szemle. 1916. 317. l.

[20] Csánki: Magyarország történelmi földrajza. III. 299—300. ll. Tagányi: id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 306. l.

[21] Kring: id. dolgozata. 18—26., 34. ll.

[22] Tört. Szemle. 1916. 314. l.

[23] Illés József: A törvényes öröklés rendje az Árpádok korában. 26. l.

[24] »Item, siquis de ipsis sine herede decesserit, universa bona tam mobilia, quam immobilia ipsius, cui filia, si habeat, vel relicta nupserit, succedant, sed ille ad eadem servitia teneatur, ad que decedens, cui succedit, fuerit obligatus«.

elvihetett magának és az özvegy már csak harmadrészt örökől.[25] Az öröklési rendnek ez az országos jogtól való eltérése feltűnő az egyéb tekintetben országos jog alatt élő turóci jobbágyfiúknál, igy azt idegen talajból származónak kell tartanunk. Valószinű, hogy az öröklési jognak ezt a formáját Mihály, zólyomi és egyszersmind szepesi ispán[26] a szepesi kisnemességtől vette át, s némi módositással átvitte a szintén kisnemes turóci jobbágyfiúk kialakulóban lévő magánjogába. Ezt a várispán által történt meghonositást még valószinűbbé teszi a turóci jobbágyfiúk örökösödési rendjének a várispánra kedvező pontja. Az öröklési rendnek ez az országos jogtól elütő és Turócba idegen talajból átültetett változata a turóci jobbágyfiúknál nem is tudott gyökeret verni és a későbbi időben, amikor a teljes örökösödésből a leány már ki volt zárva és csak a leánynegyed illette meg, az országos jog érvényesült.[27]

A lándzsások örökösödési szabályainak megfelelőleg a székelyek és a kúnok örökösödési jogszokása is ismeri a leányág örökösödési jogát fiú nem létében.[28]

A lándzsások örökösödési jogának ez az országos jogtól eltérő, más, a magyarral együtt élő, ősi jogszokások alapján berendezkedett népeknél is feltalálható volta, mely az egész középkoron át fennállt és továbbfejlődött, ismét amellett bizonyit, hogy a lándzsások jogszokásai egy ősi szervezetnek a maradványai.[29]

A szabad biróválasztáson és az örökösödési jogszokáson kivül a lándzsásnemesek közigazgatási beosztása is teljes azonosságot mutat a székelyekével és a kúnokéval. A lándzsások területét éppúgy magyar szóval Széknek hivták már korán az oklevelek,[30] mint ahogy székben helyez-

---

[25] Mályusz: Túrócmegye kialakulása. 49. l.

[26] 1243—1273-ig Detre és Mihály egyszerre mindkét vármegye ispánjai voltak. Fejér: CD. IV. 2. 213., 463. IV. 3. 128. 137. Wenzel: AUO. II. 246., VII. 22. 24. 251. Mon. Strig. I. 434. Szentpétery: Krit. jegyzék. 328., 476. ll.

[27] Mályusz: Túrócmegye kialakulása. 135. 142. ll.

[28] Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. 89. Kring: id. dolgozata. 39. l.

[29] Ezek után amikor látjuk, hogy a magyarral rokon török eredetű népek ősi örökösödési rendje nem zárja ki a nőt, sőt teljes jogot biztosit neki fiúutód nélküli halál esetére, felmerül az a kérdés, hogy elfogadhatjuk-e a régi iskolának azt a felfogását, mely szerint a nő a törzsszervezet korában teljesen ki volt zárva az örökségből. Illés: id. munkája. 26. l.

[30] Wenzel: AUO. VII. 432. l. Dl. 36733. N. Múz. A Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára. 1280. stb.

kedtek el a székelyek és a kúnok is.[31] A lándzsásoknak tatárjárás után egyetlen székük maradt, azonban oklev les anyaggal bizonyítható, hogy volt egy másik, a szepe várától nyugatra elterülő szék is,[32] amely azonban a lán zsásnemesség erős megfogyatkozása következtében a t tárjárás után nem tudott újraéledni.

A lándzsásnemességnek ez az országos jogtól elüt a székelyekével, a kúnokéval és bessenyőkével több pon ban azonos autonómiája, politikai és magánjogi beren dezkedése kétségtelenné teszik azt, hogy a lándzsások er detét nem szabad a várszervezet népei között keresn Nincs rá adatunk, hogy várnépek vagy a várispánságt elszakadt jobbágyfiúk az országos jogtól elütő, hosszal gyakorlat által megerősített jogok szerint éltek voln Olyan autonómiával, mint a szepesi lándzsásnemesség csa az idegen eredetű határőrnépek, székelyek és bessenyői továbbá a kúnok rendelkeztek. Minthogy a lándzsásneme ség ősei is határőrök voltak és széles autonómiával ren delkeztek, eredetüket, mint a többi autonómiával rende kező határőrnépekét, nem kereshetjük a magyarságban hanem csak a török eredetű kúnokkal, bessenyőkkel é a székelyekkel rokon népben. Ilyen rokon nép a körny ken pedig csak egy volt, a honfoglaláskor a Tisza kanya rulatánál elhelyezkedett és folyton északabbra terjeszked *kabarok törzse, akiknek a Szepességbe feltölt határőrs gében a Gömör-örökben kell a lándzsásnemesség ősét lá nunk.*

A lándzsásnemesség autonómiájának, politikai és ma gánjogi berendezkedésének kialakulását a XIII. századr tenni nem lehet, mert ezeknek kialakulása lehetetlen és ér hetetlen volna abban a korban, amikor a társadalmi á alakulás az Árpád-kor tömérdek apró, a legkülönbözőb szabadságú és foglalkozású osztályait lassanként két nag homogén társadalmi rendbe, a nemesek és a jobbágyo rendjébe tömöríti.[33] Az autonómiák kialakulása nem e het olyan korra, amelyben a különben is más fejlődé irányú nemesi vármegye még csirájában van, különöse nem eshet az országtól oly távol eső vidékre, mint a Sz pesség, mert azt még sem lehet feltételezni, hogy az apr kisbirtokosokból álló lándzsásnemesség fejlődésében any

---

[31] Kring: id. dolgozata. 40. l. Hóman: A székelyek eredete. M gyar Nyelv. 1921. 97. l. Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemz története. 29—32. ll.

[32] Fejér: CD. V. 3. 273. Wenzel: AUO. XII. 622., 633., 644. l Dl. 4518.

[33] Tagányi: id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 416. l.

nyira megelőzte volna az ország központjához közelebb lakó, nagybirtokú magyar nemességet.

A lándzsásnemesség eredetének kutatói közül legtöbb és legkomolyabb adatot Váczy Péter hoz fel a lándzsások jobbágyfiúi eredetének igazolására.[34] A Váczy által felsorolt négy adomány tényleg a lándzsásnemesség privilégiumában foglalt jogok és kötelességek mellett történik. A négy adomány a mai Nemessány, Filefalva, Primfalva és Mecsedelfalva területére esik. Ezek közül Filefalva területét maga az adománylevél is a Székben, tehát a lándzsások területén lévőnek mondja.[35] Primfalva területe pedig a lándzsásnemesek által eladott és egyideig továbbra is a lándzsásszékhez tartozó terület volt;[36] a másik két adomány, valamint a Váczy által fel nem sorolt többi adományok pedig a lándzsások székével szomszédos területre szóltak. A lándzsások egyeteme nem volt olyan zárt testület, amelybe a bejutás lehetetlen lett volna, sőt az örökösödési jogszokásuk erre bő alkalmat adott, de nem tekintették zárt testületnek királyaink sem, amint a felsorolt adománylevelek tanúsitják.

A szepesi, kisebb adománnyal egybekötött rangemeléseknek a Szepességen nem volt alkalmasabb módja, mint a lándzsásnemessé való emelés, mert a szepesi országos nemesek, a Berzeviczyek, Görgeyek, Zsigraiak és Máriássyak nagy kiterjedésű birtokoknak voltak az urai, a Széken kivül eső kis nemesség pedig csak a század végére fejlődött ki. Abban az időben, amikor ezek a rangemelések történtek, az akkor még nem egységes társadalomban a lándzsásnemesség volt a kisnemesség egyedüli tipusa a Szepességen, az egyedüli alkalmas szervezet, ahova a kisbirtokú nemesség beillet és védelmet talált a várispán és a nagybirtokú nemesek ellen.

A lándzsásnemesek közé való emeléshez különben is hozzájárultak Prim esetében a szomszédok,[37] 1278-ban szintén a lándzsások hozzájárulásával történt a kistamásibeliek lándzsásnemessé történt emelése.[38] A nemesség hozzájárulását nem emlitik a többi esetekben az oklevelek. A királynak különben sem kellett a nemesek hozzájárulását kikérni sem a lándzsásnemességbe, sem pedig a sokkal zártabb testületnek tekinthető székelyek közösségébe

---

[34] A királyi servienseк. 69—77. ll.

[35] Wenzel: AUO. VII. 432. l. (hibásan Secek, Szék helyett). Szepesi kpt. Prot. 1643. f. 29.

[36] HO. VIII. 52. Fejér: CD. V. 3. 71. l.

[37] HO. VIII. 52. l.

[38] »applicavimus libertati nobilium de Zepes ex voluntate et beneplacito eorundem«. Fejér: CD. V. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

való emeléshez, amit bizonyit az is, hogy V. István egyszerűen felszólitja a telegdi székelyek közönségét, hogy egy szomszédos nemest ősi birtokaival együtt, melyeket az az összes telegdi székelyek törvénye és szokása szerint akar élvezni, fogadjanak be maguk közé és védelmezzék mindenki ellenében.[39]

Az a körülmény, hogy az oklevelek többizben jobbágyfiúknak nevezik a lándzsásnemességet, egyáltalán nem bizonyit származásuk mellett, hanem ismét csak a terminológiának Váczy által is megállapitott határozatlanságát igazolja.[40] A XIII. század folyamán a lándzsásnemesség megjelölésére használják a »nobiles«,[41] »nobiles de Scepus«,[42] »nobiles et exercituantes de Scepus«,[43] »servientes«,[44] »filii jobagionum de Scepus«,[45] »jobagiones de Scepus«[46] kifejezéseket. Ez az ingadozó elnevezés csak per analogiam keletkezhetett, mert ekkor már a szepesi nemesség lándzsás csoportjának ősi származása feledésbe ment, — a kabarokat az oklevelek különben sem nevezték soha nevükön, — a lándzsás elnevezés pedig még nem alakult ki. A lándzsásnemességet tehát azonositották a kifelé egységet mutató nemesi osztályba való bejutásra törekvő mindazokkal a társadalmi osztályokkal, amelyeknek jogai és kötelességei megfeleltek a lándzsásnemesek szabadságának.

A lándzsásfalvak zömét az Árpád-kor végén és későbbi időben is a Poprád kanyarulatától délkeletre találjuk. Ezeknek a falvaknak az összefüggését azonban ekkorra már megszakitotta a savniki apátságnak a XIII. század elején juttatott királyi adomány,[47] mely elválasztotta Bethlenfalvát a többi lándzsásközségtől. Ugyancsak megszakitotta a lándzsásfalvak területi összefüggését Jánosfalva is, amely elválasztotta a késmárki útmentén fekvő lándzsásközségeket a Hernád feletti összefüggő telepektől. Ettől a vidéktől távolabb, Hadusfalva környékén volt még egy kisebb lándzsástelep, amelybe Hadusfalván

---

[39] Székely oklvt. III. 2. l.

[40] Váczy: id. munkája. 6. l.

[41] 1243: Fejér: CD. IV. 1. 279. l.

[42] 1278: Fejér: CD. V. 2. 434. 1279: Fejér: CD. V. 2. 583. l. Máriássy lvt.

[43] 1274: Fejér: CD. V. 2. 176. 1300: U. ott. VI. 2. 215. l.

[44] 1248: HO. VIII. 52. l.

[45] 1255: Fejér: CD. IV. 2. 287. 1262: Wenzel: VIII. 26. l. 1279: O. L. Thőke lvt. Dl. 26734. 1290: Fejér: CD. VI. 1. 63. l.

[46] 1256: Wenzel: AUO. VII. 432. l. (1243-ban már nekik vannak jobbágyaik!)

[47] Fejér: CD. IV. 3. 21. l. Dl. 25052.

kivül Urbánfalva és valószinűleg Tibaháza tartoztak. A többi lándzsásfalvak területe elszórtan fekszik a Hernádtól északra eső vidéken, mint Csepánfalva és Körtvélyes községek egyrésze, a szepesi vártól keletre fekvő Petrócz és a Mindszent melletti Gyánkfalva és a Mindszent körüli névleg nem ismert lándzsástelep.

A Szepesvár melletti Petrócz, a Mindszent körüli lándzsástelepek és a Váraljától nyugatra elterülő Szék és a többi környékbeli, valószinűleg részben szintén lándzsás eredetű magyar falvak azt bizonyitják, hogy a lándzsásnemesség erősen résztvett a szepességi második gyepűvonal kialakulásában. A második gyepűvonalmenti magyar telepek nagy száma, a Váraljától nyugatra fekvő, csak a lándzsások területére alkalmazott Széknek a neve a lándzsásfalvak későbbi szétszórtságával szemben kétségtelenül azt bizonyitják, hogy a lándzsástelepeknek a száma a tatárjárás előtt sokkal nagyobb volt és hogy összefüggőbb láncolatot alkottak, mint a későbbi időben. A lándzsásnemességnek a tatárjárás előtti időben tehát teljesen más területi elhelyezkedése volt, mint a tatárjárás után. A régi, a tatárjárás előtti más elhelyezkedés mellett bizonyit az elszórtan fennmaradt lándzsástelepeken kivül a lándzsások székhelyének a fekvése is. Amint Csütörtökhely tárgyalásánál kimutattuk, a lándzsások székhelye a legrégibb időtől kezdve, az egész középkoron át a lándzsás eredetű Szentlászló, későbbi nevén Csütörtökhely volt, amelyhez mint székhelyhez szivósan ragaszkodtak akkor is, amikor a király a várost a szászoknak adta. Amikor Csütörtökhely már nem is volt lándzsáshelység és a középkorban még volt elég székhelynek alkalmas lándzsásfalu és ennek ellenére a lándzsásnemesség továbbra is ragaszkodott a csütörtökhelyi székhelyhez, az csak a lándzsásoknál több pontban megnyilatkozó hagyomány szeretetén kivül Csütörtökhely központi fekvésével magyarázható.[48]

A lándzsásfalvak összefüggő láncolata felbomlásának egyik oka kétségtelenül a tatárjárás volt. A Mohi melletti csata után a tatár hadak az egész országot végigpusztitva kóboroltak és egyik csapatuk a Szepességbe is eljutott.[49] A tatár veszedelem elől a Szepesség német lakói a Menedékkőre futottak,[50] a lándzsásnemesség azonban, amelynek feladata a katonáskodás volt, kötelességéhez hiven, kénytelen volt a tatár veszedelemmel szembe szállni. A

---

[48] L. Csütörtökhely tárgyalásánál.

[49] Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádok alatt. II.[2] 170. l.

[50] Hain Gáspár lőcsei krónikája. 10. l.

lándzsások csapatát ugyanaz a sors érhette, mint az ország többi hadait, elvérzett a Szepesség védelmében, vagy még talán a Sajó melletti ütközetben. A tatárjárás után újból kezdődött az élet a Szepességen, a németek menedékhelyükről előbújva, ismét felépítették leégett házaikat, a lándzsástelepek egyrésze azonban, minthogy lakói elpusztultak, felépítetlenül és gazdátlanul maradt.

A lándzsásnemességnek egyes falvakból való eltűnése azonban nem tulajdonítható kizárólagosan a tatárjárás pusztításainak. A tatárpusztítás végigvonul a Hernád egész vonalán és a lándzsások által a tatárjárás után legsűrűbben lakott vidéken, a Szék területén is, amit igazolnak a savniki kolostor 1260. évi leégett állapota,[51] és már csak a helynevekben fennmaradt Szent Miklós és Szent András templomok emlékei.[52] Ilyen körülmények között feltűnő, hogy éppen azon a vidéken élednek újra a lándzsásfalvak, amelyen a tatárjárás pusztításai kétségtelenül kimutathatók. Ez a feltűnő körülmény akaratlanul is ráirányítja figyelmünket a tatárjárás után működő királyi birtokrendező bizottság munkájára. IV. Béla 1249-ben a Szepességre küldte Ákos mester fehérvári őrkanonokot, királynői kancellárt és Mikó zólyomi comest, hogy ott a birtokjogokat vizsgálják felül és járják meg mindenkinek a határát.[53] Hasonló minőségben működött Ákos mester 1255—56 között is a Szepességen.[54] Ezenkívül tudunk elég korai cseréről, melyet maga a király bonyolított le, amiber 1258-ban a becsefalvi nemesek földjét veszi el a szepesi szászok részére és helyette Zemplén vármegyében kárpótolja más birtokkal a nemeseket.[55]

A birtokrendező bizottság munkájának eredményét részletesen nem ismerjük ugyan, azonban fel kell tennünk, hogy olyan átalakulások és változások történtek munkája nyomán, amelyek nagyot változtattak a Szepesség addigi birtokelosztásán, mert máskülönben nem lehet megérteni, hogy miért található a lándzsásfalvak zöme éppen azon a területen, amelyen kétségtelenül kimutatható a tatárjárás pusztítása. Másrészt, amikor nem igen tehetjük fel, hogy a Szék területén kívüleső összes lándzsáscsaládok minden tagja elpusztult volna, a lándzsások tágkörű örökösödési rendje alkalmat adott a megmaradt családtagoknak, hogy az elpusztult rokonság földjét birtokba vegyék, aminek következtében nagy terjedelmű lánd-

---

[51] Fejér: CD. IV. 3. 21. l.

[52] L. a két község tárgyalásánál.

[53] Fejér: CD. IV. 2. 45. l.

[54] Hazai oklvt. 29. Fejér: CD. IV. 2. 287. Wenzel: AUO. VII. 432. l.

[55] Fejér: CD. IV. 2. 449. 452. 465. l.

zsás birtokoknak kellett volna kialakulni. Ezzel szemben azonban a lándzsásfalvak területén a tatárjárás utáni időben már nagyobb számú és kiterjedt családokat találunk, amelyeknek átlagbirtoka, mint az 1243. évi szabadságlevelük is említi, két ekealjnyi volt. A lándzsások kiterjedt örökösödési rendje mellett ez a csak két ekealjra terjedő családi birtok feltételezi azt, hogy a lándzsásnemességet a tatárjárás utáni birtokrendezések alkalmával összetelepítette a király, hogy a Szepességbe a tatárjárás után bevándorolt német és szláv telepeseknek helyet adhasson. Az összetelepítés alól csak a kiterjedt családok által lakott falvak, mint Édesfalva környéke, Csepánfalva, Körtvélyes és Petróc mentesültek.

A lándzsások soraiban a tatárjárás által okozott pusztítást az mutatja legjobban, hogy még összetelepítésük után sem tudták kitölteni teljesen az a terület, melyet a király meghagyott birtokukban. 1256-ban még mindig van a Szék területén gazdátlan birtok, amelyet a király telepít be, amikor File fiát, Filét lándzsásnemessé emeli.[56] A lándzsásnemes, aki a tatárjáráskor minden ingóságát elvesztette, gazdaságilag a legkritikusabb helyzetbe került. Birtokának emberrel, állattal újból való benépesítése nagy nehézségek elé állította, jövedelme ingó vagyonának elpusztulása következtében nem volt, de nem is vagyonosodhatott gyorsan, mert a katonai szolgálat ideje nagyrészét lekötötte. A kisbirtokon élő lándzsásnemesség tehát lassanként elszegényedett, azonban nemcsak az apraja, hanem még az előkelőbb rétege is. Így Henrik curialis comes, akinek címe azt bizonyítja, hogy valahol, valószínűleg magában a Szepességen, vicecomes volt, 1248-ban kénytelen szegénysége miatt egy darab földet szász bevándorlóknak eladni.[57] Éppen ez az általános elszegényedés lehetett az oka, hogy még a tatárjárás után is nagy számúnak mondható lándzsásnemesség önként is összehúzódott és a birtokában maradt területet még így sem tudta benépesíteni, mert a területtel járó katonai terhek viselésére szegénysége miatt képtelen volt.

Szűkebb területre való szorításuk, a tatárjáráskor történt tönkremenetelük és elszegényedésük következtében a lándzsásnemesek nem voltak képesek viselni a katonai terheket oly mértékben, mint addig. A tatárjárás előtt, minthogy a többi, a magyarral rokon határőrnépeket is a személyes hadbaszállás kötelezte,[58] a lándzsások is való-

---

[56] Wenzel: VII. 432. l.

[57] »nos vero considerantes, quod predictos paupertatis defectus ad venditionem compulisset«. HO. VIII. 52. l.

[58] Hóman: A székelyek eredete. Magyar Nyelv. 1921. 95. l. Kring: id. dolgozata. 33. l.

szinűleg személy szerint katonáskodtak. Ez a személyes hadbaszállás a katonai fölszerelést és költségeket, illetőleg erősen próbára tette a lándzsásnemesek gazdasági erejét. A tatárjárás pusztitása után ez a gazdasági krizis kisebb területük következtében még inkább nyomasztóbbá és általánosabbá lett, amely mint láttuk, a lándzsások előkelőbb rétegét sem kiméltе meg. Igy történhetett, hogy a király, aki ismerte a lándzsások katonai szolgálatainak jelentőségét és szükségesnek tartotta szaporodásukat, katonai terheiket gazdasági erejükhöz mérte, amikor 1243. évi privilégiumukban akként szabályozza katonai szolgálatukat, hogy minden négy nemes, akinek összesen nyolc ekealj földje van, együttesen köteles kiállitani egy fegyveresl.[59]

Noha a nemesség által kiállitandó tiz katonának a fegyverzetét nem szabja meg pontosan az oklevél, azt egyéb adatok segitségével mégis meg tudjuk határozni. A szomszédos liptói és túróci jobbágyfiúknál többször előirják a nemesitő oklevelek, hogy a kiállitandó fegyveres páncélos legyen.[60] Tekintve ezeknek a lándzsásokéhoz hasonló jogállását és gazdasági helyzetét, továbbá a szepesi nemesség későbbi lándzsás nevét, kétségtelen, hogy a szepesi nemesség is lovon, páncélban és lándzsával tartozott megjelenni a király zászlaja alatt. Ez pedig, tekintve a páncélos katona állandó kisérőjét, az egy-két fegyverhordót, 8 ekealj után már nem is egy harcos kiállitását jelentette. A lándzsásnemesség nagy része tehát továbbra is katona maradt, a könnyitést első sorban a személyes hadkötelezettség megszűnése jelentette, de hogy valamennyien begyakorlott katonák voltak, akiknek tömege ebben a korban jelentős erőt képviselt, mutatja a lándzsásnemességnek a rozgonyi csata előtti szerepe.[61] A hadkötelezettség megváltozása, ha bizonyos mértékben könnyitést jelentett is, amikor egy páncél ára a XIII. század fordulóján 5—14 márka, azaz 300—900 aranykorona között mozgott,[62] tekintve a nemesség egyre súlyosbodó gazdasági helyzetét, még mindig nagy terhet rótt a lándzsásokra.

A lándzsásnemesek katonai kötelezettségének ez az új szabályozása lényeges újitást jelent, amennyiben továbbra már nem a személyt terheli a katonai szolgálat, sőt a személy nem is fontos, mert változhat; a katonai kö-

---

[59] »Item in expeditione per nos facta sub nostro vexillo, quatuor, qui habent terram octo aratrorum suffucientem, unum mittere debeant decenter armatum«.

[60] Váczy: A királyi serviensek. 65. l.

[61] L. alább.

[62] Hóman: Magyar pénztörténet. 525. l.

telezettség alapja a serviciummal terhelt föld lesz, amely után a mindenkori birtokos tartozik teljesiteni a kiszabott katonai terheket. A servicium tehát a személyről áttolódik magára a birtokra.

A király a szepesi lándzsásnemesség katonai szolgálatának ezzel az új alapra való fektetésével személyben kétségtelenül sok katonát vesztett, másik oldalról azonban lehetővé tette, hogy az új szabályzatot az anyagiakban erősen leszegényedett lándzsások betarthassák. A Szepesség határai védelmének súlypontja ekkor úgy is már teljesen áttolódott a várispánságra, amely a várkatonaságot a szepesi népek adójából bőven fenn tudta tartani. A lándzsásnemesség határőri szerepe már ekkor véget ért és nem mutatható ki, hogy a nemesség a második gyepűvonal kitolása folytán létrejött határok őrzésében résztvett volna. Azonkivül a szepesi új telepesek is részt vállaltak a katonai terhek viselésében; az 1271. évi privilégium 50 lándzsás kiállitására kötelezte a szepesi szászokat.[63]

A hadkötelezettségnek ez az új szabályozása, mely a katonáskodás mértékét a földbirtok nagysága után szabta meg, lényeges könnyebbséget jelentett a lándzsásokra nézve, azonban mégsem olyan szokatlan könnyűt, mint amilyennek azt Erdélyi állitja,[64] mert ha a körülbelül nyolc ekealj földdel egy értékű 960 hold után csak egy katonát állitottak is ki, a szepesi földek csekély hozadékát és részben erdős voltát tekintve, a katonai kötelezettség helyes arányban állhatott teherbiró képességükkel és meg is egyezik, amint Erdélyi maga is megállapitja, a Zsigmond-kori hadkötelezettség mértékével, melyet az 1435. évi első decretum második cikkelye 33 jobbágytelek után kiállitandó egy lovas katonában szab meg.

Hogy a hadkötelezettségnek ez a mértéke hogyan érvényesült az új adományoknál, nem állapitható meg. Dédács fiai 1255-ben négy ekealjat kapnak adományba,[65] 1256-ban Filét három ekealj után kötelezi a király katonai szolgálatra,[66] tehát egyik adományos területnek a nagysága sem éri el azt a mértéket, a nyolc ekealjat, amely után járt az egy fegyveres katona. Ezek a birtokosok valószinűleg a szomszédokkal közösen állitottak ki egy katonát, illetve, minthogy Réti távol feküdt a többi lándzsásközségtől, a

---

[63] Fejér: CD. V. 1. 132. l.

[64] A 12 kritikus kérdés. 167—168. ll.

[65] Fejér: CD. IV. 2. 324. l.

[66] Wenzel: AUO. VII. 432. l.

lándzsásnemesség egyeteme vethette ki az egyes birtokosok területére eső katonai terhek költségeit.[67]

A lándzsásnemeseket, amint láttuk, a XIII. század határozatlan terminológiája különféle neveken nevezi és csak a század végén tűnik fel sokáig általánosan használt nevük, a »szepesi nemes«, a »nobilis de Scepus«, amikor szabadon választott birájuk is »comes nobilium de Scepus«-nak nevezi magát.[68] Ennél, a főleg birájuk címében előforduló névnél azonban sokkal közismertebb, általánosabban használt nevük a: szepesi tizlándzsások, mely 1318-ban fordul elő először »nobiles sub decem lanceis constituti« alakban.[69]

Most vizsgáljuk, hogy honnan ered a tizlándzsás elnevezés, amit a lándzsásokkal foglalkozók, minthogy arra magyarázatot nem találtak, gondosan elkerültek. Annyi a tizlándzsás névből is nyilvánvaló, hogy a lándzsásnemesség egyeteme tiz, lándzsával felszerelt harcost tartozott kiállítani. De hogyan jön ki ez a tizes szám? A kerekségre való törekvés eredménye-e, vagy pedig a tiz lándzsás kiállítását előiró kötelezettség alapját megadja a lándzsások 1243. évi privilégiumában lefektetett hadkötelezettség mértéke? Ez a mérték, amint láttuk, nyolc ekealj után egy harcos kiállítását rótta a lándzsásnemességre. Minthogy a katonaállitás kötelezettsége nem a személyt, hanem a birtokot terhelte, a tizlándzsás elnevezés eredetét is a birtokban, illetve annak nagyságában kell keresnünk.

Minthogy a lándzsások tizes száma az 1243. évi privilégium kelte és a tizlándzsás elnevezés első feltűnése között alakulhatott ki, vegyük sorra azoknak a falvaknak a területét, amelyek a XIII. században a lándzsások székéhez tartoztak. A lándzsásszékhez tartozó községek területe az 1873. évi helységnévtár szerint, amely legösszevonatlanabb állapotban tünteti fel a később egyesitett községeket, katasztrális holdakban kifejezve a következő:

---

[67] Zsigmond király is az idézett decretumában a 33 jobbágytelteknél szegényebb nemeseknél a közös katonaállitást irja elő.

[68] HO. VIII. 400. l.

[69] Fejér: CD. VIII. 7. 118. Schmauk: Suppl. 49. l. 1326: Semsey lvt. Fasc. I. No. 15. 1339: »comites sub decem lanceis servientium« Fejér: CD. VIII. 5. 273. l. N. Múz. T. a. 1343: »consortium nobilium sub decem lanceis militantium.« 1345: »sub decem lanceis militantes.« Anjoukori okmt. IV. 501. l. 1391: »nobiles decemlanceatori«. Fejér: CD. X. 1. 708. 757. II. X. 2. 389. N. Múz. Görgey lvt. 1399 1403-ban már comesüket is »comes nobilium decemlanceatorum«-nak nevezik. N. Múz. Máriássy lvt.

Ábrahámfalva	987 kh.
Bethlenfalva	1760 „
Bozsafalva (Horka) és Szentandrás	748 „
Csantafalva	352 „
Édesfalva	392 „
Filefalva	824 „
Gánfalva	536 „
Hisfalva és Marcelfalva (Horánszke)	601 „
Leukfalva	418 „
Mahalfalva	628 „
Miklósfalva	300 „
Petróc	553 „
Pikfalva	169 „
Primfalva	329 „
Szék (Hozelec)	699 „
	9296 kh.

Ha ehhez az eredményhez még hozzávesszük az egykor akár részben, akár egészben a lándzsásfalvakhoz tartozó Komárfalva, Petenye, Urbánfalva, Mecsedelfalva, Tibaháza, Csepánfalva, Körtvélyes, Tóbiásfalva, Réti, Kázmérfalva, Gyánfalva és a Mindszent melletti lándzsásközség területét, még ha ezeket a legkisebb lándzsásfalu területével vesszük is egyenlőnek, a felsorolt 29 lándzsásközség területe, leszámítva az eltűnt községeknek a továbbra is fennálló lándzsásfalvakba beolvadt határát, körülbelül tizezer holdat ad eredményül, amelyet ha elosztunk egy ekealjjal, vagyis 120 holddal, *összes területük körülbelül 80 ekealj földnek felel meg.* Minthogy 8 ekealj után egy lándzsást állítottak, 80 ekealj után *tizet kellett nekik állítani, ami pontosan megfelel a lándzsások tizes számának.*

Ez az eredmény annál reálisabbnak tekinthető, mert az idegen birtokok közé ékelt, nagy erdős vidéktől távoleső lándzsásfalvak területe nem növekedhetett irtás folytán, de nem is kevesbedhetett, mert ha a birtokba országos nemes jutott is, a lándzsásbirtok után a terheket viselnie kellett, igy nem volt értelme, hogy lándzsás eredetű birtokát más eredetű birtokaihoz csatolja, de ezt a lándzsás közönség sem engedhette meg, mert ilyen területelvonással terheik növekedtek volna.

A lándzsásnemesek az 1243. évi privilégium értelmében éppúgy, mint az országos nemesek, a király által vezetett hadjáratban a király zászlója alá küldték a nyolc ekényi föld után kiállított fegyverest.[70] A lándzsások hadkötelezettségének teljesitésében azonban a XIV. században egy lényeges módosulás tűnik fel. Ekkor már nem kato-

[70] »sub nostro vexillo.«

náskodnak, illetve nem állítják ki az 1243. évi szabadságlevélben megszabott harcosokat, hanem olykor a katonáskodást pénzen váltják meg. Hogy a katonaállitástól mikor tértek el, nem állapitható meg, annyi azonban tény, hogy 1324-ben a lándzsások egyeteme 40 márkát fizetett »ratione exercituationis« a nádornak, illetve az egy személyben szepesi ispánnak, Drugeth Fülöpnek,[71] mint a király képviselőjének. A 40 márkának a megfizetése egyetemlegesen terhelte a lándzsások székét, amely maga hajtotta be az egyes nemesekre kirótt összeget. A terhek kirovása a nemesek által birt föld nagysága szerint történt, erre mutatnak az idézett oklevélben az egyes nevek után felsorolt különböző összegek. A nem fizetők helyett a lándzsásszék többi tagjainak kellett az összeget kifizetni. Ilyenek pedig akadtak elegen. Csantafalvi Folk fia Folkus 5 fertóval és két nehezékkel, Hisfalvi Pertus fiai József és Lőrinc kilencedfél fertóval, Hisfalvi Mikó fia Miklós egy lat hiján egy márkával, Vörös András fia Lőrinc egy lat hiján 5 fertóval volt hátralékban, melyet helyettük File fia Krisztián, Gellért fia Miklós, Hisfalvi Mihály fia Heneman, Nátus fia Jakab, Don fia Péter, Pikfalvi Ján fia Tamás, Benedek fia István, Pál fia Pál, Helbrandt fia Gehán és Szatmár testvére Márton fizettek ki, akik zálog cimén a kiváltásig az adósok birtokába léptek. A hátralék nem egyszerre fizetett összeg volt, mert az oklevél szavai szerint a hátralékosok többször elmulasztották a fizetést,[72] ami kizárja azt is, hogy a 40 márkányi összeget egyszeri kivetésnek tartjuk.[73]

Ennek a lándzsásokra kirótt tehernek az említése előfordul a középkor folyamán többször. 1343-ban Petróczsigrai Iván leszármazottai 7 holdnyi területet eladnak Leu fia Mártonnak oly feltétellel, hogy a vevő az eladóknak valahányszor királyi hadjárat alkalmával a lándzsásnemesség egyetemére pénzt vetnek ki, tartozik a vásárolt terület után subsidium fejében 4 garast fizetni.[74]

A fenti adatokból világos, hogy ezt az adót »ratione exercituationis« fizették a lándzsások, azonban mint a második adat megvilágitja, nem minden évben, hanem csak királyi hadjáratok alkalmával, mégpedig tényleges hadmen-

---

[71] Ol. L. Kincstári o. Liber dignitatum saecularium.

[72] »Pluries persolvere non curarunt.«

[73] N. Múz. T. a. 1324. II. 12.

[74] »quandocumque ipsos, aut ipsorum heredes contributione pecuniaria ad consortium nobilium sub decem lanceis militantium in exercitu domini nostri regis Hungarie facienda solvere continget, quatuor grossos in subsidium ratione iugerum supradictorum tenebuntur solvere et assignare«. Fejér: CD. IX. 1. 139. l.

lességi adó címén, amint azt egy újkori adat is bizonyitja. Csantafalvi Kurta Gáspár 60 éves ember 1550-ben vallja, hogy midőn Mátyás király a lándzsásnemeseket hadbaszólitotta, a marcelfalvi nemesek vagy szegénységük miatt, vagy makacsságból nem vettek részt abban, mire Zápolyai István, a Szepesség örökös főispánja, lefizetvén helyettük bizonyos összeget, a birtokot a szepesi várhoz csatolta.[75] Ez az adat is igazolja, hogy a katonáskodást pénzzel meg lehetett váltani és hogy ugyanarról a helyzetről van szó, mint 1324-ben, amikor »ratione exercituationis« fizettek, mutatja az, hogy a nem fizető és a nem katonáskodó birtoka arra szállt, aki a hadmentességi adót lefizette helyette.

Most még annak a megvilágitása van hátra, hogy a hadi szolgálatnak pénzen való megváltása állandó volt-e, vagy pedig minden egyes hadjárat alkalmával a lándzsásnemesség egyetemének döntésétől függött a katonaállitás, vagy annak pénzen történt megváltása. A hadiváltság állandósága ellen szól a Réti birtok hovatartozása miatt folyó perben 1418-ban kelt oklevél adata, mely szerint Zsigmond király megtiltja a szepesi hatóságoknak, hogy Réti új birtokosát, a szepesi káptalant bármely királyi hadjáratba, a lándzsásokkal együtt történő katonaküldésre kényszeritsék.[76] A marcelfalviak esete pedig azt bizonyitja, hogy a hadiváltság megfizetése, illetve a birtokot terhelő hadkötelezettség fejében járó katonaállitás az egyes nemeseknek szabad tetszésére volt bizva. A döntés valószinűleg családi körülményektől és a vagyoni helyzettől függött, melynek megoldása a lándzsás nemességet lassú, teljes elszegényedése következtében mindkét esetben nehéz probléma elé állitotta.

A hadban való személyes megjelenéssel szemben a hadmentességi dijnak a lefizetése kétségtelenül nagy könnyebbséget jelentett a lándzsásokra. A hadmentességi adónak a feltűnése az ország más vidékein is megtalálható, olyan népeknél, amelyeknél ugyanolyan gazdasági hanyatlás, állandó elszegényedés következett be, mint a lándzsásoknál. A kúnok 1453. évi jövedelemösszeirása kimondja, hogy ha katonai kötelezettségüknek, amelynek teljesitése, éppúgy, mint a lándzsásoknál, nem személyre szólott, hanem 600 fegyveresben volt megszabva, nem felelnének meg, akkor azt egy bizonyos összeg lefizetésével megválthatják. Ugyancsak feltalálható a jászoknál is a »pro onere

---

[75] O. L. Kincstári o. NRA. f. 501. n. 5.

[76] »ad certarum gentium cum dictis decemlanceatorum nobilibus ad cuiuscunque nostre exercitualis expeditionis transmissionem — compellere aut adstringere presumant.« N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. vol. I. f. 143.

exercituationis« fizetett »pecunie pharetrales« néven feltűnő hadmentességi adó.[77] A lándzsások hadmentességi adója az újkorban nem ismeretes, legalább is Hradszky nem tud róla. Amint Hradszky adataiból kitűnik, a lándzsásnemesek az újkorban állandóan kiállították a katonaságot.[78]

A lándzsásnemesség társadalmi és gazdasági helyzete a tatárjárás korában éppen nem mondható kedvezőnek. Míg a nagy adománnyal rendelkező országos nemesek egyre emelkednek és a birtokukhoz tartozó erdőségekben alakuló új községek birtokában folyton gazdagszanak, addig a lándzsásnemesség folyton szegényedik és gazdaságilag egyre sülyed. Erre a folyamatra még visszatérünk, itt csupán annyit említünk meg, hogy a lándzsásközségek területe nem volt nagy, legfeljebb annyi, amekkorát a katonáskodó lándzsásnemes maga meg tudott művelni, esetleg egy-két jobbágycsaláddal meg tudott műveltetni. A kiterjedés nagyságára felemlítjük a legnagyobb lándzsásközséget, a részben erdős területen lévő Bethlenfalvát, melynek területe 1760 katasztrális hold és a legkisebbet, Pikfalvát, amelynek területe mindössze 169 katasztrális hold. A gazdasági tekintetben folyton sülyedő lándzsásnemességet kétségtelenül régi jogainak irásbafoglalása és megerősítése mentette meg a szétbomlástól. Ha az 1243. évi privilégium a lándzsásnemesség gazdasági hanyatlásán nem is változtatott sokat, hadkötelezettségének új alapokra való fektetésével mégis erősen meglassította azt a bomlasztó folyamatot, mely a tatárjárás utáni oklevelekből kitünik.

A lándzsásnemességnek a tatárjárás után közvetlenül kelt kiváltságlevele nem említi ugyan sem a tatárjáráskor szerzett érdemeiket, sem elvérzésüket, mégis a királynak az oklevélben kifejezett kívánsága, hogy a lándzsások száma gyarapodjék,[79] csak erre magyarázható. A XIII. század elején erős küzdelmet kellett vivni a kisvagyonú, szegény lándzsásnemességnek ősi szabadságaiért, amely a várispánság képviselői részéről nagy támadásoknak volt kitéve, úgyhogy a lándzsásnemesség kirobbanásától lehetett tartani. Ezt az elkeseredést legjobban bizonyitja Amadé nádornak a szepesi várnagyokhoz intézett, 1311 február 25-én Kassán kelt levele,[80] melyben meghagyja, hogy a

---

[77] Kring id. dolgozata. 33. l.

[78] A szepesi tizlándzsások széke. 74—83. ll. A munkában felsorolt hadmentességi adó (96—98. ll.) nem a lándzsások által fizetett adó, hanem auridatum.

[79] »ut--numero augeantur.«

[80] Petróczy reg. 13. (23.)

lándzsásnemeseket a Béla királytól nyert szabadságaikban ne merjék háborgatni. A lándzsásnemesség elkeseredése ekkor már oly nagyfokú volt, hogy a hatalmas nádor attól tartott, hogy a lándzsások szabadságai ellen rontó szepesi tisztek miatt a nemesek neki és fiainak lesznek romlására.[81]

Azt az erőt, melyet az egyébként csak tiz harcost kiállitó lándzsásnemesség összessége jelentett, legjobban bizonyitja szabadságlevelüknek 1312 április 13-án kelt megerősitése,[82] mely szoros kapcsolatban van a Károly király által Csák Máté és Amádé fiai ellen viselt hadjárattal. Amikor Károly király Csák Máté és az Abák egyesült ereje elől kénytelen volt meghátrálni, a Szepességbe vonult,[83] ahol megnyerte magának nemcsak a szászokat és a szepességi nagybirtokosokat, hanem a lándzsásnemességet is, melynek elkeseredett hangulatát az 1243. évi szabadságlevél megerősitésével csillapitotta le. A kiváltságlevél megerősitése harcbaszólitotta a lándzsásnemességet elnyomóik, az Amádé fiak ellen, akiket Károly király a szabadságlevél megerősitése után két hónappal, június 15-én a rozgonyi csatában levert.[84] A csatában a lándzsásnemesség személy szerint vett részt, úgy ahogy régi autonómiájuk védelmére felkészülve állottak Amádé és fiai ellen, mert nem hihető, hogy a nemesség által kiállitani szokott tiz lándzsástól tartott volna a hatalmas nádor.

A szepesi nemesség autonómiája, úgylátszik továbbra is erős támadásoknak volt kitéve a szepesi várispánság részéről, mert két évvel később, 1314-ben Károly király, hivatkozva Béla király oklevelét megerősitő privilégiumára, hűséges szolgálatuk jutalmául megerősiti a nemességet kiváltságaiban oly formában, hogy csak a tolvajlási, pénz- és dézsmaügyekben függnek a szepesi ispántól és minden más ügyüket az általuk választott biró intézze szabadságaik értelmében,[85] amit 1323-ban is megerősit új pecsétje alatt.[86] Károly király hűséges szolgálataik jutalmául továbbra is oltalmazza a lándzsásnemeseket és amikor 1328-ban a perbeli eskűformák hosszadalmas volta miatt panaszt emelnek előtte, megszabja az eskűformát úgy a vádlott, mint eskűtársai részére és megerősiti a

---

[81] »nolumus, ut nos, vel filii nostri in medio regni per eos aliquod inproperium patiamur.«

[82] Fejér: CD. VIII. 5. 83. Schmauk: Suppl. 39. l. Dl. 38877.

[83] Hóman: Magyar történet. II. 262—263. ll.

[84] U. ott.

[85] Fejér: CD. VIII. 5. 93. l. Dl. 38881.

[86] Fejér: CD. VIII. 5. 129. l. Dl. 38883.

jobbágyaik feletti birói jogukat mindenki ellenében.[87] 1346-ban Lajos királlyal is megerősittetik privilégiumukat és azt a jogukat, hogy sem ők, sem jobbágyaik nem tartoznak a szepesi comes birói joghatósága alá.[88] A lándzsások privilégiumainak, vagy mint utolsó esetben, egyes pontjainak sorozatos megerősitése csak a szepesi várispánok zaklatásaival függhet össze, különösen, amikor több oklevél éppen a birói hatáskört igyekszik elhatárolni. A nemesség privilégiumainak a megerősitése többé nem fordul elő ily gyakran, mert a teljesen kialakult nemesi vármegye részéről zaklatásoknak nem volt kitéve, mindennek ellenére azonban az autonómiájukra féltékeny lándzsásnemesek nem mulasztották el azt időnként megújittatni. Igy megerősittették szabadságlevelüket II. Ulászló és I. Ferdinánd királyokkal.[89]

A lándzsások autonómiájának alapja régi szervezetükben rejlik. A területüket, melyre az autonómia hatásköre kiterjedt, amint láttuk, a székelyekhez és kúnokhoz hasonlóan Széknek nevezték. A Szék keretein belül minden ügyüket az általuk szabadon választott biró és annak eskütt társai intézték; ezeknek hatásköre, éppúgy mint az autonómiával rendelkező többi népeknél és a nemesi vármegyénél, kiterjedt a közigazgatás és a birás-kodás összes ágaira.

A szabadon választott birákban, éppúgy, mint a székely birákban és a kún kapitányokban, a régi nemzetségbirák utódjait kell látnunk, akiknek birói határköre alól elvonni az ügyet nem lehetett. Amikor 1373-ban a Szentandrásy család tagjai egy hatalmaskodásból kifolyólag pereskedtek és a per a szepesi alispán előtt folyt, az alispán az ügyet az alperesek kifogására, hogy hatalmaskodási perben a lándzsásnemesek szabadsága értelmében az alispán előtt megjelenni nem tartoznak, az ügyet átteszi a lándzsások birájához.[90] Hasonló ehhez a Krigi Gyermek János által Kisszalóki András ellen az alispán előtt inditott birtokper is, amelyet az alispán, elfogadva az alperesek kifogását, mely szerint a birtokügy nem tartozik a vármegye ispánja elé, felterjeszt a nádorhoz.[91] A birói hatáskört a lándzsások privilégiumának a XIV. század eleji megerősitései után pontosan betartották, mert

---

[87] Dl. 38882.

[88] Dl. 38884.

[89] N. Múz. T. a. 1552.

[90] »in facto potencie secundum libertatem nobilium decem lanceatorum coram nobis in iudicio stare non tenerentur.« N. Múz. T. a. 1373. VIII. 1.

[91] N. Múz. T. a. 1413. VI. 27.

1343-ban egy lándzsásnemes dézsmaperében, amelyben viszont a szabadságlevél értelmében a lándzsás comes nem volt illetékes, az alispán ítél.[92]

A lándzsások bíráit, akiket az oklevelek a középkorban a nevük elé tett comes címen kívül még »iudex nobilium«-nak neveznek, amint a függelékben közölt sorozatuk mutatja, évenként választották. A választást, éppúgy mint a vármegyéknél a későbbi alispánválasztásokat, nagy elvi harcok előzték meg, amit, hogy egy kisebb kort szemléltessünk, eléggé bizonyít az, hogy az 1400-tól 1415-ig terjedő 15 év alatt, amikor a lándzsásbirák összefüggő sorozatát kapjuk, heten, köztük négyen többizben is viselték a bírói méltóságot. A választás ideje, amint az egymást váltogató birák névsorából megállapítható, tavasszal történt.[93] A Szék üléseit a középkorban kivétel nélkül szerdai napon tartotta,[94] amelyhez még az újkorban is ragaszkodtak, több esetben a főispán akarata ellenére is.[95] A lándzsásbirákat mindig a lándzsásnemesek soraiból választotta a közönség. Minthogy azonban a lándzsásszékbe való bejutást a leányági örökösödés nagyon megkönnyítette, idővel sok idegen bejutott a lándzsásnemesség közé, akik lándzsásnemesekké válván, birákká is megválaszthatók voltak. Ilyen idegen birák voltak a sárosmegyei Tekule nemzetségből származó és Székben birtokossá lett Ternyei György és a szintén Tekule nembeli Hisfalvi Steflaki János.[96] A székelyeknél is viselték idegen eredetűek, székely örökségbe jutva a hadnagyságot, igy például Barcsai Gáspár többizben is.[97]

A lándzsásnemesség a biró mellé esküdteket is választott, akiknek neveit azonban ritkán jegyzik fel az oklevelek.[98]

Amint ősi szervezetük mutatja, a lándzsásnemesség szabadsága régi eredetű és az 1243. évi szabadságlevél már akkor nemeseknek, nobiliseknek nevezi őket, amikor még a nobilis szó többnyire a teljes jogú szabadok előkelőbb rétegét jelentette. Minthogy a XIII. századi nagy társadalmi átalakulás végére a lándzsásnemesség nem hogy emelkedett volna, hanem apró kis birtokon élő, a későbbi kuriális nemeshez hasonló társadalmi helyzetűvé vált, vizsgálandó

---

[92] Mon. Strig. III. 564. l.

[93] L. a függelékct.

[94] A Petróczy reg.-ben közölt lándzsás oklevelek kivétel nélkül szerdai napon keltek.

[95] Hradszky: A szepesi tizlándzsások széke. 46—47. ll.

[96] L. a lándzsás birák névsorát a függelékben.

[97] Szadeczky Kardoss: A székely nemzet története. 26. l.

[98] Petróczy reg. 85. (235.)

volna a lándzsásnemesség jogállása az országos nemessel szemben, főleg abból a szempontból, hogy gazdasági süllyedése következtében nem állott-e be társadalmi téren valami eltolódás és hogy jogállása azonos-e az országos nemesével, vagy pedig különbözik attól.

Az 1243. évi privilégium kimondja, hogy a lándzsásnemes sem kollektát, sem exactiót nem fizet, kivéve amikor az adókivetés az egész országban általános.[99] Váczy Péter mint a királyi servienseket és a nemeseket jellemző jogokat, a következőket sorolja fel: a király közvetlen birósága alá tartoznak, a király seregében, annak zászlaja alatt harcolnak, ennek fejében bizonyos adómentességet élveznek.[100] Ezekkel a jogokkal teljesen azonos szabadság van lefektetve a lándzsásnemesség 1243. évi privilégiumában is. A lándzsás nemesitő oklevelek nem ismernek több jogot és kötelességet, vagy különlegesebb szolgálatot és adózást, mint ami az 1243. évi privilégiumban és annak megerősitéseiben, melyre többször történik hivatkozás, benne foglaltatik. IV. Béla Micseletet és Gyurk fiait 1255-ben megerősiti birtokaikban a lándzsásnemesek katonáskodási és serviciumnyújtási kötelezettségével.[101] A király ugyan serviciumot emleget, de csak azokat, amelyek a privilégiumukban benne vannak és amelyek az országos nemeseket is terhelték. Hasonlók a File fiának, Filének adott adománylevél szavai is. File is katonáskodik és serviciumot ad a lándzsások közös privilégiuma értelmében,[102] tehát ismét csak a privilégiumukban foglalt, az országos nemeseket is terhelő servicium emlittetik. A kistamásiakat megnemesitő oklevél ismét serviciumot emleget a szabadsággal kapcsolatban.[103] A Kázmérfalvi család 1274. évi adománylevelében ismét a szepesi nemesek, a lándzsások által élvezett szabadságról és az általuk teljesitendő serviciumról van szó.[104] 1279-ben Szalók veje Fülöp sasvári ijjász a körtvélyesi Szedlicskát *a jobbágyfiúk* szabadsága és serviciuma

---

[99] »nullus ipsorum aliquam collectam vel exactionem solvere teneatur, nisi ipsa collecta ad servientes regis et alios quoslibet nobiles fuerit generalis.«

[100] Váczy id. munkája. 31—32., 52. ll.

[101] Fejér: CD. IV. 2. 287. l., idézve a 12. jegyzetben.

[102] Wenzel: AUO. VII. 432. l., idézve a 13. jegyzetben.

[103] »in eadem libertate et servitio permanere debeant, qua ipsi nobiles de Zepes gratulari evidentius dinoscuntur.« Fejér: CD. 2. 434. Csáky oklvt. 12. l.

[104] »idem servitium domino regi debeant, quod exercituantes in Scepes existentes domino regi impendere consueverunt, ac eadem libertate gratulentur.« Fejér: CD. V. 2. 176. l.

mellett kapja,[105] Erzsébet idősb királyné 1279. évi megerősitésében azonban már a szepesi *nemesek* szabadságáról és serviciumáról van szó.[106]

A felsorolt adományokkal kapcsolatos nemesitések tehát semmi különlegesebb szolgáltatásokat nem kötnek ki, hanem csak azokat a kötelezettségeket, amelyekkel a lándzsásnemesek a később többször idézett 1243. évi oklevélben lefektetett jogok és kötelezettségek alapján tartoztak a királynak. Ezek a jogok és kötelezettségek pedig teljesen egyeznek az országos nemesekével.

A servicium emlegetése sokáig fennmaradt a lándzsásnemeseknél. 1305-ben Lucha fia György egy kuriát a nemesek serviciumnyújtási kötelezettségével ad el.[107] 1325-ben Leukfalvi Henrik serviciummal ad el egy birtokrészt Leukfalván.[108] 1339-ben Petróczsigrai Gérus elzálogosit nagybátyjának, Dénesnek egy petróci kuriát oly feltétel alatt, hogy a birtok után járó összes serviciumot tartozik teljesiteni.[109] A serviciumnak ebben a többszöri emlegetésében azonban nem szabad csak a lándzsásnemességet terhelő különleges szolgáltatásokat látnunk, annál is inkább, mert a servicium emlegetését megtaláljuk országos nemesi jellegű birtokok ügyleteiben is. 1323-ban a lándzsásnemes Ábrahámfalvi László az országos nemesi jellegű Pokajon ad el egy darab serviciummal terhelt földet.[110] 1328-ban pedig Berzeviczy Kakas özvegye kap nászajándék fejében egy lomnici kőkuriát, amely után semmi serviciumot nem tartozik teljesiteni.[111]

Az országos és lándzsásnemesség teljesen azonos jogállását kétségtelenül sikerült megállapitanunk. Az 1243. évi privilégium biztositotta a lándzsásnemességnek mindazokat a jogokat, melyeket az országos nemesek élveztek,

---

[105] »eo iure et libertate ac servitio, quibus alii filii jobagionum de Scepus gratulantur.« O. L. Thőke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2 583. l.

[106] »eo iure et libertate ac servitio, quibus alii nobiles de Scypus gratulantur.« N. Múz. Máriássy lvt. O. L. Thőke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2. 584. l.

[107] »more hereditario, servitio et libertate nobilium.« Petróczy reg. 13. (20.)

[108] »sub eisdem iuribus et libertatibus et servitii conditionibus.« Szepesi kpt. Misc. 9. 9. 14.

[109] »universa servitia et honera expedire dictam terciam partem contingentia ac solutiones universas solvere teneatur.« Petróczy reg. 22. (39.)

[110] »sub eisdem iuribus et servitii conditionibus, quibus ipsam dinoscitur possedisse.« O. L. Thőke lvt. Dl. 13472.

[111] »sine omni servitii conditione.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

azokétól eltérő, többféle vagy nagyobb arányú szolgáltatásokról nem tudunk, a két tipusu nemesség között szepesi adatok alapján nem állapitható meg semmi lényeges különbség, azt a kevés különbséget, mely a két tipus között fennállt, a katonai kötelezettségeknek más-más alapon történő teljesitése jelenti, ami azonban nem jelenti egyúttal a lándzsásnemességnek az országos nemessel szemben való alacsonyabb rendűségét.

A két fajta nemesség jogállásának azonosságát bizonyitó adatok mellett azonban akadnak olyanok is, melyek a kettő közötti különbséget bizonyithatnák. András király 1293-ban Pirin mesternek Zsigrában két ekealj földet, tehát igazán lándzsásnemeshez illő területet ad, országos nemesi, nem pedig, mint az oklevél mondja, jobbágyfiúi szabadsággal.[112] Minthogy azonban a megkülönböztetés mellett az oklevél az országos nemességet nem mondja előkelőbbnek, a lándzsásnemességet pedig — ha ugyan nem tényleges jobbágyfiút kell értenünk — alacsonyabbnak, ezen az alapon még a két fajta nemesség között nem szabad különbséget feltételeznünk. Az oklevél szavait szószerint véve súlyos, a szolgasággal határosnak tünteti fel a lándzsások jogi helyzetét Zsigmond király 1418-ban kelt oklevele, amelyben a szepesi káptalan a lándzsások nemességét Zsigmond király előtt Réti birtok ügyével kapcsolatban előadott panaszában condicionális szolgaságnak nevezi, természetesen erős nagyitással; mire Zsigmond a káptalan Réti nevű birtokát kiveszi a lándzsások hatósága alól és elrendeli, hogy a birtok után adót, cenzust vagy kollektát senki se merjen szedni és ne kényszeritse a káptalant a lándzsásokkal való együttes katonaállitásra.[113] A szepesi káptalannak ebben a nem valami jóindulatú előadásában nem szabad bizni, különösen azért, mert az abban foglaltakat egyéb oklevelekkel bizonyitani nem tudjuk, különben is a nemesség ekkori szolgáltatásának teljességét, minthogy az arra vonatkozó előtanulmányok még hiányzanak, nem is ismerjük. Az kétségtelen, hogy semmi olyan állandó adót kimutatni nem tudunk, mely az országos nemesek terhétől eltérő volna, amikor pedig a nemeseket ter-

---

[112] »non in libertate filiorum jobaggionum de Scepus, sed eo iure seu libertate, quibus nobiles regni nostri terras suas seu possessiones dinoscuntur possedisse«. DI. 1360. Fejér: CD. VI. 1. 247. l. III. András király Marcell fiait birtokaikkal együtt »de numero et consortio filiorum jobagionum de Scepus eximendo in cetum et societatem exercituantium nobilium de Scepus« emeli. Fejér: CD. VI. 2. 245. l.

[113] »conditionaria servituti, quibus iidem nobiles subiecti sunt.« N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. vol. I. fol. 143.

nelő szolgáltatások sem voltak egyenlők az egész országban. A nemesség által a királynak nyújtott szolgáltatások különbözőségét bizonyitja az is, hogy az Erdély összes nemeseit terhelő másfél fertónyi adót, valamint a vajdának járó szállás- és ellátási kötelezettséget csak 1324-ben törölte el Károly király.[114]

Megfelelő számú adatokkal igazoltuk, hogy a lándzsásokat teljesjogú nemeseknek tartották; éppúgy nyitva állott előttük az út az emelkedésre, mint az országos nemesek előtt, közülük azonban, minthogy általában szegények voltak, csupán a Bethlenfalvi Turzó család futott be ragyogóan ivelő pályát. A lándzsások közül két család, az Ábrahámfalvi[115] és Bethlenfalvi[116] család részesült a középkor folyamán cimeradományban, az adománylevelek azonban épp oly teljesjogú nemeseknek veszik őket, mint az országos nemeseket, legalább is az oklevelek alacsonyabbrendű nemességről, vagy országos nemességre emelésről nem szólanak.

Mint ahogy nem tartották Erdélyben a Barcsaiak a székely nemességbe bejutást és a székely hadnagyság viselését lealázónak, éppúgy viselték a lándzsások közé leányágon beszármazott Tekule nembeli Ternyei és Steflaki családok hosszú időn keresztül a lándzsásbirói tisztséget. A lándzsásnemességnek a szepesi országos nemességgel való teljes egyenjogúságát helyes megvilágitásba helyezi a Réti birtoknak, a mai Nemessánynak közigazgatási hovátartozása miatt folyó per. IV. Béla Réti nevű földet 1255-ben adományozza el katonáskodás és egyéb serviciumteljesités kötelezettségével.[117] A csak kivonatból ismeretes oklevél szavai alapján azt kell feltételeznünk, hogy az oklevélben foglaltak a lándzsásnemesség kötelezettségeire utalnak. A község másik részének birtokosai a szepesi jobbágyfiúkból 1300-ban lándzsásnemességre emelt Fulkus és társai voltak.[118] A szepesi káptalan 1418-ban, amikor már a birtok egyes részeit megszerezte, azzal vádolta egykori birtokosát, Fulkusék leszármazottját, Réti Mártont, hogy birtokát a lándzsásnemesség hatósága és kötelezettsége alá vetette, noha a birtok országos nemesi jellegű

---

[114] Tagányi id. cikke. Tört. Szemle. 1916. 305. l.
[115] O. L. Thöke lvt. Dl. 13509.
[116] Dl. 24767.
[117] Fejér: CD. IV. 2. 324. l.
[118] Fejér: CD. VI. 2. 245. VII. 3. 118. l.

volt.[119] Amint a többi adatok igazolják,[120] Fulkust és társait jobbágyfiúi eredetük ellenére is országos nemeseknek tekinthetjük. Ha tehát országos nemesi joggal felruházott birtokot annak tulajdonosai lándzsásbirtokká tettek, azt csak oly módon tehették, ha a lándzsásnemesség nem jelentett sem alacsonyabb nemességet, sem pedig az országos nemességtől eltérő, nagyobb terhek viselését. A szepesi káptalan törekvésében, hogy a birtok országos nemesi jellegét visszaállítása, a birtokot terhelő kötelezettségtől való szabadulást kell látnunk, ami a birtok országos nemesi jellege mellett könnyebben sikerült.[121]

A szepesi országos nemes és a lándzsásnemes közötti különbséget tehát nem a nemesség foka, vagy a terhek viselésében való eltérés, hanem a kettőt élesen elválasztó politikai és magánjogi berendezkedésen kivül a birtok nagysága adja meg, mely a lándzsásoknál az egyes családok által birt átlagos területet számítva két ekealjat tett ki. A kis birtok alapján a lándzsásnemességet a kisbirtokú köznemesség korai tipusának kell tartanunk.

*

A lándzsásnemesség későbbi sorsára is erős kihatással volt az országos jogtól eltérő örökösödési rendje. Már az 1243. évi szabadságlevelük fiúörökös nélküli halál esetére, a székelyek magánjogi intézményeiben is ismert fiúleánysághoz hasonlóan elismeri örökösnek a leányt, sőt az özvegyet is, ha férjhezmenve férje teljesiti azt a serviciumot, mely a birtok után jár. Az örökös az oklevél szavai szerint tulajdonképpen nem is a leány, vagy az özvegy, hanem általuk a katonai terheket viselő férj.

Ez a forma azonban az örökösödésnek csak a ritkább formáját, a fiúutód nélküli halál esetén beálló örökösödést szabja meg, de nem ismerteti a leány jogát abban az esetben, ha fiúörökösök is vannak. A leányág örökösödési jogát azok az oklevelek ismertetik, melyek a leányokról is szólnak. Benedek lándzsásbiró előtt Illés fia Pál 5 részre osztja birtokát, melyből kettőt megtart a maga és felesége részére, a többi három részt pedig két leányának és egy fiának adja.[122] Az oklevél nem szól ugyan egyenlő részekről, mégis az a körülmény, hogy a lányok külön-külön részt kapnak és nem együttesen egyet, azt látszik igazolni, hogy a részek egyenlőek voltak. A felosztás örökérvényű-

---

[119] »ab antiquo sincere nobilitatis titulo gavisa et ab omni conditionaria servitute exempta extiterit«. N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. v. I. f. 143.

[120] O. L. Thőke lvt. Tasc. Tm. No. 4.

[121] Dl. 9403. Fejér: CD. X. 4. 339. l.

[122] Anjoukori okmt. II. 208. l.

ségét az oklevélben kifejezett büntetősanctio igazolja. Hasonló, a lányokat is részeltető osztályról tud egy 1389. évi oklevél, amikor az Istvánfalviak közül hatan, István fia András, Benedek leánya Klára, ennek az Istvánnak fia János lánya Klára, valamint Margit fiai András, Jakab és Detre, Aléta leánya Katus fiai András és Benedek, ennek az Alétának fia Miklós Istvánfalva területén megosztoznak olyképpen, hogy hat részre osztják az ősi örökséget.[123] Az osztozkodók közötti teljes rokoni kapcsolat nem állapitható meg, annyi azonban bizonyos, hogy Margit és Aléta utódai, mivel atyjuk megnevezve nincsen, leányági leszármazottak, a leányágot illető negyedről még sincs szó, csak az ősi birtok hat részre való osztásáról.

A felsorolt esetek, amikor mindegyikben fiúörökös is van, azt látszanak igazolni, hogy a lándzsásnemeseknél kezdetben nem volt leánynegyed, hanem a leány a fiúval egyenlőkép részesedett, illetve az első esetben az atya akarata, a másodikban a rokonok egyezsége döntött. Ennek ellenére azonban vannak adatok, melyek a leánynegyed korai megléte mellett bizonyitanak. 1362-ben Filefalvi Krisztián fiait nyugtatja a nővérük leánynegyede felől annak leánya.[124] Ez esetben azonban még nem tudjuk eldönteni, hogy lándzsásbirtokból történik-e a leánynegyed kiadása, vagy Krisztián egyéb jellegű birtokaiból. 1400-ban azonban már filefalvi leánynegyedbe adott birtokról olvasunk.[125]

A leányágat fiúörökös esetében megillető rész eddigi adataink alapján nem állapitható meg teljes biztonsággal, mert több, a leánynegyednek kétségtelenül lándzsásbirtokból történt kiadására vonatkozó oklevelet nem ismerünk. Amikor az özvegyet a férje után megillető dos és parafernum kiadására nagyon sok adatunk van, joggal feltűnik a leánynegyedről szóló oklevelek csaknem teljes hiánya. Minthogy adatunk van rá, hogy ugyanannak az oklevélnek csak másolatban ismert példányai közül az egyik a »pro quarta puellari«, a másik pedig a »pro parte puellari« alakot tartotta fenn,[126] felmerül az a kérdés is, hogy a lándzsásokra vonatkozó oklevelekben található »quarta puellaris« alak nem elirás-e a szokatlanabb »pars puellaris« alak helyett. A leányág örökösödési jogának teljes tisztázása valószinűleg csak az újkori adatok felhasználásával old-

---

[123] N. Múz. Görgey lvt.

[124] Petróczy reg. 32. (70.)

[125] N. Múz. Máriássy lvt.

[126] N. Múz. Kéziratt ár. Fol. Lat. 2278. vol. I. fol. 133. 2199 fol. 99. Fejér egy oklevél kivonatában leánynegyedről beszél (CD. VIII. 5. 224. l.), holott az eredetiben arról szó sincs. Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 5.

ható meg, ha ugyan az újkorra nem lett általános az öröklési jogban az országos jog.

A fiúutód nélküli elhalálozás esetére megállapított öröklési rendnek az egész középkoron át való fennállása okleveles anyaggal is igazolható. Abajdóc Gál jobbágyának Berend fia Mátyásnak neje 1343-ban Miklós nádor előtt előadja, hogy Illés, László és Vitk édestestvérek voltak, ő Illés unokája, Vitk unokái már kiadták birtokrészét, de László unokái még nem, tehát a birtok őt illető részének a nemesek szokása szerinti kiadását László unokáitól is kéri.[127] Minthogy Illésnek leszármazottait nem ismerjük és az oklevélben nem leánynegyed követeléséről van szó, a követelés valószínűleg anyja egész birtokrészére szólt, mely fiúutód nélküli halála esetére leányát, illetve unokáját illette meg. Az örökösödésnek ez a pontja a leányágra nézve nagyon kedvező volt, azért azt igyekeztek kihasználni még a nem lándzsásnemesek is. 1344-ben Görgey Jordán fia Arnold leánya, Iruntruth Miklós nádor előtt a Görgey család birtokainak egyharmadát követeli azon az alapon, hogy ő atyjának egyetlen gyermeke és így a lándzsásnemesek szabadságlevelének egyik pontja szerint atyja birtokai teljes egészükben reá szállanak. A követelés jogalapja azonban, minthogy az alperesek bemutatott oklevelekkel igazolták, hogy a családnak a lándzsásnemesek szabadságlevelének kelekor még nem voltak birtokai és az azóta szerzetteket más jog szerint kapták, teljesen elesett.[128] Hasonlóképpen kihasználta a lándzsásnemesek örökösödési jogának ezt a pontját a későbbi Mátéfalva tulajdonosa Máté is, aki 1277-ben kapta birtokát országos nemesi joggal, minthogy azonban fiúutóda nem volt, birtokát, a lándzsásnemesek örökösödési jogát alkalmazva leányai örökölték. Küküllei János, Nagy Lajos király történetirója azonban a leányágak birtoklásának ellenére is adományt szerzett a birtokra és abból a birtok jogi eredetét ismerve, hosszas perlekedés után kizárta Máté leányági leszármazottait, akik hiába hivatkoztak a lándzsásnemesség örökösödési jogának nekik kedvező pontjára, kénytelenek voltak beérni a leánynegyeddel.[129]

A lándzsásnemességnél a férj magtalan halála esetén hasonlóképpen érvényesült az özvegy örökösödési joga is. 1351-ben Pikfalvi Máté neje az előbbi férje, Mecsedelfalvi Miklós révén reászállt birtokokat adja el,[130] 1399-ben pe-

---

[127] »sub libertate communitatis nobilium contingentem«. O. L. Thöke lvt. Dl. 13470.

[128] N. Múz. T. a. 1341 máj. 10. Görgey lvt.

[129] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 16.

[130] Fejér: CD. IX. 2. 101. l.

dig Hisfalvi László özvegye adja el a férje után a lándzsásnemesek joga szerint reá szállt hisfalvi részét Dezső fia Tamásnak.[131] A felsorolt adatok, minthogy az oklevelekben nincs szó hitbérről és jegyajándékról, világosan bizonyitják, hogy itt az özvegy örökösödési jogáról van szó. Az özvegy joga az első esetben annál kétségtelenebb, mivel Miklós örököseit nem ismerjük és a családnak középkori leszármazási táblája sem emliti utódait.[132]

Nemcsak a leánygyermek jogának, hanem a vérségi jognak erős érvényesülése nyilvánul meg egy 1503. évi adatban. Ulászló király 1503-ban meghagyja a szepesi káptalannak, hogy a Thurzó családot vezesse be Bethlenfalva, Trónfalva, Kadajsdorf és Kromló birtokába, melyek Bethlenfalvi Simon fia György fiúutód nélküli halála folytán a Thurzókra szálltak. Minthogy a Thurzók leszármazását eddig csak a XV. század elején feltűnő Jánostól ismerjük,[133] György ága valószinűleg még János kora előtt elvált, igy a vérségi jognak érvényesitése legalább is egy századdal korábbi időre megy vissza. A beiktatásnak azonban Márta, György leánya ellentmondott. Az ellentmondás cime nincs ugyan megnevezve, de csakis a lándzsások 1243. évi szabadságlevelének a fiúutód nélküli elhalálozás esetére megállapitott örökösödési pontja értelmében történhetett, mert Márta nemcsak a leánynegyedbe, hanem az egész birtokba beült. A leányörököst a Thurzók azonban azon a jogcimen, hogy Márta, mivel a házasság kilencedik hónapja előtt megszületett, Györgynek csak természetes, de nem törvényes leánya, Ulászló parancsával kivetették a birtokból.[134] A per befejezését nem ismerjük, az azonban kétségtelen, hogy az egész örökség elfoglalásával Márta atyja összes birtokaira igényt tartott és a Thurzó család csak a törvénytelen születés vádja alapján tétethette ki belőle.

A lándzsásnemesség a tatárjárás utáni időben mint elszegényedő, kisbirtokú társadalmi osztály tűnik fel, amelynek átlagos birtoka az 1243. évi privilégium szerint is csak két ekealj, vagyis kétszáznegyven hold volt. Ez az arány a XIV. század fordulójára még jobban megváltozott a lándzsáscsaládok kárára, amit bizonyitanak a XIV. század első negyedéig kimutatható lándzsáscsaládok nagyszáma. Minthogy átlag négy család állitott ki egy lándzsával felszerelt katonát, a tiz lándzsás kiállitásához legalább is negyven családnak kellett lenni, amelynek száma azonban a század

---

[131] »iure et consuetudine nobilium decemlaccatorum terre Scepusiensis«. N. Múz. Görgey lvt.

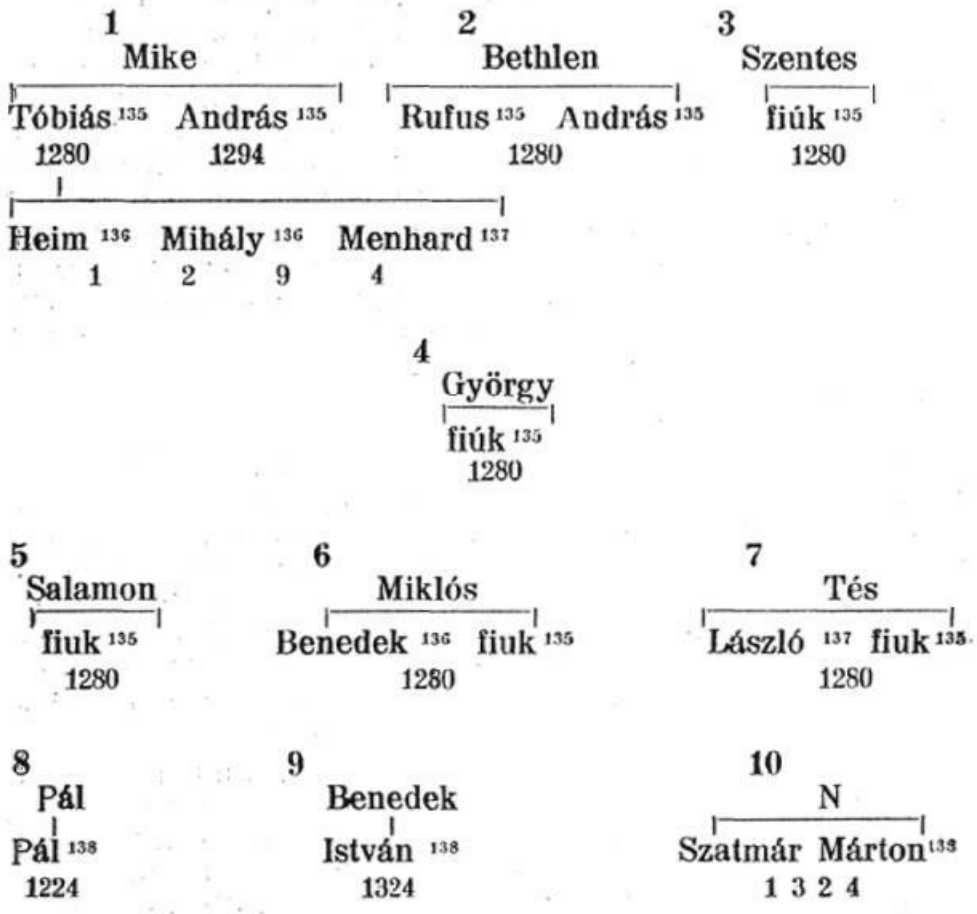
[132] O. L. Thöke lvt. Dl. 22539.

[133] Wagner: Analecta. IV. 61. és köv. ll.

[134] Dl. 21177. 21197. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 1.

fordulójára jelentékenyen megszaporodott. Sorba véve a lándzsásfalvakat, a XIV. század első évnegyedéig bezárólag a következő lándzsáscsaládok mutathatók ki:

A lándzsásnemesek birtokai a XIII. században nem állapithatók meg minden esetben, mert ebben a korban a nemeseket gyakran nem birtokaik után, hanem csak a lándzsásnemességhez való tartozásukat kifejező »de Zeek« nevezik az oklevelek. Azok a lándzsáscsaládok, melyeknek falubeli hovátartozása nem állapitható meg, a következők:



Hisfalva birtokosai már 1324-ben eléggé szétágazott családokban élnek.[139]

---

[135] Fejér: CD. V. 3. 71. l. (tévesen Szék helyett Leuk alakban). Dl. 1029.

[136] HO. VIII. 342. l.

[137] HO. VIII. 156. l.

[138] N. Múz. T. a. 1324. II. 2.

[139] U. ott.

11 Parthus — József, Lőrinc

12 Mikó — Miklós

13 András — Lőrinc

14 Mihály — Hencman

15 Natus — Jakab

Miklósfalván és környékén 1273-ban több család tűnik fel egyszerre:

16 N — Ősz Miklós [140] 1 2 7 3; Zigislaus [140]; Mikus [140]

17 Gahala — Márk [140] 1 2 7 3; Máreus [140]

18 N — Bethlen [140] 1 2 7 3; András [140]

19 Ruthén — Mikulaus [140] 1273 — Mikulaus [141] 1298

20 Adolf [142] — Jakab [143]; Kormos [143] 1 3 1 1; Adolf [143]

Szentandráson csupán egyetlen lándzsáscsaládot ismerünk a XIV. század elején:

21 Pál — Egyed [144] 1317

Primfalván és szomszédságában 1248-ban a következő birtokosok tűnnek fel:

---

[140] HO. VIII. 156. l. N. Múz. T. a.
[141] HO. VI. 378. l.
[142] HO. VIII. 342. l.
[143] Anjoukori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.
[144] Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 28.

22

Pirin [145]
1248

Gobl [146] Sur [146] Bod [146]
1 2 7 0

Detre [147] Miklós [148]
1312 1317

23 Miklós [145]

24 Boza [145]
1 2 4 8

25 Jordán [145]

26

N

Henrik [145] Ivánz [145] János [145]
1 2 4 8

Miklós [146] Péter [146] Pál [146] Iván [146]
1 2 7 0

Lack [149]
1311

Filefalván és környékén az 1256-ban adományos File leszármazottain kivül még más családokat is találunk, akik valószinűleg a szomszédos helységek régebbi lakói közül valók:

27

File [150]

File [150]
1256

Krisztián [150]

28

N

Mech [151] Edus [151]

Jakab [151] Radislaus [151]
1299

János [151] Lóránt [151] Jakab [151]
1 2 9 9

---

[145] HO. VIII. 52. l. Az itt szereplő Tiborcot azonosnak vehetjük a Bethlenfalván később szereplő Tiborccal, Bozsát pedig Bozsafalva névadójával.

[146] Dl. 26733.

[147] N. Múz. T. a. 1312. IV. 14.

[148] Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 28.

[149] Anjuokori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.

[150] Szepesi kpt. Prot. 1643. fol. 29.

[151] HO. VIII. 400. l.

[152] N. Múz. T. a. 1324. II. 2.

29

Gerhard [151]
1299
|
Miklós [152]
1324

30

Miklós [151]
1299

Gánfalva szintén kiterjedt családok által lakott helység:

31

Gellért [153]
Gotsalk [153] Kunc [153]
1 3 1 7

32

Gán
Bazil [153] Detmár [153] Gán [153]
1 3 1 7
|
János [154]
1320

33

Helbrand
Gán [153] Arnold [153] Miklós [153]
1 3 1 7

34

Hanus [153]
1317

Széken a Gánfalván is birtokos családokon kivül még egy családot ismerünk:

35

Menárd
Helbrand [153] Menárd [153]
1 3 1 7

Bethlenfalván már korán kiterjedt családokat találunk:

36

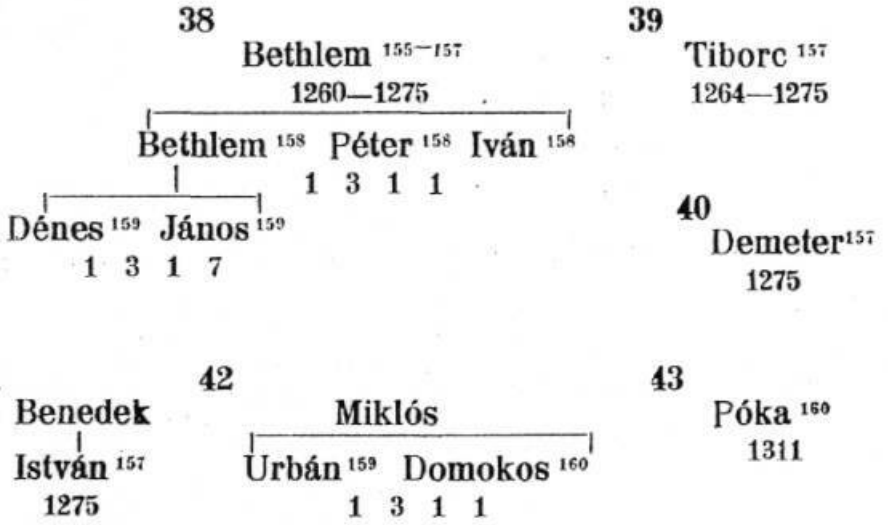
Bot [154]
1260
Jordán fiuk
1 2 6 4

37

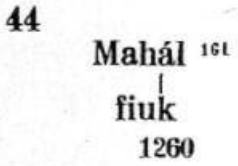
Jakab [155—156]
1260—1264

---

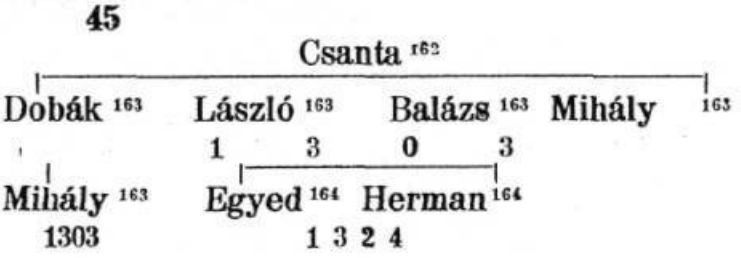
[153] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 4.
[154] Csáky oklvt. 42. l.
[155] Dl. 25052.
[156] Wenzel: AUO. VIII. 90. l.



Mahálfalva birtokosait, kivéve a névadót, nem ismerjük személy szerint:



Csantafalva és *Petenye* birtokos családai:



---

[157] Fejér: CD. V. 2. 314. l.
[158] Anjoukori okmt. I. 222. l. N. Múz. Rhédey lvt.
[159] N. Múz. T. a. 1357.
[160] N. Múz. Rhédey lvt. Anjoukori okmt. I. 222. I.
[161] Dl. 25052.
[162] Levéltári Közl. II. 128. l.
[163] Csáky oklvt. 88. l.
[164] Petróczy reg. 16. (27.)

46

Petk [163]

Konrád [163] 1 — László [163] 3 0 — Olivér [164] 3

47

Folk [163]

Máté [163 165] — János [163] — Folk [163] — Jordán [163]

Márk [164] 1 3 — Mátyás [164] 2 4

Pikfalva a legsűrűbben lakott lándzsásfalvak egyike, birtokos családainak nemzedékrendje a XIV. század elején a következőkép alakul:

48

Dán [166] 1286

Péter [167] 1319

Egyed [169] 1327

49

Munkács

Miklós [167] — János [167] — Hivard [167] — Ágoston [167]

Vilmos [167] 1 3 — Szaniszló [167] 1 9 — Szaniszló [167]

Miklós [167] — Márton [167] — Imre [167]

50

László

Lőrinc [167] 1319

51

Ján

Tamás [168] 1324

52

Ján

Mihály [169] 1327

Demeter [169] 1327

53

Manya

Urbán [169] 1327

54

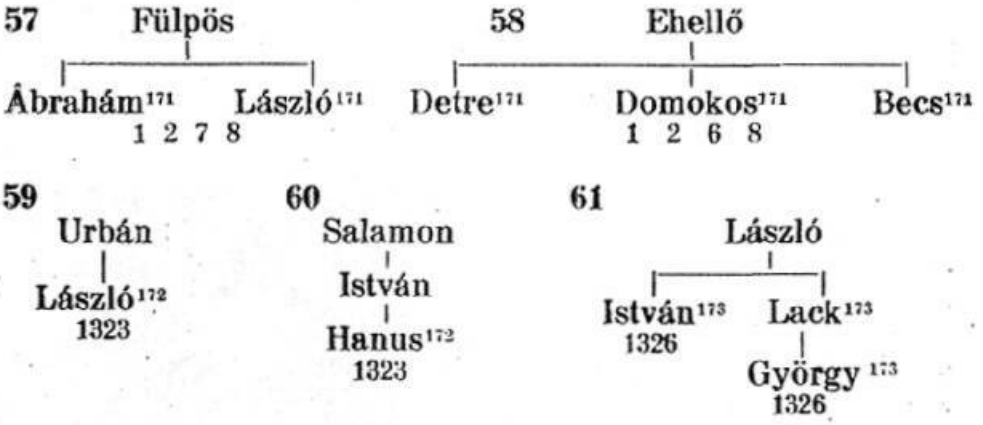
Piuk

Dénes [169] 1 — János [169] 3 2 — Henc [169] 7

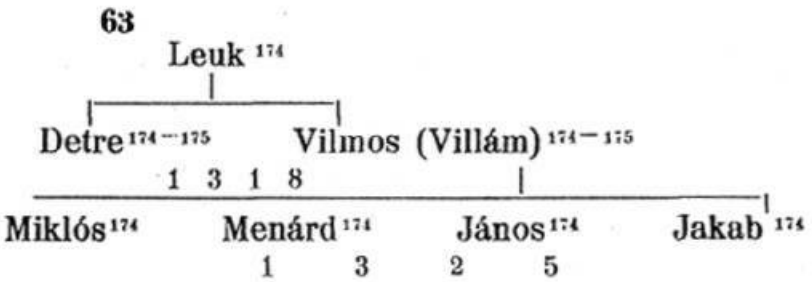
[165] Petróczy reg. 19. (33.)
[166] Fejér: CD. V. 3. 331. l.
[167] N. Múz. T. a. 1319. IV. 12.
[168] U. ott. 1324. II. 2.
[169] U. ott. 1327. II. 25.



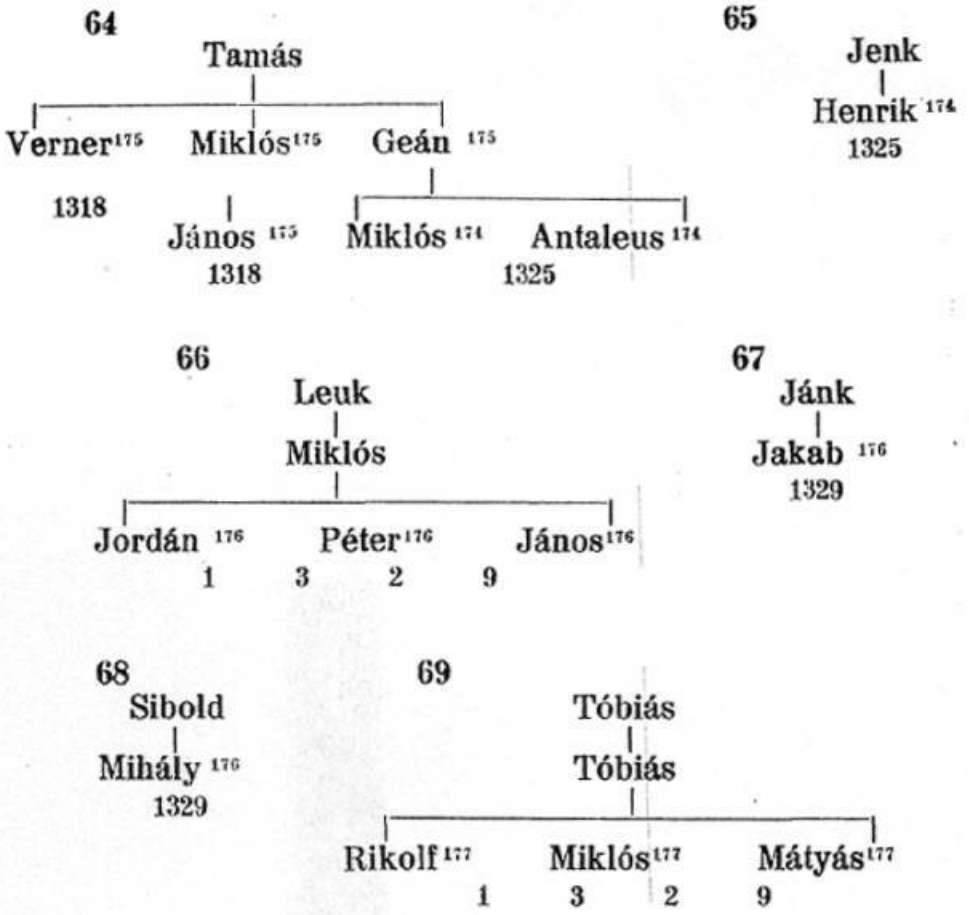
Ábrahámfalva birtokos családai is korán nagy számban tűnnek fel:



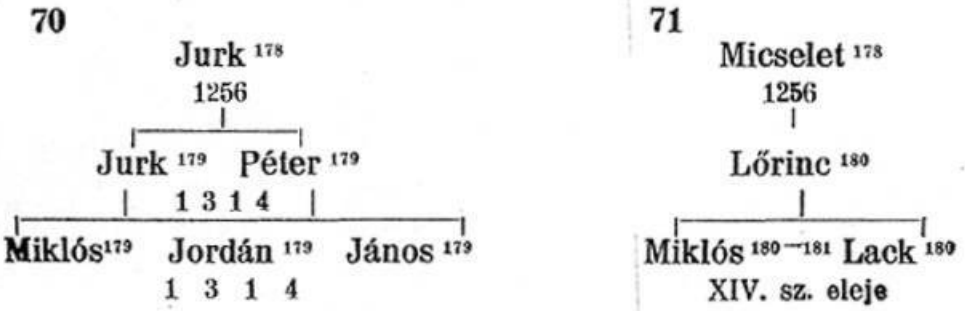
Leukfalva a XIV. század elején szintén nagyobb számú lándzsáscsalád által lakott helység:



[170] Anjoukori okmt. II. 208. l.
[171] N. Múz. T. a. 1278. XI. 12.
[172] O. L. Thöke lvt. Dl. 13472.
[173] U. ott. Dl. 26739.
[174] Szepesi kpt. Misc. 9. 9. 14.
[175] Fejér: CD. VIII. 2. 188. l.



Mecsedelfalva két, adománybirtokos családjának leszármazása a következő:

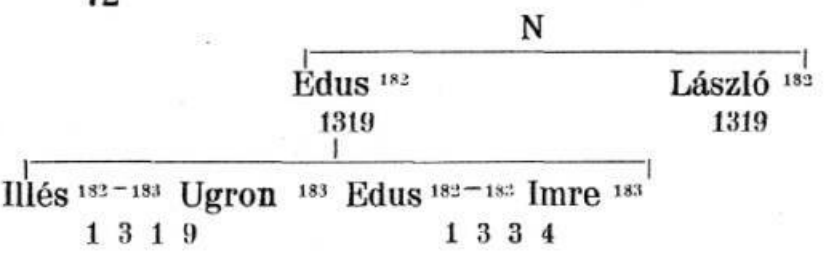


---

[176] Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 2.
[177] Szepesi kpt. Misc. div. cott. 8. 1. 13.
[178] Fejér: CD. IV. 2. 287. l.
[179] N. Múz. T. a. 1314. XI. 27.
[180] O. L. Thőke lvt. Dl. 22539. l.
[181] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 2.

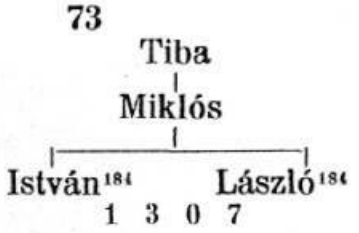
Édesfalván csak egyetlen birtokoscsaládot ismerünk:

72



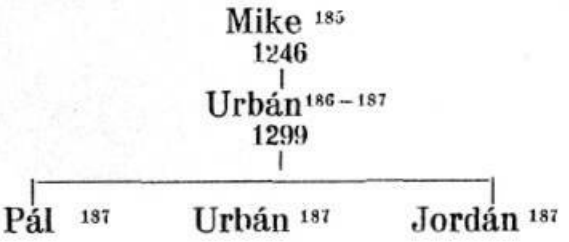
Tibaházán ismét csak egyetlen birtokoscsaládra vannak adataink:

73



Urbánfalván is csak az 1246-ban feltűnő Mika leszármazottait ismerjük:

74



A *Kistamásin* 1278-ban lándzsásnemességre emelt[188] család további ott szereplésére nincsenek adataink.

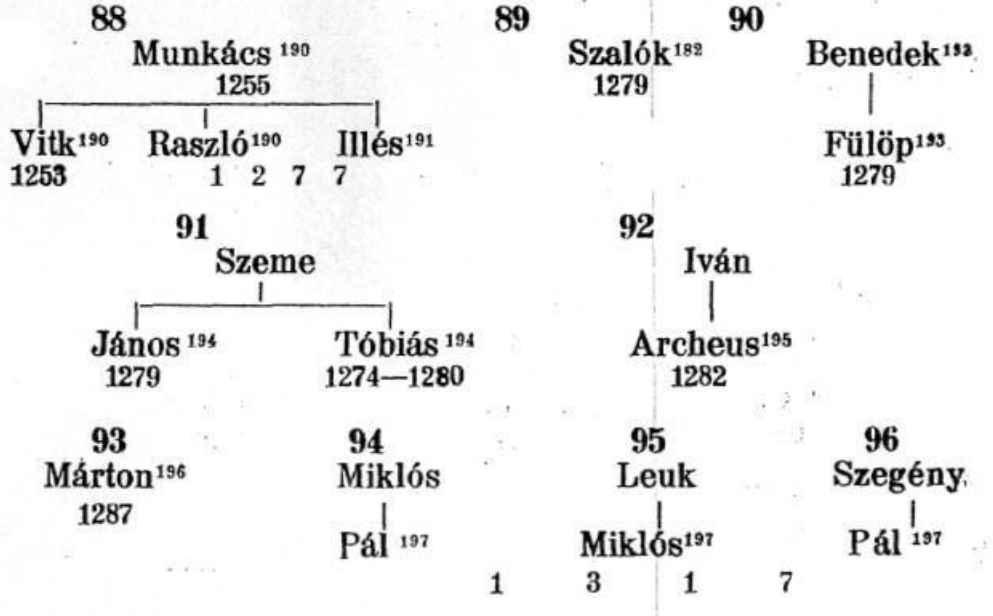
75	76	77	78	79
Arnold	Iván	András	Arnold	Péter
Arnold				Pál

[182] N. Múz. Soós lvt. 1319.
[183] Szepesi kpt. Misc. 9. 10. 4.
[184] Dl. 1711.
[185] Fejér: CD. VI. 2. 347. l.
[186] Petróczy reg. 11. (16.)
[187] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 19.
[188] Fejér: CD. V. 2. 431. HO. VI. 230. II.

Csepánfalván 1307-ben nyolc család tűnik fel egyszerre:[189]

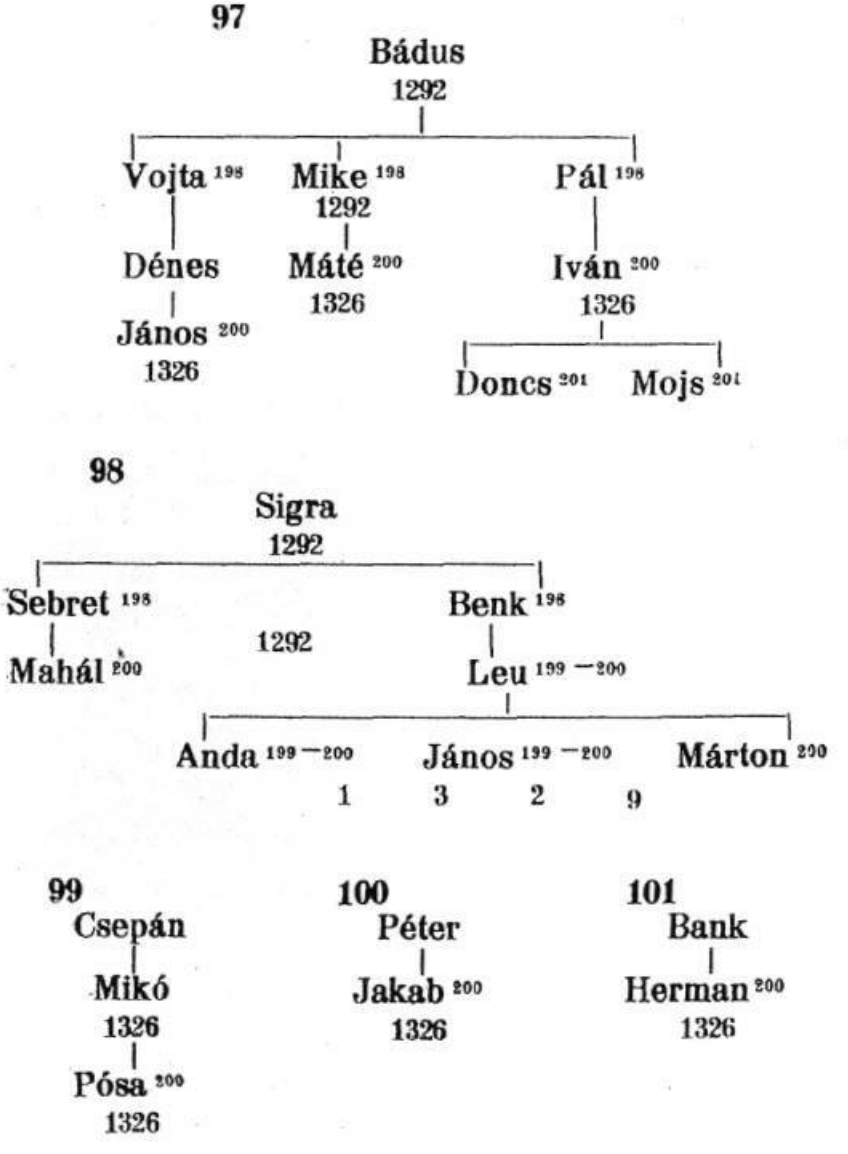


Körtvélyesen szintén nagyobb számú lándzsáscsalád élt már a XIII. században:



[189] O. L. Thöke lvt. Dl. 14016.
[190] HO. VI. 272. l.
[191] O. L. Thöke lvt. Dl. 13470. Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 1.
[192] Fejér: CD. V. 2. 583. l.
[193] O. L. Thöke lvt. Dl. 26734.
[194] U. ott. Dl. 14018. Fejér: CD. VII. 5. 396. l.
[195] O. L. Thöke lvt. Dl. 14013.
[196] U. ott. Dl. 14013.
[197] U. ott. Dl. 26738.

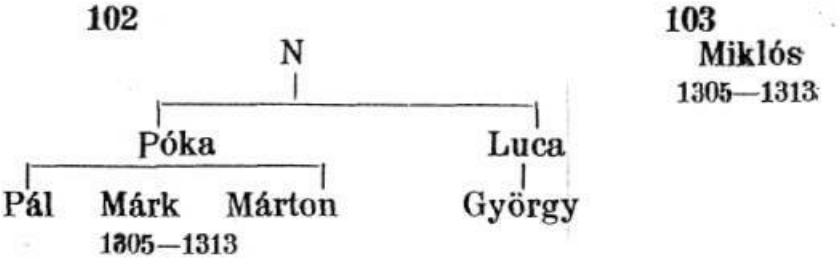
Petróczon szintén kiterjedt családokat találunk a XIV. század elején:



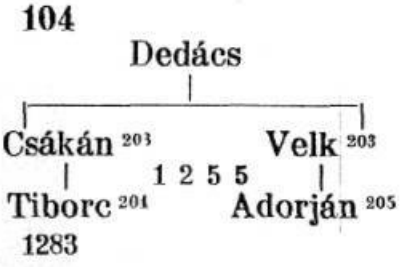
Petróczlól északra *Mindszent* környékén szintén laktak lándzsásnemesek, akiket Károly király 1313-ban országos nemességre emelt.[202] Birtokuk neve ismeretlen.

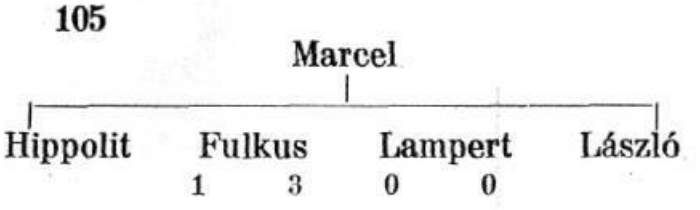
---

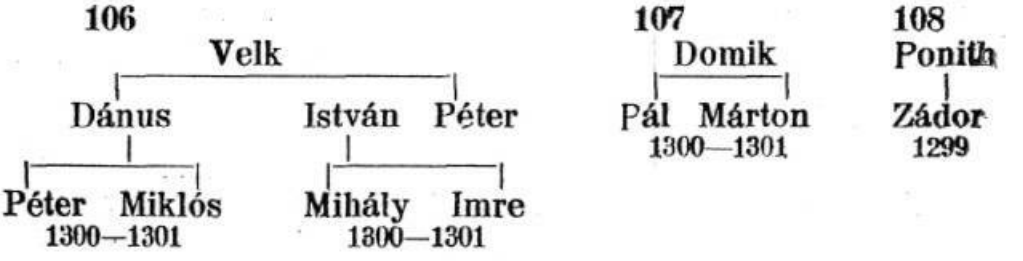
[198] Fejér: CD. VII. 5. 506. l.
[199] Petróczy reg. 19. (31.)
[200] Semsey lvt. Fasc. I. No. 15.
[201] Petróczy reg. 84. (232.)
[202] U. ott. 13. (207.) 14. (26.) O. L. Petróczy lvt. Acta Scep. Menchus. Nr. 16.



Rétin az 1255-ben a lándzsásnemességre emelt Dedács leszármazottait és az 1300-ban nemességre emelt családokat[206] ismerjük:







[203] Fejér: CD. IV. 2. 324. l.

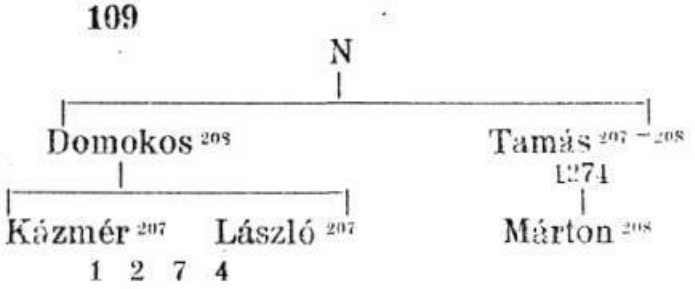
[204] U. ott. V. 3. 208. l.

[205] Századok. 1872. 505. l.

[206] Fejér: CD. VI. 2. 245.; VII. 3. 118. HO. V. 89. ll. O. L. Thőke lvt. Fasc. Tm. No. 4.

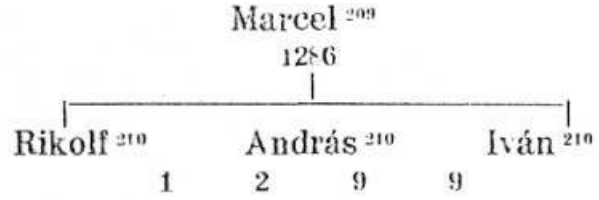
Kázmérfalván csupán egy lándzsáscsaládot ismerünk:

109



Marcelfalván szintén csak egy lándzsáscsaládot tudunk kimutatni:

110



A lándzsáscsaládok számát a XIII. század fordulóján amint a bemutatott leszármazási táblák igazolják, több mint százra tehetjük. Valószínű ugyan, hogy az önálló családokként feltüntetett személyek eredete több esetben egy közös férfiősre vezethető vissza, ez azonban nem csökkenti a lándzsásnemesség tényleges számát. Minthogy teljes anyaggyűjtésre való törekvésünk mellett is több lándzsásközségből csak egy-két, javarészt másutt is birtokos családot ismerünk, fel kell tennünk, hogy több, a lándzsásnemességre vonatkozó oklevél ismeretlen. Ennek alapján a lándzsásnemesség számát a XIV. század elején még nagyobbra becsülhetjük.

A későbbi évek leszármazási adatait vizsgálva, megállapitható, hogy a lándzsásnemesség száma egyideig még gyarapszik.[211] A gyarapodás egyik forrása a természetes szaporodás és az egyes családoknak különböző nevekkel

---

[207] Fejér: CD. V. 2. 176. l.

[208] Petróczy reg. 81. (224.)

[209] Fejér: CD. V. 3. 331. l.

[210] Dl. 38876. Bárdossy: Suppl. 258. l.

[211] L. főleg a sok lándzsás oklevelet tartalmazó Thőke, Máriássy, Görgey és Petróczy levéltárak XIV. századi adatait.

jelölt ágakra történt szétválása.[212] Azonban növekszik a nemesség száma idegen eredetű nemes családoknak a lándzsáscsaládokba történt beházasodása folytán is.[213] Minthogy ekkor a capacitas elve még nem érvényesült és csak jóval később, az újkorban tud érvényre jutni, beházasodás révén bejuthattak a lándzsások soraiba nem nemesek is, nemzeti különbség nélkül, amit nagyban megkönnyitett az a körülmény, hogy a leányok kis örökség birtokában nem mindig számithattak nemes férjre. A fiúutód nélkül elhalt és maga után csak özvegyet vagy leánygyermeket hagyó nemes halálával megnyiló örökösödési rend is tág teret nyitott az idegenek számára a lándzsásnemesség soraiba való bejutásra, mely nem az özvegy, vagy leány férjének nemesi állapotától, hanem csakis tehervállalási képességétől és készségétől függött.

A lándzsásnemesség számának e három eredőből származó gyarapodása ellenére az újkori összeirások körülbelül ugyanolyan számú, 80—90 családot alkotó lándzsásnemességet mutatnak fel,[214] mint amennyi a XIII. század fordulóján élt. A lándzsáscsaládok számának ez a XIV. század eleji állapotra való visszaesése a nemesség gazdasági helyzetének állandó hanyatlásával hozható kapcsolatba.

Az elszegényedés egyik oka az volt, hogy a lándzsáscsaládok számának egyideig tartó gyarapodásával szemben a lándzsásnemesség 29 községet magában foglaló területe folyton csökkent. Legkorábban kivált a szék kebeléből a szászok kezére jutott Primfalva területe, amit követett a menedékkövi egyház által megvásárolt és az egyház birtokainak mentességét élvező Urbánfalva és Tibaháza kiválása a lándzsásszékből, a Mindszent körüli lándzsásnemességnek az országos nemesség soraiba való bejutása, Marcelfalvának a szepesi várhoz csatolása, a csak részben lándzsásközségeknek országos nemessé válása és az újkorra eső többi területi csorbulások.[215] A folytonos kiválások következtében az újkorra lényegesen lecsökkent a lándzsásközségek egykori nagyszáma és területi nagysága. Az újkorban már csak Gánfalva, Filefalva, Miklósfalva,

---

[212] Pl. a Bethlenfalvi család egyik ágának Istvánfalvi a neve.

[213] Ilyen idegen eredetűek a sárosmegyei Tekule nembéli Ternyei és Steflaki családok. Fejér: CD. X. 7. 700. l. V. ö. a lándzsásbirák névsorát.

[214] Hradszky: A tizlándzsások története. 23., 184., 189., 194. stb. ll.

[215] L. az egyes helységek alatt. Hradszky a felsorolt lándzsásközségeken kivül lándzsás eredetűnek tartja még Grancs, Leszkovján, Márkusfalva, Dolyán, Koncsán, Polyanócz és Korotnok községeket is. Ezeknek a lándzsásszékbe való tartozása azonban semmivel sem bizonyitható. A tizlándzsások története. 12. l.

Szentandrás, Hisfalva, Hozelec, Horka, Komaróc, Bethlenfalva, Édesfalva, Csantafalva, Mahálfalva, Ábrahámfalva, Pikfalva és Leukfalva, összesen 15 község tartozott a lándzsásszékhez.[216]

A nemesség számának a XIV. századtól kimutatható gyarapodása és a lándzsásszék területi csökkenése a lándzsásbirtokok folyton fokozódó elaprózódását vonja maga után, ami által természetesen a megélhetési lehetőség is egyre csökkent. A birtokok elaprózódása, mely már a XIV. században megkezdődik, a XV. században még nagyobb arányúvá válik, amikor már gyakran megtörténik, hogy egy-két holdas birtokok cserélnek gazdát.[217] A közbirtoklást nem ismerő lándzsásnemesség folyton megújúló osztályai folytán az egy-egy családtagnak jutott rész csekélysége maga után vonta az egyes családok vándorlását, amikor többször megtörténik, hogy a lándzsásnemes az anyja vagy felesége révén kapott nagyobb birtokrészre telepszik át, ősi birtokát pedig eladja, vagy pedig otthagyja a leányágnak. A lándzsáscsaládoknak ez a vándorlása a család-, illetve az előnevek többszöri változásával igazolható. Így például, hogy csak egy-két esetet említsünk, a Helmes család előbb Hisfalváról, majd Petróczról,[218] az Aczél család Bozsafalváról, majd Hisfalváról,[219] a Gréb család Filefalváról és Körtvélyesről,[220] Bed János fia Rikolf Hisfalváról, fia pedig már Grancsról nevezi magát.[221]

A XV. század második felének és a XVI. század elejének hibás latinságú és az oklevél formulákkal hadilábon álló oklevelei ismét csak a lándzsásnemesség általános elszegényedése mellett bizonyítanak, amikor már az összességtől a közigazgatási célokra szedhető hozzájárulás összege oly csekély volt, hogy abból nem tarthattak az oklevélformulákban járatos, a latin nyelvet tökéletesen biró jegyzőt.[222] A lándzsásnemesség nagyfokú elszegényedésére jellemző példa az újkorból, hogy a 80—90 családra becsülhető lándzsásnemesek közül az 1693. évi összeírás szerint már 42-nek nem volt jobbágya.[223] A gazda-

---

[216] U. ott. 18—19. ll.

[217] Petróczy reg. 16. (27.), 19. (32.), 33. (75.), 69. (184.) stb. Szepesi kpt. Misc. 9. 4. 2.

[218] Petróczy reg. 47. (107.), 76. (218.), 86. (240—241.), 88. (248.), 89. (252.)

[219] U. ott. 74. (201.), 83. (229.)

[220] U. ott. 52. (138.), 74. (201.)

[221] U. ott. 46. (117.), 71. (189.)

[222] U. ott. 76. és köv. ll. N. Múz. T. a. 1501. VII. 14.

[223] Hradszky: A tizlándzsások története. 18. l.

sági süllyedés legmélyebb pontját jellemzi az egyik lándzsás védekezése 1689-ben, mely szerint azért nem vett részt a közgyűlésen, mert nem volt csizmája.[224]

A lándzsásnemesség egyetemébe beházasodás vagy birtokvásárlás útján történő könnyű bejutás következménye volt, hogy a lándzsásnemesség összetételében az újkorra óriási változás állott be. A nemességet családokként feltűntető újkori összeírások családneveit vizsgálva megállapitható, hogy a középkori lándzsáscsaládok nagyrésze az újkorra eltűnt és helyét idegen, amint a helynévből képzett és tót nyelvi eredetű családnevek alapján megállapitható, nem lándzsáshelységekből származó nemesség foglalta el. Az 1587. évi összeirásban előforduló 95 családból mindössze 14 család középkori eredete állapitható meg, a többi pedig a század eleje óta jutott valamilyen cimen a nemesség soraiba.[225] A keveredés arányaira az újkori összeirások vetnek világot, melyek szerint 1693-ban, amikor a lándzsásnemesség száma 80—90 családra becsülhető, 20 lándzsásnemes lánynak volt nemtelen eredetű férje.[226]

Az a folyamat, amikor a XIV. század elején feltűntetett és a században egyelőre még növekvő számú lándzsásnemesség nagyrésze az újkorra eltűnik, nem magyarázható meg a lándzsáscsaládok kihalásával, annál is inkább, mert ez korai nagy számukat tekintve nem hihető, másrészt pedig ellene mond az, hogy ennek a folyamatnak a következtében nem a birtokok elaprózodásának, hanem a továbbvirágzó ágak kezén való összeszaporodásának kellett volna bekövetkezni. Az eredetileg is lándzsáscsaládok eltűnésének oka és körülményei nem ismeretesek minden esetben, legtöbbször csak maga az egyes családok eltűnése állapitható meg. Mindamellett azonban van egy-két adatunk, amelynek az alapján, ha teljes biztonsággal nem is, de a legnagyobb valószinűség szerint megállapithatjuk a lándzsáscsaládok eltűnésének valódi okát. A Tibaházi család akkor tűnik el, amikor birtokát eladja a menedékkövi kartauziaknak,[227] éppenúgy az Urbánfalvi család sem

---

[224] U. ott. 38. l.

[225] U. ott. 184. l. A vármegye által 1732-ben törzsökösnek nyilvánitott 13 család közül mindössze kilencnek középkori eredete állapitható meg. Ezek között is csak négy család, a Máriássy, Thőke és Petróczy és Szentandrássy családok lándzsás eredetűek; azonban az első három család országos nemesi jellegű birtokot is szerezve, korán kivált a lándzsások egyeteméből. V. ö. Turul. 1889. 122. l.

[226] Hradszky: A tizlándzsások tört. 18. l. V. ö. még 105—106. ll.

[227] L. ott.

szerepel többet, miután birtoka vétel folytán a menedékköviek birtokába jutott.[228] Minthogy a középkor felfogása még nem ismeri a birtoktalan nemest és a nemesség igazi alapját a földbirtokban látja,[229] valószínű, hogy a középkorban birtoktalanná vált nemes a reá már csak teherként nehezedő nemesi kötelezettségeket és jogokat feladva jobbágyságra süllyedt, vagy pedig beköltözött a közeli városok valamelyikébe. Ez az adatokra támaszkodó feltevés annál valószínűbbnek látszik, mert máskülönben teljesen érthetetlenné válik a középkori nagyszámú lándzsásnemesség majdnem teljes kicserélődése és nyomtalan eltűnése.

A Szepesség különböző nemzetiségű lakói között a lándzsásnemesség sokáig megtartotta nyelvét, még akkor is, amikor a nemesség soraiba már sok szláv bejutott. A lándzsásszéktől oklevelet nyerő felek magyar nyelven mondják el bevallásaikat, amit igazol a XV. század végi, gyarló latinságú oklevelekben előforduló nevek magyar nyelvi szórendje.[230] A lándzsák szék tárgyalásain a magyar nyelv használata a XVII. század végéig kimutatható.[231]

A németek és szlávok által lakott helységek által körülvéve a kabar eredetű határőrök leszármazottai, a lándzsásnemesek korán ki voltak téve idegen hatásnak, mely nemcsak a faji keveredésben jelentkezett, hanem idővel nyelvi hatását is érezteti. Legkorábban a német hatás jelentkezik, mely főleg a nemesség által használt, valószínűleg német eredetű papjaik hatása következtében felvett keresztnevekben már a XIV. század elején megnyilvánul.[232] Sokkal erősebb és maradandóbb hatása volt a szlávságnak, mely a család- és helynevek lassú elszlávosodását eredményezte. A magyar családneveket, eltekintve a személynévből képzettektől, mint pl. Aczél, Bokros, Csák, Fodor, Helmes, Kakas, Király, Kis, Kurta, Nagy, Sánta; Szőrös, Tompa, Thőke, Veres stb.[233] az újkorra nagyrészt

---

[228] Dl. 17665., 20181., 23456. O. L. Thőke lvt. Dl. 32191. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 8. 12.

[229] Werbőczy Tripartituma. I. 6.

[230] »filiorum Thompaiuanus«. 1457: Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 9. 19. »Crig Ianusch de Czanthafalwa«. 1472: N. Múz. Máriássy lvt. 687. »cum voluntate Fryczy Marton«. 1479: Petróczy reg. 79. (217.). »nobilis Krygy Janoss de Cantafalua«. N. Múz. T. a. 1496. VII. 6. »inter curiam Nad Anthal et Acel Stephano!« 1500: Petróczy reg. 88. (249.). »vicecomites Georgium Gybel et Nod Andreas«. N. Múz. T. a. 1502. XII. 7.

[231] Hradszky: A tizlándzsások története. 39—40. ll.

[232] l. a Gánfalvi család leszármazását.

[233] N. Múz. T. a. 1494. V. 2. Dl. 11289., 12999., 13728. N. Múz. Máriássy lvt. 523. 578. 643. O. L. Thőke lvt. Dl. 14086. N. Múz. Görgey lvt. 1448. stb.

kiszoritják még a középkorban feltűnő szláv családnevek, mint a Bencsik, Dryewcho, (=Lándzsás!), Pohanecz, Sibák, Soldnár, Vachihur stb.[234] Ugy a szláv családneveknek a huszita korszak végére és azt követő időre eső tömeges elszaporodása, mint pedig a lándzsásfalvaknak első izben ekkor feltűnő szláv nevei rámutatnak a szlávsággal való nagyobb arányú keveredésnek korszakára, amikor már a magyarság nem tudta felszivni magába a szlávságot és nem tudta fenntartani falvaiknak addig kizárólagos magyar nevét sem, amelynek egyrészét az újkorban teljesen kiszoritotta a szláv elnevezés.

A lándzsásnemesség kisszerű, a jobbágyétól nem sokban különböző, a későbbi kuriális helységek nemességéhez hasonló életviszonyok között élt. Apró kis birtokrészeik nem voltak alkalmasak nagyobbszámú jobbágyság befogadására, sőt a nemesség egyrészének nem is volt jobbágya, legalább is a középkori oklevelek a birtokeladásoknál ritkán emlegetnek jobbágyok által lakott birtokrészeket, az újkorban pedig már körülbelül csak a nemesség felének volt jobbágya. Ezt igazolja az 1693. évi összeirás is, amikor a lándzsásszékben 42 olyan nemest irtak össze, akinek nem volt jobbágya.[235] Éppen ez a körülmény bizonyitja a lándzsásnemesség kisszerű életviszonyait, amikor tekintélyes részük maga volt kénytelen művelni a földet. Ilyen életkörülmények között a lándzsásnemesnek nem sok lehetősége volt az emelkedésre. Alig egy-két család emelkedett ki közülük. A lándzsás eredetű családok közül a legszebb pályát a Bethlenfalvi Thurzó család futotta be, amely a kicsiny kezdetből a hadiérdemek alapján kapott birtoka és a kereskedelem révén szerzett vagyona segitségével az ország leggazdagabb családai közé emelkedett, főpapokat és országos méltóságokat adva az országnak.[236]

Ha a lándzsásnemesség az idők folyamán sokat keveredett és fajilag csaknem teljesen ki is cserélődött, szabadságlevelükben és szokásjogukban lefektetett szabadságuk és jogaik mégis erősen összetartották őket. A várispánság részéről korábban sok támadásnak kitett szabadságuk és önkormányzatuk a privilégiumok erejétől segitve megerősödött és megizmosodott. A lándzsásszék különállását, autonómiáját, bármilyen kis területre korlátozodott is az újkorban, sokáig megőrizte és csak 1804-ben szünt

---

[234] N. Múz. T. a. 1394. IV. 15. Máriássy lvt. 373. 643. 690. Dl 17665. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 3. 19. stb.

[235] Hradszky: A tizlándzsások tört. 18. l.

[236] Fekete Nagy: A Bethlenfalvi Thurzó család eredete. Turul. 1934. (sajtó alatt).

meg a lándzsásszék önkormányzata, amikor egybeolvadt a nagy vármegye területével.[237] A lándzsásszék egykori különállása a vármegye cimerének a lándzsásszék cimerét fenntartó szivpajzsában jut kifejezésre, öntudatlanul is a legnéltóbb helyen örökitve meg azt, hogy a Szepesség legelső lakói a lándzsásnemesek ősei, a kabar határőrök voltak.

[237] 1802. évi X. tc. Hradszky id. mű. 146—161. l.

A VÁRNÉPEK.

Amikor a magyarság áttért a kereszténységre és a fejedelmek helyébe királyok léptek, a királyság felfogása szerint minden gazdátlan, meg nem szállt terület a felségjog alapján a királyt illette meg, a király tulajdonává vált. Ennek a felfogásnak megfelelőleg, amikor terjeszkedése folyamán, az országhatárok kitolása következtében új területek jutottak a magyarság birtokába, azok a királyt illeték meg. Az ujonnan birtokba vett terület politikai közigazgatására és gazdasági kezelésére a király a területileg összefüggő vidékekből várispánságokat szervezett, amelynek élén a várispán állott.[1]

A szepesi várispánságnak a tornai ispánságtól történt leválása és függetlenitése után a szepesi várispánság külön királyi dominiumot alkotott, amelynek, illetve a királyi hatalmat képviselő ispánjának alá voltak rendelve a várszervezetben élő összes királyi népek.

A szepesi dominium területe, mint általában a várispánságok, már eredetileg sem alkotott területileg összefüggő egységet. A várispánságok egységét már kezdettől fogva erősen megszaggatták a nemzetségek birtokai. A szepesi várispánság sem alkotott összefüggő területi egységet, mert a Szepesség területének hernádmenti részét a várispánságtól független Gömör-őrök foglalták le, még mielőtt a szepesi királyi dominium kialakult volna. Hasonlóképen megszakitotta a dominium egységét a várallya—lőcse—késmárki út mellett fekvő lándzsásfalvak területe is, amely szintén nem tartozott a szepesi dominiumhoz.

---

[1] Hóman Bálint: A társadalmi osztályok Szent István államában. Békefi-emlékkönyv. 67—68. ll.

A szepesi várispánság és a dominium joghatósága alól korán menteseknek kell tartanunk az első német telepeket is, amelyek, amint fenntebb megállapítottuk, a legkorábbi időben csak a Hernádmentén keletkezhettek. Ezek a telepek azonban, amint Olaszi szabadságlevelei bizonyítják, a tornai várispánság területéhez és joghatóságához tartoztak s csak a szepesi várispánság teljes területi kialakulása után jutottak volna a szepesi várispánság joghatósága alá, ha akkora már ki nem fejlődött volna a szepesi németség önkormányzata. A dominium egységét tehát megszaggatták a német telepek is, amelyek, ha talán az autonómia teljes kialakulása előtt bele is tartoztak a szepesi várispánság hatáskörébe, függőségük azonban még sem lehetett teljes, mert mint szabad bérlőket, csak lazább függőség kapcsolta a szepesi várispánsághoz.

A királyi hatalomért folyó XIII. századi harcokkal kapcsolatban kelt királyi adományok korán megbontották a szepesi királyi dominium egységét és folyton újabb és újabb darabokat szaggattak le a dominiumból. A század elején az adományok még jobbára csak az ország központjához közelebb fekvő vidékekre terjedtek ki, azonban a várbirtokok rohamos fogyása következtében csakhamar rá került a sor a távolabbi várispánságok birtokaira is. A tatárjárás előtti időből kimutatható szepesi adományokon, a Berzeviczy, Zsigrai, Máriássy és Tamásfalvi családok birtokain kívül nagy területet szakítottak le a dominiumból az egyházaknak, a szepesi káptalannak és a savniki apátságnak juttatott adományok is.

Amikor a tatárjárás utáni időből a Szepességre vonatkozóan összefüggő okleveles anyaggal rendelkezünk, adataink a szepesi dominiumot már teljes kifejlődése utáni, bomladozó állapotban mutatják be. A közvetlen a tatárjárás utáni időre eső első adományok nagyrészben a szepesi királyi dominiumnak nem sok hasznot hajtó, erdős területeire esnek, amelyek éppen eladományozásuk révén, az erdő kiirtása és helyének benépesítése következtében vannak hivatva magasabb jövedelmet hozni nemcsak a földesúrnak, hanem a várispánságnak is. A szepesi vártól távolabbra eső vidékek eladományozása után a királyi dominium határainak szűkülésekor azonban mind közelebb esnek az új adományok a szepesi várispánság középpontjához, a várhoz. Amikor a király kezén megmaradt, a korábbi eladományozást kikerülő távolabbi részek, mint pl. Nagyőr területe is eladományozás alá került és a XIII. századi királyainknak a Szepességre is kiterjedő szertelen adományai következtében a vár körüli helységek egy része is idegen kézre jutott, részben nemesi joggal örökbirtokul, részben pedig örökbérlet alakjában, a szepesi vár dominiuma a század végére már csak a szepesi vár

legszükebb környékére korlátozódott. A várbirtokok egy részének aranyadóvá válása azonban a jövedelem szempontjából még nem jelent teljes veszteséget, mert az aranyadó földek jövedelmének egy része előre megszabott összegben, mint terragium, a szepesi várat illette, függetlenül az egymást követő évek váltakozó terméseredményétől.

A vár közvetlen kezelésében álló vár körüli birtokok is kicsúsznak lassanként a vár közvetlen gazdasági hatalma alól annak a nagymértékű szabad bérletrendszernek következtében, mely a Szepességet annyira jellemzi. A várbirtokok aranyadóvá válása alól nem mentesültek a vár közvetlen szomszédságában fekvő falvak sem, mint Nádasd, Körtvélyes egyrésze, Baldfalva, Görgő, Kolcsó stb.

A szepesi királyi dominium korábbi nagy kiterjedése következtében alkalmas volt arra, hogy külön hercegi javadalmat alkosson. Okleveleink szerint a szepesi dominium első alkalommal II. András uralkodása alatt képezett külön hercegi uradalmat, amelynek ura 1229—1241 között Kálmán herceg, IV. Béla király öccse volt, aki azt teljes joggal birta haláláig,[2] a Szepességen adományokat tett és szabályozta a királyi népek szolgáltatásait.[3] A dominium a tatárjárás után beálló területi zsugorodása mellett is még mindig elég nagy volt ahhoz, hogy azt IV. László anyjának, Erzsébetnek adhassa özvegyi javadalma fejében. Erzsébet királyné 1275-től birta a Szepességet egészen 1280-ig.[4]

Míg a XIII. század politikai eseményeinek a hatása alatt egyik oldalról a dominium pusztulásának kellett bekövetkezni, másfelől IV. Béla gondot fordított a szepesi várispánság birtokainak rendezésére is. A tatárjárás utáni időben kiküldötte Ákos mester királynői kancellárt és fejérvári őrkanonokot és Mikó zólyomi ispánt a szepesi királyi földek általános megvizsgálására.[5] A rendezés, főleg a tatárjárás által okozott zavarok következtében sokáig tartott és Ákos mestert még 1255—1256 között is a Szepességen találjuk, mint a birtokjogokat felülvizsgáló biztost.[6] Ennek a rendezésnek és vizsgálatnak kettős célja lehetett, egyrészt a birtoklási jogcimek felülvizsgálásán kívül az adományok folytán erősen megcsappant várjöve-

---

[2] Wenzel: AOU. VI. 477. Schmauk: Suppl. 7. Fejér: CD. V. 2. 582. l.

[3] Schmauk: Suppl. 7. l. Wenzel: AOU. VI. 447. l.

[4] Csáky oklvt. 16. l.

[5] Fejér: CD. IV. 2. 45. l.

[6] Hazai oklvt. 29. Wenzel: AOU. VII. 432. Fejér: IV. 1. 278. IV. 2. 287. l.

delmek pontosabb számontartása, másrészt pedig az új telepesek befogadására alkalmas területek kijelölése.

A királyi adományok következtében folyton csonkuló dominium megmaradt része azonban már nem nyújthatta azt a jövedelmet, amelyet korábban, azért Erzsébet királyné a jövedelem gyarapítása végett számontartotta a várnépek kötelezettségét és tárnokmesterét, Domokost kiküldötte a Szepességre, hogy a várnépek földjét felmérje. Domokos vizsgálatának lefolyását nem ismerjük, azonban, hogy nem volt eredménytelen, mutatja, hogy csak magán Körtvélyesen 20 olyan ekealjat, vagyis körülbelül 2400 holdat talált, mely után az ottani népek semmi ellenszolgáltatást nem adtak.[7]

A IV. László uralkodása alatti zavarok még jobban siettették a várbirtokok széthullását, a király elfoglaltsága az ország belsejében és a kúnok elleni háború az ország belsejétől távoleső Szepességen jó alkalmat adtak a várbirtokok eltulajdonítására. Ebben maga Roland szepesi ispán járt elől, aki a király ellen fellázadva az egész Szepességet, Gölnicbánya vidékével együtt hatalmába keritette.[8] A szepességi lázadás leverése után ismét szükségesnek mutatkozott a várbirtokok rendezése, amelynek során László király az elidegenitett várbirtokokat visszaszedte.[9]

Utolsó árpádházi királyunk, III. András uralkodása alatt Bald comes rendezgette a szepesi várbirtokokat, a visszaadott földeket újból benépesitette és egyik birtokról a másikra jobbágycsaládokat telepitett át.[10] Mindezek az intézkedések azonban nem sokat változtattak a korán meginduló bomláson, legfeljebb csak arra voltak alkalmasak, hogy a vár közvetlen közelében fekvő, a vár számára feltétlen szükséges birtokokat megtartsák és megóvják az elajándékozástól. A vár birtokában a XIII. század végén már csak a vár mellett fekvő falvakat, Harakócot, Beharócot, Mindszentet és Kolbachot, továbbá a kissé távolabb eső Dománfalvát találjuk.

---

[7] »nos terram populorum nostrorum ad castrum Scepus pertinentium mensurari fecimus«. N. Múz. Máriássy lvt. O. L. Thöke lvt. Dl. 26734. Fejér: CD. V. 2. 584. Közl. V. 256. l.

[8] Fejér: CD. V. 3. 274. Wenzel: AUO. XII. 438. l.

[9] HO. VI. 341. VII. 197. Fejér: CD. V. 3. 306. 442. 458. l. »nos in Scepus accessissemus et omnes terras seu villas castri nostri de Scepus alienatas reambulari et restatui eidem castro nostro fecissemus«. Közl. V. 256. l.

[10] Fejér: CD. VI. 1. 222. 327. HO. VI. 110. VII. 253. l. N. Múz. Görgey lvt. 1295.

A várispánság népeinek szervezete, amikor a tatárjárás utáni oklevelekben feltűnnek, éppen olyan bomladozó állapotot mutat, mint maga a vár dominiuma. A várnépek közül a tatárjárás után már csak az őrök, a darócok és pecérek élnek erős szervezetben, mig a többi várnépeknek, kivéve a vár körüli földműves réteget, csak szétszórt töredékeit lehet kimutatni.

A korábban kiterjedt, de a XIII. századi szertelen adományok következtében erősen összezsugorodott szepesi váruradalmat némileg pótolta a XIV. század elején magyar uralom alá jutott lengyel városok területén kialakult lublói váruradalom. Emellett a század elején kialakult egy másik uradalom is, a nedeci vár uradalma, amely a Berzeviczy család tulajdonából került ismét vissza királyi kézre.[11] A szepesi váruradalom is új életre kelt a XV. század közepén, amikor Zsigrai Poch Mihály magtalan halála után birtokai 1453-ban a királyra háramlottak, aki azokat a szepesi várhoz csatolta.[12]

A Szepességen a határőri szolgálatot a várispánság teljes kifejlődéséig, amint korábban megállapitottuk, a lándzsásnemesség látta el. Az első, sőt még részben a második gyepűvonal felállitása is a lándzsásnemesség nevéhez fűződik, akiket a határok további kitolása után a várszervezet népei váltottak fel, legalább is a lándzsásnemességnek a két első gyepűvonalon túli határőri szerepéről nem tudunk semmit. A későbbi őrvidék hosszú, folyton kijebb tolódó vonalban húzódott végig a Szepességen; ennek ellenére azonban az őrök nyomát nem tudjuk tovább kisérni a mai Nagyőrnél. Az ettől északra eső határőrvonalak mögötti terület a század vége felé magánkezekben tűnik fel és a külső gyepűvonalak mentén egyetlen őrök által alapitott és általuk lakott faluról nem tudunk. Ez a körülmény arra a feltevésre késztet bennünket, hogy a Nagyőrön túli gyepűvonalak őrzését a Szepesség belsővidékén lakó, a szolgálatban egymást váltogató királyi népek végezték, sőt az sem látszik lehetetlennek, hogy a lándzsásnemesség katonai kötelezettségének 1243-ban történt szabályozásáig szintén részt vett a felső határvonalak őrzésében.

A várispánságtól független lándzsásfalvakon kivül okleveles anyagunk alapján csupán két őrtelepet ismerünk. A mai Késmárk határáról tudjuk, hogy azt, mielőtt ott a szászok megtelepedtek volna, királyi határőrök lakták.[13] A másik őrtelep az először 1251-ben emlitett Nagyőr volt.

---

[11] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1329. Fejér: CD. VIII. 3. 506.

[12] Zichy okmt. XII. 230. 232. Csánki: Magyarország történeti földrajza. I. 247. l.

[13] Dl. 8795. Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713.

Az őrökről, azoknak társadalmi helyzetéről és szabadságáról a nagy társadalomtörténeti vita során mindkét oldalról ellentétes megállapitások hangzottak el. Erdélyi László szerint az őrök a társadalom alacsonyabb osztályához tartozó királyi népek voltak és még csak szabadoknak sem lehet őket tartani.[14] Ezzel szemben Tagányi Károly az őrök szabadságát és a királyi népek között elfoglalt előkelőbb társadalmi helyzetét vitatja.[15] Minthogy véleményünk szerint a társadalomtörténeti kérdések vitás pontjait nem az egyenlő elnevezések, hanem az azok mögé rejtett különféle szabadságú népelemek jogainak és kötelezettségének territoriális vizsgálata fogja megfejteni, anélkül, hogy a vita kapcsán mindkét részről túlzásba vitt megállapitások kritikájába bocsátkoznánk, csak az őri speculátorok társadalmi helyzetét vizsgáljuk.

Az őri speculátorok szabadságára és társadalmi helyzetére közvetlen adataink nincsenek, Őrfalunak 1306-ban történt eladományozása[16] azonban megfejti az ottani őrök társadalmi helyzetének kérdését. Minthogy sem az ekkor, sem pedig Vencel király által a Görgey családnak történt korábbi odaadományozásakor[17] kelt oklevelek nem emlitik, hogy mi történt az őrökkel, és arról sem tudunk, hogy a király az őröket máshol kárpótolta volna elajándékozott földjeikért, sem az őröknek földjeik elvétele miatti tiltakozásáról nem tudunk, kétségtelen, hogy azon a földön, melyet az őrök laktak, a szabadsággal kapcsolatos birtokrendelkezési jog nem illette meg őket. A szepesi őrök tehát nem tartoztak a társadalom magasabb szabadságú népei közé, sőt szabadságukat a szabadrendelkezési jog hiánya miatt kétségbe kell vonnunk és a társadalom alacsonyabb fokára helyezni őket.

A katonáskodás körébe tartozó és a Szepesség védelmére rendelt foglalkozási ágak közül az ijjászok emlékét a Csütörtökhely körüli Schützenfeld és a birtok tulajdonosának, Detre csütörtökhelyi polgár nevével kapcsolatban emlegetett ballistarius szó tartotta fenn.[18] A futárok emlékét pedig, ha hinni lehet a helynév magyarázat helyességében, a szláv Beharóc község neve őrizte meg.

Minthogy a tatárjárás előtti nagy adományok és irtások előtt, amint korábban megállapitottuk, a Szepesség

---

[14] Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései. 23. l.

[15] Történeti Szemle. 1916. 417—419. ll.

[16] N. Múz. Berzeviczy lvt. 1306—1307. Fejér: CD. VIII. 5. 31. Schmauk: Suppl. 25. l.

[17] Fejér: CD. VIII. 1. 93. l. Szepesi kpt. Prot. 1632. f. 554.

[18] L. Suchfalva alatt.

széleit nagy, vadászatra alkalmas erdőség borította, a vadászathoz személyeket és eszközöket nyújtó királyi népek több fajtáját megtaláljuk a Szepességen.

Legelső helyen a királyi vadászokat említjük meg. A vadászok szervezete korán felbomlott, éppen csak hogy a nyomukat ki tudjuk mutatni. A rájuk vonatkozó egyetlen adatot egy ellenőrizhető és megbizhatónak bizonyult középkori leszármazási tábla szolgáltatja, mely szerint Micseletfalvi Jurk és Micselet, mielőtt a király 1255-ben a lándzsásnemesség közé emelte volna őket, királyi vadászok voltak.[19]

Sokkal épebb szervezetben őrizték meg az oklevelek az egész falut betöltő sümegi királyi pecérek emlékét, akiknek kötelességük volt jó, tanult vadászebeket szolgáltatni a várnak és ezen keresztül a királyi udvarnak. A pecérek szervezete azonban, amikor III. András a faluba betelepedett németek szokásainak megfelelőleg 1293-ban megengedte, hogy kötelezettségeiket megválthassák pénzen,[20] addigi foglalkozásuk teljesen megszűnt. A Sümegtől nem messze fekvő Márkusfalva területét is pecérek lakták egykor, mert még 1288-ban is említ IV. László király egyik oklevele a Máriássy család birtokain élő, jobbágysorba sűlyedt pecéreket.[21] Minthogy a Máriássy családnak nagy birtokai mellett sem volt szüksége nagyobb számú pecérekre, bátran állithatjuk, hogy ezek valamikor szintén királyi pecérek voltak, akik a terület eladományozásakor jutottak a család birtokába.

Az ugyanebbe a foglalkozási körbe tartozó madarászok szintén nem alkottak már nagyobb tömeget a tatárjárás utáni időben. A Szepességen mindössze egy Leonardus nevű birtokost nevez a király madarásznak 1294-ben, amikor megerősiti a IV. Béla által neki adományozott erdőnek, a későbbi Rókus falu területének birtokában.[22]

A vár szükségleteit fedező foglalkozási ágak közül a királyi halászok alkothattak egykor nagyobb tömeget. A halászok telepe, foglalkozásuknak megfelelő területen, a Poprád mellett volt, ott, ahol a tatárjárás utáni években Késmárk kialakult.[23]

A királyi darócok egész falut megtöltöttek a Szepességen. Régebbi magyarázatok szerint a Drauc falu és a draucarius szó a királyi solymárok emlékét tartotta fenn. Melich kutatásai azonban a draucarius szó solymár jelen-

---

[19] O. L. Thőke lvt. D. 22539. Fejér: CD. IV. 2. 287. l.

[20] Csáky oklvt. 22. l.

[21] Fejér: CD. V. 3. 402. l.

[22] U. ott. VI. 1. 301. l.

[23] Szepesi kpt. Prot. 1744. f. 713. Dl. 8795.

tését megcáfolta,[24] Hóman pedig azon az alapon, hogy a darócok mindig az ország távolabbi vidékein, nagy erdőségek szélén fordulnak elő, erdőóvóknak, erdőőröknek tartja őket,[25] amit szepesi adatokkal is megfelelőleg sikerült bizonyitanunk.[26] A darócoknak, mint a bomladozó szepesi dominiumban is legtovább szükséges népelemnek a szervezete maradt fenn leghatározottabb formák között. Legfelsőbb fokon a szepesi várispán állott felettük, közvetlen parancsnokuk a centurió, a százados volt,[27] akinek neve egyszersmind rámutat a darócok számának a nagyságára is. Szervezetük felbomlott és erdőőri foglalkozásuk megszűnt, amikor a falut 1282-ben IV. László aranyfizetési kötelezettséggel a Görgey családnak adományozta.[28]

Legutóljára szólunk a várnépeknek a társadalomtörténeti megállapitások szerint legelőkelőbb osztályáról,[29] a jobbágyfiúkról. A Szepességre vonatkozó oklevelek sűrűn emlegetik a jobbágyokat, jobbágyfiúkat. Ez a kifejezés azonban a XIII. század határozatlan terminológiájában, amint már a lándzsásnemesség tárgyalásánál megállapitottuk, legtöbb esetben a lándzsásnemességet takarja.

A várispánságtól függő, valódi jobbágyfiúkra még a tatárjárás utáni bő okleveles anyagban is alig találunk adatokat. A jobbágyfiúi intézmény a Szepességen nem is fejlődött ki oly erősen, mint a többi várispánságok területén, aminek okát abban kell keresnünk, hogy a lándzsásnemesség főleg a tatárjárás előtti nagy számánál fogva jelentékeny erőt tudott szolgáltatni a határvédelemhez.

Az egész Szepességről mindössze két olyan, a jobbágyfiúkra vonatkozó adatunk van, amelyről nem tudjuk kimutatni, hogy lándzsásnemest takarna. A későbbi Aranyos lakóit 1262-ben jobbágyfiúknak nevezi az oklevél, amikor jobbágyfiúi mivoltuk meg is szűnik, mert földjüket kérésükre aranyadóvá teszi a király.[30] Másik adatunk Rétire, a mai Nemessány területére vonatkozik. A falu birtokosainak egy részét már 1255-ben lándzsásnemességre emelte a király.[31] A birtokosok másik része első feltűnésétől. 1262-től kezdve szabadon rendelkezik birtokaival, anél

---

[24] Magyar Nyelv. 1920. 23—28. ll.

[25] U. ott. 1920. 116—119. ll.

[26] L. Daróc község alatt.

[27] Fejér: CD. IV. 3. 137. 195. l.

[28] U. ott. V. 3. 116. l.

[29] L. Erdélyi és Tagányi társadalomtörténeti vitáját. Történeti Szemle. 1916—1917. Mályusz Elemér: Turócmegye kialakulása. 127 és köv. ll.

[30] Wenzel: AUO. VIII. 26. l. Dl. 527.

[31] Fejér: CD. IV. 2. 324. l.

kül, hogy társadalmi hovatartozásukat elárulnák az oklevelek.[32] Ezt csak 1300-ban tudjuk meg, amikor a birtokosokat, Fulkust és társait III. András király a jobbágyfiúk rendjéből a lándzsásnemesek közé emeli.[33] A jobbágyfiúk szabadsága ebben a korban már azonos az országos nemesével,[34] igy abban, hogy az országos nemesi jogokat élvező réti jobbágyfiúk mégis a lándzsásnemesség soraiba vétetik fel magukat, csak a község többi, lándzsásnemességgel felruházott birtokosaihoz való alkalmazkodást kell látnunk.

A szepesi vár környékén lévő várbirtokok népeinek semmi különlegesebb szolgáltatásáról nem tudunk. Ezek, éppúgy, mint a Szepesség területén kialakult többi váruradalmak földművelő népei, a két nagy társadalmi osztálynak, a nemességnek és a jobbágyságnak kialakulása után valamennyien beleolvadtak a jobbágyságba.

---

[32] O. L. Thöke lvt. Fasc. Tm. No. 4.

[33] Fejér: CD. VI. 2. 245. l.

[34] Váczy Péter: A királyi serviensek és a patrimoniális királyság

AZ ORSZÁGOS NEMESEK.

A Szepesség különböző tipusú nemesei között a legelőkelőbb helyet az országos nemesek osztálya foglalja el. Az országos nemesség korán megjelenik a Szepességen. Az első kimutatható adományt a Berzeviczy család ősanyja kapta Kakaslomnic környékére 1209-ben.[1] Ugyanebben az időtájban kapta adományba egy Tamás nevű magyar nemes a mai Tamásfalva és Arnoldfalva területét.[2]

II. András korában és általában a XIII. században történt, a királyi dominiumok pusztulását jelentő birtokadományok a Szepesség területére is kiterjedtek. Az országos nemesi birtok szepességi tipusa az apró, egy-két ekealjra terjedő lándzsásbirtokkal szemben a nagybirtok. Még a Szepességen voltak nagy, a királyi dominiumhoz tartozó területek, addig a király egész nagy és irtatlan erdőket adományoz el, melyeken a falvak egész sora keletkezett. Hogy csak egy-két példát említsünk, ilyen nagy erdős terület volt a korai adományok közül a lándzsás eredetű Máriássy család márkusfalvi törzsbirtoka, amelyen Leszkovány, Teplicska, Zavatka, Merény, Goldbach, Szalóba, Sztranka és Rotbach községek alakultak ki. Ilyen volt a Zsigrai családnak kétségtelenül adománybirtoknak tartandó nagy kiterjedésü területe, amelyen Zsigrán kivül Harakóc, Petróc, Olsavka, Dubrava, Szék, Vojkfalva, Kajava, Krompach, Richnó, és Kluknó helységek keletkeztek. Ezeknek az adományoknak a kora, minthogy az adományról oklevelet nem ismerünk, szintén még a tatárjárás előtti időben keresendő.

---

[1] Fejér: CD. III. 1. 76. l. N. Múz. Berzeviczy lvt. 1246.

[2] Wenzel: AUO. XI. 139. l.

A tatárjárás előtti időből mindössze ezt a négy adományos nagybirtokost ismerjük, akik az országos nemesek soraiban foglaltak helyet. A tatárjárás előtti időből származnak még a szepesi káptalan és a savniki apátság szintén nagykiterjedésű birtokai. A fenti adományok, kivéve a szepesi káptalannak a várhoz közeleső, de északra, erdős vidékre felnyúló adománybirtokait, mind erdős, irtatlan területre esnek, távol a vár közvetlen szolgálatára rendelt birtokoktól, mert a várispánság még ekkor szigorúan ügyelt a várbirtokok egységes, kerek voltára.

A tatárjárás után azonban erős lépésekben haladt a szepesi királyi dominium felbomlása, ami részben a várbirtokok országos nemesi joggal való eladományozásában nyilvánul meg. A várbirtokok területi egységének a megőrzése az irányadó egyelőre még a tatárjárás után kelt első adományoknál is, amikor elsősorban a Szepesség határszéli területéből adományozza el a király az erdős részeket. A határszéli, nagy részben erdős területek eladományozása után az új adományok mind közelebb esnek a várispánság székhelyéhez és lassanként eladományozás alá kerülnek a várispánság kezelésében lévő és királyi népek által lakott területek is, amikor a XIII. század második felében Körtvélyes és Zsigra királyi kézen lévő része, Nádasd, Kázmérfalva és Korotnok területét adományozzák el a királyok. A királyi dominium területének csökkenésével egyenes arányban fogy az adományozott terület nagysága is, az első, dominium nagyságú birtokok után a század végén már két ekealj is kerül országos nemesi joggal történt eladományozás alá,[3] amikor kialakul a Szepességen az addig nem ismert kisbirtokú országos nemesség is.

Az adományosok nemzetisége megoszlik a Szepességen lakó három nemzetiség között, az országos nemesek között magyarokon kivül aránylag nagy számban találhatók németek is, akik többnyire a városi polgárok közül kerülnek ki. Német eredetű a Berzeviczy, Görgey és a Görgey nevet is használó Milaji család, a gölnici eredetű Jekelfalussy család. Szláv eredetű nemes családot kimutatni nem tudunk, azonban valószinűleg azok is voltak a Szepességen, éppen úgy, mint a Felvidék többi vármegyéiben.

Az országos nemesek birtokaikat minden servicium és conditio nélkül birták és az oklevelekben rendszerint csak katonai kötelezettségük jut kifejezésre. Az országos nemeseket általában csak az egész országot terhelő adózások illették. Ennek ellenére azonban vannak adatok, amelyek azt bizonyitják, hogy az országos nemeseket az ország többi vidékeitől eltérőleg a katonáskodáson kivül

[3] 1293: Fejér: CD. VI. 1. 247. l. Dl. 1360.

még egyéb szolgáltatások is terhelték. A Görgey család 1256-ban kapta adományba Toporc vidékét országos nemesi joggal,[4] mégis Görgey János 1316-ban a területen kialakult Kriget minden, a királynak járó terrágium és census fizetési kötelezettség nélkül adja nővére leányainak.[5] A Berzeviczy család is 1306-ban minden conditio nélkül kapja Őrt,[6] mégis Villermus szepesi comes 1331-ben felszólítja Rikolf mestert, az őri malom tulajdonosát, hogy a malom után járó évi egy fertót fizesse meg a szepesi vicecomesnek.[7] A fentieken kivül, ha nem is ennyire kifejezetten, a servitium emlegetését többször megtaláljuk. 1328-ban a Berzeviczyek Kakas özvegyének egy lomnici kőkúriát adnak minden szolgálati kötelezettség nélkül.[8] Az országos nemesi jellegű birtokokat terhelő szolgáltatások különféle neveken, mint census és terrágium tűnnek fel, melyek a bevallók saját szájából erednek, igy kétségtelenül bizonyos szolgáltatásokat takarnak, azonban ezeknek eredetét és jogcimét — amikor előtanulmányok hiányában az országos nemeseket terhelő szolgáltatásokat nem ismerjük, — megállapitani nem tudjuk.

A szász eredetű családok, ha országos nemesekké is lettek, több esetben továbbra is fajrokonaik között élnek és jóidőbe telik, mig azok közül teljesen kiszakadnak. Jellemző a szász eredetű nemes családoknak a szász közösséghez való ragaszkodására, hogy azokat az ügyeiket, melyek nincsenek birtoküggyel kapcsolatban, szivesebben bizzák a szász biró döntésére, mint a magyar hatóságokéra. A Berzeviczy család, noha már 1209. óta nemes és az országos nemességet 1256-ban elnyerő Görgey család 1307-ben még mindig a szász bíróra bizzák a közöttük gyújtogatás, rablás és gyilkosság miatt folyó hatalmaskodási pereket.[9] A Görgeyekről, noha Sváby Frigyes magyar eredetűeknek tartja őket,[10] nyilvánvalóan megállapitható, hogy szász eredetűek, erre vallanak a családtagoknak, főleg a nőknek tipikus német neveik[11] és az a körülmény, hogy so-

---

[4] »libertate, qua omnes nobiles regni — suas possessiones tenerent«. Fejér: CD. IV. 2. 380. l. N. Múz. Görgey lvt.

[5] »absque ulla terragii et census solutione et sine omni debito, quibus idem tenebatur.« Anjoukori okmt. I. 401. l.

[6] N. Múz. Berzeviczy lvt.

[7] »singulis annis vicecomiti nostro de Scepus unus ferto argenti iuxta antiquam ordinationem debeatur.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

[8] »sine omni servitii conditione.« N. Múz. Berzeviczy lvt.

[9] Fejér: CD. VIII. 1. 239. Schmauk: Suppl. 26. l. Dl. 1703.

[10] A Lengyelországnak elzálogositott XIII. város története. 13—15. l.

[11] Anjoukori okmt. I. 101 l. N. Múz. T. a. 1337. I. 26.

káig a szász közösségben éltek. A család már 1256-ban és 1260-ban országos nemesi joggal szerez birtokadományt a Szepességen, mindez azonban szász jellegük megnyilvánulása folytán nem akadályozza meg őket abban, hogy 1278-ban Görgőt az országos nemesnél sokkal alacsonyabb fokú és még ekkor nem is nemes aranyadói joggal meg ne szerezzék. A szász közösséghez való tartozásukat és benne való élésüket eléggé bizonyitja az, hogy a család tagjai közül a XIV. század elejéig többen viselték a szász comesi méltóságot.[12]

Ez a szász közösséghez való ragaszkodás okozza talán azt is, hogy a királytól nyert privilégiumaiknak nincs meg az az átütő ereje, amely más vidéken erősen tapasztalható. Arra vonatkozólag, hogy a Görgeyek Görgőnek a család által nem birt és 1312. évi fölmentés[13] után is aranyadónak maradt részein birtokot szereztek, vannak ugyan adataink, de a birtok még sem került teljesen a család kezére, ennek ellenére 1344-ben mégis a Görgeyek által birt olyan kúriákról tudunk, melyek után aranyadó járt.[14] 1354-ben pedig Görgey Gyula és rokonsága olyan birtokrészeket zálogositanak el, melyek után a zálogbirtokos az aranyadó nemesek szokása szerint tartozott fizetni.[15] Hasonlóképen 1358-ban Görgey Illés testvérének Németgörgőn egy kúriát enged át, mely után az évi aranyadófizetést magára vállalja.[16]

A felsorolt esetek világosan mutatják, hogy a Görgeyek auridatummentessége nem érvényesül azonnal a királyi felmentő levél keltekor, hanem a mentességnek a gyakorlatba való átmeneteléhez még majdnem egy félszázad kellett.

Hogy a privilégiumoknak a Szepességen általában nem volt meg az az átütő ereje, mint másutt az egész országban, azt a későbbi időből egy másik eset még világosabban igazolja. A Jekelfalussy család 1282-ben országos nemesi joggal[18] kapta adományba a mai Jekelfalva és az azon alakult községek területét, amelyet a király kivett Gölnic-

---

[12] L. a szász comesek névsorát a Függelékben.

[13] Fejér: CD. VIII. 5. 80. l.

[14] »iuxta ritum et consuetudinem ceterorum conhospitum de Gargow.« N. Múz. Görgey lvt.

[15] »solutionem dictam portionariam possessionem more et ritu nobilium auridatorum tangentem.« N. Múz. Görgey lvt.

[16] »absque solutione auri ipsam curiam annis singulis contingenti.« Anjoukori okmt. VII. 483. l.

[18] »eo iure eaque libertate sicut nobiles regni nostri possessiones tenere et habere consueverunt.« Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 11.

bánya joghatósága alól.[19] A család őse gölnicbányai polgár volt[20] és az adományos terület is korábban Gölnicbánya joghatósága alá tartozott. A Jekelfalussy család azonban, noha már országos nemességre jutott, továbbra is gölnici polgár maradt, és adományos birtokára elismerte a város fennhatóságát és fizette a birtokai után a városnak a censust és collectát. Idővel azonban a család a város által kirótt terhek fizetését országos nemességére hivatkozva megtagadta, mire perre került a sor, amelyben a tárnokmester, Miklós fia János zalai ispán 1365-ben ítéletileg kimondotta, hogy a Jekelfalussyak IV. László király 1282. évi oklevele értelmében nem tartoznak Gölnicbánya joghatósága alá.[21] A Jekelfalussy család tehát több mint 80 év után jutott el ahhoz az állapothoz, melyet már az 1282. évi adománylevél biztosított számára.

A privilégium átütő erejének a szünetelése mindkét esetben nem a privilégium erejének gyöngeségében keresendő, hanem az adományosoknak régi szervezetükhöz való ragaszkodásában. Amikor az adományosok továbbra is önként elismert szervezetükből szabadulni igyekeztek, úgy Gölnicbánya, mint a görgei aranyadók erősen ragaszkodtak a régi kötelékek fenntartásához, főleg jövedelmi szempontból. A régi kötelékeknek ez a fenntartása csak a szászoknál jelentkezik. Sok esetben vesznek birtokokat szász városi polgárok, birják is azt néha több nemzedéken keresztül, de minthogy nem lakják és régi polgárjogukat is fenntartják, a távoli birtoklás következtében nem jutnak be a nemesség soraiba, hanem egyszer csak ismét eltűnnek, amiből arra lehet következtetni, hogy birtokukat eladták és ismét csak városi polgárok lettek.[22]

A XIV. század fordulójára kialakult országos nemesség éppúgy keveredett polgárokkal és általában nem nemes eredetűekkel mint a lándzsásnemesek. A hatalmas birtokú Zsigrai Eugén leányai részben nemtelenekhez mentek nőül, legalább is csak az egy Perényi Domokos nemességéről tudunk, amit bizonyit az is, hogy leánynegyedüket természetben kapták meg.[23] Mátéfalva 1277. évi adománybirtokosának, Máténak négy leánya közül csak egy ment nemes emberhez, mig másik három leánya leszármazottai nemtelenek lévén, 1382-ben természetben

---

[19] »iurisdictione et potestate civium de Gulnychbana penitus exhimendo«.

[20] Fejér: CD. V. 3. 246. l.

[21] Szepesi kpt. Prot. 1656. f. 91.

[22] L. az egyes helységek kialakulásáról és az aranyadókról szóló fejezeteket.

[23] N. Múz. T. a. 1304. XI. 30. Szepesi kpt. Capsa. L. 8. 22.

kapták meg a leánynegyedet és igy jutottak be a nemesség soraiba.[24]

A keveredés és a leányágnak sokszor természetben történt kielégitése következtében a nagybirtokok egyre aprozódnak és lassanként eloszlik az a nagy vagyonkülönbség, mely a XIII. században a dominium nagyságú birtokkal rendelkező és az alig pár ekealjnyi földet biró országos nemesség között fennállott. A fejlődés a nivellálásra törekedett, amely a középkor végére be is következett, részben a nagybirtokok elaprózódásával, részben pedig az elszaporodott, több ágat képviselő családok közös birtoklásának a megszűntetésével.[25]

---

[24] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 6.

[25] O. L. Kamarai lvt. Conscr. portarum. XXV.

AZ ARANYADÓK.

Az országos és lándzsásnemesen kivül a Szepességen volt még a nemességnek egy harmadik foka is, amely az átmenetet képezi a katonai terhektől való teljes mentességhez. Mig az országos nemes minden esetben katonai szolgálatra volt kötelezve, a lándzsásnemes már megválthatta pénzen a katonai kötelezettségét, az aranyadó földet biró nemes pedig már egyáltalán nem volt katonai szolgálatra kötelezve, hanem bizonyos évi adó fejében birta földjét. Az aranyadóföld lényegére maguk az adománylevelek szavai mutatnak rá:

1. 1258-ban IV. Béla Nádasd birtokból négy ekényit Gublinus és Termannus testvéreknek ad oly feltétellel, hogy census fejében évi egy fertót fizetnek és azzal a szabadsággal élnek, mint az aranyterragiumot fizető többi szepesi népek.[1]

2. 1262-ben IV. Béla András jobbágyfiú rokonainak megengedi, hogy az Andrástól vett és öröklött földjeik után évi egy uncia aranyat fizessenek.[2]

3. 1263-ban IV. Béla az örökös nélkül elhalt István aranyműves birtokát, melyet az évi census fejében birt, ugyanannyi évi census fejében Lengvárt fia, Göböl szász birónak adja.[3]

4. Ugyanebben az évben megerősiti Hencet a Regke fiaitól vett kulcsvai föld birtokában azzal a feltétellel, hogy tartozik évenként egy uncia aranyat fizetni.[4]

---

[1] »pro eadem fertonem auri singulis annis in purificatione beate Marie virginis pro censu nobis solvere teneantur ac eadem libertate perfruantur, qua alii de Zypes, qui nobis aurum pro terragio solvunt gratulantur.« Fejér: CD. IV. 2. 463. l.

[2] Wenzel: AUO. VIII. 26. l. Dl. 527. l.

[3] HO. V. 527. l.

[4] U. ott. VI. 115. l.

5. 1278-ban IV. László király Jordán fia, Illés comesnek adja Görgöt azzal a feltétellel, hogy tartozik Szent Mártonkor évi egy fertót fizetni.[5]

6. Erzsébet királyné 1280-ban Kulcsvában egy darab földet Jaroslaus fia, Hurusnak ad Szent Mihálykor fizetendő évi három nehezék ellenében.[6]

7. 1282-ben IV. László király Detrik fia, Andrásnak és társainak adja Körtvélyes falunak királyi kézen lévő részét egy fertó és egy uncia arany fizetése ellenében.[7]

8. Ugyancsak 1282-ben IV. László király Jordán fia, Illésnek adományozza Daróc falut fél márka arany évi census fejében ugyanazzal a szabadsággal, mellyel a többi szepesi auridatorok élnek.[8]

9. 1292-ben Bald comes csütörtökhelyi Pál és társai kezén hagy Kistamásiban két ekényi földet oly feltétellel, hogy azután évi egy uncia aranyat tartoznak fizetni és azt a szepesi auridatorok szabadsága mellet birhatják.[9] Pál 1294-ben egy másik területet is kap évi három, Szent Mártonkor fizetendő uncia arany ellenében.[10]

10. 1293-ban Bald comes a Kastrosinfő nevű földet a tulajdonos kérésére aranyadóvá teszi azzal a feltétellel, hogy tartozik Szent Mártonkor évi három nehezéket fizetni és azzal a szabadsággal élhet, mint a többi szepesi auridatorok.[11]

11. 1296-ban Bald comes két ekényi földet ad Görgőn Gudrunnak és fiainak Szent Mártonkor fizetendő évi egy uncia aranyért a szepesi auridatorok szabadsága mellett.[12]

12. 1317-ben Gerlach és fiai Tamásiban két ekényi

---

[5] Fejér: CD. V. 2. 449. l. N. Múz. Görgey lvt.

[6] HO. VI. 262. l. Kolcsva, Dolyán és Hruzkfalva 1360-ban királyi felmentés következtében megszűnnek aranyadó lenni, »omni onere seu conditione et collecta auridatoria« kapja Jakab prothonotarius. Dl. 16444.

[7] Levéltári Közl. V. 252. l.

[8] »comes Helias, quam sui heredes omni ea gaudeant libertate, qua alii auridatores de Scepus more solito perfruuntur.« Fejér: V. 3. 116. l.

[9] »de ipsa terra singulis annis singulas uncias auri comiti de Scepus — in festo Sancti Martini solvere teneantur, gaudentes eadem libertate, qua ceteri auridatores in Scepus ordinati gratulantur.« Fejér: CD. VI. 1. 222. l.

[10] Fejér: CD. VII. 5. 522. l.

[11] »ea libertate gauderent, qua ceteri auridatores de Scepus gratulantur.« N. Múz. Szirmay lvt. 1383.

[12] »gaudentes eaden libertate, qua alii auridatores in Scepus constituti gratulantur.« HO. VII. 253. l.

földet, mely után a szepesi várnagynak fél fertó évi adó jár, eladnak Csütörtökhelynek.[13]

A fenti adatokból megállapitható, hogy aranyadó helyek voltak a Nádasdból kiszakadt Göbölfalva, Aranyas, Csepánfalva (egyrésze), Kulcsván, Görgő, a Kulcsvánból kihasadt Roskfalva és Dolyán, Körtvélyes (egyrésze), Daróc, Kistamási és Kastrosinfő. A fenti adatok alapján az aranyadók jogi és társadalmi helyzete is megállapitható. Már az első oklevél megmondja, hogy az aranyadók az aranyat »pro terragio« fizetik, ami nem tekinthető másnak, mint földbérnek, amelynek ellenében a területet kapták és birják. Ezek az oklevelek tulajdonképpen nem mások, mint bérleti szerződések, melyek nem is tekinthetők minden esetben örökösnek. A Görgey családnak Görgőre vonatkozó, 1278-ik évi adománylevelében található kifejezés, hogy Illés mindaddig tartozik fizetni az évi egy fertót, mig Görgőt ő vagy örökösei birják, bizonyitja, hogy az adományt, helyesebben mondva a bérletet nem tekintették öröknek egyik oldalról sem, hanem a szerződés mindkét oldalról felbontható volt.[14] Ezt a felbonthatóságot bizonyitja éppen Görgőn az a körülmény, hogy az aranyadó földet, melyet Bald comes 1296-ban Gudrunnak és fiainak adott, korábbi tulajdonosai a nehéz szolgáltatások miatt visszaadták.[15]

Összes adataink azt bizonyitják, hogy a szepessẽgi aranyadók a XIII. században szabad telepesbérlők voltak. A bérlők nevei, noha azt minden tekintetben nem lehet döntőnek venni, mert amint korábban láttuk, a német papok hatása alatt lándzsásnemesek is vesznek fel korán német keresztneveket, legnagyobb többségben mégis németnek tekinthetők. A Nádasdról szóló oklevelet 1342-ben a szepesi káptalan lőcsei János mester fia, János részére, tehát német városi polgár részére irja át.[16] Odorin, melyből Csepánfalva egyrésze kialakult, Göböl szász biró adománybirtoka volt.[17] A kulcsvai terület birtokában László király már a lőcsei Henc fia, Hannust erősiti meg.[18] A

---

[13] »cum dimidio fertone auri castellano Scepusiensi — servientem.« Fejér: VIII. 2. 95. Csáky oklvt. 39. l.

[14] »annuatim nobis in festo Sancti Martini idem comes Elyas ratione ipsius terre, quamdiu ipsam villam idem vel eius heredes possidebant, assumpsit solvere unum fertonem.«

[15] »ob difficultatem ac gravamina servitiorum«. HO. VII. 263. l.

[16] N. Múz. Görgey lvt.

[17] Szentpétery: Kritikai jegyzék. I. 419. (1349.) Petróczy reg. 5. (3.)

[18] O. L. Thöke lvt. Dl. 13469. Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 13. 16.

Görgeyek kétségtelen német eredetűek.[19] A Körtvélyesre adományt szerzők nevei Detre és Arnold szintén szász eredetre utalnak.[20] Kistamási részbirtokosa Pál, az ekkor már németek által lakott Csütörtökhely polgára.[21]

A birtokosoknak nemzetiségi jellege adja meg ennek a máshol nem igen ismeretes aranyadó jellegének kifejlődési lehetőségeit.[22] Az adománylevél alakjában kiállított bérleti szerződések, melynek feltételei betartása mellett a terület örökbirtokká válhatott, a németekkel, a tatárjárás után erősen polgáriasodásnak indult városlakókkal csak ebben a formájában voltak megköthetők. A békes, akkor már az ipar és kereskedelem révén vagyont szerzett városi polgárok közül a gazdagabbak rendelkeztek a földet megmüvelni tudó népelemek telepitéséhez szükséges tőkével. Ezek, mint városi polgárok, a hadakozáshoz nem értettek, másirányu foglalkozásuk miatt a katonáskodás idegen volt előttük, igy a telepitést és általában a birtok megmüvelését csak örökbérlet alakjában vállalták el. A szászok egyideig szükségképpen és valószinüleg a szepesi várispán nyomásának engedve, vállalkoztak hadiszolgálatra is, igy az 1271. évi kiváltságlevelük 50 lándzsás kiállitására kötelezte őket,[23] azonban mihelyt a várispánság megerősödve a tatárjárás után, maga is képes volt a katonai teendők ellátására szükséges fegyvereseket eltartani, a szászok igyekeztek maguktól a katonai teendőket könnyen megérthető, más irányú foglalkozásukból kifolyólag nagyobb évi adó vállalásával elháritani, éppen ezért nem emliti a szászok 1317. évi szabadságlevele az 50 lándzsás kiállitását, hanem csak a Szepesség védelmében történő katonáskodást.[24]

Az aranyadóföld-rendszernek a kialakulása a XIII. század második felére esik, noha IV. Béla már 1258-ban, a mai Göbölfalva területének eladományozásakor hivatkozik egy gyakorlatra, a kialakulást még sem tehetjük a tatárjárásnál korábbi időre, mert, amint láttuk, az összes

---

[19] Sváby a Görgey család magyar eredetét bizonyitgatja. A Lengyelországnak elzálogositott XIII. város története. 13—15. ll.

[20] Levéltári Közl. V. 252. l.

[21] Fejér: CD. VI. 1. 222. l.

[22] Az ország más vidékein előforduló aranyadókra nézve v. ö.: Váczy Péter: A királyi servienses és a patrimonialis királyság. 83. Hóman: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. 171—172. ll. Ezek azonban jogilag lényegesen eltérnek a szepesi auridatoroktól, akiknek intézménye speciálisan szepesinek tekinthető.

[23] Fejér: CD. V. 1. 132. l.

[24] U. ott. VIII. 2. 57. l.

aranyadó birtokok határjárás utáni kialakulása okleveles anyaggal bizonyitható. Az aranyadóföldek kialakulása a határjárás utáni nagyobb fokú szász bevándorlással függ össze, amikor minden kisebb terület megmüvelésére könnyen akadt vállalkozó, főleg az olyan területekre, amelyek nagy részben irtott, már azelőtt is ismert falvakban, vagy azok határában feküdtek.

Az új kialakulásra jellemző bizonyiték a fizetési határidőben megnyilvánuló, még ki nem alakult gyakorlat, amikor kezdetben a határpont még vagy nincs meghatározva az oklevelekben, vagy pedig a különböző ünnepekhez, mint Gyertyaszentelő, Szent Mihály, Szent Márton napja van kötve. Az egyes nemzetiségeknél más-más elfogadott fizetési határnapok alakultak ki. Igy a magyaroknál a Szent Mihály nap, a németeknél pedig Szent Márton napja,[25] amely később, mint a felsorolt adatokból látható, az aranyadók német nemzetiségénél fogva túlsúlyra jutott és általános szokássá fejlődött. A földbér nagysága, amint a felsorolt oklevelek bizonyitják, nem tetszőlegesen, hanem a föld nagysága után volt megszabva. A meghatározott nagyságú földek után megszabott aranybér alapján a földbér nagyságát meg is határozhatjuk. Amint láttuk 1258-ban a nádasdi négy ekealj után egy fertót, 1317-ben Tamásiban két ekealj után félfertót, 1292-ben a kistamásii, továbbá 1296-ban a görgői két ekealj után egy unciát fizetett a tulajdonosa. Miután 1 fertó = ¼ márka = 12 pondus és 1 uncia = ½ fertó = 6 pondus, az eredményt elosztva az ekealjak számával, vagyis az első esetekben négygyel, az utóbbi esetben kettővel, hármat kapunk eredményül. Az egy ekealjnyi egység után tehát 3 pondus (= 43·14 aranykorona) terragium járt,[26] amelyhez még egyéb terhek is járultak.

Bald comes, amikor 1295-ben Heidenreich fiait a szepesi vár földjéről áttelepiti az aranyadó Görgőre, kiköti, hogy úgy, mint előbbi földjeik után, itt is tartoznak censust, collectát és egyéb szolgáltatásokat nyújtani.[27] Ezekre az aranyadók által viselt terhekre vet világot Bald comesnek másik, Gudrunt Görgőre telepitő, felmentést tartalmazó oklevele, mely szerint ezek a vár minden szolgálata, valamint a collecta és királyi exactio alól mentesek

---

[25] Bruckner: A soltészság intézménye a Szepességen. Békefi Emlékkönyv. 114. Fejér: CD. VIII. 3. 55. Anjoukori okmt. II. 237. III. 353. l. stb.

[26] Hóman: Magyar pénztörténet. 109., 536., 574. l.

[27] »omnia servilica, censum et collectas de eadem terra cum terranis debeant«. HO. VII. 245. N. Múz. Görgey lvt.

lesznek.[28] Amint az utolsó adatból kitűnik, az aranyadók kétfelé is adóznak, a várnak, melynek területéből földjüket birják évi census fejében és ezenkivül megfizetik a királynak járó országos adókat is. A várnak járó adó a terragium, a földbér volt, amelynek ellenében a földet haszonbérbe vették. A földbér, későbbi nevén az auridatum fizetését a királyi oklevelek a királynak kötik ki, későbbi oklevelek pedig mindig a várnak, illetve a vár tisztviselőinek.

Amikor az aranyadó birtokok tulajdonosai bejutottak a nemesek sorába, ugyanaz a folyamat következett be az auridatumnál is, mint a nemeseket terhelő országos adóknál, a tulajdonosok az auridatum fizetését átháritják jobbágyaikra. Az auridator-föld terheinek átháritásával azonban a föld jellege nem változott meg és nem ment feledésbe, nem engedhette azt a várispánság jövedelmeinek jelentékeny csorbulása nélkül. A XVI. századról több adatunk van arra, hogy több szepességi birtok után járt a vár urának az auridatum. Igy 1552-ben körtvélyesi,[29] 1568-ban pedig körtvélyesi és göbölfalvi birtokrészek után fizettek aranyadót,[30] de az auridatumot ekkor már nem a birtokos nemesek, hanem jobbágyaik fizetik. Az auridatum földesúri adó, terragium vagy census jellegét legjobban kidomboritja az, hogy azt a királynak, mint földesúrnak fizették a tulajdonosok, mert amikor a szepesi vár magánföldesúri kezekbe, a Thurzó család birtokába jut, mint magánföldesuraknak, azoknak is tovább tartoztak fizetni az auridatorok. A szepesi várnak a Csáky család részére történt adományozásáról szóló 1651. évi oklevél Göbölfalva, Görgő, Arnoldfalva, Körtvélyes, Horánszka, Aranyos és Kobilán birtokokat úgy sorolja fel, mint amelyek után auridatum jár.[31]

Az aranyadó földet kezdetben a király adományozta, de azt a jogot, amellyel egy birtokot aranyadó-, auridator-birtokká lehetett tenni, nem tekinthetjük kizárólagos királyi jognak, mert Bald comes idejéből több oklevelet idéztünk, amelyeknek erejével Bald comes több aranyadó családot kreált. Minthogy tehát az aranyadóvá emelés nem volt királyi jog, az aranyadókat a XIII. században nem tekinthetjük másnak, mint szabad bérlőosztálynak, akikkel a szerződést oklevél formájában megkötheti a szepesi vár első tisztviselője is.

---

[28] HO. VII. 253. l. N. Múz. Görgey lvt.

[29] O. L. Kincstári o. NRA. 469. 33.

[30] U. ott. 437. 55.

[31] »de quibus auridatum solvitur«. Csáky oklvt. 722. l.

Az auridator földbérleteknél a súly ismét, éppúgy, mint a lándzsásnemességnél, nem a személyen volt, hanem magán a birtokon. A terragium, a census, vagy később az auridatum nem a személyt, hanem a földet terhelte. A királyi kincstár, illetve a szepesi vár szempontjából tehát első sorban nem az volt a fontos, hogy ki birja a földet, hanem hogy a terragium címén fizetett adó befolyon, azért az aranyadóföldek eladása és vásárlása elé sem a király, sem a szepesi várispán nem gördítettek akadályokat. Az első esetek ugyan az aranyadó birtok szabad, királyi hozzájárulás nélküli forgalmának ellent látszanak mondani, közelebbi megvilágitás után azonban kitűnik, hogy ezekben az esetekben a birtok eredeti jellegének megváltoztatásáról van szó. Amikor IV. Béla András rokonainak megengedi, hogy Andrástól bizonyos földeket megvehessenek és azt, valamint ősi földjeiket is aranyadóvá teszi, Béla nem aranyadóföld eladásához járul hozzá, hanem a jobbágyfiúi eredetű föld eladásánál a rokoni elsőbbségi jogot kijátszani akaró Andrással szemben a rokonokat védi meg jogaikban. A területet az elsőbbségi jog alapján a rokonoknak itéli és csak azután teszi aranyadóvá.[32] Az 1263. évi esetben, amikor Hencnek a Regke fiaitól vett földre adománylevelet ad, az oklevél szavaiból kitűnik, hogy a terület a király adományozása alá esik,[33] a birtok korábbi jellegét azonban nem ismerjük, amelyről valószinű, hogy eredetileg nem volt aranyadó birtok és csak a király tette azzá, sőt éppen azért kellett Hencnek a vételhez a királyi hozzájárulást megszerezni, hogy ezzel együtt a birtok jellegét megváltoztathassa. A birtokok jellegének a megváltoztatása a király hozzájárulásától függött, amint az Kastrosinfő esetében kitűnik. Kastrosinfőt birtokosa 1277-ben kapta országos nemesi joggal és azt 1293-ban Bald comes engedélyével aranyadóvá tette. Bald intézkedését a király 1383-ban megsemmisitette, mert Baldnak a nemesi birtok jellegét nem volt joga megváltoztatni, mivel az a visszaháramlást illetőleg sértette a királyi jogot.[34] Ebből az adatból az is kitűnik, hogy csak várföldet lehetett királyi hozzájárulás nélkül aranyadóvá tenni, de más jellegű szabad birtokot nem.

Az aranyadó birtokok eredete minden esetben a királyi kézben lévő, a szepesi várispánsághoz tartozó földekben gyökeredzik, amelyek akár a király, akár annak tisztviselői, jelen esetben a szepesi várispán adományozása folytán jutnak örökbérlet formájában — akár hogyan

---

[32] Wenzel: AUO. VIII. 26. l.

[33] »prout collationi regie pertineret«. HO. VI. 115. l.

[34] N. Múz. Szirmay lvt. 1383.

nevezik is azt az oklevelek — új birtokosaik kezébe. Ezek minden esetben szolgáltatásokkal tartoznak úgy a király, mint a szepesi vár iránt, ami az aranyadó birtokoknak erős conditionalis jellegét domboritja ki.

A birtokoknak tulajdonosai, mint a felsorolt esetekben láttuk, a már akkor országos nemes Görgey családot, a szláv eredetű Jaroslaus fia Huruzkot és az Aranyasiakat kivéve, legtöbb esetben szász városi polgárok, akiket azonban a királynak, vagy Bald comesnek az adománya még nem tett nemesekké. Az adománylevelek leggyakrabban a bérlőket csak azokkal a szabadságokkal ruházzák fel, amelyekkel a többi szepesi auridatorok élnek. Az aranyadók szabadságait közelebbről egyetlen oklevél nem határozza meg, de szabadságuk nem lehetett valami magas fokú, mélyen alatta állott a nemesek szabadságának és csak a szabadbérlő szabadságával, amely a személyi és minden feltétel nélküli szabad költözködésből állott, lehetett azonos és semmiben sem különbözött a szintén szabad bérlő, de már zárt társadalomban élő városi polgár szabadságától. Az aranyadónak és a városi polgár szabadságának azonosságát bizonyitja az aranyadók többnyire városi polgár volta, akik szivesebben megmaradtak továbbra is városi polgároknak, mert az auridatorság a XIII. században nem biztositott nekik több jogot, és szabadságot a várispán joghatósága alatt, mint amit a legfelsőbb fokon a szász comes birósága alá rendelt városi polgárjog jelentett.

Az auridatornak a városi polgáréval egyenlő társadalmi helyzete, joga és szabadsága mellett bizonyitanak még a többi körülmények is. Az auridator föld és birtokosának joghatósága nem volt pontosan megszabva és elhatárolva a szepesi comes és a szászok birája között, ami ismét a birtok erős conditionalis jellege mellett bizonyit. Az auridator joghatóságát sohasem nevezik meg az oklevelek, csupán azt kötik ki, hogy az auridatum a szepesi várnak fizetendő. Ez a nem annyira szabad, mint inkább határozatlan helyzet okozza, hogy az auridatummal terhelt föld annak a joghatósága alá helyezkedett, akié alá akart. A Csütörtökhely körüli auridatummal terhelt földeket, amikor a hatóság illetékessége vitássá válik, minthogy a földek birtokosa vétel folytán Csütörtökhely lett, a város, illetve a szász comes hatósága alá rendelte a király 1336-ban,[35] az 1258. és 1263. évben két részben eladományozott Nádasd az 1317. évi szász privilégiumban a szász helységek között szerepel.[36] Az 1258. évi adományos terüle-

[35] Fejér: CD. VIII. 4. 168. Csáky oklvt. 70. l.

[36] Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.

ten kialakult Göbölfalva később már kivált a szász közösségből, az újkorban pedig a szepesi vár auridatummal terhelt tartozékai között szerepel.[37] Sem a király, sem a szepesi várispán nem fektettek nagy súlyt az auridatummal terhelt birtokok illetékességére, csupán a föld után járó terragium behajtására ügyeltek, a birtok birói illetékességét pedig a birtokos szabad tetszésére bizták.

Az auridatorok szabadságában azonban nagy változás állott be a XIV. század fordulóján. Az auridator személyek társadalmi helyzete már kezdettől fogva megoszlott. Ha az auridatorok nagy részben városi polgárok voltak is, már korán akadtak köztük nemességgel birók, sőt előkelőbb nemesek is, mint például a Görgey család. Az auridator földdel biró városi polgárok mindinkább visszavonulnak a városokba. A birtokot eladják, vagy ott hagyják leánynegyed fejében, főleg az olyan helyeken, ahol más jellegű, nemesség által is birt földek voltak, mint Körtvélyesen és Csepánfalván. Az aranyadó földek részben beházasodás, részben vétel folytán a nemesség kezére kerülnek, mig a városok körüli aranyadó földek, mint Csütörtökhelynél láttuk, a városok joghatósága alá jutnak.[38] Csakis az a körülmény hogy a földek nagy része nemesi szabadsággal birók kezére került, okozhatta azt a nagy változást, mely a XIV. században az auridatorok társadalmi helyzetében bekövetkezett, nevezetesen azt, hogy azok az auridatorok is, akiknek nemesi származása nem mutatható ki, a század elején bejutottak a nemesség soraiba.

Az auridatorokat, akiknek nemességéről a XIII. századi oklevelek nem tudnak, 1330-tól kezdve nemeseknek nevezik az oklevelek.[39] Az aranyadó nemesség azonban ezeknek az adatoknak ellenére sem tekinthető külön társadalmi osztálynak, mivel nemessége nem az aranyadóföldben gyökeredzik, hanem csupán abban, hogy az auridatorföldet biró, egyéb címen nemes birtokok elszaporodása folytán a nemesség jogait kezdték gyakorolni a nem nemes eredetű aranyadók is. Azt, hogy az auridator föld nem nemesitett és tulajdonosának más jellegű birtokossága adta

---

[37] Csáky oklvt. 722. l.

[38] Anjoukori okmt. IV. 36. l. Dl, 5181., 1547., 36144. Iványi: A Máriássy család levéltára. 36. Fejér: CD. IX. 2. 103. N. Múz. Görgey lvt. 1319—1320.

[39] »nobiles — censum cum auro persolvere debentes«. Fejér: CD. VIII. 3. 439. Schmauk: Suppl. 78. l. 1345: »nobiles aurum regie maiestatis solventes«. Anjoukori okmt. IV. 501. l. 1351: »Nobiles auridatores.« Fejér: CD. IX. 2. 103. l. 1354: »Nobiles auridatores«. N. Múz. Görgey lvt.

meg a nemességet, mutatja Sutzfalva esete, melynek birtokosait, a csütörtökhelyi Hermant és auridator társait még 1365-ben sem nevezi a királyi oklevél nobilis auridatornak, hanem csak egyszerűen auridatornak és a szászok joghatósága alatt lévőnek mondja őket.[40]

Az auridatummal terhelt föld azonban magánjogi tekintetben erősen különbözött a XIV. században a szász városok területén szokásos jogtól. Ezt a különbséget a szászoknak az aranyadó földektől való megválása és helyükbe a nemesség lépése okozta. A különbség az örökösödési rendben jelentkezik. Az auridator földből, éppúgy mint az országos és lándzsásnemeseknél negyedrész illette meg a leányágat.[41] A fiúutód nélküli halál esetére pedig ugyanaz az örökösödési rend volt érvényben, mint a lándzsásnemességnél. Kiskolcsváni János aranyadó birtokai, miután magtalanul halt meg, nejét illették. Az özvegy minden joga ellenére a király Stepkfalvi Jakab nádori protonotáriusnak, a későbbi országbirónak adományozta a birtokokat, melyeket az özvegy 100 márkáért és holtig való eltartásért át is engedett az adományosnak. Hogy az adomány, tekintettel arra, hogy a beiktatást az özvegy részéről nem követte ellentmondás, jogszerű volt-e vagy nem, nem állapitható meg. Az egyezkedésnél ugyan az özvegy jogaira hivatkozik,[42] de kiegyezik, ami a még mindig erősen kidomborodó conditionalis jelleg mellett azt bizonyitja, hogy a király vissza is vehette a birtokot, melyet éppúgy, mint a XIII. században, nem tekintettek teljesen örökbirtoknak, legalább is a családoknak a conditionalis földhöz való örökjoga még nem fejlődött olyan erős jogszokássá, hogy azt a királyi privilégium ereje le ne ronthatta volna. A fejlődés tendenciája kétségtelen az volt, hogy a gyermek nélkül elhalt férfi özvegye örökölje a férje birtokait, éppúgy, mint a lándzsásnemeseknél.

A fiúutód nélkül elhalt férfi leányágát éppúgy megillette az apa egész birtoka, mint a lándzsásnemeseknél. Az öröklési rendnek ezt a formáját egy érdekes eset világitja meg. László király 1282-ben egy Tóbiás nevű embernek adja a hernádmenti Kastrosinfő nevű birtokot országos nemesi joggal. Mivel azonban az adományosnak fiúutódai nem voltak, birtokát teljes egészében leányaira akarta

---

[40] Csáky oklvt. 123. (tévesen Guchfalva). Fejér: CD. IX. 3. 500. l.

[41] 1358: Anjoukori okmt. VII. 483. l.

[42] »de consvetudine nobilium comitatus Scepusiensis auridatorum laudabiliter et hactenus inviolabiliter per legem tenta et servata defuncto marito suo possessiones Kiskolchwan, Ruzkfalua et medietas possessionis Dolina ad ipsam noscentur fore devolute omni via atque iure«. Fejér: CD. IX. 3. 178. l. N. Múz. Máriássy lvt. 142.

örökíteni. A királyi visszaháramlási jogot azonban csak úgy tudta kijátszani, hogy birtokát Bald comes hozzájárulásával 1293-ban aranyadóvá tette, aminek következtében tényleg leányai léptek örökébe és birták Kastrosinfőt azok utódai 1378-ig, amikor Küküllei János a birtok országos nemesi eredetét ismerve, adománylevelet kért rá és abból a birtokosokat hosszabb per után a leánynegyed kielégítésével kizárta.[43]

Az özvegynek és a leányágnak magtalan halál esetén megnyilvánuló, a lándzsásokéval teljesen megegyező öröklési rendje, mint régebbi jogból, a lándzsásnemesség magánjogi berendezkedéséből kerülhetett át az aranyadók jogszokásaiba. Az aranyadók birtokának nagysága különben is erősen hasonlított a csekély kiterjedésű lándzsásbirtokéhoz és jobban megfelelt a lándzsásoknak általánosan ismert öröklési joga. Az átvételt nagyban megkönnyítette, hogy több helységben, mint Csepánfalván és Körtvélyesen mindkét tipusu birtok együtt volt, egy helységben. A többi aranyadó helységek is többnyire lándzsásközségek mellett terültek el.

A nobilis auridator a kifejtettek alapján nem tekinthető másnak, mint olyan országos, vagy lándzsásnemesnek, aki auridatummal terhelt földet birt. Az auridator föld nem nemesitett, csupán a későbbi jobbágyságénál magasabb, a városi polgár szabadságához közelebb álló jogokat biztositott. Amikor azonban ezeknek a földeknek nagyrésze országos- vagy lándzsásnemesség kezébe került, a nem nemes eredetű és csak auridator földet biró lakosság is bejutott a nemesség gyakorlatába. Az auridatummal terhelt föld erős conditionalis jellegét mutatja, hogy a censust, a terragiumot, amely a szepesi vár mindenkori birtokosának járt, még az újkorban sem tudta levetni. A szabad bérletnek ez a tipusa, mely az országban ilyen alakban máshol nem ismeretes, a Szepesség német lakói révén, mint idegen eredetű intézmény jutott el hozzánk. Az auridatummal terhelt föld jellegének új irányú fejlődést adott a nemességnek az ilyen birtokok nagyrészébe való bejutása, azonban a birtoknak erős conditionalis jellegét még ez sem tudta megváltoztatni.

---

[43] N. Múz. Szirmay Ivt. 1383.

A SZÁSZOK.

A lándzsásnemesek autonómiája és a vármegyei szervezet mellett korán kialakult a Szepesség harmadik közigazgatási szerve, a szász városok autonómiája is. A szász önkormányzat eredetét, jobban mondva keletkezési korát kutatva, annak csiráját legtöbben az úgynevezett »XXIV. regalium parochorum fraternitas«-ban találták meg.[1] Bruckner ezt egy szociális jellegű szövetkezésnek tartja, amelynek feladata volt az egyházi érdekek védelme a különböző támadásokkal szemben. Ez a szövetkezés Bruckner szerint úgy jutott politikai hatalomra, hogy azok a községek, melyeknek egyháza a fraternitáshoz tartozott, a fraternitást illető kiváltságok révén vezető szerepet töltöttek be a többi községekkel szemben.[2]

A fraternitas keletkezését illetőleg a szepesi történeti irodalomban két egymáshoz közeleső, lényegében azonban sok különbséget jelentő határpont szerepel. A XVII. századi lőcsei krónika szerint, mely rendesen indokolás nélkül jegyzi fel az évszámokat, a fraternitas megalakulása 1248-ban történt.[3] Ezt fogadják el a fraternitas keletkezési évéül Weber Samu, Szádecky Lajos és Király János.[4]

A fraternitas keletkezésére elfogadott másik időpont az 1239. év. Ennek az időpontnak a meghatározásához egy 1268. évi oklevél adatai alapján jutott el a szepesi

---

[1] Sváby: A Lengyelországnak elzálogositott XIII. város története. 28—29. ll. Hradszky: A XXIV. királyi plébános testvérülete. 31., 43—45. ll.

[2] Bruckner Győző: A szepesi városok szövetségének értelmezése. Közl. III. 88—97. ll.

[3] Hain Gáspár lőcsei krónikája. 11. l.

[4] Iványi: A lőcsei »Krisztus Teste« testvérület jegyzőkönyve. Közl. III. 130—131. ll.

irodalom.[5] Ez az oklevél ugyanis hivatkozik egy székpénzfizetési gyakorlatra, mely már Mátyás prépost idejében is fennállott.[6] Mátyás prépostsága pedig Wagner szerint az 1239—1258. évekre esik.[7] A szepesi irók az emlitett fizetési gyakorlatot Mátyás prépostságának elejétől számitják minden indokolás nélkül, noha a gyakorlat kezdésének a tatárjárás előtt vagy után kezdődő határpontja ebben az esetben nagy jelentőségű. Az első esetben, vagyis a fraternitas kezdetét 1239-től számitva, a tatárjárás előtti időpont azt bizonyitaná, hogy a tatárjárás előtti időben a szászok falvai és egyházai sokkal nagyobb számmal voltak, mint ahogy azt megállapitottuk. A fraternitas megalakulásának tatárjárás utáni időpontja pedig azt bizonyitja, hogy a szászok száma csak a tatárjárás utáni időben bevándorlottakkal szaporodott meg oly jelentékeny számra, amit a falvak egyrészének tatárjárás utáni keletkezése is igazol.

Az 1268. évi hivatkozást jobban megvizsgálva, az oklevél azon szavai alapján, hogy a gyakorlat Mátyás prépostságának kezdetén már megvolt,[8] tényleg Mátyás prépostságának kezdő évétől számitandó a székpénzfizetési gyakorlat. Most azonban vegyük revizió alá Wagnernek Mátyás prépostságának idejére vonatkozó megállapitását. Wagner Mátyás prépostságának idejét 1239-től számitja és ennek bizonyitására hivatkozik Gergely pápának ez évi oklevelére, mint amelyben Mátyás először szerepel mint szepesi prépost.[9] Az idézett oklevélben tényleg szerepel ugyan a szepesi prépost, azonban név nélkül és semmi okunk sincs feltételezni azt, hogy ez a prépost Mátyás lett volna, annál is inkább, mivel Mátyás prépostságát maga Wagner is csak 1248-tól tudja okleveles anyaggal bizonyitani[10] és egyéb adataink is csak 1245-től igazolják Mátyás prépostságát.[11] Ezek szerint Mátyás prépostsága csak a tatárjárás utáni időből bizonyitható, tehát a fenti székpénzfizetési gyakorlat is csak onnan számitható.

Azonban tanulva a szepesi történeti irodalomba becsúszott történeti tévedéseken, tegyük vizsgálat tárgyává azt is, hogy azokban az oklevelekben, amelyekkel a szepesi irók a fraternitas 1239. illetve 1248. évi keletkezését

---

[5] Hradszky: A XXIV. királyi plébános testvérülete. 38. l. Bruckner: Közl. III. 89. l.

[6] Schmauk: Suppl. 223. l.

[7] Analecta, III. 6—8. ll.

[8] »a tempore sui introitus in preposituram de Scypes«. Schmauk: Suppl. 223. l.

[9] Analecta, III. 6—8. l.

[10] Analecta, I. 303. l.

[11] Fejér: CD. IV. 1. 398. l.

és további megerősödését bizonyitják, a 24 királyi plébános vagy a 24 királyi város plébánosainak fraternitasáról, illetve hogy egyáltalán fraternitasról van-e szó.

Az idézett 1268. évi oklevél csak szepesi plébánosokat emlit.[12] Ezenkivül van egy, a szepesi irodalom által szintén a fraternitasra vonatkoztatott 1274. évi oklevelünk is, melyben IV. László király a szepesi plébánosoknak a szepesi comessel szemben szabad végrendelkezési jogot biztosit,[13] de ez az oklevél sem beszél fraternitasról, még kevésbé a szepesi 24 királyi város plébánosainak fraternitásáról. A fraternitas szó emlitése első alkalommal az 1298. évi kelettel közölt szabályzattöredék[14] cimében fordul elő, anélkül azonban, hogy a szövegben a fraternitas szó ilyen értelemben emlittetnék. Ennek a szabályzatnak a szövege maga is elárulja, hogy nem egykorú, hanem későbbi fogalmazás.[15]

A 24 királyi plébános, vagy a 24 királyi városi plébános fraternitasa elnevezést tehát a XIII. századra alkalmazni nagyon korai és nem helytálló, mert *annak létezése ezen a cimen a XIII. századból nem mutatható ki,* főleg pedig időszerütlen, mint alább rátérünk, a 24 város fogalmának a XIII. századba való visszavetitése. A 24 város plébánosai elnevezés csak 1427-ben fordul elő, de ekkor sem nevezik testületüket fratenitasnak.[16] Wagner ugyan elsorol több, a fraternitas által 1309-től nyert búcsút,[17] azonban a a rövid kivonatokból nem állapitható meg, hogy az eredeti oklevélben csakugyan emlitve van-e a fraternitas szó ilyen értelemben.

Mindezeknek a fraternitas korai létezése ellen szóló adatoknak ellenére azonban még sem szabad azt állitani, hogy a XIII. században nem volt a szepesi német plébánosoknak valami érdekközössége, szövetkezete. Amint az 1268. és 1274. évi oklevelekből megállapitható a német plébánosok érdekeik védelmére közösen lépnek fel úgy a király, mint az esztergomi érsek előtt és hogy ezekben az oklevelekben nem pillanatnyi, hanem őket továbbra is összekötő érdekeik védelméről van szó. Ez ugyan magában véve még nem bizonyitaná szövetkezésüket, mert érdekeik védelmére közösen lépnek fel a királyi servien-

---

[12] »plebani de Scepus«. Schmauk: Suppl. 223. l.

[13] Wagner: Analecta, I. 262. l.

[14] U. ott. I. 266. Bárdossy: 425. Fejér: CD. VI. 2. 167. l.

[15] »fraternitatem ediderunt«, »renovarunt«, »curarunt«, »eligerunt« stb.

[16] »viginti quatuor civitatum regalium plebani«. Schmauk: Suppl. 223. l.

[17] Wagner: Analecta, II. 190. l.

sèk is 1222-ben, anélkül, hogy valami állandó szövetkezésükről lehetne beszélni. A szepesi plébánosok szövetkezésének lételét és állandóságát azonban az bizonyitja legjobban, hogy 1274-ben Henrik leibici plébános, mint a szepesi plébánosok dékánja van emlitve,[18] akit ha teljes biztonsággal vezetőjüknek nem is lehet tartani, kétségtelen, hogy a dékánban a szövetkezés egy választott tisztviselőjét kell látnunk.

Közelebbi adatok hijján teljes határozottsággal nem lehet eldönteni, hogy ez a XIII. században tényleg fennálló és állandónak tekintendő szövetkezés a fraternitas ősének tartható-e vagy sem, mert a szövetkezés későbbi létezésére adataink nincsenek. Az egyeztetésnek azonban mégis ellene mond az, hogy a szepesi plébánosoknak a XIII. században szereplő dékánja a XVI. században, a fraternitas virágzása korabeli tisztviselők között nem szerepel.[19]

A szász plébánosoknak ez a XIII. századi szövetkezése semmiesetre sem tekintendő a szász autonómia csirájának, mert a plébánosok egyesülete XIII. századi megnyilvánulásaiban tisztán egyházi jellegű, egyházi érdekeket védő egyesülés. A szövetkezés, mint a benne szereplő plébánosok 1268. és az állitólagos 1298. évi névsora bizonyitja, tisztán német jellegű ugyan, mert a XIII. században a Szepességben kimutatható nem német plébániák, mint Zsigra, Görgő, Mindszent, Szentmargita[20] nem szerepelnek, azonban a szövetkezés politikai célzatát és hatalmát kizárja az, hogy a szövetkezés tagjai között olyan plébániák is szerepelnek, amelyek soha sem tartoztak a szász autonómia hatáskörébe. Ilyen plébániák a Berzeviczy család tulajdonát képező Nagylomnic és Húnfalva plébániái, amelyek kialakulásuktól fogva magánföldesuri hatalom alatt állottak.[21]

A szászok önkormányzatának alapját nem egyházi, hanem világi szervezetben kell keresnünk. Az önkormányzat eredetét az idegen telepeseknek a magyar jogtól eltérő jogszokásai adják meg. A szászok, különösen az újonnan betelepülők előtt a magyar jog teljesen ismeretlen volt és ha az akkori viszonyok között nagyobbnak mondható tömegben telepedtek le, saját jogaik szerint éltek továbbra is. Ezt a magyar jogban való járatlanságukat és

---

[18] Fejér: CD. V. 2. 177. Wagner: Analecta, I. 262. l.

[19] A XVI. századbeli tisztviselők a senior, conseniores (rector, custos, provisor), occonomus, actuarius (notarius), tutor (defensor). Hradszky: A XXIV. királyi plébános testvérülete. 68–69. l.

[20] L. az egyes helységeket.

[21] L. az egyes községeknél.

ősi jogaikhoz való ragaszkodásukat honorálják a külföldi telepesek értékét megbecsülő magyar királyok, amikor az idegen telepesek szabadságlevelében állandóan szereplő szabad bíróválasztási jogukat és a magyar jogtól eltérő egyéb szokásaikat megerősítik. A szászok 1271. évi szabadságlevele előtt kelt két községi privilégiumban, a szepesolasziak 1243.[22] évi és a késmárkiak 1269. évi szabadságlevelében[23] is ott szerepel a szabad bíróválasztási jog. Ezzel a joggal tulajdonképpen mindig az ősi jogaik szerint való élést akarták a szászok biztosítani és elkerülni azt, hogy a király vagy a földesúr beültesse a javadalmazó bírói székbe valamelyik, a német jogban járatlan emberét. A saját jogaik szerint való élés kizárja az idegen bírót, mert annak mindig a német jogban járatos, közülök való embernek kellett lenni.

A szász telepek szaporodásával úgyanez a folyamat áll elő a közös ügyeiket vagy pereiket intéző biró kijelölésében is. Amikor két idegen joggal élő község egyeteme, vagy két különböző község polgárai között támadt per, ügyeiket ismét nem bocsáthatták a jogaikban járatlan biró döntése alá, hanem egy a német jogban járatos egyén az itélete alá. A kezdetben csak esetről-esetre választott békebirói intézmény a telepek megnövekedése és az ügyek megszaporodása folytán állandóvá vált. A német telepek autonómiájának ügyeit intéző comesi intézmény nyomát korán feltaláljuk az Abauj vármegye területén 1222-ben szereplő »comes Teutonicorum«-ban.[24] A szepesi németek a községi biró szabad választási jogát átviszik a közös ügyeik elintézésére hivatott személynek, a szász birónak a választhatóságára is.

A szepesi szászok autonómiája az V. Istvántól nyert 1271. évi szabadságlevelükben van lefektetve, amely biztositja számukra a szabad bíróválasztási jogot.[25] Bár ennek a szabadságlevélnek egyetlen pontjából sem tűnik ki, hogy szabadságaik eredete messzebbre nyúlna, mindamellett tegyük vizsgálat tárgyává, hogy ennek az oklevélnek a megszerzése jelenti-e a szepességi németek autonómiájának az alapját és kezdetét, vagy pedig csak ekkor történt régebben is élvezett jogaiknak irásbafoglalása és megerősitése.

Az egyébként bő szepesi irodalom ezzel a kérdéssel tüzetesen nem foglalkozott és a szász autonómia kezdetét a történetirók többnyire az 1271. évi kiváltságlevélben lát-

---

[22] Fejér: CD. IV. 1. 278. l.

[23] HO. VI. 157. Fejér: CD. IV. 3. 514. l.

[24] Karácsonyi—Borovszky: A váradi regesztrum. 325. pont.

[25] Fejér: CD. V. 1. 132. l.

ják.[26] A nem szepesi Szabó Benő a szepesi szászokról irt, a maga korában kiváló, de a szepesi irodalom által jóformán észre sem vett munkájában a szászok korábbi autonómiáját tagadja, főleg azon az alapon, hogy korábbi időből nem ismerünk szász comest és hogy területük nem volt összefüggő, azonkivül Késmárk 1269. évi kiváltságlevelében minden jog, amelyet az 1271. évi szabadságlevél a szászok birájának tart fenn, a község birájára van ruházva, amely nem történhetett volna meg, ha a szászoknak már ekkor közös birája lett volna.[27]

Szabó érvei ellenére is a szász autonómia korábbi létezése mellett kell állástfoglalnunk, mert már az 1271-iki privilégium előtt is több izben hivatkozás történik a szepesi szászok szabadságára. IV. Béla 1258-ban a nádasdi négy ekealj földet Gublinusnak és testvérének adja azzal a szabadsággal, mellyel a többi terragiumot fizető népek élnek.[28] Az oklevél nem beszél ugyan nyiltan németekről, de a Szepességen csak a szászok birtak pénzbeli fizetés ellenében földet, a vár többi népeinek szolgáltatása pedig nagyrészben természetbeni volt. A Szepesolaszinak 1243-ban és Késmárknak 1269-ben adott szabadságok megtalálhatók a szászok 1271. évi kiváltságlevelében is. Hogy a szászok már a kiváltságlevelük kelte előtti időben is közösségben éltek, bizonyitja a privilégium előtt feltűnő német biró, a szász comes. 1257-ből ismerjük Goblinus német birót,[29] 1263-ból Gobul, Geubul szász birót,[30] a szabadságlevél évéből pedig Detre szász comes ismeretes.[31] A németeknek, illetve a szászoknak ez a közös birája kétségtelenül bizonyitja, hogy a szászok autonómiája már az 1271. évi szabadságlevél előtt megvolt és igy a szabadságlevél természetszerűleg nem jelenti új jogok elnyerését, hanem a már korábban gyakorlatban kifejlődött jogok irásbafoglalását és megerősitését.

A németek autonómiájának kezdetére sem közvetlen adataink nincsenek, sem pedig olyanok, amelyeknek segitségével erre következtetni lehetne. Az bizonyosnak látszik,

---

[26] Bruckner: Közl. XII. 10—11. ll. Pitkó: Szepesváralja iparténete. Közl. V. 93. l.

[27] A szepesi szászok. 61—64. ll.

[28] Fejér: CD. IV. 2. 463. l. »eadem libertate perfruantur, qua alii de Zypes, qui nobis aurum pro terragio solvunt«.

[29] »comes Teutonicorum«. Fejér: CD. IV. 2. 440. l.

[30] »iudex Saxonum«. HO. V. 35. l.

[31] »comes Teutonicorum«. Fejér: CD. V. 1. 167. l. Wagner az 1270. évre Görgey Arnoldot szász comesnek nevezi, de semmivel sem bizonyitja. Analecta, III. 249. l. A lőcsei krónika szerint a tatárjáráskor Görgey Jordán lett volna a szászok comese. 10. l.

hogy a szepesi németeknek a magyartól eltérő jogrendszere korán szükségessé tette a szász autonómia kialakulását és az autonómiát képviselő biró vagy comes szabad választását. Minthogy a Hernád vonala és a váralja—lőcsei út közötti vidéken lévő német községek közül többnek az eredete visszanyúlik a tatárjárás előtti időre, az autonómia a tatárjárás előtti időben keresendő, pontosabban meghatározva az első német telepesek megjelenésekor, amely mint Olaszi esetében láttuk, mélyen belenyúlik a XII. századba. A német községek, tekintve lakóiknak idegen eredetét és a magyartól eltérő jogszokásaikat, valószinűleg már megalakulásuktól kezdve saját jogaik szerint éltek. Ez annál valószinűbbnek látszik, minthogy ekkor még belső letelepedés esetén kevéssé, külső bevándorlásnál pedig egyáltalán nem ismerték a magyar jogot. Az egyetemes, az egész Szepességre kiterjedő autonómia az egyes községek önkormányzatából tevődött össze és forrasztotta egybe, egy egységes szervezetbe a Szepesség összes német lakosságát.

A gyakorlatban régebben meglévő, de kifejezésre csak 1271-ben jutó autonómia főbb pontjai a szászok szabadságlevele szerint a következők. A szabad biró- és papválasztás, a biró a nagyobb ügyekben a szepesi comessel ítélkezik a szászok székvárosában, Lőcsén. Szabad vadászati, halászati és bányászati jogot kapnak. Szent Mártonkor évi 300 márka terragiumot fizetnek a királynak, amelynek fejében mentesek mindenféle adó alól. A királynak adandó szálláson kivül tartoznak 50 lándzsást kiállitani, akik az ország határain kivül is kötelesek a király seregét követni.[32] A szászok szabadságainak ekkor lefektetett pontjaiban jóideig nem áll be semmi változás. A terragiumként fizetendő 300 márka összege is változatlan marad egészen Károly király koráig,[33] amikor a szászok szabadsága és kötelezettsége újból szabályozást nyert.

Az oklevéltárakban Károly király korából a szászoknak három, a szász helységeket névszerint is felsoroló privilégiuma is ismeretes. 1312-ből Wagner[34] és utána Fejér[35] egy német nyelvű privilégiumot közölnek; ugyanebből az évből Schmauk is közöl egy latin nyelvű privilégiumot,[36] valamennyit másolatból. A két privilégium közötti különb-

---

[32] Fejér: CD. V. 1. 132. l.

[33] 1291: »tercentarum marcarum, quas Saxones de Scepus annuatim solvere tenentur«. HO. VII. 224. l. »a solutione nostri communi terragii regii, scilicet trecentarum marcarum«. Fejér: CD. VI. 1. 371. Csáky oklvt. 25. l.

[34] Analecta, I. 196. l.

[35] CD. VIII. 1. 435. l.

[36] Suppl. 39. l.

ségel vizsgálva, azonnal megállapitható, hogy a két oklevél szövege kevés eltéréssel teljesen megegyezik. Az eltérések csekélyek ugyan, lényegében azonban annál fontosabbak. A latin szövegben a szászok által terragium fejében három, pontosan meghatározott határnapkor fizetendő évi 1200 márkáról van szó, ezzel szemben a német szöveg 1400 márka évi terragiumot emlit, de a 400 márkás részletek határnapjai között a latin szövegben szereplő nagyböjt közepe a német szövegből kimaradt és a latin szövegben található Szent János születése és Szent Márton ünnepek nyolcadai helyett csak magát a két ünnepet nevezi meg fizetési határnapul. A német szövegben lévő pontatlanság, amikor a 300 márkás részletek az 1400 márka helyett csak 1200 márkát tesznek ki, maga is gyanittatja, hogy a német szöveget csupán fordításnak kell tartanunk. Ezt még jobban megerősiti az a felületesség, mely a német szövegben kihagyta a községek névsorából a latin szövegben előforduló Mateóc, Szepesszombat, Strázsa községeket és a fordításnál gondot okozó római keltezést is.

A latin nyelvű oklevél kelte is hibás, amint Karácsonyi megállapitotta.[37] Az oklevél a végén felsorolt országos méltóságok rangsora miatt nem kelhetett 1312-ben, mert a rangsor 1317-re utal, amely évből Fejér ismét közöl eredeti oklevél alapján egy privilégiumot.[38] Végeredményben a három privilégium tulajdonképpen csak egy, mert a Fejér által közölt szabadságlevél a két 1312. évi keltettel közölt oklevél szövegével teljesen megegyezik. A különbség mindössze az, hogy az 1317. évi eredeti szabadságlevél végéről Fejér elhagyta az országos méltóságok névsorát.

Ennek az 1317. évi kiváltságlevélnek nagy fontosságot ad az a körülmény, hogy felsorolja a szászok egyetemához tartozó helységeket. Az oklevél szerint a szászok autonómiája alá a következő helységek tartoztak: 1. Lőcse, a hozzátartozó Lengvárt, Ulózsa és a később szintén Lőcse által birt Vilkusdorf, Villa Friderici, Durst, villa magistri Gotfredi helységekkel; 2. Váralja; 3. Kalderbach; 4. Baldfalva; 5. a két Nádasd; 6. Eulenbach; 7. Olaszi, a hozzátartozó Jánkfalva és Alcnó, máskép Detrefalva helységekkel; 8. Kolinfalva; 9. Odorin Dénesfalvával; 10. Igló; 11. Pálmafalva, a hozzátartozó curia Marsilii-vel; 12. Illésfalva a Daróctól elvett birtokrésszel; 13. Kis- és Nagytamási; 14. Csütörtökhely, a hozzátartozó Suczfalvával; 15. Káposztafalva; 16. Primfalva; 17. Poprád; 18. Felka; 19.

---

[37] Hamis oklevelek jegyzéke. 70. (183.) l.

[38] CD. VIII. 2. 57. l.

Szalók; 20. Müllenbach; 21. Mateóc; 22. Szepesszombat; 23. Strázsa; 24. Izsákfalva; 25. Menárd; 26. Béla; 27. Késmárk; 28. Leibic; 29. Ruskin; 30. Durand. A szászok autonómiája alá tehát 30 nagyobb helység, a névszerint felsorolt tartozékok beleszámításával pedig összesen 43 helység tartozott.

A szászok kiváltságlevele tehát meghatározza, hogy mely szabad, királyi földesúri helységek tartoztak bele a szász közösségbe, melyet a szepesi irodalom állandóan a 24 város szövetkezete néven nevez, úgy tűntetve fel a szász autonómiát, mintha az a városoknak egymással kötött szövetségén épült volna fel.[39] *A városoknak ez a szövetsége egyáltalán nem állapitható meg* és az oklevelek sem nevezik azt soha szövetségnek. A szepesi városok szövetsége tanának a kialakulása a szepesi városok plébánosainak szövetkezetére vezethető vissza, melyet, mint megállapitottuk, a XIII. században sohasem neveznek fraternitasnak. Ezt a rosszul értelmezett egyházi szövetség fogalmát még helytelenebbül átvitték és alkalmazták a városokra is.

A 24 város elnevezés fogalma, melyet a szász közösségre már a XIII. században alkalmaz az irodalom, szintén fikció és történetellenes visszavetités ily korai időre alkalmazni. Már Szabó Benő a szepesi szászokról irott munkájában 1866-ban megállapitotta, hogy a 24 szepesi város elnevezés nem korábbi a XIV. század közepénél és 1347-ben fordul elő először, korábban pedig csak a szászok universitasa, vagy communitasa szerepel.[40] Szabó eredményeit nem ismerve Bruckner hasonló eredményre jut a 24 város elnevezést illetőleg, mely szerinte csak 1360-tól kezdve fordul elő az oklevelekben.[41]

Az kétségtelen, hogy a szászok egyetemének kialakulása sem okleveles anyag, sem pedig helytálló következtetések segitségével nem vezethető vissza semmiféle szövetkezésre és a 24 város elnevezés alkalmazása a XIII. századra túlságosan korai, mert sem az 1271., sem pedig az 1317. évi privilégium, sem pedig egyéb oklevelek nem emlitik a 24 várost. Még az 1317. évi szász privilégium is csak Lőcsét nevezi civitasnak, városnak, a legtöbb helység neve előtt pedig a civitas fogalmától még nagyon távol álló villa szerepel, a helységek jórészének pedig csak puszta neve emlittetik. A 24 város fogalma eddigi adataink szerint először 1344-ben fordul elő.[42]

---

[39] Hradszky: A XXIV. királyi város testvérülete. 31. l. Bruckner: Közl. III. 88—97. ll.

[40] A szepesi szászok. 2—3. l.

[41] Közl. III. 94. l.

[42] »viginti quatuor civitatum«. Anjoukori okmt. IV. 417. l.

A szepesi 24 város névsorának összeállításával a legrégibb időtől kezdve igen sokat foglalkozott az irodalom, anélkül, hogy ebben a vitás kérdésben végleges eredményt tudott volna elérni. A régebbi írók közül már Klesch és Bél Mátyás foglalkoztak a 24 város névsorának a megállapításával a fraternitas elvéből kiindulva. Wagner a városok névsorát úgy állapitja meg, hogy az elzálogositott 13 városhoz hozzáveszi a későbbi időben a szepesi várhoz tartozó 11 várost.[43] Hasonlóképpen jár el Wagner nyomán Feszler is,[44] Szabó Benő az 1317. évi privilégium névsorából indulva ki és azt összevetve a XIII. századi egyházi szövetkezésről szóló névsorokkal, állapitja meg a 24 város névsorát.[45] Hasonló módon járnak el Hradszky és Sváby is,[46] azonban szintén más eredményre jutnak.

Minthogy egyetlen oklevelünk sincs, mely felsorolná a 24 várost, vagy csak a 24 várost sorolná fel, a városok névsora teljes biztonsággal nem állapitható meg. Az azonban bizonyos, hogy a 24 város közé azokat a helységeket kell sorolnunk, amelyek a legnagyobbak voltak, melyeknek templomuk és papjuk volt. Ezek szerint felvehetjük a névsorba a szász plébánosok székpénzegyezségében szereplő helységeket, a magánföldesúri hatalom alatt lévő Lomnic, Húnfalva és a később szintén magántulajdont képező Svábfalva kivételével. Ezek szerint a 24 város sorába tartoztak: 1. Váralja; 2. Eulenbach; 3. Odorin; 4. Igló; 5. Pálmafalva; 6. Illésfalva; 7. Szentkorin; 8. Szentlászló; 9. Káposztafalva; 10. Poprád; 11. Felka; 12. Szepesszombat; 13. Müllenbach; 14. Izsákfalva; 15. Ménárd; 16. Béla; 17. Leibic; 18. Durand; 19. Ruskin; 20. Lőcse. Ezekhez hozzáadva a városi kiváltságlevéllel rendelkező Olaszi és Késmárk városokat, a 24 város közül megkapjuk 22-nek a névsorát. Hogy a fentieken kivül a szintén városi jelleggel biró Arnoldfalva, Szalók, Michelsdorf és Matzdorf helységek közül még melyeket számithatunk a 24 város sorába, nem lehet eldönteni.

A szászok nagy tömegben a tatárjárás után telepedtek meg. A tatárjárás előtti időkben is voltak már a Hernádtól északra eső vidéken jelentős német helységek, amelyek tiszta német telepitéseknek tekinthetők. Ilyenek Olaszi, Eulenbach, Váralja és Odorin. A szepesi németség száma a tatárjárás utáni bevándorlókkal növekedett meg és ezek alapitották meg szintén szűztalajon Igló, Illésfalva, Pálmafalu, Kurimján, Ruskin, Poprád, Felka, Strázsa

---

[43] Wagner: Analecta, I. 283. l.

[44] Geschichte Ungern. II. 852., III. 755. l.

[45] A szepesi szászok. 18. l.

[46] A XXIV. királyi plébános testvérülete. 48. l.

és Müllenbach községeket, mig a szász falvak többi része már magyar vagy szláv nemzetiségre, vagy elpusztult falvaikra történt rátelepedés folytán vált német helységgé. Ilyenek Lőcse, Lengvárt, Káposztafalva, Csütörtökhely, Mateóc, Nagyszalók, Késmárk, Leibic, Ménárd és Béla.

A tatárjárás utáni betelepedőkkel megnövekedett szász lakosság száma nem állapitható meg, annak arányaira legfeljebb csak következtetni lehet. Az erdélyi szászok adaját a III. Béla féle jövedelemkimutatás 15.000 márkában állapitja meg.[47] Ezzel szemben a szepesi német telepesek adaja majdnem egy századdal később, V. István korában is az erdélyi szászokénak csak ötvened része, vagyis 300 márka,[48] 1317-ben pedig 1200 márka.[49] A szászok katonai terhe 1271-ben, összevetve a lándzsásnemesség által kiállitott tiz fegyveressel, annak ötszörösében, ötven lándzsás harcosban volt megállapitva, aminek az alapján, feltéve, ha a katonák felszerelése ugyanolyan nehéz fegyverzet volt, mint a lándzsásnemességé, a magánföldesúri hatalom alatt lévő, mindenesetre kisebb tömegű szászokat nem számitva, számukat a lándzsásokhoz viszonyitva ötszörösnek kell tartanunk. Csekély terheik mindenesetre amellett bizonyitanak, hogy számukat a XIII. században nem szabad túlsokra becsülnünk. A szászok által 1317-ben birt 43 helységet és a német lakosságú magánföldesúri telepeket véve tekintetbe, számuk alig pár ezerre becsülhető, ami azonban az akkori viszonyok között sűrű lakosságot jelentett.

A szászok nagy számánál fogva nem tehető fel, hogy betelepedésük minden helyen egyidőben történt volna meg. A különböző időben történt betelepedésükre rámutatnak a nem egy időben feltűnő falvak.

A Szepesség német telepeseinek őshazája a felhasznált okleveles anyag alapján levont következtetések segitségével több esetben megállapitható. Olaszinak és részben környékének a lakossága azok »Latini« neve után következtetve, vallon eredetű volt, akik az ország belsejéből telepedtek fel a Szepességbe. A templomok védszentjének a neve alapján megállapitottuk, hogy Szentkorin alapitói délbajorok voltak, Késmárk lakossága pedig Türingiából vándorolt be. A Gölnic és Poprád vidékén használatos Seifen = patak szónak németországi elterjedtsége, minthogy a szó Sziléziában, Szászországban és a Rajna vidékén fordul elő gyakrabban,[50] szintén következtetéseket enged levonni a gölnicvidéki és Rókus környéki lakosság egy részének

[47] Hóman: Magyar pénztörténet. 425—426. ll.

[48] Fejér: CD. V. 1. 132. l.

[49] Fejér: CD. VIII. 2. 57. l.

[50] Kaindl: Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern. II. 204. l.

őshazájára vonatkozólag. Hasonlóképpen megvilágitja a német telepesek egy részének őshazáját a főleg Türingiában és a német Érchegység vidékén használatos Häu = vágás, irtás szónak[51] szepesi elterjedése is.

A szepességi úgynevezett lengyel városok német lakossága, minthogy a németek, ebben a korban főleg sziléziaiak, terjeszkedésük folyamán korán elérték a Dunajec vonalát[52] és ezeknek a városoknak német lakossága még a lengyel uralom korában megtelepedett, szintén sziléziai eredetűnek tartandó. Ugyancsak sziléziai eredetűeknek kell tartanunk a Görgey Jordán által a tatárjárás után a szomszédos Lengyelországból (Galiciából) behozott telepeseket is.

A Szepesség német telepeseit az oklevelek Teutonici, Saxones és Latini néven emlegetik.[53] A Latini kifejezésről kétségtelen, hogy vallónokat jelent.[54] A Teutonici nevet régebben a délnémetekkel, a Saxones-t pedig az északi németekkel azonositották. Hogy azonban a Teutonici és Saxones szavak az eredetre vonatkozólag nem tartalmaznak semmiféle megkülönböztetést, azt a kifejezésnek ugyanannak a helységnek lakóira alkalmazott váltakozó használata bizonyitja.[55]

A felsorolt adatok eléggé mutatják, hogy a Szepesség német telepeseinek őshazája Németország különböző vidékein keresendő. Ennek ellenére is a szepesi németek zömének őshazáját ott kell keresnünk, ahol a szepesi németek jogrendszere gyökeredzik. A különféle német jogrendszerek közül nyilvánvalóan az lett uralkodó a Szepességen, amely szerint a bevándorlók többsége élt. A szepesi német jogrendszernek, a XIV. század közepén rendszerbe és irásbafoglalt Zipser Willkürnek az alapját a Sachsenspiegel és a magdeburgi jog alkották,[56] amelyek általánosan el voltak terjedve Galiciában is,[57] ahonnan a tatárjárás utáni telepesek nagy része bevándorolt. Igy a Szepesség német telepesei zömének őshazáját a Sachsenspiegel és a magdeburgi jog szerint élő területen, első sorban Szászország-

---

[51] U. ott. II. 203. l.

[52] U. ott. I. 98., 126. ll.

[53] Fejér: CD. IV. 3. 129., V. 3. 41. V. 3. 47. VI. 1. 301. ll. stb.

[54] Auner Mihály: Latinus. Századok. 1916. 32—34. ll.

[55] Kaindl: id .műve. I. 195. l. Béla lakóit egyszer Teutonici, máskor Saxones néven emlegetik az oklevelek. Fejér: CD. 3. 129. Anjou-kori okmt. IV. 472. l.

[56] Demkó: Lőcse története. 102. l. A Felső-Magyarországi városok életéről a XV—XVII. században. 7. l. A szepesi jog. Ért. Tört. Tud. XV.

[57] Kaindl. id. mű. I. 9—12. ll.

ban[58] kell keresnünk. Semmi esetre sem tarthatjuk tehát véletlennek, hogy a német telepesekre használatos elnevezések közül a telepesek többségét jelentő Saxones kifejezés állandósult.

A szászok terjeszkedése letelepedésüktől kezdve továbbtart egészen a XIII. század végéig. A terjeszkedés eredménye, hogy egyes helységek, melyeknek lakói más nemzetiségűek voltak, akár egyszerre adomány, akár pedig lassú beszivárgás és vétel folytán a szászok kezébe kerülnek. Prim szepesi hospes 1248-ban lándzsásnemesektől veszi meg a későbbi, 1317-ben már a szász falvak között szereplő Primfalva területét.[59] Nagyszalók területe még 1251-ben a király kezén van Szenterzsébetfalva szász helységgel, a későbbi Késmárk területével együtt, amelyeket a király ekkor a túróci monostornak adományozott.[60] Ezek a helységek nem sokáig lehettek a monostor birtokában, mert Nagyszalók papja 1268-ban már a szász plébánosok között szerepel,[61] Késmárk pedig 1269-ben városi kiváltságra tesz szert.[62] A kétségtelenül magyar eredetű Nádasd területéből IV. Béla király négy ekényit Gublinus és Herman testvéreknek ad,[63] majd pedig 1263-ban Lodvard fia Gebel szász módra való kötelezettség mellett megszerzi Nádasd többi részét is.[64]

A tatárjárás után nagy számban betelepült, itt elszaporodott és meggazdagodott szászok részére nem volt elegendő az a terület, amelyet a király, jobban mondva szepesi képviselője akár puszta, akár pedig csekély lakosságú, vagy elhagyott vidéken kijelölt a részükre, hanem beszivárognak a más nemzetiségű falvakba is és ott összevásárolják a falvak anyagilag pusztuló részének földjeit, mindaddig, míg a lakosságának többségét el nem érik, amikor aztán a falu részére megszerzik a szász jog szerint való élés szabadságát. A somogyi pecérek között 1254-ben már szászok laknak,[65] akik ott vett földeket birnak és elszaporodásuk oly gyors, hogy 1293-ban már a szászjog szerint való élést is megengedte nekik a király.[66] Kistamási területét is lassan szászok szállották meg és IV. László 1282-ben megengedte nekik a német jog szerint való élést.[67]

---

[58] U. ott. I. 9—12. II. 26—27. II.
[59] HO. VIII. 52. l.
[60] Hazai okl. VI. 19. l.
[61] Schmauk: Suppl. 223. l.
[62] HO. VI. 157. l.
[63] Fejér: CD. IV. 2. 463. l.
[64] HO. VI. 114. l.
[65] Fejér: CD. IV. 2. 211. l.
[66] U. ott. VI. 1. 245. l.
[67] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 8.

Ezekkel a szász egyetemtől ideiglenesen elszakadó rétegekkel szemben sokkal magasabb életformát képviselnek az eredetileg is szász helységek lakói, főleg ezek előkelőbb rétege, amely mint iparos és kereskedő hamar megtalálta a városi, teljesen kialakult életformát. Azonban a városi polgárság gazdagabb, előkelőbb rétege is egyideig a városi életformától távolálló birtokszerzés és gazdagodás gondolatával foglalkozik, amikor a közülük kiszakadt, részben azonban még mindig köztük élő Berzeviczy és Görgey családok szerencséje lebeghetett szemük előtt. A szászok közül sokan szereznek birtokot részben vétel, részben pedig adomány útján. Igy Görgey Jordán veje Kunc comes Milajon,[68] Henc, akinek a fia azonban már ismét lőcsei polgár, Kolcsvánon és szászok csaknem az összes aranyadó birtokok tulajdonosai.[69] A városból kiszármazott és birtokossá lett szászok utódai azonban nem igen maradnak meg a birtokon, hanem a második, harmadik nemzedék már ismét mint városi polgár szerepel. A szászok a kétlakiságot, a városi polgár és a falusi gazda hivatását nem tudják, talán nem is akarják sokáig betölteni. A szász családok lassanként feladják, eladják, vagy pedig nem polgár eredetű leányági leszármazottaiknak adják földjeiket, amelyet többnyire terragium, aranyadó ellenében birnak, maguk pedig teljesen visszatérnek a szászjog alá, a városi polgársághoz.[70]

A szászjog alatt élő városi polgárság folytonos emelkedését és gazdagodását nem zavarják meg sem a Kún László alatti zavarok, sem pedig az Árpád-ház kihalását követő válságos idők. A szászok terragiuma az 1271. évi privilégium szerint 300 márka, amely 45 év alatt, 1317-re 1200 márkára szökik fel. Igaz ugyan, hogy az 1317. évi szabadságlevél már nem említi kötelezettségeik között az 1271-ben megszabott ötven lándzsás kiállitását. A szászok terragiumának növelését nagyon csekély részben elősegitették a szász jog szerinti újabb adományok és földvásárlások is, melyek az 1271. évi privilégium kelte után történtek. Ilyenek a Tamásiról szóló, lőcsei Hilbrandus részére kelt adomány[71] és a csütörtökhelyi polgárok aranyadóföld vásárlásai és vállalásai.[72] A szászoknak ezek az újabb szerzeményei azonban nem voltak olyan nagy arán-

---

[68] Hazai oklvt. 29. l.

[69] HO. VI. 115. l. Dl. 13469.

[70] L. Körtvélyes, Kolcsó, Odorin és Primfalva helységek tárgyalását.

[71] HO. V. 76. l.

[72] L. Csütörtökhely alatt.

nyúak, hogy a terragiumuk növelését ne tarthatnánk legalább is kétszeresnek.

A szász egyetemhez tartozó németség elpolgáriasodásával szemben teljesen más irányt mutat a magánföldesúri joghatóság alá került németség fejlődése. Ezek a németek, akik rendesen egy-egy soltész vezetése alatt telepszenek meg valamelyik földesúr birtokán, többnyire szászjog alatt élnek, azonban még sem tagjai a szász közösségnek. A szászjog szerinti irtás uralkodó forma volt még a nem szászok által történt települések alkalmával is, hiszen Kolcsó egyrésze is szászjog szerint települt be, ennek ellenére az újonnan alakuló falunak a neve mégis Dolyán lett,[73] ami szláv településre mutat. A magánföldesúri hatalom alá jutott németek függősége a földesúrtól nagyobb volt, mint a szabad szászoké a királytól, magánföldesúri megkötöttségük folytán sem a gazdagodásra, sem az emelkedésre nem nyilik út előttük, kivéve a lándzsásfalvak környékét, ahol a házasodásuk révén úgy a németek, mint a szlávok a nemesség soraiba juthattak. Ezeknek a magánföldesúri elemeknek a jelentőségét és munkáját, legyenek azok bármelyik nemzetiség tagjai, kellő értékre emeli az a körülmény, hogy a Szepességnek legnagyobb részt erdővel boritott vidékeit ők irtották ki, tették termővé és nyitották meg ezeknek a falvaknak a megalapitásával az útat a földmüvelés, vagy a még sokkal többet jelentő bányászat számára. A magánföldesúri elemek emelkedésének az erős megkötöttséget jelentő földesúri joghatóság állotta útját.

A Gölnic- és Szomolnokbánya vidéki német helységek részben eredetük különbözősége, részben pedig a szász egyetem területétől való távolság miatt nem lettek tagjaivá a szász közösségnek, hanem közvetlen királyi hatalom alatt maradva, a bányavidék szabad városainak lettek tagjaivá.[74]

A szepesi németség legmagasabb elemeit azok képviselték, akik birtokokat szerezve a királytól az ország nemeseinek a soraiba jutottak. A németek közül kiemelkedett Berzeviczy és Görgey családok nemcsak a németeknek, hanem a szepesi nemességnek is két, szószerinti értelemben vett leghatalmasabb és leggazdagabb családját jelentik. A németek közül kiemelkedett országos, vagy lándzsásnemességre jutott többi családok vagy kihaltak, mint a Milaji család, vagy pedig nyom nélkül eltűnnek,

---

[73] L. Kolcsó alatt.

[74] Wenzel: A magyarországi bányászat kritikai története. 83. l. Hóman: A magyar királyság pénzügyei és gazdasági politikája Károly Róbert korában. 211—214. ll.

mint például a Primfalvát alapitó Prim utódai, vagy visszahúzódnak a városokba, mint a felsorolt aranyadó családok.

A szepesi németek életkörülményei a XIII. században teljesen megegyeznek a Szepesség többi lakosainak életviszonyaival. Az Árpád-korban a szászok éppenúgy irtják az erdőt és az irtásokon művelik a földet, mint a Szepesség többi nemzetségei, ők is viselik a Szepesség magasabb néprétegeire kirótt, náluk ötven lándzsás kiállitásában megszabott katonai terheket. A szász autonómia határain belül a helységek lakosságának erős megnövekedése azonban más irányba tereli a fejlődést, a lakosság nagy száma előidézi a foglalkozás erős differenciálódását és elpolgáriasulását. A polgárrá fejlődött soltész vagy földmüves mind erősebben ragaszkodik a fejlődés által neki juttatott új munkaköréhez és mind terhesebbnek és zavaróbbnak érzi azokat a kötelezettségeket, amelyek ha ideiglenesen is, polgári foglalkozásától elszólitották. Ilyen volt a városi polgár részére elsősorban a katonáskodás terhe. Mig ez a teher a polgárságra nehezedett, becsülettel viselte, hisz az 1317. évi kiváltságlevelük is felsorolja a rozgonyi csatában szerzett érdemeiket. Mihelyt azonban lehetett, a polgárok szabadultak a katonáskodástól még nagyobb évi adó vállalása ellenében is. Ezt a törekvésüket az 1317. évi szabadságlevélben érték el, amely kötelezettségeik között nem említi az 1271-ben rájuk rótt 50 lándzsás kiállitását.

A szászok által a magyar királyoktól nyert és folyton megerősitett privilégiumokban lefektetett szabadság lehetővé tette a gyors fejlődést a Szepesség magyar, katonáskodó lakossága által biztositott védelem és oltalom alatt. A polgáriasodás mindinkább előtérbe nyomúl a gyorsan fejlődő ipar és kereskedelem révén, amit követett a gazdagodás és a müveltség folytonos terjedése. A szász városok privilégizált helyzetükből kifolyólag folyton emelkednek, lakosságuk egyre szaporodik és a szaporodás folytán a foglalkozásuk differenciálódik, gazdagságuk és müveltségük egyre nő, mely megadja az alapot az egyetemes és mégis oly sajátságos és csodálatos, a magyar alapon tovább fejlődött szepesi kultúrához.

FÜGGELÉK.

A LÁNDZSÁS COMESEK NÉVSORA.

1284. IX. 18. Henrik fia Miklós.[1]
1293. II. 26. Ugyanaz.[2]
1299. I. 1. Miklós.[3]
1299. Urbán.[4]
1301. XI. 15. Mátyás fia Miklós.[5]
1305. Benedek.[6]
1306. Ugyanaz.[7]
1311. II. 25. Bene.[8]
1312. IX. 14. Lőrinc fia Miklós.[9]

---

[1] Petróczy reg 6. (7.) Noha a függelékben közölt névsor a teljességre nem tart igényt, mégis szükségesnek tartjuk annak leközlését, mert a kutatók legtöbb esetben nem ismerik jól a Szepesség egykori közigazgatási hatóságait és ennek következtében a különféle hatóságok képviselőit rendesen összezavarják. Így, hogy csak egy példát említsünk, Wertner Mór az Árpád-kori megyei tisztviselők (Történelmi Tár 1897—1898) és az Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához (Történelmi Tár 1905—1908) cím alatt közölt névsoraiban a lándzsások comesét hol a főispán, hol az alispánok, hol pedig a szolgabirák alatt veszi fel. A névsor főleg a kezdő kutatóknak kíván útbaigazításul szolgálni, azért összes adatainkat, ahol nem szükséges, nem is soroljuk fel, csak minden évből egy adatot idézünk.

[2] U. ott. 8. (12.)

[3] HO. VIII. 400. l.

[4] Petróczy reg. 11. (16.)

[5] HO. V. 89. l.

[6] Petróczy reg. 13. (20.)

[7] O. L. Petróczy lvt. Acta Scep. Elenchus No. 80.

[8] Petróczy reg. 13. (23.)

[9] Fejér: CD. VIII. 5. 33. l.

1313. Michelet fia Miklós.[10]
1315. Ugyanaz.[11]
1318. IX. 14. Benedek.[12]
1319. IV. 12. Miklós.[13]
1324. II. 2. Lőrinc fia Miklós.[14]
1325. VIII. 8. Benedek.[15]
1327. II. 2. Széki Benedek fia Miklós.[15a]
1346. III. 30.—IV. 20. Iván fia Miklós.[16]
1349. XI. 18. Péter fia Lack.[17]
1354. III. 26. Benedek fia Jakab.[18]
1355. XII. 2. Pál fia Miklós.[19]
1358. VIII. 9. Ugyanaz.[20]
1359. IV. 29. Ugyanaz.[21]
1362. IV. 6. Ugyanaz.[22]
1369. VIII. 16. Ugyanaz.[23]
1371. VIII. 1. Ugyanaz.[24]
1379. I. 12. Ugyanaz.[25]
1382. II. 5. Ugyanaz.[26]
1383. IV. 8. Ugyanaz.[27]
1384. I. 26. Ugyanaz.[28]
1385. Miklós fia Benedek.[29]
1387. X. 9. Doncs fia Hank.[30]
1388. X. 7. Lack fia István.[31]

---

[10] O. L. Petróczy lvt. Acta Scep. Elenchus. No. 16.
[11] Szepesi kpt. Misc. 9. 2. 8.
[12] Petróczy reg. 16. (27.)
[13] N. Múz. T. a.
[14] U. ott.
[15] Anjoukori okmt. II. 208. l.
[15a] U. ott. II. 273. l.
[16] N. Múz. T. a.
[17] U. ott.
[18] Petróczy reg. 30. (63.)
[19] U. ott. 30. (64.)
[20] U. ott. 31. (66.)
[21] N. Múz. T. a.
[22] N. Múz. Máriássy lvt. 153.
[23] Fejér: CD. IX. 4. 213. l.
[24] N. Múz. T. a.
[25] Fejér: CD. IX. 5. 359. l.
[26] N. Múz. T. a.
[27] Petróczy reg. 38. (89.)
[28] N. Múz. Máriássy lvt. 275.
[29] U. ott. 277.
[30] Petróczy reg. 39. (94.)
[31] U. ott. 41. (99.)

1389. XI. 10. Ugyanaz.[32]
1392. VI. 5. Miklós fia Benedek.[33]
1393. VIII. 27. Pál fia Miklós.[34]
1394. VIII. 14. Lack fia István.[35]
1395. VI. 16. Ugyanaz.[36]
1398. V. 22. Ugyanaz.[37]
1400. V. 19. János fia Miklós.[38]
1401. II. 2.—V. 25. Máté fia László.[39]
1401. Hank fia János.[40]
1402. VI. 28—XI. 8. Ugyanaz.[41]
1403. II. 7. Ugyanaz.[42]
1404. IV. 30. János fia György.[43]
1404. Menárd fia Miklós.[44]
1405. Ugyanaz.[45]
1405. XI. 4. János fia Jakab.[46]
1406. III. 29.—IV. 28. Ugyanaz.[47]
1406. XII. 8. János fia György.[48]
1407. II. 16. Ugyanaz.[49]
1408. IV. 16. Ugyanaz.[50]
1410. XI. 29. Hank fia János.[51]
1411. V. 27. Ugyanaz.[52]
1411. János fia Miklós.[53]
1413. V. 3. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.[54]

---

[32] N. Múz. T. a.
[33] U. ott.
[34] N. Múz. Máriássy lvt. 333.
[35] Petróczy reg. 42. (103.)
[36] U. ott. 42. (105.)
[37] N. Múz. T. a.
[38] Petróczy reg. 43. (107.)
[39] N. Múz. Máriássy lvt. 347—348.
[40] O. L. Thőke lvt. Dl. 13492.
[41] N. Múz. Máriássy lvt. 353., 384., 385.
[42] U. ott. 358.
[43] Fejér: CD. X. 4. 339. l.
[44] Szepesi kpt. C. P. 10. 7.
[45] O. L. Thőke lvt. DL. 13499.
[46] N. Múz. Máriássy lvt. 360.
[47] U. ott. 360., 375.
[48] U. ott. 374.
[49] Petróczy reg. 43. (109.)
[50] Dl. 9403.
[51] O. L. Thőke lvt. Dl. 13499., 39409.
[52] N. Múz. Görgey lvt.
[53] O. L. Petróczy lvt. Acta Scep. Elenchus. No. 114.
[54] N. Múz. Máriássy lvt. 439.

1414. V. 16. Ugyanaz.[55]
1415. VI. 26. Ugyanaz.[56]
1416. Leukfalvi Péter fia Péter.[57]
1418. V. 11.—VI. 29. Ugyanaz.[58]
1419. VI. 21. Ugyanaz.[59]
1420. III. 6.—IX. 15. Ugyanaz.[60]
1422. II. 4. Ugyanaz.[61]
1423. XI. 17. Polyánki Péter fia Miklós.[62]
1424. II. 23.—XI. 29. Ugyanaz.[63]
1425. VII. 28. Ugyanaz.[64]
1426. V. 1. Bosafalvi Aczél Miklós.[65]
1428. Urbánfalvi Hank fia János.[66]
1429. X. 26.—XI. 23. Ugyanaz.[67]
1431. V. 17. Mátyásfalvi Tóbiás András.[68]
1432. III. 2. Ugyanaz.[69]
1434. XII. 22. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.[70]
1435. V. 11.—VI. 22. Ugyanaz.[71]
1436. IV. 25. Ugyanaz.[72]
1438. I. 29.—VI. 4. Csepánfalvi János fia István.[73]
1440. Bethlenfalvi Tatár András.[74]
1440. XII. 14. Bethlenfalvi Tatár János fia Miklós.[75]
1443. XI. 6.—XII. 18. Urbánfalvi Kolin fia László.[76]
1444. IV. 29.—XI. 18. Ugyanaz.[77]

---

[55] N. Múz. T. a.
[56] N. Múz. Rhédey lvt. Máriássy lvt. 451.
[57] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 67.
[58] Petróczy reg. 49. (129.), 50. (131.)
[59] N. Múz. Máriássy lvt. 481.
[60] Dl. 13502. N. Múz. Máriássy lvt. 489., 491.
[61] N. Múz. Máriássy lvt. 503.
[62] N. Múz. Máriássy lvt. 510.
[63] U. ott. 520., 523. Petróczy reg. 52. (141.), 53. (142.)
[64] N. Múz. Máriássy lvt. 524.
[65] U. ott. 531.
[66] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2278. Tom. I. Fol. 143.
[67] N. Múz. Máriássy lvt. 547. Petróczy reg. 55. (151.)
[68] U. ott. 56. (156.)
[69] N. Múz. Máriássy lvt. 570.
[70] U. ott. 586.
[71] O. L. Thöke lvt. Dl. 13510. N. Múz. Máriássy lvt. 600.
[72] O. L. Thöke lvt. Dl. 13513.
[73] Petróczy reg. 63. (165.) Dl. 13143.
[74] Szepesi kpt. Misc. 9. 14. 24.
[75] Petróczy reg. 65. (170.)
[76] U. ott. 67. (176—178.)
[77] U. ott. 69—70. ll.

1445. II. 24. Ugyanaz.[78]
1446. I. 12. Ugyanaz.[79]
1447. VI. 7. Ugyanaz.[80]
1447. Bethlenfalvi Tatár András.[81]
1448. IV. 26.—VII. 28. Ugyanaz.[82]
1449. I. 28.—XI. 19. Pikfalvi Imre fia Márton.[83]
1452. IV. 19. Filefalvi Mihály fia Damján.[84]
1459. VI. 20. Mahalfalvi Hank Miklós fia Jodok.[85]
1461. VII. 15. Pikfalvi Imre fia Márton.[86]
1462. II. 3. Ugyanaz.[87]
1463. I. 12. Ugyanaz.[88]
1464. I. 25.—VI. 20. Ugyanaz.[89]
1466. XI. 26. Ugyanaz.[90]
1467. VI. 24.—VII. 22. Ugyanaz.[91]
1468. VIII. 3. Ugyanaz.[92]
1469. II. 8.—V. 7. Ugyanaz.[93]
1470. IX. 12.—XI. 21. Ugyanaz.[94]
1471. I. 19. Ugyanaz.[95]
1472. IV. 22.—VI. 10. Leukfalvi Péter fia Péter.[96]
1474. II. 23.—VIII. 31. Edesfalvi Tamás fia Jakab.[97]
1478. IV. 29.—XI. 4. Leukfalvi Péter fia Péter.[98]
1479. IX. 22. Ábrahámfalvi Damján.[99]
1480. IV. 26. Ugyanaz.[100]

---

[78] U. ott. 70. (186.)
[79] N. Múz. T. a.
[80] O. L. Thőke lvt. Dl. 14086.
[81] Szepesi kpt. Misc. 9. 14. 18.
[82] Petróczy reg. 70. (187.) N. Múz. Máriássy lvt. 638.
[83] N. Múz. Máriássy lvt. 642—644., 655.
[84] Petróczy reg. 71. (188.)
[85] N. Múz. Máriássy lvt. 654.
[86] Petróczy reg. 71. (190.)
[87] U. ott. 72. (192.)
[88] U. ott. 72. (193.)
[89] N. Múz. T. a. Petróczy reg. 72. (195.)
[90] N. Múz. Máriássy lvt. 673.
[91] Petróczy reg. 73. l.
[92] U. ott. 73. (199.)
[93] N. Múz. T. a. Petróczy reg. 75. (204.)
[94] Petróczy reg. 76. l. N. Múz. T. a.
[95] Petróczy reg. 77. (210.)
[96] N. Múz. Máriássy lvt. 687—688., 690.
[97] N. Múz. T. a. Petróczy reg. 78. (214.)
[98] N. Múz. T. a. Petróczy reg. 79. (217.)
[99] Petróczy reg. 79. (218.)
[100] U. ott. 80. (219.)

1480. Leukfalvi Péter.[101]
1482. IX. 11. Bosafalvi Aczél Miklós.[102]
1484. XII. 1. Csantafalvi Krigi János.[103]
1485. I. 12.—II. 9. Ugyanaz.[104]
1486. II. 22.—IX. 14. Ugyanaz.[105]
1487. III. 9.—X. 17. Édesfalvi Jakab.[106]
1488. IV. 30. Ugyanaz.[107]
1489. VI. 10.—VII. 1. Ugyanaz.[108]
1490. IV. 28. Hisfalvi Aczél Zsigmond.[109]
1493. XII. 4. Miklósfalvi Both Márton.[110]
1494. VII. 25. Ugyanaz.[111]
1494. XII. 3. Édesfalvi Tamás fia Jakab.[112]
1495. IV. 1.—IX. 9. Ugyanaz.[113]
1496. VII. 6. Ugyanaz.[114]
1497. II. 22.—VI. 28. Csantafalvi Péter fia Lőrinc.[115]
1497. IX. 13. Édesfalvi Tamás fia Jakab.[116]
1498. II. 7.—V. 24. Csantafalvi Péter fia Lőrinc.[117]
1500. IV. 1. Ugyanaz.[118]
1500. VII. 8. Édesfalvi Jakab.[119]
1501. IV. 28.—X. 13. Csantafalvi Lőrinc.[120]
1502. VII. 8.—VIII. 31. Ugyanaz.[121]
1502. X. 19.—XII. 7. Édesfalvi Jakab.[122]
1503. I. 11.—XII. 6. Ugyanaz.[123]

---

[101] N. Múz. Berzeviczy család kakaslomnici ágának lvta. 1494.
[102] N. Múz. T. a.
[103] Petróczy reg. 81. (224.)
[104] U. ott. 82. l.
[105] U. ott. 83—84. ll.
[106] O. L. Thőke lvt. Dl. 19238. Petróczy reg. 84. l.
[107] Petróczy reg. 85. l.
[108] U. ott. 85. N. Múz. Máriássy lvt. 739.
[109] N. Múz. T. a.
[110] Petróczy reg. 86. (238.)
[111] U. ott. 86. (239.)
[112] N. Múz. T. a.
[113] Petróczy reg. 86—87. ll.
[114] N. Múz. T. a.
[115] Iványi: A Máriássy család levéltára. 129 l. Petróczy reg. 87. (245.)
[116] N. Múz. T. a.
[117] Petróczy reg. 88. l.
[118] U. ott.
[119] N. Múz. T. a.
[120] N. Múz. T. a. Máriássy lvt. 752—753.
[121] N. Múz. T. a,
[122] U. ott.
[123] U. ott.

1503. VI. 4. Hisfalvi Steflaki János.[124]
1503. XI. 8. Csantafalvi Gáspár.[125]
1504. III. 6. Édesfalvi Jakab.[126]
1505. I. 22.—VII. 27. Csantafalvi Lőrinc.[127]
1506. IV. 29.—XI. 18. Hozeleci Ternyey G$_v$örgy.[128]
1507. I. 24.—VIII. 25. Ugyanaz.[129]
1508. IX. 20. Krigi Gáspár.[130]
1509. III. 14.—IX. 26. Ugyanaz.[131]
1511. VI. 4.—VI. 23. Szent-Andrásy Lázár.[132]
1512. XI. 17. Hisfalvi Steflaki János.[133]
1514. III. 1.—IV. 26. Ugyanaz.[134]
1515. II. 6.—X. 27. Ugyanaz.[135]
1516 II. 13.—V. 23. Ugyanaz.[136]
1517. III. 4.—VI. 17. Ugyanaz.[137]
1517. XII. 2. Szent-Andrásy Lázár.[138]
1518. I. 13. Ugyanaz.[139]
1519. IV. 6. Ugyanaz.[140]
1520. XII. 4. Ugyanaz.[141]
1524. II. 24.—IX. 21. Ugyanaz.[142]

---

[124] N. Múz. Máriássy lvt. 759.
[125] U. ott. 758.
[126] U. ott. 779.
[127] O. L. Thőke lvt. Dl. 22558. N. Múz. Máriássy lvt. 762—764.
[128] O. L. Thőke lvt. Dl. 22562. N. Múz. Máriássy lvt. 379., 765., 767.
[129] Petróczy reg. 90. (253.) N. Múz. Máriássy lvt. 396., 398.
[130] N. Múz. Berzeviczy család kakaslomnici ágának lvta.
[131] N. Múz. T. a. Máriássy lvt. 771.
[132] Petróczy reg. 90. (255.) N. Múz. Máriássy lvt. 775.
[133] N. Múz. Máriássy lvt. 772.
[134] Petróczy reg. 90. (257.) O. L. Thőke lvt. Dl. 22609.
[135] Petróczy reg. 91. l. N. Múz. Máriássy lvt. 782.
[136] O. L. Thőke lvt. Dl. 32181., 32184.
[137] N. Múz. Máriássy lvt. 773., 789.
[138] U. ott. 774.
[139] Iványi: A Máriássy család levéltára. 133.
[140] N. Múz. Máriássy lvt. 792.
[141] O. L. Thőke lvt. Dl. 23498.
[142] Petróczy reg. 93. (267.) O. L. Thőke lvt. Dl. 23983.

A SZEPESI FŐISPÁNOK NÉVSORA.

1216. Dénes tárnokmester.[1]
1224. Gyula nádor.[2]
1225. Ugyanaz.[3]
1254. Detre.[4]
1256. Ugyanaz.[5]
1258. Ugyanaz.[6]
1263. Ugyanaz.[7]
1265. Ugyanaz.[8]
1262. Mihály.[11]
1263. Ugyanaz.[12]
1269. Ugyanaz.[13]
1270. Ugyanaz.[14]
1272. Márk fia Roland.[15]

---

[1] Fejér: CD. III. 1. 76. l.
[2] Szentpétery: Kritikai jegyzék. 133. (406.)
[3] U. ott. 1308. (426.)
[4] Wenzel: AUO. II. 246. l.
[5] Mon. Strig. I. 434. l.
[6] Fejér: CD. IV. 2. 463. l.
[7] HO. VI. 114. l.
[8] Szentpétery: Kritikai jegyzék. 434. (1436.)
[11] Wenzel: AUO. VIII. 22.
[12] Fejér: CD. IV. 3. 137. l.
[13] Wenzel: AUO. VIII. 251. l.
[14] Fejér: CD. V. 1. 75. l.
[15] Petróczy reg. 5. (4.)

1273. Mihály.[16]
1274. Moys tárnokmester.[17]
1274. VI. 17. Márk fia Roland.[18]
1275. I. 29. Moys tárnokmester.[19]
1275. IX. 27. Márk fia Roland.[20]
1276. II. 10. Gergely.[21]
1277. VIII. 22. Márk fia Roland.[22]
1278. IX. 28. László.[23]
1282. VII. 4. Ugyanaz.[24]
1284. Kuzel királynői tárnokmester.[25]
1291. Bald.[26]
1292. Ugyanaz.[27]
1293. Ugyanaz.[28]
1294. Ugyanaz.[29]
1295. Ugyanaz.[30]
1296. Ugyanaz.[31]
1297. Ugyanaz.[32]
1299. Pál mosoni és győri főispán.[33]
1301. Aba nembeli Amadé.[34]
1307. Ugyanaz.[35]
1311. Ugyanaz.[36]
1317. Drugeth Fülöp.[37]
1319. Ugyanaz.[38]

---

[16] HO. VIII. 157. l.
[17] Fejér: CD. V. 2. 245. l.
[18] U. ott. V. 2. 176. l.
[19] Wenzel: AUO. XII. 133. l.
[20] Fejér: CD. V. 2. 271. l.
[21] Zalai okmt. II. 161. l.
[22] Fejér: CD. V. 2. 414. l.
[23] HO. VI. 230. l.
[24] HO. VI. 280. l.
[25] Hazai oklvt. 101. l.
[26] HO. VI. 363. l.
[27] Csáky oklvt. 21. l.
[28] Mon. Strig. I. 347. l.
[29] HO. VI. 410. l.
[30] HO. VII. 245. l.
[31] HO. VII. 253. l.
[32] HO. VII. 263. l.
[33] Csáky oklvt. 31. l.
[34] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 4. 16.
[35] Fejér: CD. VIII. 1. 237. l.
[36] Petróczy reg. 13. (23.)
[37] Anjoukori okmt. I. 446. l.
[38] Anjoukori okmt. I. 504. l.

1320. Ugyanaz.[39]
1322. Ugyanaz.[40]
1322. Balázs újvári főispán.[41]
1323. Drugeth Fülöp.[42]
1324. Ugyanaz.[43]
1325. Ugyanaz.[44]
1326. Ugyanaz.[45]
1327. Ugyanaz.[46]
1327. Drugeth Villermus.[47]
1328. Ugyanaz.[48]
1329. Ugyanaz.[49]
1330. Ugyanaz.[50]
1331. Ugyanaz.[51]
1332. Ugyanaz.[52]
1334. Ugyanaz.[53]
1336. Ugyanaz.[54]
1343. Tamás tárnokmester.[55]
1345. Szécsényi Konya Miklós tárnokmester.[56]
1346. Ugyanaz.[57]
1348. Ugyanaz.[58]
1349. Ugyanaz.[59]
1351. Simon.[60]
1352. Kubly Miklós. István herceg tárnok- és főajtónálló mestere, szepesi várnagy.[61]

---

[39] N. Múz. Soós lvt.
[40] Fejér: CD. VIII. 5. 124. l.
[41] U. ott. VIII. 2. 328. l.
[42] Anjoukori okmt. II. 61. l.
[43] Fejér: CD. VIII. 5. 151. l.
[44] U. ott. VIII. 5. 153. l.
[45] Anjoukori okmt. II. 237. l.
[46] Fejér: CD. VIII. 3. 176. l.
[47] Anjoukori okmt. II. 317. l.
[48] Fejér: CD. VIII. 3. 336. l.
[49] U. ott. VIII. 3. 387. l.
[50] N. Múz. T. a. 1330. III. 16.
[51] N. Múz. Berzeviczy lvt.
[52] Anjoukori okmt. II. 601. l.
[53] Fejér: CD. VIII. 3. 725. l.
[54] Wagner: Analecta. III. 28. l.
[55] Fejér: CD. IX. 1. 187. l.
[56] Anjoukori okmt. IV. 501. l.
[57] Fejér: CD. IX. 1. 364. l.
[58] Tört. Tár. 1907. 64. l.
[59] N. Múz. T. a. 1349. IV. 2.
[60] U. ott. 1351. X. 14.
[61] Fejér: CD. IX. 2. 165. l.

1354. Iván fia András.[62]
1354. Bulcsi Domokos fia Czudar Péter.[63]
1355. előtt. Szentgróti Fülöp fia László.[64]
1355. Miklós főasztalnok mester.[65]
1358. Domokos fia Czudar Péter.[66]
1363. Kont Miklós nádor.[67]
1369. Kelemen.[68]
1377. Czudar György főudvarmester.[69]
1381. Ugyanaz.[70]
1402. Perényi Péter.[71]
1411. Miklós.[72]
1413. Dunajeczi Henrik fia Péter.[73]
1414. Berzeviczy Henrik fia Gergely.[74]
1434. Perényi János.[75]
1437. Rozgonyi István és György.[76]
1438. Rozgonyi Simon fia István.[77]
1443. Rozgonyi család.[78]
1448. Dobrai Berschal Miklós.[79]
1455—1460. Thurzó György.[80]
1460—1526. Zápolyai család.[81]

---

[62] Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 21.
[63] Anjoukori okmt. VI. 233. l.
[64] Fejér: CD. IX. 2. 375. l.
[65] Közl. IV. 9. l.
[66] Anjoukori okmt. VII. 139. l.
[67] Petróczy reg. 33. (73.). Szepesi Jakabot »comitem nostrum«-nak nevezi, igy csak ő lehetett a főispán.
[68] Petróczy reg. 34. (77.)
[69] N. Múz. Máriássy lvt. 227.
[70] Fejér: CD. IX. 5. 486. l.
[71] N. Múz. T. a. 1402. X. 24.
[72] U. ott. 1411. III. 30.
[73] Schmauk: Suppl. 193. l.
[74] N. Múz. Kapy lvt.
[75] Wagner: Analecta. III. 215. l.
[76] Dl. 13005.
[77] Dl. 13420.
[78] Dl. 13728.
[79] N. Múz. Görgey lvt.
[80] Dl. 14921.
[81] N. Múz. T. a. 1460. XI. 19.

A SZEPESI ALISPÁNOK NEVSORA:

1248. Henrik curialis comes.[1]
1260. István várnagy.[2]
1262. Ugyanaz várnagy.[3]
1270–1272. között. Jordán várnagy.[4]
1294. Praefictus alispán.[5]
1299. Jordán curialis comes.[6]
1301. Kakas, Amadé nádor comese.[7]
1307. Zsigrai Danus fia Miklós várnagy.[8]
1308. Ugyanaz comes és várnagy.[9]
1310. Ugyanaz várnagy.[10]
1310. Szörcsöki Farkas fia Illés várnagy.[11]
1311. Zsigrai Danus fia Miklós alispán és várnagy.[12]
1314. Kakas curialis comes.[13]
1315. Hanus alispán.[14]
1318. Ferenc fia Tamás alispán és alvárnagy.[15]

---

[1] HO. VIII. 52. l.
[2] HO. VI. 103. l.
[3] Wenzel: AUO. VIII. 26. l.
[4] N. Múz. Berzeviczy lvt.
[5] Fejér: CD. VI. 1. 332. l.
[6] Petróczy reg. 11. (16.)
[7] Szepesi kpt. Mel. Scep. 3. 4. 16.
[8] Anjoukori okmt. I. 148. l.
[9] Anjoukori okmt. I. 148. l.
[10] Fejér: CD. VIII. 1. 384. l.
[11] U. ott. VIII. 1. 388. l.
[12] Petróczy reg. 13. (23.) N. Múz. T. a. 1331. V. 7.
[13] Fejér: CD. VIII. 5. 91. l. Szepesi kpt. Mel. Scep. 3. 5. 1.
[14] Fejér: CD. VIII. 5. 103. l.
[15] U. ott. VIII. 7. 118. l.

1318. Perényi Miklós alispán.[16]
1319. Ferenc fia Tamás alispán és alvárnagy.[17]
1321. Ugyanaz várnagy.[18]
1322. Ugyanaz alispán és várnagy.[19]
1322. László alispán és várnagy.[19]
1323. Ferenc fia Tamás várnagy.[20]
1324. Ugyanaz várnagy.[21]
1326. Ugyanaz várnagy.[22]
1328. Sienai Simon fia Péter várnagy.[23]
1330. Ugyanaz alispán és várnagy.[24]
1331. Ugyanaz alispán és várnagy.[25]
1333. Ugyanaz várnagy.[26]
1336. Sienai Simon fia Miklós várnagy.[27]
1337. Ugyanaz alispán és várnagy.[28]
1339. Ugyanaz alispán és várnagy.[29]
1340. Ugyanaz alispán és várnagy.[30]
1341. Ugyanaz alispán és várnagy.[31]
1342. Ugyanaz alispán és várnagy.[32]
1343. Ugyanaz alvárnagy.[33]
1343. Tamás alispán és várnagy.[34]
1344. Bogus alispán és várnagy.[35]
1345. Ugyanaz alispán és várnagy.[36]
1346. Ugyanaz alispán és várnagy.[37]
1346. Dezső alispán és várnagy.[38]

---

[16] Szepesi kpt. Misc. coll. Scep. 8. 4. 3.
[17] N. Múz. Soós lvt.
[18] Fejér: CD. VIII. 2. 315. l.
[19] N. Múz. T. a. 1322. V. 8. Dl. 2113.
[20] Dl. 2190.
[21] Fejér: CD. VIII. 5. 150. l.
[22] U. ott. VIII. 3. 140. l.
[23] U. ott. VIII. 3. 336. l.
[24] N. Múz. T. a. 1330. II. 14.
[25] Fejér: CD. VIII. 3. 529. l.
[26] Fejér: CD. VIII. 3. 709. l.
[27] Dl. 8287. Fejér: CD. VIII. 5. 186. l.
[28] N. Múz. T. a. 1337. IX. 1.
[29] U. ott. 1339. X. 4.
[30] N. Múz. Görgey lvt.
[31] U. ott.
[32] Petróczy reg. 25. (45.)
[33] N. Múz. T. a. 1343.
[34] Fejér: CD. IX. 1. 187. l.
[35] Petróczy reg. 26. (49.)
[36] U. ott. 27. (52.)
[37] Fejér: CD. IX. 1. 458. l.
[38] Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 17.

1349. Csetneki Péter alispán és várnagy.[38]
1350. Lengyel Péter alispán.[40]
1351. Péter fia János alispán.[41]
1351. Miklós alispán.[41]
1354. Mihály alispán.[42]
1357. Izsép alnádor, várnagy.[43]
1360. Ugyanaz várnagy.[44]
1361. Ugyanaz alvárnagy.[45]
1363. Szepesi Jakab comes.[46]
1368. Ugyanaz alvárnagy.[47]
1372. Kelemen alispán és alvárnagy.[48]
1373. Jordán alispán és várnagy.[49]
1374. Ugyanaz alispán és várnagy.[50]
1375. Ugyanaz alispán és várnagy.[51]
1376. Ugyanaz alispán és várnagy.[52]
1377. Kelemen alispán.[53]
1378. Márk fia Péter alispán és várnagy.[54]
1378. Pál fia Vincló alispán.[55]
1385. Lomnicai János fia Henrik alispán és várnagy.[56]
1388. Antal alispán és várnagy.[57]
1396. Balázs alispán és várnagy.[58]
1406. Nagy Pál alispán.[59]

---

[38] N. Múz. T. a. 1349. IV. 2.

[40] Iványi: A Máriássy család levéltára. 31. l.

[41] Anjoukori okmt. V. 458. l.

[42] Szepesi kpt. Misc. 9. 3. 21.

[43] Petróczy reg. 31. (65.)

[44] N. Múz. T. a. 1360. III. 23.

[45] N. Múz. Máriássy lvt. 151. Az oklevelekben mindenütt comesnek nevezi magát, de hogy csak alispán volt, egy 1361-ből való adat igazolja. Századok, 1872. 673. l.

[46] Petróczy reg. 33. (73.) Konth Miklós »comitem nostrum«-nak nevezi. Minthogy azonban csak alvárnagy volt, csak alispánnak tarthatjuk, akinek az ura a nádor volt.

[47] Tört. Tár. 1907. 334. l.

[48] Fejér: CD. IX. 4. 683. l.

[49] N. Múz. T. a. 1373. VIII. 1.

[50] Petróczy reg. 35. (82.)

[51] Fejér: CD. IX. 5. 80. l.

[52] Fejér: CD. IX. 5. 130. l.

[53] N. Múz. T. a. 1377. I. 5.

[54] Fejér: CD. IX. 5. 247. l.

[55] Fejér: CD. IX. 5. 306. l.

[56] N. Múz. Máriássy lvt. 284.

[57] U. ott. 295.

[58] U. ott. 339.

[59] U. ott. 380.

1408. Ugyanaz alispán.[60]
1408. István alispán és várnagy.[61]
1409. Ján alispán és várnagy.[62]
1409. Gergely alispán és várnagy.[63]
1411. Olsavicai Benedek fia János alispán.[64]
1412. Ugyanaz alispán.[65]
1412. György várnagy.[66]
1412. Pál várnagy.[66]
1413. Olsavicai Benedek fia János alispán.[67]
1414. Ugyanaz alispán.[68]
1416. Ugyanaz alispán.[69]
1416. György várnagy.[70]
1416. Kázmérfalvi György fia János alispán.[71]
1417. Fülöp alispán.[72]
1417. Polyánkai György alispán.[73]
1421. Olsavicai Benedek fia János alispán.[74]
1422. Ugyanaz alispán.[75]
1422. Bothos Pál várnagy.[76]
1424. Olsavicai Benedek fia János alispán.[77]
1424. Bethlenfalvi Bertalan fia Márton alispán.[78]
1425. Ugyanaz alispán.[79]
1426. Ugyanaz alispán.[80]
1427. Ugyanaz alispán.[81]
1429. Ugyanaz alispán.[82]

---

[60] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 38.
[61] N. Múz. T. a. 1408. III. 29.
[62] Iványi: A Máriássy család levéltára. 44. l.
[63] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 44.
[64] Szepesi kpt. Misc. 9. S. 7.
[65] Petróczy reg. 45. l.
[66] N. Múz. T. a. 1412. IX. 18.
[67] U. ott. 1413. VI. 27.
[68] N. Múz. Kézirattár. Fol. Lat. 2231. f. 60.
[69] N. Múz. T. a. 1416. III. 9.
[70] Petróczy reg. 47. (121.)
[71] N. Múz. Máriássy lvt. 465.
[72] N. Múz. Görgey lvt.
[73] U. ott.
[74] N. Múz. T. a. 1421. II. 10.
[75] N. Múz. Máriássy lvt. 502.
[76] U. ott. 505.
[77] Petróczy reg. 51. l.
[78] N. Múz. T. a. 1424. IX. 4.
[79] U. ott. 1425. X. 1.
[80] U. ott. 1426. I. 7.
[81] Petróczy reg. 54. (148.)
[82] Hazai oklvt. 388. l.

1432. Roskoványi Pálca Pál alispán.[83]
1433. Ugyanaz alispán.[84]
1433. Olsavicai Bálint alispán.[85]
1434. Kéri László alispán.[86]
1434. Eperjesi András alispán.[87]
1436. Buchlói Balázs alispán.[88]
1437. Polák Henrik alispán.[89]
1437. Szöllőssy Márton alispán.[90]
1439. Lapispataky Tamás alispán.[91]
1439. Baski Péter alispán.[91]
1442. Ugyanaz alispán.[92]
1443. Ugyanaz alispán.[93]
1444. Ugyanaz alispán.[94]
1445. Ugyanaz alispán.[95]
1447. Letkovi Vencel alispán.[96]
1448. Görgey László fia Benedek alispán.[97]
1450. Ugyanaz alispán.[98]
1456. Bethlenfalvi Tatár György várnagy.[99]
1461. Ugyanaz várnagy.[100]
1461. Szentkirályi Gergely várnagy.[100]
1462. Ugyanaz alispán.[101]
1462. Buzlay Miklós alispán.[101]
1463. Szentkirályi Gergely alispán.[102]
1465. Ugyanaz várnagy.[103]
1468. Kacinkai László várnagy.[104]

---

[83] N. Múz. Máriássy lvt. 569.
[84] N. Múz. T. a. 1433. l. 26.
[85] Dl. 12999.
[86] Petróczy reg. 57. (158.)
[87] Fejér: CD. X. 7. 599. l.
[88] Petróczy reg. 62. (162.)
[89] N. Múz. Görgey lvt.
[90] Petróczy reg. 63. (164.)
[91] N. Múz. Máriássy lvt. 623.
[92] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 7. 11.
[93] Schmauk: Suppl. 270. l.
[94] Petróczy reg. 68. (179.)
[95] Iványi: A Máriássy család levéltára. 61. l.
[96] Szepesi kpt. C. V. 3. 11.
[97] Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 2. 6.
[98] N. Múz. Kézirattár. 2278. f. 197.
[99] N. Múz. Görgey lvt.
[100] U. ott.
[101] Iványi: A Máriássy család levéltára. 129. l.
[102] N. Múz. Görgey lvt.
[103] Dl. 16195.
[104] Dl. 16649.

1469. Ugyanaz alispán.[105]
1470. Ugyanaz alispán.[106]
1471. Ugyanaz várnagy.[107]
1472. Ugyanaz alispán.[108]
1473. Ugyanaz alispán.[109]
1474. Ugyanaz várnagy.[110]
1475. Ugyanaz alispán és várnagy.[111]
1476. Ugyanaz várnagy.[112]
1478. Fricsi Márton alispán.[113]
1481. Ugyanaz alispán.[114]
1483. Ugyanaz alispán és várnagy.[115]
1484. Görgey Miklós alispán.[116]
1485. Roskoványi Tamás alispán és várnagy.[117]
1492. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.[118]
1493. Ugyanaz alispán és várnagy.[119]
1494. Koki Nagy András alispán és várnagy.[119]
1494. Szolnoki Benedek alispán.[120]
1496. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.[121]
1496. Tomori István alispán és várnagy.[121]
1497. Ugyanaz alispán és várnagy.[122]
1497. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán és várnagy.[122]
1499. Ugyanaz alispán és várnagy.[123]
1499. Nagy András alispán és várnagy.[123]
1502. Ugyanaz alispán.[124]
1502. Bethlenfalvi Göböl Gergely alispán.[124]
1504. Ugyanaz alispán.[125]

---

[105] Petróczy reg. 75. (205.)
[106] U. ott. 76. (206.)
[107] Iványi: A Máriássy család levéltára. 71. l.
[108] N. Múz. T. a. 1472. VIII. 4.
[109] Iványi: A Máriássy család levéltára. 72. l.
[110] Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. t. 20.
[111] O. L. Thőke lvt. Dl. 17713. Szepesi kpt. Misc. Scep. 8. 1. 12.
[112] Dl. 17795.
[113] O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26717. Petróczy reg. 79. (216.)
[114] Petróczy reg. 80—81. l.
[115] N. Múz. Görgey lvt.
[116] Petróczy reg. 81. (224.) O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26722.
[117] Iványi: A Máriássy család levéltára. 251. l.
[118] N. Múz. Máriássy lvt. 743.
[119] N. Múz. Görgey lvt.
[120] N. Múz. Berzeviczy család kakaslomnici ágának levéltára.
[121] Iványi: A Máriássy család levéltára. 77. l.
[122] N. Múz. T. a. 1497. X. 23.
[123] Iványi: A Máriássy család levéltára. 79. l.
[124] N. Múz. T. a. 1502. XII. 7.
[125] Iványi: A Máriássy család levéltára. 131. l.

1505. Ugyanaz alispán.[126]
1505. Nagy András alispán.[126]
1505. Szmrecsányi (Szemerecsényi) Kristóf várnagy.[127]
1507. Ugyanaz alispán.[128]
1508. Ugyanaz alispán.[129]
1509. Ugyanaz alispán.[130]
1510. Ugyanaz alispán.[131]
1511. Ugyanaz alispán.[132]
1513. Ugyanaz alispán.[133]
1513. Jablonicai Holy Mátyás alispán.[133]
1514. Ugyanaz alispán.[134]
1515. Ugyanaz alispán.[135]
1515. Urbánfalvi Kolin János várnagy.[136]
1517. Jablonicai Holy Mátyás alispán.[137]
1518. Henkel János várnagy.[138]
1519. Jablonicai Holy Mátyás alispán és várnagy.[139]
1519. Suthai Csallóközy Mihály várnagy.[140]
1520. Ugyanaz várnagy.[140]
1520. Jablonicai Holy Mátyás alispán és várnagy.[141]

---

[126] Petróczy reg. 89. l.
[127] Közl. V. 172. l.
[128] O. L. Thöke lvt. Dl. 26352.
[129] N. Múz. T. a. 1508. V. 8.
[130] U. ott. 1509. XI. 26.
[131] U. ott. 1510. I. 28.
[132] N. Múz. T. a. Görgey lvt.
[133] O. L. Jekelfalussy lvt. Dl. 26726.
[134] N. Múz. Máriássy lvt. 783.
[135] O. L. Thöke lvt. Dl. 32180.
[136] U. ott. Dl. 39412.
[137] N. Múz. Máriássy lvt. 785.
[138] Iványi: A Máriássy család levéltára. 91. l.
[139] Dl. 23275.
[140] N. Múz. Görgey lvt. Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 20. Prot. 1500. f. 106.
[141] Petróczy reg. 93. (265.) Szepesi kpt. Intr. Scep. 5. 4. 17.

A SZÁSZ COMESEK NEVSORA.

1257. Goblinus.[2]
1263. Lengvárd fia Göböl.[3]
1271. Detre.[4]
1274. Ugyanaz.[5]
1277. Heno.[6]
1279. Görgey Jordán fia Illés.[7]
1280. Ugyanaz.[8]
1282. Ugyanaz.[9]
1293. Kunc fia Jordán.[10]
1294. Hilbrand.[11]
1295. Ugyanaz.[12]
1297. Ugyanaz.[13]
1298. Ugyanaz.[14]
1299. Jordán.[15]
1300. Ugyanaz.[16]

---

[1] A névsorból kihagytuk a szászok mesebeli hercegét, Rajnaldot, a szepesi krónikák által a tatárjárás korába tett Jordánt és a Wagner által 1270-re tett Görgey Arnoldot. Analecta, III. 248—249. l.

[2] Fejér: CD. IV. 2. 440. l.

[3] HO. V. 35. l.

[4] Fejér: CD. V. 1. 167. l.

[5] HO. VIII. 160. l.

[6] Fejér: CD. V. 2. 414. l.

[7] U. ott. V. 2. 598. l.

[8] U. ott. V. 3. 47. l.

[9] HO. VI. 280. l.

[10] Petróczy reg. 8. (12.)

[11] Fejér: CD. VI. 1. 328. l.

[12] U. ott. VI. 1. 371. l.

[13] HO. VII. 266. l.

[14] Wencel: AUO. V. 196. l.

[15] Fejér: CD. VI. 2. 210. l.

[16] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 1. 3.

1301. Ugyanaz.[17]
1302. Ugyanaz.[18]
1307. III. 29. Görgey Illés fia István.[19]
1307. XII. 20. Jordán.[20]
1310. Görgey Illés fia István.[21]
1312. Ugyanaz.[22]
1316. Ugyanaz.[23]
1317. Ugyanaz.[24]
1319. Ugyanaz.[25]
1325. Gyula.[26]
1326. Ugyanaz.[27]
1343. András.[28]
1344. István fia András.[29]
1347. előtt. Jordán fia Titus.[30]
1357. Szász Miklós.[31]
1360. Schurke János.[32]
1392. Leibici Memeslik Herman fia Hilbrandt[33]
1393. Ugyanaz.[34]
1399. Dinning János.[35]
1407. Lőcsei Jakab.[36]
1410. előtt. Eckbonfred.[37]
1413. Rissdorf Jakab.[38]

---

[17] Anjoukori okmt. I. 19. l.
[18] Fejér: CD. VIII. 1. 95. l.
[19] U. ott. VIII. 1. 239. l.
[20] U. ott. VIII. 1. 246. l.
[21] U. ott. VIII. 5. 75. l.
[22] U. ott. VIII. 5. 79. l.
[23] N. Múz. Görgey lvt. 1337.
[24] Fejér: CD. VIII. 2. 44. l.
[25] U. ott. VIII. 7. 125. l.
[26] Mon. Strig. III. 64. l.
[27] Fejér: CD. VIII. 5. 172. l.
[28] U. ott. IX. 1. 187. l.
[29] Anjoukori okmt. IV. 445. l.
[30] Fejér: CD. IX. 1. 470. l.
[31] N. Múz. Szinyei Merse lvt.
[32] Fejér: CD. IX. 7. 187. l.
[33] N. Múz. T. a. 1392. XII. 10.
[34] N. Múz. Rhédey lvt.
[35] Szepesi kpt. Met. Scep. 3. 2. 1.
[36] Schmauk: Suppl. 150. Iványi: A Máriássy család levéltára. 13. l.
[37] Schmauk: Suppl. 178. l.
[38] U. ott. 192. l.

A XI. város comesei:

1418. Miklós.[39]
1426. Henkel Péter.[40]
1428. Besteller Márk.[41]
1429. Henkel Miklós.[42]
1429. előtt. Péter.[43]
1433. Rokkefenger István.[44]
1455. Lőcsei Schvarz Márton.[45]

A XIII. város comesei:

1416. Szepesszombati Krisztián.[46]
1455. előtt. Arnolt Gáspár.[47]

---

[39] Dl. 10740.

[40] Wenzel G.: Nevezetesebb városi per több lőcsei polgár közt. Ért. Tört. Tud. köréből. II. 7., 28. l.

[41] U. ott. II. 8., 26. ll.

[42] Iványi: A Máriássy család levéltára. 128. l.

[43] U. ott.

[44] N. Múz. T. a. 1433. I. 26.

[45] Iványi: A Máriássy család levéltára. 62. l.

[46] Weber: Suppl. 20. l.

[47] Iványi: A Máriássy család levéltára. 62. l.

NÉV ÉS TÁRGYMUTATÓ.

RÖVIDITÉSEK:

b.	birtok.	*hj.*	határjel.
cs.	család.	*nemz.*	nemzetség.
f.	falu.	*p.*	patak.
fly	folyóvíz.	*v.*	város.

Aba nemz. 10—12.
Abauj vármegye 11, 25, 37, 45—46, 332.
Abaujmegyei németek 43—44.
Ábrahámfalva f. 48, **75—76**, 268, 297.
Ábrahámfalvi cs. 199, 276, 278, 289.
Abucuk f. 127, **132.**
Aczél, Bozsafalvi, Hisfalvi és Horkai cs. 69, 297.
Ágostháza v. l. Eulenbach.
Ákos nemz. 16, 27, 101, 129.
Alcnó b. Savnik mellett, **82.**
Alcnó f. 124, 335. l. még Detrefalva.
Almás f. 29, 48—49, 53, **161—162.**
Alsóerdőfalva f. **212—214.**
Alsójakabvágása f. **251.**
Alsólápos f. l. Alsólaps.
Alsórépás f. **160—161.**
Alsószalók f. Sáros megyében 150.
Alsótamási f. **89.**
Alsózúgó f. l. Rauschenbach.
Alsózsigra f. 148.
Altendorf f. l. Ófalu.
Amadé nádor 271.
Amadé nádor fiai 271—272.
Anonymus, Béla király jegyzője 10—11, 23—27, 29, 32.
Antoniták 191.
Árki f. l. Jemnik.
Arnoldfalva f. l. Arnótfalva.
Arnólfalva f. 56, 85—86, **88—91**, 311, 322, 337. l. még Kistamási.
Apoc nemz. 156—157, 194.
Aranyadó birtokok 304, 309, 314.
Aranyadó birtokosok 315, 317—327.
Aranyadó fizetési határnapja 321.
Aranyadó földbér nagysága 321.
Aranyadók nemzetisége 319—321, 324.
Aranyadók örökösödési rendje 326—327.
Aranyadók szabadsága 324—327.
Aranyas f. 49, **167—168**, 309, 319, 322.
Aranyasi cs. 324.
Auridator l. Aranyadó.
Auridatum l. Aranyadó földbér.

Bábaréte f. **149.** l. még Polyánka.
Bajorország 42, 187.
Bald szepesi ispán 147, 178, 305, 318, 321—324, 326.
Baldfalva f. **164—165**, 304, 335.
Balogh nemz. 13.
Barcsai cs. 274, 278.
Batizfalva I. f. 28, **204**, 251.
Batizfalva II. f. 106. = Toplica, l. ott.
Bebek cs. 108, 129, 136.

Becsefalva f. **150—152.**
Béd, Hisfalvi és Grancsi cs. 297.
Beharóc f. **147—148,** 305, 307.
Béla f. 113—114. l. még Mátéfalva.
Béla fly. 236.
Béla p. 85, 97.
Béla v. 45, 58, **223,** 336—338.
Bélakorompa f. **242—243.**
Beles b. **229.**
Berchtold bambergi püspök, kalocsai érsek 52, 55.
Berzéte f. Gömörmegyében. 27—28.
Berzeviczy (és Tarkőy) cs. 26, 29, 51—52, 58—60, 63, 100, 103, 131, 150, 170, 196—199, 202, 210—214, 221—226, 236—243, 260, 276, 303, 306, 311—313, 331, 341—342.
Besunkus l. pecér.
Bessenyők 38, 256—257, 259.
Bethania l. Mindszent.
Bethlenfalva f. **72—73.** 261, 268, 271, 282, 297.
Bethlenfalvi cs. 72—74, 246, 278, 282, 286. l. még Istvánfalvi és Thurzó cs.
Biacovce l. Mindszent.
Bicir f. l. Lengvárt.
Bierbrun f. 60, **236—237.**
Birtokrendező bizottság a Szepességen 263, 304—305.
Bódva fly. 11, 14, 24—25, 28.
Boguchval lengyel krónikás 20.
Boleszló krakkói és szandomiri hg. 21—22, 244—245.
Borics, Kálmán király törvénytelen fia 20—21.
Borkut b. **226.**
Borsod nemz. 10—12.
Borsodvára 11, 14, 24.
Bozsafalva f. **69,** 268, 297.
Brencerb b. **111.**
Brumfölde b. **111—112.**
Brusznik f. 35, 97.
Bruttóc f. 156.
Buktahegye b. **154.**
Bulmanfalva f. **196.**
Burgerhof f. l. Durst.
Busson f. **233.**
Bussundorf f. l. Busson.
Bükk hegység 10.

Canis villa l. Hunfalva.
Centic f. l. Csantafalva.
Chadaysdorf f. l. Kadaisdorf.
Cizerfalva f. **180.**
Crommer Márton lengyel történetiró. 20.

Csák Máté 272.
Csákány b. **172.**
Csákányfölde b. **172—173.**
Csáky cs. 322.
Csantafalva f. 48, **74,** 268—270, 297.
Csantafalvi cs. 75, 287.
Csepánfalva f. l. **110—112,** 262, 264, 268, 319, 325, 327.
Csepánfalva II. f. l. Hunfalva.
Csepánfalvi cs. 110—112, 292.
Csernablatt f. 184.
Csetenye-erdő 28, 64, **202—205,** 255.
Csetenyetelke f. 64, **203—205.**
Csetnek f. Gömörmegyében 14, 16—17.
Csütörtökhely v. 48, **191—195,** 262, 318, 324—325, 335, 338.
Csütörtökhelyi aranyadók 90, 326, 341.

Dánusfalva f. l. Dénesfalva.
Daróc f. 35, 48, **189—191,** 318—319, 335.
Darócok 189—191, 306, 308—309.
Dénesfalva f. **102—103,** 335.
Dénesfalvi cs. 102—103.
Deresény f. l. Durstin.
Detrefalva f. **123—124,** 335.
Deutschenhau f. **248.**
Dlugoss János lengyel történetiró 20.
Dobsina v. Gömörmegyében 28, 129.
Dolyán f. **176,** 319, 342.
Dománfalva f. 49, **103,** 197—198, 305.
Domunuk p. 91.
Donnerstmarkt v. l. Csütörtökhely v.
Donpataka p. 72—73.

Dravce l. l. Daróc.
Dravec l. l. Daróc.
Drugeth cs. 96.
Dubrava l. **143,** 311.
Dubravolya l. l. Gellértfalva.
Dunajec l. 23, 29, 59—60, 227, 241.
Dunajeci uradalom 241.
Dunajec vár **241,** 248.
Duránd v. **220,** 336—337.
Durst l. **184,** 335.
Durstin l. **243.**
Dvorec l. l. Durst.

Eckersdorf l. l. Baldfalva.
Edelény v. l. Odorin.
Edesfalva l. **77,** 261, 264, 268, 297.
Edesfalvi cs. 291.
Edestornya b. 19, **93—94,** 107.
Egri egyházmegye 12, 15.
Eisdorf l. l. Izsákfalva.
Eliásszáza l. Igló.
Erdélyi szászok 40, 43—44, 338.
Erdőfalva **28.** l. még Alsó- és Felsőerdőfalva.
Erdőóvók, erdőőrök 190—191, 309.
Erdös l. l. Lesnic.
Erdőszád l. Gömörmegyében. 17.
Erzsébet id. királyné, a Szepesség ura 118. 304—305.
Erzsébet l. Szent Erzsébet.
Erzsébetháza l. l. Krávján.
Esau l. l. Jarembina.
Esztergomi egyházmegye 12, 15, 27.
Eulenbach v. 45, **122—123,** 335, 337.
Evi l. l. Jarembina.
Ewer l. l. Jarembina.
Ewr l. l. Jarembina.

Falkenstein l. l. Sólyomkő.
Farkasfalva l. 48, **196—198.**
Farkasfalvi cs. 199, 224, 240.
Fejérmegyei bessenyők 38, 257.
Fekete erdő 28—29, 114, 232.
Felka v. **206,** 336—337.
Felsőerdőfalva l. **212—214.**
Felsőjakabvágása l. **251.**
Felsőlápos l. l. Felsőlaps.
Felsőlaps l. **243.**
Felsőlipnik l. 60, **235.**
Felsőrépás l. **160—161.**
Felsőszalók l. **150.**
Felsőtamási l. **89.**
Felsőtiszavidék 10—12.
Felsőzúgó l. Rauschenbach.
Felsőzsigra l. 138, 148.
Filefalva l. 48, **70,** 260, 268, 296.
Filefalvi cs. 70, 255, 275, 280, 285.
Firbáz l. l. Forbász.
Fiúleányság 279.
Flandriai németek 42.
Folkmár l. 34, 127, **135.**
Forbász l. **247.**
Forberg l. Forwerk.
Forwerk l. **219.**
Frankvágása l. **239—240.**
Fraternitas 328—331.
Fridmanvágása l. 239, **241—242.**
Frigyesvágása l. Fridmanvágása.
Futárok 148, 307.

Galicia 339. l. még Lengyelország.
Ganajnok b. **92.**
Gánfalva l. l. Gánóc 18, **70—71,** 268, 296.
Gánfalva II. l. — Gyánkfalva l. ott.
Gánfalvi cs. 286.
Gánóc l. l. Gánfalva I.
Gehánfalva l. Gyánkfalva.
Gellértfalva l. 49, **168.**
Georgenberg v. l. Szombat v.
Gerláhfalva l. 28, **204.**
Gerláhföldje b. **194.**
Giermp l. l. Jarembina.
Girem l. l. Jarembina.
Gnézda v. 22, **247,** 252.
Gnilec fly. 43, 126. l. még Gölnic fly.
Golcsa havas 28.
Goldbach l. **107,** 311.
Gottfredi villa 184, 335. l. még Zavada.
Göbölfalva l. 63, **169—170,** 319—320, 322, 325.
Göbölfölde b. **173.**
Gölnic fly. 26—27, **43,** 114, 120.

Gölnicbánya v. 28, **126—136.** 305, 314—315.
Gölnicbánya vidéki német bányavárosok 26, 42—43, 61, 338, 342.
Gömör f. 18.
Gömör vármegye, várispánság 12, **13,** 14—15, 17, 19, 24, 27, 46.
Gömörőr f. 18.
Gömör-örök 18, 20, 38—39, 46—47, 57, 221, 252—253, 259, 302.
Gönc v. Abaujmegyében 11.
Görgey cs. 29, 58—60, 83—84, 100—101, 124, 130—131, 177—180, 185, 191, 196, 202, 228, 226—236, 260, 281, 307, 309, 312—313, 320, 325, 341—342.
Görgeymajor b. 230.
Görgő f. 48, 57, 63, **177—180,** 304, 314, 318—319, 321—322, 331.
Görögfalu f. l. Zavada I.
Grancs f. **141,** 297.
Granich f. l. Grénic.
Gréb, Filefalvi és Körtvélyesi cs. 297.
Grénich f. 34, **81.**
Grussov f. l. Körtvélyes.
Grünberg v. Sziléziában, 42.
Grünberg l. Marcelvára.

Gyánkfalva f. 48, **155,** 262, 268.
Gyepű, -elve, -vonal 12—13, 15, 18—19, 22, 24—25, 38, 47—**51,** 53, 55—56, 58—62, 68—69, 87, 94, 113, 137, 151, 183, 205, 221, 226—227, 236, 241, **248, 262.**
Gyermek, Krigi cs. 273.
Gyurkháza f. **92—93.**

Hadusowszky cs. 77.
Halászok, királyi-, 216, 308.
Hamva nemz. 15.
Hangendorf f. l. Hencfalva I.
Hanusfalva f. **238.**
Hanzovec f. l. Gyánkfalva.
Harakóc f. **141—142,** 305, 311.
Haraszt f. 28, **115—116.**
Harbusa b. **73.**
Harbussahida hj. 73.
Harikóc f. l. Pálmafalva.
Határörök 13—14, 17—19, 39, 58, 139. l. még Örök.
Havrana skala l. Sólyomkő.
Hegy f. **180.**
Hegyszék f. **71.**
Heichen f. **250.**
Hejmul f. **85—86.**
Héliásszáza l. Igló.
Hellivágása f. **234.**
Helmes, Hisfalvi és Petróczi cs. 297.
Hencdorf f. l. Hencfalva.
Hencfalva I. f. A savniki apátság b. **81.**
Hencfalva II. f. Nádas mellett, **170—171.**
Henkel cs. 195.
Hemingpataka b. **154.**
Henus b. **234.**
Hernád fly. 10—12, 17—20, 25, 29, 33, **37—39,** 42—49, 60, 87, 182.
Hernádfalu f. l. Kubak.
Hernádfő f. l. Vikartóc.
Hernádmáté f. 19. l. még Mátéfalva.
Heves vármegye 45.
Hidegpatak f. l. Kaldbach.
Hincóc f. l. Hencfalva II.
Hisfalva f. **67,** 268—269, 297.
Hisfalvi cs. 282—283.
Hisovec f. l. Hisfalva.
Hnilec fly. 43, 126. l. még Gölnic fly.
Hodusowszky cs. l. Hadusowszky.
Hollólomnic f. **228.** l. még Nagylomnic II.
Honcdorf f. l. Hunfalva.
Hont—Pázmány nemz. 15.
Horány f. l. Marcelfalva.
Horenszke f. l. Marcelfalva.
Hophengart f. **250.**
Horka f. l. Bozsafalva.
Hotkóc f. **147.**
Hoverfeld f. l. Cseteny etelke.
Hozelec f. 18, 71, 297. l. még Felszék.
Hozulc f. l. Felszék.
Hradiszkó f. l. Viszoka.

Huncdorf f. l. Hunfalva.
Hundertmark f. 59, 99, **225.**
Hundertschaft 99.
Hunfalva f. **211—212,** 331, 337.
Hurhy b. **157.**

Iglau v. Morvaországban 101.
Igló v. 19, 35, 56, 94, **97—102,** 335, 337.
Ijjászok 307.
Illésfalva f. 35, **185,** 335, 337.
Illésszáza l. Igló.
Ilsvafő f. Tornamegyében 14.
Istvánfalva f. **72.**
Istvánfalvi cs. 281. l. még Bethlenfalvi cs.
Ivánosy b. **161.**
Ivánusfalva f. l. Tóbiásfalva.
Izsákfalva f. 52—53, 63, 83, **219,** 336—337.

Jakabvágása f. 108, **251.**
Jákóréte b. **83—84.**
Jakubián f. l. Jakabvágása.
Jamnik f. l. Jemnik.
Jánfalva I. f. Csepánfalva mellett, **110—111.**
Jánfalva II. f. Olaszi mellett, **124,** 335.
Jánfalva III. f. l. Gyánkfalva.
Jánfalva IV. f. l. Jánosfalva.
Jánkfalva l. Tóbiásfalva.
Jánosfalva I. f. **196.**
Jánosfalva II. f. l. Tóbiásfalva.
Jarembina f. **249,** 252.
Jászai konvent 27.
Jászó f. Tornamegyében 27, 128.
Jászok 270.
Jazurmegy f. **153—155.**
Jekelfalva f. 127, **132—136,** 146, 314.
Jekelfalussy cs. 25, 83—84, 128—129, 314.
Jemnik f. **112—113.**
Jemniki cs. 94—95.
Jerubina f. l. Jarembina.
Jobbágy 254—255.
Jobbágyfiúk 19, 166, 253, 255—256, 260—261, 275, 277, 309—310.

Kabar nemz. 10, 15, 23.
Kabar törzs 9—14, 23, 259.
Kacinka f. l. Kacvinkel.
Kacvinkel f. **239,** 252.
Kadaysdorf f. 200, 282.
Kakaslomnic 210—214. l. még Nagylomnic l.
Kalács f. **230—231,** 252.
Kaldbach f. **152—153,** 305, 335.
Kálmán hg. IV. Béla testvére, **44,** 52, 53, 79, 88, 91, 304.
Kalyava f. **144,** 311.
Kamaróc f. l. Komárfalva.
Kamjonka f. **248—249.**
Kánfalva f. l. Gyánkfalva.
Káposztafalva f. **84—85,** 335, 337—338.
Kapu hj. 94.
Kapukő hj. 19, 85.
Kapusdorf f. l. Káposztafalva.
Károlyfalva f. l. Kalyava.
Kartauzi krónika 40.
Kartauziak l. menedékkövi és lehnici kartauziak.
Kasztrosinfő f. 28, **120—121,** 128, 131, 318—319, 323, 326—327.
Kattuny f. **166.**
Kázmérfalva f. **165—166,** 268, 312.
Kázmérfalvi cs. 154—155, 275, 295, 322.
Kehlhello f. l. Relyó.
Kelecsénfölde b. **194.**
Kemenik f. 248. l. még Kamjonka f.
Keresztesek. l. Landeki keresztesek.
Keresztfalva f. 59. **224—225.**
Keresztur f. l. Keresztfalva.
Késmárk v. 29, 45, 48, 57—58, **215—219,** 306, 308, 332—333, 336—338, 340.
Kéttamási f. 89—90.
Keubach f. 68, 81. l. még Kubak.
Kipperserde f. l. Ulózsa.
Kirchdorf v. l. Váralja.
Kirig f. l. Krig.
Kirn f. l. Szentkorin.
Kisdomán b. **91.**

Kisgölnic erdő 105—106.
Kiskolcsváni cs. 326.
Kiskunfalva f. l. Wilksdorf.
Kislesnice f. **236.**
Kislomnic f. **228,** 252.
Kisolsva f. l. Olsavka.
Kispolyánka f. **171.**
Kisrépás f. 160.
Kissóc f. l. Hisfalva.
Kissolymár f. l. Folkmár.
Kisszalók f. **214—215,** 251.
Kisszalóki cs. 273.
Kistamási f. 53—53, 86, **89—91,** 275, 291, 318, 321, 335, 340. l. még Arnótfalva és Tamásfalva f.
Kisvár f. l. Viszoka.
Klozdorf f. l. Gyánkfalva.
Kluknó f. **146—147,** 311.
Knisen v. l. Gnézda.
Koblenz németországi v. 42.
Kobulyán f. l. Kázmérfalva.
Kochenseifen fly. 128.
Kojsfalva f. 127, **134—135.**
Kojsó f. l. Kojsfalva.
Kolcsó f. 56, **174—176,** 304, 317—319, 341—342.
Kolcsván f. l. Kolcsó.
Kolinfalva f. **124—125,** 335.
Kolinovic f. l. Kolinfalva.
Kollendorf f. l. Kolinfalva.
Komárfalva f. **69—70,** 268, 297.
Komlóskert f. l. Hophgarten.
Komoróc b. Csepánfalva mellett **112.**
Komoróc f. l. Komárfalva.
Korompa v. l. Krompach.
Korotnok f. **148,** 312.
Kozma f. 97.
Kőperény f. l. Ulózsa.
Körtvélyes f. **116—121,** 262, 264, 268, 281, 304—305, 312, 318, 320, 322, 325, 327.
Körtvélyesi cs. 292.
Kövesfalu f. l. Kamjonka.
Középszék f. **71.**
Krakkó v. 245.
Kravján f. **81—82.**
Krig f. 34, 124, **230,** 251, 313.
Krigov b. l. Iványosy.
Kristályfalu f. l. Richwald.
Kromló f. **246,** 282.
Kromnow f. l. Kromló.
Krompach v. 127, 134, 142, **145—146,** 311.
Krompach I. f. Béla-, **242—243.**
Krompach II. f. Lubló-, **251.**
Kubak f. 64, **81.**
Kuffurbach f. **115.**
Kuncfalva f. 127, **131—132.**
Kunigunda, IV. Béla leánya, Boleszló krakkói hg. neje, 21—22, 244.
Kunok 256—259, 270, 273.
Kurimján f. 337. l. még Szentkorin.
Kükűllei János (Tótsólymosi Apród) főesperes 281, 327.
Kyrgov b. l. Iványosy.
Kyryk b. l. Iványosy.

Lacenhau f. **248.**
Lacenseif f. l. Lacenhau.
Lackova f. l. Lacenhau.
Lackvágása f. l. Lacenhau.
Lagina f. **122.**
Landek f. **237—238.**
Landeki keresztesek 238.
Lándzsásfalvak 18, 51, 57, 66—79.
Lándzsásnemesség 38, 48—49, 51, 56—57, 61, 66—79, 110, 118—119, 138, 141—142, 193, 253—301, 306, 309.
Lándzsásnemesség autonomiája 257, 259, 273, 300.
Lándzsásnemesség elnevezései 261.
Lándzsásnemesség elszegényedése 264, 271, 296—297.
Lándzsásnemesség hadkötelezettsége 67, 255, 264, 268, 271.
Lándzsásnemesség hadmentességi adója 269—271.
Lándzsásnemesség jogállása 276—278.
Lándzsásnemesség keveredése és kicserélődése 298—300.
Lándzsásnemességre emelés 260.
Lándzsásnemesség öröködési

rendje 257—258, 263, 279—282, 327.
Lándzsásnemesség privilégiumának hitelessége 254—256.
Lándzsásnemesség privilégiumainak megerősitései 272—273.
Lándzsásnemesség szabad biróválasztási joga 256, 258, 273—274.
Lándzsásnemesség száma 282, 295—297.
Langwartdorf l. Lengvárt.
Laps f. **243.**
Lassúpatak f. **136.**
László király l. Szent László.
Lazinópataka f. **153.**
Leányfalva f. **108.**
Lehnic f. **240.**
Lehnici kartauziak 239—240.
Leibic v. 47, 57—58, **220—221,** 336—338.
Leibicer krónika 40.
Lendernó b. **115—116.**
Lengvárt f. **185—186,** 335, 338.
Lengyel, Korotnoki cs. 148.
Lengyel határ 10—11, 15, 28, 45, 59—60, 241, 244.
Lengyel kronikák 20.
Lengyelország 21—23, 25, 48, 58, 139, 177, 339.
Lengyel városok 59—61, **241—251,** 306, 339.
Lesnic f. **236.**
Leszkovány f. **105,** 311.
Letánfalva f. **85.**
Leukfalva f. 48, **76,** 268, 297.
Leukfalvi cs. 276, 289.
Lipnik f. 29, **235—236,** 252.
Liptó vármegye 27, 82.
Lomnica p. 227—228.
Lőcse v. 34, 48, 56, 127, 179, **181—184,** 334—338.
Lőcsei krónika 22, 40, 181, 183, 328.
Lőcsei polgárok birtokszerzései 169, 175, 179.
Lőcseszentanna f. l. Zavada.
Lubicha v. l. Leibic.
Lubló v. 22, 231, **247—251.**
Lublói uradalom 306.
Lublókorompa f. **251.**
Lublóváralja f. **253.**
Lucsivna f. **82.**
Lucska f. **162.**
Ludwigfalva f. **144—145.**
Luprechtszáza (Beregszáz) 98—100.

Madarászok 308.
Magdeburgi jog 245—246, 339.
Magura hegység 38, 232.
Mahálfalva f. 48, **74,** 268, 297.
Mahálfalvi cs. 287.
Mahálfölde b. **194.**
Mainz német város 42.
Majorka f. 226.
Maldur f. l. Meldur.
Malompatak f. l. Mühlenbach.
Marcelfalva f. **199—201,** 268, 296.
Marcelfalvi cs. 270, 295, 322.
Marcelvára **86.**
Margecán f. l. Szentmargita.
Margitfalva f. 34, **134.**
Máriásfalva f. l. Márkusfalva.
Máriássy cs. 28, 63, 69, 97, 100, 103—108, 112, 202—235, 255, 260, 298, 303, 308, 311.
Mariusdorf f. l. Márkusfalva.
Márkusfalva f. **103—108,** 308.
Marsilii curia 335.
Martinfalva f. Felsőerdőfalva.
Martirumfalva l. Felsőerdőfalva.
Mártonfölde b. **194.**
Mátéfalva f. **113—114,** 128, 281, 315.
Mátéfalvi cs. 281, 315.
Mateóc v. 13, 210, 335, 338. l. még Matzdorf.
Mátra hegység 10.
Mátyás szepesi prépost 329.
Mátyásfalva I. f. 52—53, **91—92.**
Mátyásfalva II. f. l. Mátyásvágása.
Mátyásfalvi cs. 92—93.
Mátyásvágása f. **249.**
Matzdorf v. **209—210,** 336—337. l. még Mateóc.
Mecsedelfalva f. 48, **76—77,** 260, 268.
Mecsedelfalvi cs. 92, 255, 275, 281, 290, 303.

Meldur f. 25, 59, **220—230.**
Menárd f. 45, **219—220,** 336—338.
Menartwalddorf f. l. Alsóerdőfalva.
Menedékkő 19, 45, 55, 83, **86—87,** 92—93, 181, 262.
Menedékkövi kartauziak 83, 85, 87, 240, 298—299.
Menertfalva f. l. Alsóerdőfalva.
Merény f. 311. l. még Wagendrüssel.
Michaelis villa I. l. Kravján.
Michaelis villa II. l. Strázsa.
Michelsdorf v. 337. l. még Strázsa.
Micseletfalva f. l. Mecsedelfalva.
Miechovi Mátyás lengyel krónikás 20.
Mihályfalva **154.**
Mikafölde **78.**
Mikeszáza hn. 98—100.
Miklósfalva f. **67—68,** 268, 296.
Milaj f. **114—116,** 128, 131, 254.
Milaji cs. 83, 130—131, 281, 315.
Mindszent f. 34, **151—152,** 293, 305, 331.
Miskalomnic f. 228.
Miskolc nemz. 10—12, 15.
Monostorhely b. **249.**
Monyorós f. l. Leszkovány.
Moselvidék Németországban 42.
Mühlenbach f. **210,** 336—338.

Nádas f. 49, 56—57, 63—64, **168—171,** 304, 312, 317, 321, 324, 333, 335, 340.
Nagyhársas f. l. Lipnik.
Nagylesnice f. **236,** 252.
Nagylomnic I. f. (Kakas-) 26, 28, 48, 52, 313, 331, 337. l. még Kakaslomnic.
Nagylomnic II. f. (Holló-) **228—229,** 252.
Nagylomnicai cs. 231. l. még Görgey cs.
Nagyőr f. 44, 58—59, 61, **221—222,** 303, 306—307, 313.
Nagyrépás f. 160.
Nagysólymár f. l. Folkmár.
Nagyszalók v. **209,** 338, 340. l. még Szalók.
Nagytamási f. 52—53, 89, 335. l. még Tamásfalva f.
Nátusfalva b. **72.**
Nedec f. **240—241.**
Nedeci uradalom 306. l. még dunajeci uradalom.
Negol nemz. 101.
Néhrer f. l. Nagyőr.
Nemesek 311—316.
Nemesek keveredése 315—316.
Nemesek terhei 312—313.
Nemessány f. 260. l. Réti.
Nemessor hj. 146.
Német jog 342.
Német nemes családok 312—314.
Német telepek 39—41, 56, 69, 86—87, 303, 327, 332.
Német városok plébánosainak fraternitása 328—331, 336.
Németek bevándorlása 39—46, 56—57.
Németek katonai terhe 334, 343.
Németek önkormányzata 303, 331—334, 336, 343.
Németek őshazája 42—43, 338—340.
Németek szabad biró- és papválasztási joga 332, 334.
Németek terjeszkedése a Szepességen 41—45, 56, 340—341.
Németek terragiuma 334—335, 338.
Németgörgő f. **179—180,** 314.
Neudorf v. l. Igló.
Neulubló f. l. Ujlubló.
Neziefalu f. l. Nedec.
Nisic f. l. Nedec.
Nógrádi várjobbágyok 54.
Nógrádi várispánság 54, 88.
Nowitarg v. Galiciában 41, 45.
Nowitargvidéki németek 45.

Nyitra v. 9.

Óbudai apácák 96.
Odorin v. 45, **109—112,** 319, 335, 337—338.

Ófalu f. 60, **238,** 252.
Okleveles gyakorlat szepesi elterjedése 54—55.
Olaszi v. **26—27,** 44—47, 53, **123—124,** 332—333, 335, 337, 338.
Ólipnik f. 235,
Olsavica f. **158—159.**
Olsavka f. **143,** 311.
Orauschenbach f. 246.
Ordzovián f. l. Ragyolc.
Orlóc f. l. Szentgyörgy
Országos nemesek l. Nemesek.
Ószalók l. Felsőszalók.
Osztrény f. Gömörmegyében 17.
Ótoporc f. l. Toporc.

Őr f. l. Nagyőr.
Őrhegyek 48, 86.
Örök 216—217, 221—222, 306—307. l. még határőrök és erdőőrök.
Őrösúr nemz. 10—11, 15.
Őserdő 17, 24, 28—30, 32, 43, 45.
Őszmiklósfalva f. l. Miklósfalva.
Ótösbánya f. l. Kuffurbach.

Pálmafalva f. **102,** 335, 337.
Páris f. 97, **108.**
Pecérek 94—96, 306, 308, 340.
Pecsér f. l. Lengvárt.
Pelsőc f. Gömörmegyében 11, 14, 27.
Perényi cs. 124, 145.
Petenye f. 64, **74—75,** 268.
Petenyei cs. 75, 287.
Petersdorf f. l. Peturvágása.
Petróc f. 48, **141—142,** 183, 262, 268, 297, 311.
Petróczy cs. 293, 298. l. még Petróczsigrai cs.
Petróczsigra f. l. Petróc.
Petróczsigrai cs. 269. l. még Petróczy cs.
Peturvágása f. **249.**
Pikfalva f. 48, **75,** 268—269, 271, 297.
Pikfalvi cs. 199, 281, 288.
Piukfalva l. Pikfalva.
Plichno f. l. Kluknó.
Pócs, Zsigrai cs. 306. l. még Zsigrai cs.
Podolin 21, 23, 39, 59, 226, 244, **245—246,** 247, 252.
Podprócs I. f. Kluknó körül, **147.**
Podprócs II. f. l. Lazinópataka.
Pokaj f. **198—201.**
Polyánfalva l. Hunfalva.
Polyánfölde b. 149, **173.**
Polyánka **149—150.**
Polyánkai cs. 171.
Poncfölde b. **151.**
Pongrácfalva f. **149—150.**
Poprád fly. 17, 19, 29, **36,** 38, 41—45, 48—49, 55, 226—227.
Poprád v. **206,** 335, 337.
Poprádfalu l. Forbász.
Poprádremete f. **250.**
Poprádszáza 98, 206. l. még Poprád v.
Porács f. l. Vereshegy.
Porbaj b. **93—95.**
Potprócs f. l. Lazinópataka.
Prakfalva f. 127, **132.**
Primfalva f. 56, **68—69,** 260, 268, 296, 336, 340, 342.
Primfalvi cs. 68—69, 284.
Privilégiumok átütő ereje 314—315.

Quirin, Szent-, 187.

Ragyolc f. **155—158.**
Rajnald, a szepesi németek állitólagos hercege 40—41.
Rajnavidék 42, 338.
Rauschenbach **246—247,** 252.
Relyó f. **238.**
Remete v. 27, 84, 128, 130—131, **132.**
Remete, Poprád-, **250.**
Répás f. 48, **159—161.**
Rét f. l. Rétke.
Réti f. 48, **172—173,** 266, 268, 271, 277—278, 294, 309—310.
Rétke f. **162.**
Richnó f. **146,** 311.
Richwald f. **234.**
Rikolffalva f. l. Kasztrosinfő.

Risovec f. l. Jánfalva.
Roda erdő 28, 60, 237.
Rókus f. 28, 65, **223—224,** 308, 338.
Roland szepesi ispán 305.
Roskfalva f. **319.**
Rotbach f. **108,** 311.
Rotenberg l. Vereshegy.
Rozsnyó f. **82.**
Rubópataka p. 112.
Ruda erdő l. Roda.
Rudna f. l. Harakóc.
Ruszkin v. 34, 48, **220,** 236—237.
Ruténia 10, 58, 177.

Sachsenspiegel 339.
Sadek f. l. Heichen.
Ság f. 97.
Sajerberg f. l. Schaierberg.
Sajó fly. 10—11, **13**—15, 17—18.
Sajtpiac l. Késmárk.
Sáros vármegye 27, 46.
Savnik f. 53, 55, 57, 64, **79—83.**
Savniki apátság 49, 53, 57, 79—84, 303, 312.
Schaierberg f. **233—234.**
Schevnik l. Savnik.
Schewerberg f. l. Schaierberg.
Schönau f. l. Sunyava.
Schönwald f. **230.**
Schreiberfalva l. Göbölfalva.
Schurberg f. **234.**
Schützenfeld f. l. Sucfalva.
Sebnik f. **64.** l. még Savnik.
Selmecbánya v. 129.
Semsey cs. 131, 150.
Serviensek 275.
Sitzenbach f. **195.**
Soltész, soltészságok 82—84, 99, 105—107, 128—129, 131, 154—155, 205, 207, 213, 228—229, 236—237, 239, 242, 245—246, 249—252.
Solymár f. l. Folkmár.
Solymárok 189—190, 308.
Sólyomkő hegy és f. 27—28, **83—84.**
Sombach f. l. Jarembina.
Soós, Sóvári cs. 59, 89, 91—92.
Sóvár f. Sárosmegyében 10.
Sörkut f. l. Bierbrun.
Sperndorf f. l. Illésfalva.
Sreiberfalva f. l. Göbölfalva.
Steflaki, Hisfalvi cs. 274, 278.
Stein f. l. Kamjonka.
Stephanisau f. 250.
Stepkfalva I. f. **157.**
Stepkfalva II. f. l. Hunfalva.
Stepkfalvi cs. 93, 156—158, 326.
Stillbach f. 106, l. még Lassúpatak.
Stokfalva f. l. Leszkovány.
Stola f. 204—205.
Stragár f. **232—234.**
Strázsa v. 48, **207,** 335—337.
Striz f. **82.**
Sucfalva f. **194—195,** 326, 335.
Sunyava f. **82—83.**
Sümeg v. 18, 34—35, 56, **94—96,** 308, 340.
Svábfalva f. 192, **208—209,** 337.
Sváby cs. 208, 233—234.
Svedlér v. 127, **130—131.**
Swanis f. 97.

Szádelő f. Tornamegyében 14, 17.
Szádvár f. Tornamegyében 14, 17.
Szájbilese f. Tornamegyében 14.
Szalóba f. **108,** 311.
Szalók v. 209, 336—337. l. még Nagyszalók.
Szalókhegye b. **154.**
Szandec v. Galiciában 21, 59.
Szászok l. Németek.
Szászország 42, 338—339.
Száztelek f. 99. l. még Hundertmark.
Szedlecfalva f. l. Szedliska.
Szedliska f. **116—117.**
Szék lándzsásterület 48, 163, 258, 262—263, 273.
Szék I. f. (Hozelec) 18, **71—72,** 192, 268.
Szék II. f. (Szlatvin) **143—144,** 311.
Székelyek 18, 55, 256—261, 273.
Székfalva f. **195.**
Széki cs. 283, 286.
Székiszentandrás l. Szentandrás.

Szemenye hegység 37—38, 226.
Szentandrás f. 55, **68,** 263, 268, 297—298.
Szentandrásy cs. 68, 273, 284.
Szenterzsébet f. **243.**
Szent Erzsébet, II. András leánya, 215—218.
Szenterzsébetfalva l. Késmárk.
Szentgyörgy I. f. (Orlóc) **156.**
Szentgyörgy II. f. Görgey b. **229,** 252.
Szent-Iványi cs. 82.
Szentkorin v. **186—187,** 337—338. l. még Kurimján.
Szentlászló v. 262. l. még Csütörtökhely.
Szent László magyar király 122, 142, 191—193.
Szentlőrinc f. **156.**
Szentmargita I. f. Jekelfalussy b. 127, **134.**
Szentmargita II. Zsigrai b. **158—159,** 331.
Szentmargita III. f. Görgey b. **230.**
Szentmihályúr f. l. Márkusfalva.
Szentmiklós f 55, **73—74,** 263.
Szentmindszent f. l. Kacvinkel.
Szentpál f. **162.**
Szentpéter f. **235.**
Szentpéterfalva f. 107.
Szent Quirin 187.
Szepes hn. **30—33.**
Szepes jelzővel összetett helyneveket l. a második tag alatt.
Szepes-erdő 10, 20, 23—26, 28—29, 32—33.
Szepeshely f. **162—163.**
Szepesi cs. 157. l. még Stepkfalvi cs.
Szepesi dominium 302—306, 311.
Szepesi káptalan 44, 49, 52, 65, 87, 161—163, 166, 271, 277—278, 303.
Szepesi nemes 267, 276. l. még Lándzsásnemes.
Szepesi olvasókanonok 216, 233.
Szepesi prépost 27, 52, 86, 329.
Szepesi prépost egyházi joghatósága 27, 52.
Szepesi várbirtokok 103, 303, 305, 312.
Szepesi várispánság 85, 95, 302—303.
Szepesi várispánság kialakulása 46—47.
Szepesi várnépek 306.
Szepesi 24 város 330, 336—337.
Szepesvára **137—138.**
Szépfalu f. l. Sunyava.
Szepsi f. Tornamegyében 25—26, 31.
Szilézia 42, 58, 177, 338—339.
Szkáros f. Gömörmegyében 11.
Szlatvin f. l. Szék II.
Szlávok 36, 38, 49—50, 55—58, 60—61, 65.
Szlovinka f. **132.**
Szombat v. 18, **206—207,** 335—337.
Szombati krónika 40.
Szomolnok fly. 27.
Szomolnok v. **129—130.**
Szomolnokfő fly. 27, 129.
Szöllöske f. 117.
Szörcsöki cs. 83—84.
Sztoján f. 35, 97.
Sztojánfalva f. **207—208.**
Sztranka f. **107,** 311.
Szulin f. **250.**

Tamásfalva f. 19, 86, **88—93,** 311, 318, 321, 341. l. még Kis- és Nagytamási f.
Tamásfalvi cs. 303.
Tamási f. l. Tamásfalva.
Tapolca f. l. Toplica.
Tarcafői főesperesség 27.
Tatárjárás 52—58, 60, 262—264.
Tátra hegység 10—11, 20, 23—26, 28—29, 38, 60, 226.
Tátraalja f. l. Forwerk.
Tegernsee f. Bajorországban 187.
Telegdi székelyek 261.
Ternyei, Hozeleci cs. 71, 274, 278.
Thöke, Csepánfalvi cs. 69, 298.
Thurzó, Bethlenfalvi cs. 195, 278, 282, 300, 322.
Tibaháza f. **77—78,** 262, 268, 296, 298.

Tibaházi cs. 77—78, 291.
Tiborcfölde b. **172.**
Tiergart b. **226.**
Timnic 38. l. még Szemenye.
Tisza fly. 10.
Tiszavidék l. Felsőtiszavidék.
Tizlándzsás elnevezés eredete 267—268.
Tizlándzsás nemes l. Lándzsásnemes.
Tóbiásfalva f. **119—120,** 268.
Tolnamegyei bessenyők 257.
Toplica I. f. a savniki apátság b. **82.**
Toplica II. f. a Máriássy család birtoka **105—106,** 311.
Toporc p. 227.
Toporc f. 29, 59—60, 177, **226—230,** 313.
Torn b. l. Édestornya.
Torna p. 24.
Torna vármegye, várispánság 12, **13,** 14—15, 17, 19, 25—27, 46—47, 49, 51, 139, 302.
Tornalya b. 185. l. még Édestornya.
Tótfalusi cs. 232. l. még Sváby cs.
Tótfalva f. **223.**
Tótgörgő f. 178—180.
Tölgyes f. l. Dubrava.
Trier németországi város 42.
Trónfalva b. **73.**
Turn b. l. Édestornya.
Turóc vármegye 19, 46.
Turóci jobbágyfiúk 256—258, 265.
Turóci prépostság 209, 215, 218, 340.
Türingia 42, 217—218, 338—339.

Udvard f. l. Durst.
Udvarhely b. **146.**
Ujbéla f. **243.**
Ujfaluszéki cs. 161.
Ujkrompach **145.**
Ujlipnik f. **235.**
Ujlomnic f. **228.**
Ujlubló f. **251.**
Ujrauschenbach f. **246.**
Ujrépás f. **160.**
Ujtoporc f. **227.**
Ujvágás I. f. Ófalu mellett, 240.
Ujvágás II. f. l. Répás.
Ujvár l. Abaujvár.
Ujvár l. Hotkóc.
Ulózsa f. **184—185,** 335.
Urbánfalva **78—79,** 262, 268, 296.
Urbánfalvi cs. 298.
Urbánfölde b. **145.**
Urbanovce f. l. Urbánfalva.

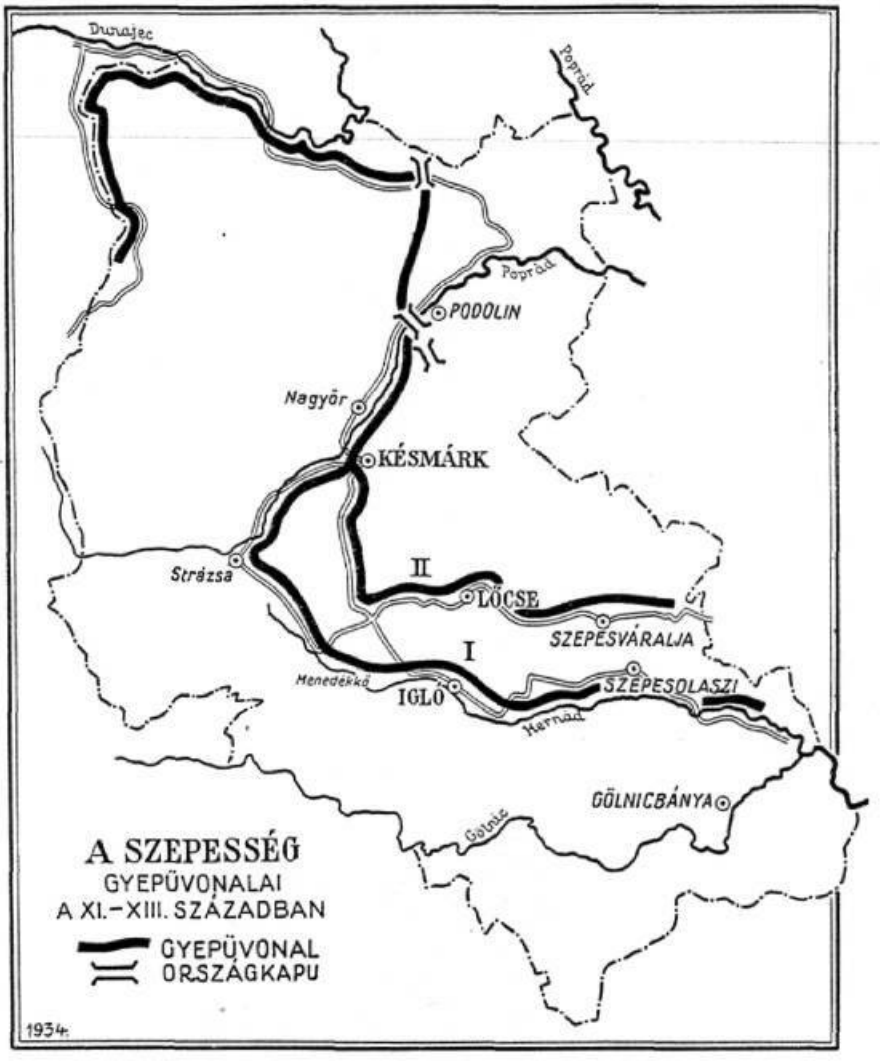
Vadászok 308.
Váralja v. 44—45, 48, **163,** 335, 337.
Várispánság l. Gömöri, Szepesi, Tornai várispánság.
Várjobbágyok 147, 253.
Védfalu f. l. Vidernik.
Véghely f. l. Grénic.
Velc f. l. Velkenye.
Velkenye f. 64, **154.**
Velkpataka f. l. Velkenye.
Verbó v. 47, 57—58, **219—220.**
Vereshegy **120—121.**
Vernár f. **83—84.**
Vesnukus l. Pecérek.
Vezelch f. l. Felszék.
Vidernik f. 57, **81.**
Vikartóc f. **83.**
Vilkfalva f. l. Wilksdorf.
Vinyec b. **103.**
Viszoka f. **188.**
Vitkfalva f. **121—122,** 192.
Vitkfalvi cs. 118.
Vlachi 251.
Vojkfalva f. **144,** 311.
Voltermajor b. 230.

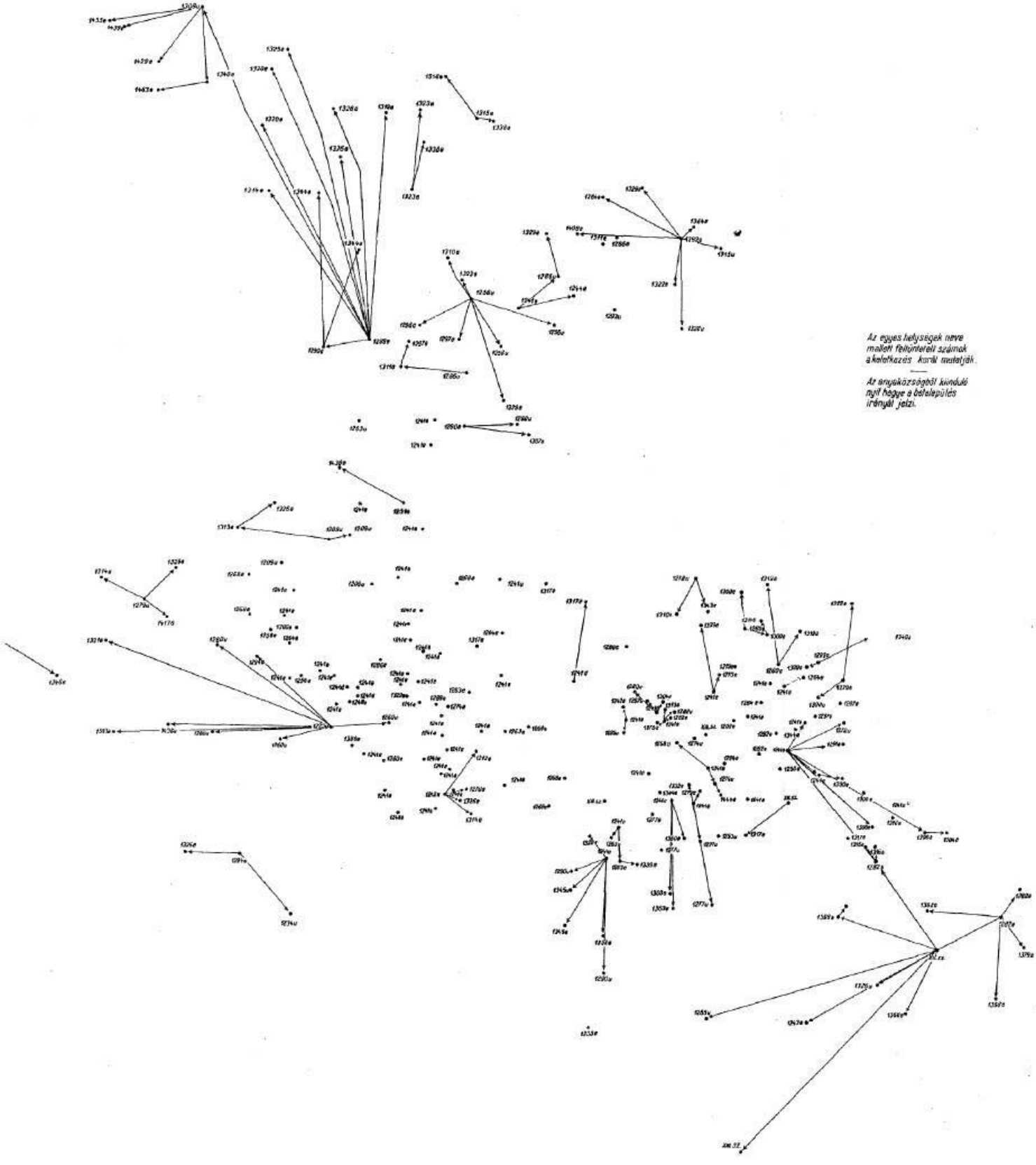
Wagendrüssel f. **106—107,** 136. l. még Merény.
Wallendorf v. l. Olaszi.
Wedrenich f. l. Vidernik.
Welbach v. l. Eulenbach.
Wydrach f. l. Vidernik.
Wydnich f. l. Vidernik.
Wilksdorf f. **187—188,** 335.

Záh nemz. 15.

Zakárfalva f. **127, 135—136.**
Zalaőr 18.
Zalafőőr 18.
Zapchfalva f. l. Hunfalva.
Zápolyai cs. 201, 270.
Zavada I. f. Máriássy b. **108, 311.**
Zavada II. f. Lőcse mellett, **184.**
Zdjár b. **72.**
Zelena hura hj. 86.
Zelena vrata hj. 19, 85.
Zemplén vármegye 37, 151.
Ziár b. hn. 39, **72.**
Zips hn. 31.
Zipser Wilkür 339.
Zlop f. **120—121.**
Zólyomi erdőispánság 18, **46.**
Zombach f. l. Jarembina.
Zumbach f. l. Jarembina.

Zsaluzsán I. f. Zsigrai b. **158.**
Zsaluzsán II. f. Réti mellett, **173.**
Zsigra f. **138—147,** 192, 277, 312, 331.
Zsigrai cs. 49, 63, 124, 127, 138—147, 158—159, 260, 303, 306, 311, 315.


Dunajec
Poprád
Poprád
PODOLIN
Nagyör
KÉSMÁRK
Strázsa
II
LŐCSE
SZEPESVÁRALJA
I
Menedékkő
IGLÓ
SZEPESOLASZI
Hernád
GÖLNICBÁNYA
Gölnic
A SZEPESSÉG
GYEPŰVONALAI
A XI.–XIII. SZÁZADBAN
GYEPŰVONAL
ORSZÁGKAPU
1934.



Az egyes helységek neve mellett feltüntetett számok a lakatkezelés korát mutatják.

Az anyaközségből kiinduló nyíl hegye a betelepülés irányát jelzi.